

Anton Bacalbașa

ANTON BACALBAȘA

SCRIERI ALESE

I

Text ales și stabilit,
studiu introductiv,
note și bibliografie
de
VIRGILIU ENE

BUCUREȘTI, 1965

EDITURA PENTRU LITERATURĂ

În 1882, revista *Literatorul* publica o schiță, intitulată *Justiție*.¹ Ea era semnată de Anton Bacalbașa și marca debutul scriitorului. În cele câteva pagini, autorul vorbea cu revoltă despre cei năpăstuiți de societatea burgheză. Întrebându-se care să fie cauza relelor și nenorocirilor care bîntuiau în societatea din vremea aceea, el ajungea la câteva constatări amare: bogatul se simte omnipotent; burghezul, care asuprește proletariatul, este privit de clasa suprapusă ca un om onest; cel care fură milioane nu este ilicit, ci patriot! În schimb, omul care spune adevărul este tratat de burghezie ca nebun.

Aceste constatări nu-l fac să dispere, ci dimpotrivă; Anton Bacalbașa are deplină încredere în societatea viitoare, pe care o vede lipsită de vicisitudinile din vremea sa. Gîndurile tînărului scriitor sînt pline de semnificații. Despre schița *Justiție* va mărturisi mai tîrziu: „Am debutat în carieră la 17 ani, atunci cînd iluziile încolțesc în suflet, semănate de o lume necunoscută, atunci cînd în fiecare om vedem o inimă și-n fiecare idee un ideal.“²

¹ *Literatorul*, an. III (1882), nr. 3 (semestrul întîi), p. 145—146.

² *Moftul român*, an. I (1893), nr. 32 (20 mai), p. 2. Barbu Lăzăreanu, în articolul *Anton Bacalbașa* (1948), republicat în *Glose și comentarii de istoriografie literară*, E.S.P.L.A., 1958, p. 336, afirmă, în mod eronat, că A. Bacalbașa a debutat în 1883, la *Emanciparea*.

Același Anton Bacalbașa va publica în anul următor, 1883, în ziarul *Emanciparea* — semnînd de data aceasta cu un pseudonim ușor identificabil: *Batony* — traduceri, deosebit de importante — mai ales dacă ținem seama că ele apăreau pentru prima dată în țara noastră — din *Capitalul* lui Karl Marx.¹

Debutul scriitorului în literatură are loc într-o perioadă de adînci frămîntări, perioadă în care ideile noi și generoase pătrund în viața noastră socială din ce în ce mai mult, dar, în același timp, întîmpină o rezistență sporită din partea instituțiilor perimate. Este epoca dezvoltării proletariatului și a pătrunderii marxismului în România, epocă plină de zbucium, la care tînărul scriitor va participa din plin.

Anton Bacalbașa s-a născut la Brăila, în anul 1865²; asupra zilei și lunii nu s-au găsit informații precise. El nu avea certificat de naștere. Din unele mărturii ale familiei, precum și din referirile la ziua aniversară aflate într-o poezie, se pare că s-a născut la 21 februarie.³

Era fiul lui Costache Bacalbașa, polițaiul-șef din Brăila. Tatăl se născuse în satul Telea, ce ținea de fostul județ Gorj. (Adevăratul său nume ar fi fost Telescu, pe care și l-ar fi schimbat o dată cu înfierea sa de către un unchi din Galați, care era staroste de băcani — bacalbașa.)

La 1 februarie 1834, tatăl viitorului scriitor, este înrolat, ca soldat, în oastea Țării Românești. Un an mai tîrziu este avansat la gradul de sergent-major. La 16 noiembrie 1841 părăsește oștirea. Peste un an, mai precis la 6 septembrie 1842, printr-o poruncă domnească, fostul fetfebel (*Fedwebel*) primește gradul de pitar.⁴ O scurtă informație despre Costache Bacalbașa se mai găsește într-un articol referitor la familia Ba-

¹ *Emanciparea*, an. I (1883), nr. 4 (f.d.), p. 61—63; nr. 5 (f.d.), p. 79—81; nr. 7 (f.d.), p. 108—111.

² *Enciclopedia română*, tomul I, Sibiu, 1898, p. 345, dă — în mod greșit — ca dată a nașterii lui Anton Bacalbașa anul 1864.

³ În poezia, rămasă în manuscris, intitulată *Aniversarea nașterii*, datată: 21.II.1892, se află o strofă care, deși e anulată de scriitor, este semnificativă pentru cele de mai sus: „O, vînt ce cu aripa ta / Fereastră-ai zguduit-o, / Mergi, spune-i că de ziua mea / Am plîns și-am tot dorit-o!”

⁴ *Buletin. Gazetă oficială*, 1842, nr. 73 (14 septembrie), p. 298. Cf. G. Călinescu și Colectivul de documentare, *Material documentar despre [...]* Anton Bacalbașa, în rev. *Studii și cercetări de istorie literară și folclor*, an. III (1954), tomul III, p. 155.

calbașa, unde se afirmă că „bătrînul Bacalbașa... a fost hazliu și mucalit”¹.

Despre mama scriitorului avem și mai puține date. Ea se chema Aneta Bobescu și descindea dintr-o familie înstărită, care îi dăduse o educație aleasă.

Soții Costache și Aneta Bacalbașa au avut mai mulți copii, dintre care Constantin și Ion Bacalbașa vor semna mai tîrziu în presa de la sfîrșitul secolului trecut și începutul secolului nostru. Constantin Bacalbașa, în volumul *Bucureștii de altădată*, ne mai furnizează cîteva date în legătură cu persoana sa.²

Asupra vieții lui Anton Bacalbașa — în special asupra perioadei copilăriei și adolescenței — datele cunoscute sînt și ele foarte puține. Se poate afirma însă cu certitudine că a urmat trei clase gimnaziale. Din cercetarea notelor obținute, rezultă că situația elevului Bacalbașa C. Anton nu era de loc strălucită.³ Fără a căuta să motivăm slaba sa pregătire la școală, dînd vina, în exclusivitate, pe anumiți pedagogi silnici și asupra unor manuale incompreensibile, credem că nu e lipsit de interes să reprodusem un citat dintr-o carte de geografie, despre care A. Bacalbașa va scrie mai tîrziu pagini pline de indignare⁴, care demonstrează că și manualele școlare își au partea lor de vină. Celebrul geograf da următoarea definiție sferei: „Sfera este paralelă cîndu este pusă astîfelu ca ecuatorul să fie paralelă cu orizontul, și *popolii* cari locuiesc polii aŭ această poziție a sferei”.

De unele materii A. Bacalbașa își va aduce aminte, mai tîrziu, cu drag, fapt care ne arată că viitorul scriitor își alesese de pe atunci un drum al lui: „Și cu toate astea, am avut două patimi mari, care uimeau pe toți colegii: limba latină și limba română. La română, în special, treceam de omul situației. Dascălu-mi spunea că am să ies un scriitor strașnic — fir-ar-fi fost ceasul blestemat cînd mi-a cobit așa de rău!

Da, am ajuns scriitor (las deoparte pe «strașnic»).”⁵

¹ B. Brănișteanu, în volumul *Adevărul* (1888—1913), Buc., 1913, p. 149.

² *Bucureștii de altădată* (1871—1884), vol. I, Editura ziarului *Universul*, Buc., 1927, p. 7, 315.

³ *Certificat* nr. 48, din 22 aprilie 1881, emis de Direcția Gimnaziului din Brăila. Orig. în posesia Elenei Bacalbașa-Dimitriu.

⁴ *Geograful Gorjan*, în rev. *Moș Teacă*, an. I (1895), nr. 35 (12 noiembrie), p. 7 (semnat: *Rigolo*).

⁵ Anton Bacalbașa, *Gramatică I*, în *Adevărul*, an. VII (1894), nr. 1.953, (22 august), p. 1 (semnat: *Wunder*).

Intr-o altă scriere a sa mai aflăm câteva date explicative privitoare la cotitura pe care a luat-o, la un moment dat, drumul vieții sale, și anume, înrolarea ca „voluntar“ în armată : „În gimnaziu am dus-o câțva timp, dar odată mi s-a înfundat.

N-au mai putut să mă suferă, și *Spaima gănilor*, directorul, m-a dat afară, parcă ar fi fost școala lui.“¹ După exmatriculare², „părinții mei îmi hotărâseră două cariere : prima militar și apoi rentier“³. Și astfel : „m-am făcut și eu soldat.

Voluntar îmi ziceau toți, și asta numai pentru că toți erau mioopi. Cum ? Eu voluntar ? Când ești pus între ciocan și nicovală ? Voluntar ? Când vii de nevoie ?

O, dacă toți voluntarii au venit ca mine, atunci ștergeți cuvântul acesta din dicționare !

Ziceți *nevoit* !“⁴

Acest dramatic moment — al plecării sale ca „voluntar“ la oaste — apare cu mai multă claritate într-un manuscris al lui Anton Bacalbașa, nu demult descoperit prin grija Arhivelor din Bacău. Este vorba de manuscrisul *Ceasuri de gândire*, pagini scrise la Iași între 30 decembrie 1885 și 30 iunie 1886 și care cuprind șaisprezece poezii, două schițe și un început de studiu literar, intitulat *Ca precuvântare*, în care Anton Bacalbașa își expune câteva din principiile sale asupra artei. Una dintre cele două schițe este intitulată *De acasă*, și este scrisă la puțină vreme după „voluntariat“, când amintirile-i erau încă proaspete. Schița cuprinde multe elemente autobiografice. Dialogul dintre Gheorghe — respectiv Anton Bacalbașa — și mama acestuia, cucoana Catinca, are menirea să dezvăluie ideile socialiste ale tînărului care citea cu asiduitate *Contemporanul* și *Dacia viitoare*, și să arate „cît erau de depărtați unul de altul“. Susținerea, cu înflăcărare, de către Gheorghe a ideilor socialiste se dovedește întempestivă pentru cucoana Catinca. În cele din urmă, „bietul tînăr,

¹ Anton Bacalbașa, *Papă-Lapte*, în *Drepturile omului*, an. I (1885), nr. 105 (12 iunie), p. 1.

² Th. Cornel, în articolul *Bacalbașa Anton*, publicat în vol. *Figuri contemporane din România*, Buc., 1909, Atelierele Sococ & Comp., p. 138—139, afirmă că : „Terminându-și studiile secundare, Anton Bacalbașa nu se împacă de fel cu viața de slujbaş în care debutase“.

³ Anton Bacalbașa, *Subscrisul*, în *Moș Teacă*, an. I (1895), nr. 1 (26 martie), p. 1.

⁴ Anton Bacalbașa, *Papă-Lapte*, în *Drepturile omului*, an. I (1885), nr. 105 (12 iunie), p. 1.

cu înima strînsă de durere își luă ziua bună de la năzuinți și intră *de voie* (în manuscris acest „de voie“ este subliniat cu două linii foarte groase — n.n.) la oaste“.

Viața aspră din cazarmă, pe care a fost nevoit s-o îndure, îi atacă curînd plămîinii. Această viață dură poate fi reconstituită pe baza unor articole memorialistice, identificate recent de noi ca aparținînd lui Anton Bacalbașa. El își aduce aminte cum, în anul 1883 „am fost chemat urgent de patria mea să-mi plătesc tributul sîngelui la teigheaua națională. Aveam seria 457 și matricola 1.347. Pe pușcă, 6.000.“¹ „Voluntarul“ arată cum e jecmănit de tutun de un superior, cum e îmbrăcat mai mult în zdrențe, cum e pus să scrie epistole în locul gradaților analfabeți etc., etc. Într-un alt articol din această serie², același „voluntar“ ne dă amănunte referitoare la comandantii săi, dezvăluind metodele barbare folosite de acești zbiri cazoni : „Comandantul Regimentului 5 de linie era, în anul 1883, don colonel Scheletti, locotenent-colonel — don locotenent-colonel Dănescu Theodor, comandant de batalion — don maior Barilleanu Ștefan, iar comandant al companiei a treia era... don căpitan Tecuț Ion.

Așa-l chema. Numele nu i l-am inventat eu, slavă ție, Doamne !

Don căpitan Tecuț, moldovean de loc, se purta tuns mărunț și cu o barbă lungă. Era mai mult scurt decît înalt și era gros. Semne particulare : roșu la față și ciupit de vărsat.“ Acest căpitan inventase noi metode de maltratare a soldaților, pe care A. Bacalbașa le va transpune în multe din schițele sale.

Într-o epistolă trimisă lui Ibrăileanu, pe care criticul o va publica mai tîrziu³, A. Bacalbașa reamintește, printre altele, de unii dintre comandantii săi și face, în același timp, destăinuri interesante mai ales pentru activitatea sa de mai tîrziu : „La 1883 am publicat un început de... roman cazon în *Mesagerul Brăilei*. Eram, mi se pare, în Dobrogea. Don colonel Dănescu — Dumnezeu să-l ierte ! — citind opera mi-a interzis să mai scriu. Ba, a intervenit pe lîngă familia mea, ca să facă gălgîie

¹ *Memoriile unui rezervist*, în *Moș Teacă*, an. II (1896), nr. 78 (8 septembrie), p. 2 (semnat *Milițianul*).

² *Memoriile unui rezervist*, în *Moș Teacă*, an. II (1896), nr. 81 (29 septembrie), p. 5 (semnat *Milițianul*).

³ G. Ibrăileanu, *Anton Bacalbașa*, în *Adevărul literar și artistic*, an. VI (1925), nr. 238 (28 iunie), p. 1.

la redacția-n chestie să nu-mi mai publice oroarea! Și am lăsat-o baltă.“

Din cele de mai sus, printre altele, putem presupune că familia sa se afla tot la Brăila, adică în orașul în care apărea ziarul *Mesagerul Brăilei*.

După ani grei, petrecuți între zidurile sumbre ale cazarmii, „de-abia ieșit din armata în care a suferit jugul militar trei ani, revoltat care își mușcă lanțul și pe care urgia militară îl strivea la fiecare acces de nedisciplină și de indignare, Blubea [adică Anton Bacalbașa — n. n.] s-a aruncat imediat în mișcare. La club [Clubul muncitorilor — n. n.] e oratorul cel mai ascultat: vorbirea îi este smălțuită de cuvinte ferice, de glume bine găsite“¹...

Faptul că Bacalbașa, îndată după ieșirea din armată, și-a închinat întregul său talent mișcării socialiste este unul dintre meritele sale cele mai de seamă. El va desfășura — în ultimele două decenii ale secolului trecut — o bogată activitate gazetărească, din care se pot extrage și unele date biografice.²

¹ C. Mille, *Dinu Milian — II — O viață*, Buc., 1914, Atelierele „Adevărul“, p. 83.

² O prețioasă informație asupra biografiei lui A. Bacalbașa ne-o furnizează G. Călinescu în *Materialul documentar* amintit, în care se spune că începutul primăverii anului 1895 aduce un eveniment important în viața lui A. Bacalbașa: „Se căsătorii, la 30 martie 1895, cu Alexandrina Scărișoreanu, de 19 ani, fata căpitanului în retragere Ion Scărișoreanu și a Zoei Scărișoreanu, aceasta din urmă născută la Cîmpulung — decedată la 8 iulie 1884 în București — și fiică a lui Nicolae Ghizdaveti și a Saftiei. Alexandrina văzuse lumina zilei la Reni, unde, se vede, căpitanul fusese temporar în garnizoană.“ Datele de mai sus sînt cu atât mai importante cu cît ele vin să corecteze afirmația unui contemporan al lui A. Bacalbașa — Șt. Bujor — care, în articolul *Toni Bacalbașa*, publicat în *Evenimentul*, an. VII (1899), nr. 1.932 (7 octombrie), p. 1, dă, în mod greșit, ca dată a căsătoriei anul 1897.

Cercetările noastre, mai recente, întregesc cele de mai sus: la 13 august 1897 se naște Elena Bacalbașa. Dintr-o scrisoare, aflată la secția de manuscrise a Academiei R.S.R., (v. ms. 18.768), intitulată *Dragă Costache*, pe care Ion Bacalbașa, fratele lui Anton Bacalbașa, o adresa lui C. Nottara, datată 3 noiembrie 1915, aflăm că Elena Tony Bacalbașa, studentă la Facultatea de litere, dorea cu tot dinadinsul să urmeze și cursurile de dicțiune ale marelui om de teatru. Unchiul își recomandă nepoata, bazîndu-se pe prietenia ce a existat — și care este amintită în această epistolă — între Anton Bacalbașa și C. Nottara.

Elena Bacalbașa ne-a mărturisit, la finele anului 1965, că a urmat o bună parte din aceste cursuri, dar nu le-a absolvit pe toate. În schimb a terminat Facultatea de litere și a devenit profesoară în București. S-a căsătorit cu avocatul Alecu Dimitriu, și au avut copii. Actualmente este pensionară.

Alexandrina Bacalbașa s-a recăsătorit cu Nerva Hodoș și a fost pensionară a Academiei R.S.R. A decedat în anul 1954.

Plin de entuziasmul tinereții — dar, în același timp, neocolit de unele contradicții și greșeli — Bacalbașa se avîntă în focul luptelor zilnice, fiind adeseori un promotor al ideilor noi. Era epoca în care, în ciuda unor teorii profund greșite și reacționare, ce susțineau că socialismul este „o plantă exotică“, care nu va da roade în țara noastră, se formau, din zi în zi, condițiile necesare pătrunderii și dezvoltării marxismului. Sfîrșitul secolului trecut marchează o dezvoltare rapidă a întreprinderilor industriale din România și, implicit, și o creștere a numărului muncitorilor.¹

Concomitent se intensifică și exploatarea în toate sectoarele. Documentele sînt zguduitoare.² În aceste condiții „îi revenea deci proletariatului din România, încă de la sfîrșitul secolului al XIX-lea, sarcina istorică de a duce societatea înaintea, sarcina de a fi conducătorul și călăuzitorul transformărilor necesare în direcția burghezo-democratică pe cale revoluționară“³. Proletariatul de la noi din țară, din acei ani, se transformă dintr-o „clasă în sine“, într-o „clasă pentru sine“. În 1872 ia naștere *Asociația generală a tuturor lucrătorilor din România*, iar după 1875 se înființează cercuri socialiste la București, Iași, Galați. Atît asociația, cît și cercurile socialiste scot diferite ziare (*Lucrătorul român*, *Socialistul*), în coloanele cărora apar articole referitoare la situația proletariatului. În anul 1879, delegați ai mai multor cercuri socialiste, din diferite orașe, se întrunesc în prima lor conferință. Un an mai tîrziu, în 1880, se tipărește primul program al socialiștilor din țara noastră, care cuprindea atît idei înaintate, cum ar fi, de exemplu, lupta pentru o proprietate colectivă, cît și unele idei eronate, lassalleiene, narodnice și anarhiste. Ceea ce trebuie reținut este faptul că după 1880 cercurile socialiste — în rîndurile cărora un rol deosebit au avut N. Zubcu-Codreanu și dr. Russel — trec tot mai mult pe poziții marxiste, criticînd cu o ascuțime nemaiîntîlnită pînă atunci orînduirea burgheză. Și critica atingea toate sectoarele vieții, de la exploatarea proletarilor și țărănilor săraci, pînă la suprastructura statului împilator.

¹ Radu Pantazi, *Filozofia marxistă în România*, Editura politică, 1963, p. 11. Vezi și *Inceputurile răspîndirii marxismului în România*, Editura politică, 1959, p. 19—20.

² Vezi *Documente din mișcarea muncitorească, 1872—1916*, Editura C.G.M., 1947, ediția a II-a completată, p. 167.

³ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, Editura pentru literatură politică, 1952, ediția a III-a, p. 517.

La numai șase ani de la apariția programului cercurilor socialiste, C. D. Gherea dă la iveală un nou program al socialiștilor români¹, în care sînt cuprinse idei mult mai profunde în comparație cu cele aflate în programul tipărit la 1880. Programul vorbea de concepția materialistă asupra istoriei, despre marxism și despre dictatura proletariatului. Acest document va fi cunoscut și de Fr. Engels, care va trimite *Contemporanului* o scrisoare în care își va destăinui mulțumirea că socialiștii români, prin includerea în programul lor a ideii dictaturii proletariatului, au inclus „principiile de căpetenie ale teoriei care a izbutit a aduna într-un mănunchi de luptători mai pe toți socialiștii din Europa și din America; e vorba de teoria prietenului meu Karl Marx”². Cu toate acestea, programul din 1886 nu era absolut de anumite greșeli, pe care Gherea, mai târziu, le va dezvolta în „neobișnăgia” și în teoria socialismului în țările puțin dezvoltate. Un rol important în răspîndirea marxismului în România l-a avut presa. La București, în 1880, apare ziarul *Înainte*, care se intitulă, pentru prima dată în țara noastră, organ al „democrației sociale și al proletariatului român”. Tot în această perioadă mai apare *România viitoare* și *Revista socială*. Revista care a avut însă o influență deosebit de puternică în viața noastră politică și culturală a fost *Contemporanul* (1881—1891) — cu toate că la începuturile apariției nu se situa pe poziții marxiste, iar ulterior nu a fost scutită de unele confuzii ideologice³. O preocupare similară — dar la o scară mult mai redusă — de traducere a textelor marxiste va avea și revista *Emanciparea*. Faptul că A. Bacalbașa colaborează la această revistă, care, de la primul său număr, declară că va lupta pentru drepturile muncitorilor și țăranilor, este semnificativ. Peste doi ani, tînărul, însuflețit de ideile noi, va publica în ziarul *Drepturile omului* — ce va lua ființă în București, în 1885, din inițiativa cercului de studii sociale, și care ziar își propunea „a pregăti în România izbînda marii revoluții umane, ale cărei semne roșiatice se ivesc la orizont” — schițe și articole, axate pe linia democratică exprimată de redacția revistei, dintre care cităm următoarele: *Din viața dezmoșteniților*, *Papă-Lapte*, *Tîrîie-Brîu*, *Leone*, *Din războaiele mele*, *Rezervistul* etc.

¹ *Ce vor socialiștii români*, în *Revista socială*, an. I (1886), nr. 8—12.

² *Contemporanul*, an. VI (1888), nr. 6, p. 572.

³ Vezi vol. Savin Bratu și Zoe Dumitrescu, *Contemporanul și vremea lui*, E.S.P.L.A., 1959.

După încetarea primei serii a ziarului *Drepturile omului*, la finele anului 1885, Bacalbașa părăsește Bucureștiul, plecînd la Iași. Prezența sa în această localitate este dovedită și de manuscrisul *Ceasuri de gîndire*, care atestă localitatea Iași la finele fiecărei scrieri. În acest manuscris el acordă o maximă importanță temei militare și vieții celor năpăstuiți. Simpatia autorului pentru cei oprimați se va adînci în anii următori, ceea ce îi va atrage, în anul 1887, arestarea. Acest fapt va fi blamat de unele ziare.¹ Se poate afirma că nu a existat vreo acțiune mai importantă a proletariatului la care A. Bacalbașa să nu fi luat parte. Un contemporan al său² ne informează că Bacalbașa avea un adevărat cult pentru cei exploatați, și că năzuința lui cea mai de seamă era să vadă o mișcare socialistă puternică, în care el să aibă un rol de frunte, acela de agitator și organizator.

Unul din scopurile principale ale luptei celor exploatați din acel timp era unirea proletarilor într-un partid, profund deosebit de cele de la putere. Adresîndu-se celor din popor, Bacalbașa își așternea pe hîrtie ideile înaintate înveșmîntîndu-le într-un stil limpede, înțeles de toți. Dintre scrierile publicate în această perioadă vom aminti articolele *Furtuna se apropie*, *Șarlatani la bilci*, *Bietul Dumnezeu*, *Aghiotantul*, *Alegerile de azi* etc.

Începînd cu anul 1888 și continuînd mulți ani după această dată, Anton Bacalbașa va colabora intens la mai toate revistele cu orientare progresistă: *Dezrobirea*, *Gutenberg*, *Drepturile omului* etc. Articolele, schițele publicate aci sînt variate ca tematică. Ele critică parlamentarismul burghez, satirizează religia, demască barbariile militare etc. Schița intitulată *Marș — marș!...*³ e una dintre cele care lasă să se întrevadă posibilitățile sale literare prin incusința cu care mînuiește dialogul și prin ușurința cu care conturează personajele.

¹ Vezi *Lupta*, an. IV (1887), nr. 394 (11 noiembrie), p. 3, care publică art. *Intrunirea lucrătorilor* [pentru a protesta împotriva arestării lui A. Bacalbașa], și unde se dau rezumatele discursurilor rostite de C. Bacalbașa, Al. Ionescu, C. Mille, G. Olcescu etc., în care se înfieriază fapta săvîrșită de poliție; revista *Ghiță Berbecu*, an. I (1887), nr. 3 (22 noiembrie), p. 2, care, în art. *[Arestarea lui Anton Bacalbașa]*, adoptă o atitudine similară cu ziarul *Lupta*, și art. *Lucrătorii din București*, în *Lampa*, an. I (1887), nr. 26 (26 noiembrie), p. 2.

² C. Z. Buzdugan, *Anton Bacalbașa*, în *Lumea nouă*, an. V (1899), seria a III-a, nr. 14 (10 octombrie), p. 1—2.

³ *Drepturile omului*, seria a II-a, an. I (1888), nr. 38 (24 octombrie), p. 2.

Tot în ziarul *Drepturile omului*, în care apăruse schița *Marș — marș!*..., Anton Bacalbașa publică articole în care se ocupă de problema țărănească. Răscoalele țărănești din anul 1888 își găsesc oglindirea veridică în multe din paginile sale.

De asemenea, în unele din articolele scrise în această perioadă un loc important îl ocupă critica celor două partide „istorice“. Pentru Bacalbașa „roșii“ și „albii“ — adică liberalii și conservatorii — care, chipurile, sînt adversari în alegeri, „nu înfățișează decît niște împuterniciți ai stăpînitorilor, ai celor bogați, ai ciocoimii“¹. Autorul articolului îndeamnă pe săteni să nu voteze pe acești candidați, pe care îi denunță ca torturatori ai țaranilor din Bordeni și ai celor închiși la Jilava. Mai mult decît atît, Anton Bacalbașa afirmă că sîngele nevinovat al țărănimii ucise cere să fie răzbunat! Intr-un alt articol, publicat tot în această vreme, Anton Bacalbașa ceruse: „Nu milă din partea boierimii trufașe, nu îndurare din partea claselor *de sus*“, ci „dreptul întreg al poporului, munca lui, tot pămîntul, toate instrumentele de muncă!“²

Din cele expuse mai sus, putem desprinde concluzia că Bacalbașa, pînă la această dată — dar și cîțiva ani după 1888, cum se va vedea în continuare — mergea în pas cu ideile cele mai avansate ale vremii sale.

Așa cum am afirmat mai sus, încă de la începutul deceniului al zecelea al secolului trecut, problema dezbătută cu tot mai multă ardoare și în presă era aceea a organizării proletarilor într-un partid al lor. Lenin arăta că în această perioadă, care a urmat celei în care s-au răspîndit ideile marxiste, ca rezultat al creșterii mișcării muncitorești, „se formează partide socialiste cu bază proletară, care învață să folosească parlamentarismul burghez, să-și creeze o presă cotidiană proprie, instituții culturale proprii, syndicate proprii, cooperative proprii“³.

Iniințarea unui astfel de partid nu avea darul să bucure clasele stăpînitoare. Acest lucru îl va sesiza foarte bine și Bacalbașa în articolul *Oltenița*⁴: „Deșteptarea muncitorilor și organizarea lor în partid politic, deosebit de partidele burgheze, nu poate, firește, să meargă la inimă stăpînitorilor. De aceea, pretutindeni

¹ *Colegiul țărănesc*, în *Drepturile omului*, an. I (1888), nr. 30 (14 octombrie), p. 3.

² *O victorie*, în *Drepturile omului*, an. I (1888), nr. 21 (5 octombrie), p. 1.

³ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 18, E.S.P.L.P., 1957, p. 579.

⁴ *Munca*, an. II (1891), nr. 4 (17 martie), p. 1.

unde muncitorii își strîng rîndurile, stăpînirea ia măsuri pentru a-i încătușa.“

Opresiunea se exercita nu numai asupra muncitorilor — deși ei erau ținta principală — ci și asupra unor intelectuali cu vederi progresiste. Anton Bacalbașa însuși a fost — pentru un scurt timp — victima acestor măsuri. În articolul mai sus citat el ne istorisește cum a fost arestat la Oltenița, unde se duse să țină o întrunire în vederea alegerilor ce se apropiau. Dar aceste metode erau departe de a putea stăvili mișcarea socialistă, în rîndurile căreia activa și Anton Bacalbașa. El va scrie în coloanele ziarului *Munca* — unde, de asemeni, a colaborat intens — numeroase articole în care va biciui atît farsa alegerilor din trecut, cît și religia, armata, naționalismul, inerția, obtuzitatea etc.

Însușindu-și tot mai adînc învățătura marxistă în acești ani, A. Bacalbașa se situa lîngă cei care luptau pentru făurirea unei alte lumi, împletind activitatea gazetărească cu aceea de agitator. El susținea ideile cele mai avansate ale timpului, cu o înflăcărare deosebită, demonstrînd un talent oratoric unic în felul său. Un contemporan, Al. Antemireanu, scrie un interesant articol¹ despre viața, talentul literar și în special talentul oratoric al lui Anton Bacalbașa, care fermeca într-atîta auditoriul, încît tineretul îl considera „un profet al viitorului“. Acestea se petreceau pe vremurile cînd A. Bacalbașa „lucra cu foc pentru partid“, după cum ne informează Al. Ionescu.² Despre unele dintre calitățile oratorice ale sale mai vorbește și Izabela Sadoveanu, în articolele intitulate *Zile de prietenie*³, arătînd că era un om excepțional de inteligent, care sesiza ideile cele mai subtile în profunzimea lor, avînd totodată o mare putere de sinteză. Era animat de un spirit de sociabilitate, care se poate vedea în mod evident din articolele și cuvîntările sale. Izabela Sadoveanu afirmă la un moment dat că Anton Bacalbașa a fost „un bolid“ în oratoria și gazetăria vremii. Mergînd pe linia recunoașterii deosebitelor sale calități oratorice, într-un articol, în care se face

¹ *Anton Bacalbașa*, în *Epoca*, an. V (1899), nr. 1.221—262 (4 octombrie), p. 1.

² Al. Ionescu, *Din ale lui Tony*, în vol. *Caragiale corector. Tony Bacalbașa. Nebunul. Primăvara. Din manevră. Amicul Popreanu. La teorie etc.*, etc., Buc., 1918, Institutul de grafice, p. 33.

³ *Adevărul literar și artistic*, seria a III-a, an. XVIII (1938), nr. 905 (10 aprilie), p. 11.

o prezentare a activității ziarului *Adevărul literar și artistic*¹, se afirmă că Anton Bacalbașa „a fost un orator de forță, poate cel mai sugestiv al vremii.“ El își cheltuia fără rezerve forța și talentul său nu cu vreun scop mercantil, ci însuflețit de idealuri înalte.

Calitățile lui oratorice l-au impresionat și pe G. Ibrăileanu. Criticul, întâlnindu-l odată la Iași — la o întrunire de protest împotriva unei crime săvârșite de guvern într-un sat din Moldova — iar altădată auzindu-l vorbind la Clubul socialist din Iași, subliniază că Anton Bacalbașa a vorbit *foarte frumos, furtunos* și a terminat discursul rostind *cu mult patos* cuvintele: „Proletari din toate țările, uniți-vă!“ Ibrăileanu conchide că: „Bacalbașa a fost un orator mare. [...] A fost unul din cei mai buni oratori ai socialismului de altădată.“²

Dintre conferințele ținute în această perioadă de Anton Bacalbașa, merită a fi citate cele rostite în sala „Orfeu“ în preajma zilei de 1 Mai 1891, conferința ținută la Brăila, în 1891, dar mai ales cele ținute la cluburile muncitorești din Galați, București și Ploiești, care pledau pentru unirea tuturor muncitorilor, fără deosebire de sex și naționalitate, într-un puternic partid.

Aceste importante teme vor reveni cu mai multă insistență în conferințele și articolele sale din anul 1892 — an care va însemna, în activitatea desfășurată, în special, la *Democrația socială*, consacrarea lui ca ziarist al proletariatului. Anton Bacalbașa — gazetar și scriitor ce posedă, pentru vremea aceea, întinse cunoștințe sociologice — face în acest an o critică sistematică societății burgheze, scriind articole de o mare importanță pentru mișcarea socialistă din România.

Într-un articol intitulat *D-l Maiorescu și socialismul*³, Anton Bacalbașa arată că o dată cu dezvoltarea tehnicii — respectiv a mașinii cu abur — muncitorii se adună în grupuri tot mai mari. În același timp însă, o parte din ei sînt lăsați fără lucru, transformându-se în pauperi. Autorul, în concluzie, extrage din materialul articolului „enorma contradicție a societății actuale: producțiune colectivă și apropiere individuală“. În final propune și soluția acestei contradicții fundamentale: „colectivizarea mij-

¹ 1893—1922, în *Adevărul literar și artistic*, seria a III-a, an. III (1922), nr. 65 (19 februarie), p. 1.

² G. Ibrăileanu, *Anton Bacalbașa*, în *Adevărul literar și artistic*, an. VI (1925), nr. 238 (28 iunie), p. 1.

³ *Adevărul*, an. V (1892), nr. 1.199 (7 iunie), p. 1 (semnat A.B.).

loacelor de producție“. Această măsură, colectivizarea, este valabilă și pentru soluționarea problemei agrare. Într-o conferință din același an¹ Bacalbașa susținea cu tărie că alungarea mizeriei din viața săteanului sărac va fi posibilă numai printr-o „proprietate în devălmășie“ a pămînturilor întinse cît bate ochiul, pe care să le lucreze obștea, iar împărțirea bunurilor să se facă în raport cu munca fiecăruia. Dacă vom ține seama că aceste teze erau susținute la 1892, vom putea să ne facem o imagine și mai exactă asupra lui Anton Bacalbașa.

Pe această cale dreaptă va merge Anton Bacalbașa și în rezolvarea altor probleme importante ale vremii sale. El va combate, în conferințe și în nenumărate articole, șovinismul, politicianismul, misticismul, regalitatea etc. În articolul *Invățăminte*² Anton Bacalbașa, pornind de la ideea clară că „socialismul nu poate fi decît internațional“, acuză societatea burgheză că seamănă între muncitorii de diferite naționalități șovinismul, cu scopul, bine determinat, de a-i dezbină, și-n felul acesta, aplicîndu-le principiul *divide et impera* să-i poată exploata mai ușor. În relațiile dintre ei, însă, burghezii de diferite naționalități se înțelegeau de minune. În fața acestei situații, Anton Bacalbașa — înflăcăratul agitator al celor asupriți din acele vremuri — cheamă, în conferința ținută împotriva naționalismului³, pe toți proletarii — români, unguri, germani etc. — la strînsă solidaritate și luptă unită împotriva „șarlatanilor și nebulilor“ care căutau să-i dezbină.

Nici monarhia — principalul reazim al claselor exploatoare — nu va scăpa de săgețile criticii sale. În articolul intitulat sugestiv *Furt... fără efracție*⁴ autorul arată cu claritate că „băiatul României“ este de fapt al burgheziei, din care s-a născut, în care trăiește și-n care va muri. Prințul nu are nici o contingentă cu țara sărăcită de exploatare, în mijlocul căroră monarhia joacă un rol important. Anton Bacalbașa — reprezentant al celor mulți — înlăturînd cu dispreț talerul întins de acest „milog“ care se însoară, îl trimite la burghezie pentru a fi înzestrat, „căci al ei

¹ [Rolul țărănimii în mișcarea socialistă din România], în *Democrația socială*, an. I (1892), nr. 19 (3 mai), p. 2.

² *Democrația socială*, an. I (1892), nr. 37 (13 septembrie), p. 1.

³ [Impotriva naționalismului], în *Democrația socială*, an. I (1892), nr. 30 (26 iulie), p. 2.

⁴ *Munca*, an. III (1892), nr. 41 (29 noiembrie), p. 1.

este băiatul“. Într-un alt articol, *După serbări*¹, A. Bacalbașa va conchide: „în inima țării dragostea de dinastie nu are loc“. Temutul pamfletar nu lupta numai contra monarhiei, impusă vremelnice țării noastre, ci împotriva tuturor monarhiilor. Un exemplu concludent îl constituie și un articol scris contra țarismului².

Articolele lui Bacalbașa au valoare nu numai prin adevăratele rechizitorii făcute claselor exploatoare, ci și prin faptul că autorul arată celor mulți drumul care duce la eliberarea lor socială: „Aceia cărora li e dat să-ndeplinească viitoarea revoluție socială sînt muncitorii, proletarii de tot felul“³. „Socialismul cheamă sub cutele steagului său pe toți dezmoșteniții societății de astăzi“⁴. Prin „dezmoșteniți“ el înțelegea „muncitorul cu brațele sau cu mintea, de la țară ca și de la oraș“⁴. Anton Bacalbașa își încheia articolul cerînd cu insistență muncitorilor „de a se grupa într-un partid al lor, deosebit de toate celelalte“.

Clubul muncitorilor din București va desfășura o vie activitate în rîndurile proletarilor, devenind centrul mișcării muncitorești, în care va lua ființă, la 31 martie 1893 — ca urmare a primului congres al cercurilor, cluburilor și societăților muncitorești din țara noastră — Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România (P.S.D.M.R.).

Activitatea febrilă a lui Anton Bacalbașa din timpul congresului a fost semnalată și de I. L. Caragiale, amicul său, care publică, în *Moftul român*, un anunț original:

„S-a pierdut!!!

Cu ocazia marelui congres socialist s-a pierdut un Tony.

Semnamente:

[...] Mic, nervos și drăcos, se iritează extrem cînd glumești cît de inocent asupra socialismului științific — atunci devine mușcător.“⁵

Anton Bacalbașa este efervescent nu numai cu prilejul congresului; el va publica după congres diferite articole, care vor

¹ *Adevărul*, an. VI (1893), nr. 1.422 (28 ianuarie), p. 1 (semnat *Quidam*).

² *Alexandru III*, în *Adevărul*, an. VII (1894), nr. 2.012 (23 octombrie), p. 1.

³ *Scandal I*, în *Democrația socială*, an. I (1892), nr. 21 (24 mai), p. 1.

⁴ *Munca noastră*, în *Democrația socială*, an. I (1892), nr. 7 (16 februarie), p. 1.

⁵ *Moftul român*, an. I (1893), nr. 19 (4 aprilie), p. 5.

avea menirea să dezvăluie opiniei publice adevărata stare de lucruri.

Anul 1893 este deosebit de fecund pentru scriitor. În acest an scoate de sub tipar — împreună cu I. L. Caragiale — *Moftul român*¹ — revistă satirică în care va publica o bună parte din schițele și pamfletele sale, mai ales cele referitoare la armată. Consistența scrierilor din *Moftul român* nu era întâmplătoare. În articolul *Jurnalul nostru*² Anton Bacalbașa și I. L. Caragiale povestesc combustii prin care trec în elaborarea materialelor. Tot în acest an — 1893 — în vară, Anton Bacalbașa intră în redacția ziarului *Adevărul*, cotidian condus de Beldiman.³ Împreună cu el veneau și cei doi amici ai săi: Ion Teodorescu și C. D. Anghel. Intrarea lui Anton Bacalbașa în redacția ziarului se datorează numai într-o mică măsură platformei acestui ziar, cît și cunoștinței și felului apropiat al directorului de a se purta cu oamenii și cu redactorii.⁴ Cert este că anumite concepții sănătoase ale lui A. Bacalbașa încep să fie umbrite de confuzii, care se vor accentua tot mai mult pe măsura trecerii vremii — confuzii care, de fapt, reflectă anumite idei eronate, manifestate încă la congresul partidului. Proaspătul redactor al *Adevărului* își va sporii activitatea la ziar spre sfîrșitul anului 1893 (într-un număr publică nu mai puțin de opt articole)⁵ și în anul 1894. El ajunge chiar director al suplimentului literar al ziarului. Colaborarea la acest ziar va fi însă în detrimentul activității sale de la organul partidului proletarilor — *Munca*.

¹ [I. L. Caragiale], *Jurnalul nostru*, în *Moftul român*, an. I (1893), nr. 16 (f.d.), p. 2.

² *Moftul român*, an. I (1893), nr. 27 (3 mai), p. 6.

³ În volumul *Bucureștii de altădată*, Buc., 1928, vol. II, p. 154, 160, Constantin Bacalbașa face un scurt portret al directorului ziarului *Adevărul*. El spune că Alexandru Beldiman a fost în timpul lui Cuza prefect de poliție, iar după 11 februarie 1866 a devenit unul dintre cei mai aprigi luptători împotriva monarhiei. În fruntea ziarului *Adevărul*, Beldiman pusese ca moto cuvintele: „Să te ferești, române, de cui străin în casă“, iar în ziua de 10 mai ziarul apărea cu chenar negru, articolul de fond fiind intitulat: *10 mai, zi de doliu*. Constantin Bacalbașa, alături de aceste merite semnalate, îi reproșa bătrînelului Beldiman — fără să-și dea seama de greșeala ce săvîrșea — faptul că lipsindu-i voința și o linie precisă în politică „a încăput cu totul pe minile socialiștilor“.

⁴ Despre relațiile dintre director și redactori vorbește și articolul *Clopoțele „Adevărului“*, în vol. *Adevărul* (1888—1913), Buc., 1913, p. 95—98, scris de Ion Teodorescu. Aci se mai află și câteva date asupra temperamentului lui A. Bacalbașa.

⁵ Vezi *Adevărul*, an. VI (1893), nr. 1.724 (13 decembrie).

Părăsirea presei socialiste va fi criticată în ziarul *Munca* în articole bine argumentate. Dintre acestea cităm pe cele intitulate: *Asupra ziaristicii*¹, *Ce înseamnă ziar personal...*² și articolul *Ce este „Adevărul”*³. Autorul acestui ultim articol face o analiză profundă a atitudinii greșite adoptată de Anton Bacalbașa, neputându-și explica cum un vechi luptător socialist, mai mult chiar, membru în Consiliul general al partidului, poate face, la numai trei luni de la congres și de la alegerea sa în conducerea partidului (la congres se hotărîse, printre altele, și înființarea cit mai repede cu putință a unui ziar politic al partidului) declarații pline de confuzii, deosebit de grave: A. Bacalbașa afirmase că ziarul *Adevărul* este un ziar independent, fără partid, și ca atare este unicul ziar românesc nepărtinitor, care dă la iveală „adevărul absolut”. *Toate ziarele celelalte — susținea el — avînd ca orientare linia unui anumit partid, nu pot fi cinstite, ele sînt menite să susțină scopul partidului care subvenționează ziarul respectiv. Anton Bacalbașa nu numai că nu exceptează de la această bizară teorie presa socialistă, dar chiar afirmă că Adevărul — scuzîndu-și parcă activitatea gazetărească din presa progresistă — nu este un ziar socialist.*

Această atitudine a stîrnit vii discuții la Clubul muncitorilor. Explicațiile lui Bacalbașa — după cum ne informează autorul articolului mai sus citat — au fost „nu tocmai plăcute”. Peste cîteva săptămîni el va publica un articol în care, deși nu-și recunoaște greșelile, admite totuși că nu numai *Adevărul* este un ziar cinstit și nepărtinitor — aceste calități le pot avea și ziarele socialiste. Căutînd să împace calitatea sa de membru în conducerea partidului cu aceea de gazetar la un ziar ce nu aparține socialiștilor, Anton Bacalbașa afirmă într-un articol: „Sînt socialist, însă sînt autorizat să declar că în afară de socialist mai sînt și... ziarist. Și deci în această calitate, iar nu în calitate de socialist, scriu la „Adevărul”⁴. Scuza aceasta era departe de a convinge pe cineva. Ziarul *Munca*, arătîndu-și îngrijorarea față de A. Bacalbașa, care apucase pe o cale încîlcită, îl avertizează să nu rățească de-a binelea, ceea ce ar constitui o pierdere și

¹ *Munca*, an. V (1894), nr. 24 (14 august), p. 2, și nr. 26 (28 august), p. 2—3 (semnat Ștefan Crăciun).

² *Munca*, an. V (1894), nr. 29 (18 septembrie), p. 2 (semnat M.D.).

³ *Munca*, an. V (1894), nr. 27 (4 septembrie), p. 1—2 (semnat N. Quinez) și datat: „Iași, 1894, august 31”.

⁴ *Ce este „Adevărul”*, în *Adevărul*, an. VII (1894), nr. 1.931 (29 iunie), p. 1.

pentru partid, dar în primul rînd pentru sine. Cu toate criticile aduse, ziaristul Bacalbașa continuă să publice intens la *Adevărul*. Atitudinea sa dăunătoare partidului este totuși tolerată multă vreme și datorită faptului că în consiliul partidului se aflau elemente oportuniste. Lipsa de energie a consiliului creează o profundă nemulțumire în rîndurile proletariatului, după cum este nevoie să recunoască chiar I. Nădejde: „Ce putea face alta consiliul cînd în sînul său nu mai domnește înțelegerea? Ce putea face cînd organizația social-democrată din Iași, cea din București și mulți prieteni din țară sînt peste măsură de nemulțumiți de felul cum lucrează unul din membrii consiliului (d-l Anton Bacalbașa) și cînd pe de altă parte mulțimea de muncitori acuză pe consiliu de lipsă de energie?”

În adevăr, ar fi putut consiliul merge înainte, conducîndu-se de hotărîrile majorității sale, dar chiar majoritatea a socotit mai bine să se facă alegere nouă de consiliu, și chestia Bacalbașa și altele să le judece însuși Congresul.¹

Cîteva zile mai tîrziu, în ziarul *Munca*, se publică *Demisia prietenului A. Bacalbașa*²:

„Domnule redactor,

Văd că *Munca* se ocupă mereu de mine într-un mod cît se poate de puțin prietenos și mă numește încă «membru în Consiliul general al partidului muncitorilor».

Să-mi dați voie să vă comunic că în ultima întrunire a Consiliului general și eu mi-am dat demisia. Actul acela, deși n-a apărut în *Munca*, trebuie totuși să existe. În tot cazul, eu mă consider demisionat.

Anton Bacalbașa

Această demisie, pe lîngă faptul că nu-i face cinste, va avea repercusiuni serioase asupra activității sale viitoare. Retragera sa și a altora din Consiliul general va da apă la moară dușmanilor socialiștilor. Chiar în luna octombrie a anului 1894, Anton Bacalbașa este nevoit să răspundă unor „confrăți” de la ziarul *Lupta*, care, plini de perfidie, se întrebau dacă, prin retragera sa și a altora din Consiliul general al partidului, nu cumva a murit și socialismul.

¹ I. Nădejde, *Congres extraordinar*, în *Munca*, an. V (1894), nr. 29 (18 septembrie), p. 2—3.

² *Munca*, an. V (1894), nr. 30 (25 septembrie), p. 2.

Pe cât a fost de penibilă demisia sa din Consiliul general, pe atât este de laudabil răspunsul pe care Anton Bacalbașa îl dă acestor răuvoitori :

„De când oare retragerea unor oameni din *comitetul* unui partid constituie moartea grupării ?

Mai întâi, socialismul se întemeiază pe ceva mai mult decât pe concursul câtorva persoane. Și chiar dacă s-ar întemeia pe atîta, el încă n-ar avea de ce să moară — de vreme ce retragerea noastră e numai din *comitet*.

Că sîntem și rămînem socialiști, nu se mai discută. Și cea mai bună dovadă despre aceasta e faptul că ne-am retras pur și simplu — fără polemici, fără acușări și fără «declarații de principii».

De altfel, oricînd va fi nevoie, confrății radicali ne vor găsi la locurile noastre de soldați militanți ai cauzei socialiste.¹

Anton Bacalbașa nu va mai face parte niciodată din înaltul for de conducere a partidului. Cu toate acestea, are marele merit de a fi continuat să lupte pentru multe dintre cauzele pentru care se înflăcărase în tinerețe. El va vorbi despre cruzimile săvîrșite în incinta cazărnilor (*Copil de trupă, Medic de regiment*), va înfiera monarhia (*Darul nostru regelui, Mesajul regal*), va biciui numeroși reprezentanți ai burghezo-moșierimii, va lua apărarea adevăraților scriitori și va acuza societatea burgheză, care încuraja pe pseudoliterati. În această ultimă ordine de idei merită a fi amintite două articole : *Bene-Merenti*² și *Ce face Caragiale*.³

În primul articol Anton Bacalbașa, după ce folosește cu îndemînare autopersiflarea, ironia fină și sarcasmul, ajunge la concluzia că medalia *Bene-Merenti* a fost creată pentru a se putea distinge scriitorii de talent de cei mediocri sau nuli, de vreme ce erau decorați de oficialitatea vremii numai cei divorțați de talent, aplecați însă pînă-n vîrfurile ciubotelor în fața stăpînirii.

Articolul *Ce face Caragiale*, scris cu ocazia plecării la Buzău a marelui dramaturg, pentru a deschide în gară un birt, oferă prilejul lui Anton Bacalbașa să se întrebe, plin de indignare, de ce I. L. Caragiale, care-i „cel mai original și cel mai puternic dintre scriitorii noștri, e dat uitării de către atotputernici ?” Tînta satirei gazetarului este îndreptată apoi împotriva societății

¹ *Socialismul a murit ?*, în *Adevărul*, an. VII (1894), nr. 1.994 (4 octombrie), p. 1 (semnat A.B.).

² *Adevărul*, an. VI (1893), nr. 1.630 (6 septembrie), p. 1 (semnat Inot).

³ *Adevărul*, an. VII (1894), nr. 2.013 (24 octombrie), p. 1.

burghezo-moșierești și a instituțiilor ei. Academia vremii — care-l va respinge pe marele dramaturg, în repetate rînduri, de la premiile sale — era ticsită de nulități ; conducătorii teatrului erau niște veterani fără vlagă ; instituțiile culturale erau lăsate în prada moliilor intelectuale.

În fiecare operă a maestrului — spune Anton Bacalbașa — se simte revolta omului de talent împotriva „găgăușilor și gușă-șilor”. Și cînd în clasa suprapusă mișună tot felul de oameni de tipul lui Venturiano sau al lui Dandanache și Leonida, „cum vroii ca originalurile acestor caraghioși imortalizați să nu jure război etern celuiia care i-a gravat așa de bine ?”

Anton Bacalbașa va continua să publice în *Adevărul* nenumărate schițe și articole care dezbat probleme ardente. Acestea se înscriu pe o linie consecvent democratică. El va conduce *Adevărul literar* pînă la 13 februarie 1895, cînd va publica *Ultimul nostru număr*. În ziua următoare *Adevărul* va tipări o scrisoare¹ a lui Anton Bacalbașa și a altor doi colaboratori, adresată directorului ziarului — Beldiman — în care se spune :

„Iubite domnule Beldiman,

Partidul socialist, ai cărui membri credincioși am fost întotdeauna, face apel la soldații săi ca să se unească laolaltă. *Lumea nouă*, organul partidului nostru, ne deschide coloanele sale și ne cheamă la lucru.

În fața acestei situații, veți înțelege că nu putem rămîne nepăsători. Hotărîți să lucrăm pentru ideile noastre și sub egida organizației politice din care n-am încetat nici un moment de a face parte, vă facem cunoscut că încetăm de a mai da *Adevărului* slăbul nostru sprijin.

Cu ocazia aceasta, ținem să vă exprimăm sentimentele noastre de grațitudine pentru amabilitatea ce ne-ați arătat tot timpul cît am fost împreună.

Avem speranța că aceste relațiuni personale nu se vor schimba niciodată — și mai nădăjduim că în lupta pentru revendicările clasei muncitoare ne vom găsi adeseori alături.

Anton Bacalbașa
I. Teodorescu
C. D. Anghel“

¹ *Adevărul*, an. VIII (1895), nr. 2.115 (14 februarie), p. 1. Această scrisoare a fost publicată și în *Lumea nouă*, an. I (1895), nr. 95 (14 februarie), p. 1.

Colaborarea la *Lumea nouă* — unde va publica articole critice la adresa monarhiei, parlamentarismului, armatei — nu durează mult. Ea încetează prin luna aprilie, mai precis după apariția revistei *Moș Teacă*. Lipsa lui A. Bacalbașa din coloanele ziarului *Lumea nouă* — organul partidului al cărui soldat se declarase, cu mult zgomot, numai cu trei luni înainte — este remarcată și de cititori și interpretată ca o demisie din partid. De aceea, în scrisoarea intitulată *D-lui director al ziarului Lumea nouă*¹, Anton Bacalbașa se vede nevoit să explice, aducînd argumente puțin convingătoare :

„...Persoana care iscălește *Net* în ziarul *Lumea nouă* trebuie să fie desigur un membru prea de curînd sosit în organizația social-democrată, de vreme ce mă întrebă pe mine dacă sînt sau nu membru al acestei organizații.

În locul meu ar putea răspunde casierul Clubului muncitorilor din București, căruia i-am achitat cotizația ori de cîte ori mi-a cerut-o.

Anton Bacalbașa²

Într-o notă a redacției, care însoțește scrisoarea, se arată că nedumerirea asupra calității de membru al partidului a fost iscată datorită unei „insinuări perfide“ din *Adevărul*, insinuare făcută chiar de fratele lui Anton Bacalbașa, de C. Bacalbașa, care lăsa să se înțeleagă faptul că Anton Bacalbașa, împreună cu alții, s-ar fi retras din partid.

Acel *Net* a luat de bună această afirmație, crezînd că Anton Bacalbașa a fost înțeles cu fratele său să publice nota respectivă.

Cert este că Anton Bacalbașa părăsise din nou organul partidului ; de data aceasta nu va mai colabora la un ziar ca *Adevărul*, ci va scoate el însuși o revistă : *Moș Teacă*. Dintr-un interviu³ acordat de viitorul director al revistei aflăm că : „*Moș Teacă* al meu va fi militar, politician, literat, de toate. Ne adresăm unui univers întreg.“ Revista *Moș Teacă* va avea o largă priză în mase, acest lucru datorîndu-se în primul rînd directorului ei, care, după cum spune Tudor Arghezi, „a sleit genul umoristic al categoriei în cîteva numere din revista *Moș Teacă*“³.

¹ *Lumea nouă*, an. I (1895), nr. 287 (5 septembrie), p. 2.

² Witz, *Moș Teacă. Interviu cu viitorul director*, în *Lumea nouă*, an. I (1895), nr. 129 (20 martie), p. 3.

³ Tudor Arghezi, *George Ranetti*, în vol. *Tablete de cronicar*, E.S.P.L.A., Buc., 1960, p. 83.

Activitatea gazetărească a lui A. Bacalbașa a atras privirile multor oameni de cultură din perioada aceea. Astfel, B. P. Hasdeu — care deși nu era în relații amicale cu directorul revistei *Moș Teacă* — afirmă că : „avem în țara românească un singur gazetar : pe A. Bacalbașa“¹. Desigur că singularizarea aceasta are o vădită nuanță de exagerare, dar are la bază o realitate incontestabilă. Regretabil este însă faptul că Bacalbașa, în special după 1895, își abandonează, revenind uneori, unele din idealurile pentru care luptase în prima perioadă.

Sfîrșitul anului 1895 este, la un moment dat, marcat prin izbucnirea unei puternice polemici între foștii prieteni și colaboratori ai *Moftului român* — I. L. Caragiale și A. Bacalbașa — polemică purtată de I. L. Caragiale în *Gazeta poporului*, iar de A. Bacalbașa în *Epoca* și în revista *Moș Teacă*. Trebuie făcută mențiunea că această polemică s-a dus în coloanele unor ziare numai aparent în opoziție, deoarece *Gazeta poporului* — în ciuda titlului atît de pretențios — era un organ de presă al liberalilor, iar *Epoca* era un ziar conservator. Faptul că cei doi foști colaboratori ai *Moftului român* scriau acum la aceste ziare se explică prin următoarele împrejurări : Caragiale, într-o scrisoare expediată din Buzău, la 8 septembrie 1895, către Gheorghe Panu, cerea să fie înscris în partidul radical. În același sfîrșit de an I. L. Caragiale începe să publice la ziarul liberal al lui Gh. D. Pallade, *Gazeta poporului*. Anton Bacalbașa, deși se considera încă membru al partidului socialist, este în același timp redactor la ziarul lui Nicu Filipescu, *Epoca*. Cele două ziare, aflîndu-se în polemică, atrag în cercul lor și pe I. L. Caragiale și A. Bacalbașa.²

A. Bacalbașa va publica articole polemice și la adresa lui C. Mille. Autorul lui *Dinu Milian* nu va rămîne nici el dator, și în romanul *O viață* va scrie la adresa lui Anton Bacalbașa, alături de unele rînduri obiective, pagini defăimătoare.³ În general se observă că mai ales după 1895, Bacalbașa, își irosește o bună parte din timp în scrieri polemice, lipsite adesea de sobrietatea

¹ Șt. Bujor, *Toni Bacalbașa*, în *Evenimentul literar*, an. VII (1899), nr. 1.932 (7 octombrie), p. 1.

² Vezi art. *Grămățici și măscărici*, în *Gazeta poporului*, an. I (1895), nr. 226 (7 noiembrie), p. 1 (semnat : i) și art. *D-sale d-lui Tony Bacalbașa, membru al partidului socialist științific, prim-redactor la „Epoca“*, în *Gazeta poporului*, an. I (1895), nr. 229 (11 noiembrie), p. 3. Cf. Barbu Lăzăreanu, *Între I. L. Caragiale și Anton Bacalbașa*, în vol. *Glose și comentarii de istoriografie literară*, E.S.P.L.A., 1958, p. 143—146.

³ Vezi : C. Mille, *op. cit.*, p. 79, 126, 144, 167.

și obiectivitatea necesară. În ciuda faptului că va colabora intens la revista *Moș Teacă*, scriitorul își va cheltui o mare parte a forței sale fie în scrieri inutile — cum ar fi piesa umoristică *Pardon* — fie colaborând la ziare ale partidelor guvernamentale, cum ar fi *Epoca*, și mai ales *Dreptatea*, pe care o fondează împreună cu N. Fleva, și la care va scrie până în ultimele clipe ale vieții sale.

„Revista umoristică în trei acte și un tablou” intitulată *Pardon* — scrisă în colaborare cu cei doi frați ai săi, Ion și Constantin Bacalbașa — este departe de a se putea compara chiar cu cele mai slabe scrieri ale sale. Ea a fost de la început respinsă de comitetul Teatrului Național nu pentru că avea „aluziuni politice în contra guvernului” — cum încearcă să ne convingă C. Bacalbașa¹ — ci pentru faptul că era sub orice critică atât din punct de vedere al problematicei, cât și în ceea ce privește realizarea artistică. Se mergea pe un comic vulgar, piesa fiind populată de femei ușoare, elevi cartofori, oameni cu ocupații dubioase etc. Totuși, piesa a fost jucată ulterior, dar nu pe scena Teatrului Național, ci pe o scenă din sala Băilor Eforiei și de către o trupă ocazională, condusă de actorul Leonescu, zis Vampirul. Într-un anunț, lipsit de obiectivitate, se spune că publicul care a vizionat această piesă, în seara de 2 mai 1899, a petrecut admirabil, deoarece „cei trei autori au făcut risipă de spirit în revista *Pardon*”².

Eforturile depuse de autorii piesei au fost zadarnice; ea nu a putut fi menținută pe afiș. Căderea unor astfel de piese o explicase foarte bine Anton Bacalbașa, cu câțiva ani înainte, în articolul *Teatrul*³: „Cînd dar teatrul nu se ocupă decît de prăpăstii, de evenimente caraghioase, de sentimente pe care poporul nu le poate simți, de farse funebre și de tragedii care te fac să mori de rîs, la ce s-ar duce acest popor să-și cheltuiască bănișorii lui muncii?”

Din cele de mai sus — referitoare la piesa *Pardon* — se desprinde concluzia că spre apusul vieții exigențele literare ale lui Anton Bacalbașa au slăbit. O dată cu ele s-a tocit și ascuțișul pamfletelor sale, critica nemaifăcîndu-se decît rareori de pe poziția proletariatului, ea, în genere, desfășurîndu-se de pe platforma

¹ Constantin Bacalbașa, *Bucureștii de altădată*, Buc., 1928, vol. II, p. 257.

² *Pardon!* în *Dreptatea*, an. IV (1899), nr. 1.058 (4 mai), p. 2 (semnat: *Stal*).

³ *Teatrul*, în *Adevărul*, an. VI (1893), nr. 1.664 (11 octombrie), p. 1.

ziarului conservator *Dreptatea*, aflat într-o formală opoziție cu cel liberal.

Aceasta nu înseamnă însă că Bacalbașa a acceptat orînduirea burgheză. Cu toate concesiile politice făcute, ziaristul a rămas un neîmpăcat dușman al monarhiei și al burtă-verzimii. Este interesant de amintit în acest sens articolul *Oculți și inteligența*¹, scris cu un an înainte a morții sale, în care autorul își face o analiză destul de judicioasă a activității gazetărești. El mărturiseste că în cei doisprezece ani de ziaristică a scris multe articole slab realizate artisticeste, datorită lipsei sale de experiență sau numărului enorm de articole pe care era nevoit să le scrie zilnic: „Am epoci, în viața asta oribilă de condei, cînd scriu patru și cinci articole pe zi — mai bine de o pagină de ziar”². Sursa grasă de inspirație a acestor articole era burtă-verzimea, oculta. Anton Bacalbașa își face un titlu de glorie din faptul că niciodată el n-a scris un rînd pentru „ocultiști”, ci a fost întotdeauna de părere că împotriva acestei burtă-verzimi trebuie luptat cu forțe sporite. La un moment dat, Anton Bacalbașa afirma în acest articol că ar dori să i se consacre ca epitafor următoarele cuvinte:

„Acest om n-a fost nici un ceas ocultist.”

Anton Bacalbașa, ziarist de seamă, aspru judecător al racilelor societății în care a trăit, este și un militant pe tărîmul criticii literare.

În manuscrisul, recent descoperit, *Ceasuri de gîndire*³, și, în special în începutul de studiu intitulat *Ca precuvîntare*, Anton Bacalbașa afirmă următoarele: „Versurile cuprinse în acest caiet înfăpșează simțirile și gîndirile mele, deci nimeni să nu se mire dacă va găsi același cîntec în toate aceste versuri, căci niciodată n-am împărtășit părerea aceluia care zic că poetul nu trebuie să

¹ *Dreptatea*, an. III (1898), nr. 759 (29 iunie), p. 1.

² Aceeași mărturisire făcea A. Bacalbașa și într-o scrisoare adresată amicului său Fănică Irimescu, și datată 14/26 II.1894: „Sînt zile cînd mă-nreb eu singur dacă e adevărat că se poate munci atîta. Articole nesfîrșite și nesfîrșit de multe, tot soiul de discursuri, de conferințe și de organizări — toate astea făcute cu o nervozitate extremă, zăpăcită, distrugătoare.

După toate astea, la ce nu ți-aș spune tristul adevăr că sînt bolnav ca un mizerabil? Toate păcatele neurasteniei se țin de capul meu — și nu mă lasă să scriu cît aș vrea, să muncesc, să trăiesc, să uit pustiul sufletului. De două săptămîni, mai ales, mă simt distrus.”

³ Vezi art. *Centenarul Anton Bacalbașa* (1865—1965). *Pagini inedite. Scrieri mai puțin cunoscute*, de Virgiliu Ene, publicat în *Lucașfărul*, an. IX (1965), nr. 5 (164) (27 februarie), p. 4.

aibă decît idei făurite... să cînte bine și rău, să-și plece fruntea în lupta pentru existență înaintea oricărui aducător de renume și de ciolan...

Eu unul am scris sub înrîurirea simpurilor, al mediului social și economic... A trebuit să plîng pe femeia care, în mijlocul acestei societăți întemeiate pe despoiere și corupție, cade în lupănarul mocirlos și abrutizatoriu al prostituției.

A trebuit să sufăr cu omenirea, care de veacuri stă îngenuncheată în fața lipsei de toate și în vederea schimbării de forme politice și economice, care n-au făcut alta decît au schimbat puțin suprafața lucrurilor; a trebuit să cînt viitoriul îndepărtat, acel viitoriu strălucit în care vor domni Dreptatea și Frăția.

Nu ca vizionariu, nu ca amărît de traiul păcătos al lumii de azi, am văzut, ori mai bine am visat acel frumos vis, ci întemeiat pe evoluția vecinică a societăților, am dedus acea stare socială în care nu vor mai fi nici robi, nici servi, nici salariați, ci o lume nouă, o lume fără prejudiții, o lume care va fi desăvîrșit stăpîna pe roadele muncii sale..."

Se mai pot întîlni aici și interesante comentarii privind probleme de artă. Referitor la raportul dintre fond și formă, Anton Bacalbașa spune că fondul fără formă este ca un diamant neșlefuit, iar forma fără fond este comparată cu o poliță de un milion scrisă însă cu „cerneală simpatică”. Numai conjugarea lor perfectă dă naștere operei de artă. Scriitorul pune mare accent pe accesibilitatea scrierilor literare. El pledează pentru o limbă clară, pricepută de toți, fără a se înțelege prin aceasta o limbă vulgară. De aceea, A. Bacalbașa s-a ferit în egală măsură și de limba „bonjuriștilor”, și de limba „academică” — înțelegînd prin limba academică o limbă artificială, nefirească, „creată” de anumiți pretinși scriitori. Aceste gânduri îl animau cînd a scris versurile din manuscrisul recent descoperit. El mărturisește că versurile „le-am așternut pe hîrtie așa cum am putut, fără ca să am năzuința de a trece drept desăvîrșit...” Caietul însumează, pe lîngă cele două schițe amintite, un număr de șaisprezece poezii, dintre care mai importante sînt cele intitulate: *Trîntorilor*, *10 mai*, *Nu!*, *Sonet*, *Cum e-n cer și pe pămînt*. O primă remarcă se impune de la început: nota critic-socială este puternic reprezentată în poeziile citate. În această ordine de idei se situează și poezia intitulată *Trecutului*, unde Anton Bacalbașa își arată toată dezaprobară pentru acel trecut în care: „Sub tine lumea a tot stat / În rău și în robie / Și în deșert a așteptat / Dreptatea ca să vie...//

Tot ce-ai făcut e că sîntem / Din robi, săraci cu plată / Și că în loc de cnut avem / O lege dezvățată... // Azi nu mai sîntem robi vînduți! / Apărători de țară / Ne zice-n rîs; dar tot pierduți / Sîntem de grea povară! // Tot cel bogat domnește-acum / Peste săraci puternic! / A noastre drepturi-s numai fum / Săracu-i tot nemernic!”

Aluziile antimonarhice devin uneori destul de străvezii: „Și azi domnește-un ucigaș / Peste atîtea viețe... / Și azi copilul tău ți-l lași / Robia să învețe.” Ucigașul care domnește este desigur regele Carol I. Poetul are totuși încredere într-un viitor care va schimba structural societatea împărțită în clase antagonice: „Mai am nădejde-n viitoriu / Ce-a răscula o lume / Și-a face-atunci biruitoriu / Norodul fără nume!”

Optimismul („nădejdea” cum o numește scriitorul în poezia intitulată *Trîntorilor*), revine adesea, ca un laitmotiv, în mai toate poeziile amintite mai sus, fiind scos în evidență, în mod deosebit, în poezia ce poartă titlul *Nu!* Încrederea într-un viitor drept i-o dă „norodul”, căruia poetul îi închină întreaga sa viață. Tema „dulcei, scumpei Libertăți” este adesea reluată în *Sonet* și în alte versuri cu tematică socială.

Poezia intitulată *Cum e-n cer și pe pămînt* combate misticismul, ca și alte două poezii, care nu figurează în manuscrisul mai sus citat: *Cele sfinte nu huliți*, publicată în *Contemporanul* (1886) și *Bietul Dumnezeu!*... apărută în *Drepturile omului* (1888).

În manuscrisul *Cesuri de gîndire* se află rezervat un spațiu destul de întins și versurilor închinare dragostei. În *precuvîntare* Bacalbașa se ridică împotriva pretențiilor poeți care: „nu găsesc altceva decît să-și cînte drăguța ca minune înaripată (și de ce nu cornută?), nimfă, și cîte și mai cîte...” „Citind urmele condeiului lor, dezgust amar te cuprinde de viață.” Ridicîndu-se împotriva poeziei care cîntă dragostea bazată pe interese minore sau adeseori meschine, Bacalbașa pledează pentru o poezie care să înalțe un imn acelei „dragoste în care bărbatul e legat de femeie prin comunitate de idei, printr-un ideal măreț, printr-o asemănare de simțire și de gîndire”.

Aceste idei însă nu au putut fi transpuse, în versurile sale, în imagini viabile. Lirica sa de dragoste este lipsită de fluid emoțional. Ritmul alegru din poeziile sociale se estompează adesea. Optimismul se pierde în „negre gînduri”, iar privirile nu și le mai îndreaptă spre viitor — spre acel viitor luminos, întrezărit

din versurile sale sociale — ci imploră să vină degrabă „sfârșitul“.
(Vezi *Gînduri, Rămas bun!, Dorul din urmă, Vino sfârșit!*)

Cele de mai sus ies și mai mult în evidență în poeziile scrise în anul 1892 — și rămase în manuscris — către Nelica Irimescu. (*Sonet, Te miri..., La geamul..., Cuvînd, Nebun!, Auzi cum plînge..., Adio!* etc.)

Nu rareori A. Bacalbașa, în poezia sa erotică, se lasă copleșit de lirica eminesciană, adeseori devenind un simplu imitator, ca în poezia *Tu singură*¹, sau în poezia, rămasă în manuscris, intitulată *Mater dolorosa*². Există totuși în lirica lui Anton Bacalbașa o poezie de o sensibilitate adîncă, o poezie a exoticiului nordic, ca o reacție împotriva exoticiului sudic, oriental sau tropical; această poezie prefigurează într-o bună măsură bacovianismul. Este vorba de poezia intitulată *Acolo...*³:

„La Rosmersholm, întotdeauna
E frig, e ceață;
E soare trist, iar noaptea luna
E glob de gheață.
În orice suflet e o dramă
Născută-anume
Și-un glas fatal pe toți îi cheamă
În altă lume.
.....
Afară-i trist, e frig și ninge
Și-s obosit...
Spre Rosmersholm cine mă-mpinge
Necontentit?“

Poezia *Acolo...* — pe care mai toți istoricii literari au intitulat-o greșit *La Rosmersholm* — a făcut pe unii cercetători ai operei lui A. Bacalbașa să afirme că „Anton Bacalbașa a fost un poet în deplina accepțiune a cuvîntului. Un poet liric, mai întîi.“⁴ Această afirmație poate avea un temei numai dacă ne gîndim la poezia mai sus pomenită și la alte numai cîteva versuri răslețe. Luată în ansamblu însă, poezia lui A. Bacalbașa este caducă, cu excepția unor versuri sociale în care combustia internă și mobilitatea unor idei avansate sînt demne de menționat.

Și dacă A. Bacalbașa nu va rămîne în literatura noastră ca poet, el își merită un loc de cinste în domeniul criticii literare.

¹ *Literatură și știință*, Buc., 1893, p. 274.

² Vezi fondul de manuscrise al Bibliotecii Academiei R.S.R.

³ *Adevărul*, an. VII (1894), nr. 1.741 (1 ianuarie), p. 2 (semnat *Quidam*).

⁴ Barbu Lăzăreanu, *Anton Bacalbașa*, Buc., 1924.

În unele articole — publicate în *Democrația socială*, și mai ales în cele apărute în *Adevărul literar*, al cărui director a fost — își reafirmă cu mai multă claritate cîteva dintre concepțiile avansate exprimate în manuscrisul *Ceasuri de gîndire*, adîncindu-le și amplificîndu-le simțitor.

Prin concepțiile sale asupra artei, Anton Bacalbașa se integrează în școala critică a *Contemporanului*. Multe din ideile susținute de el își au originea în articolele lui Gherea. Și este firesc acest lucru, deoarece „C. Dobrogeanu-Gherea a făcut școală, a întemeiat cea mai puternică școală critică românească, pe care, fără îndoială, pentru focarul ei inițial, o putem numi școala critică a «Contemporanului»“¹.

În articolele sale A. Bacalbașa face o analiză temeinică societății în care trăia — societate împărțită în clase antagonice, zdruncinată de lupte interne — și ajunge la concluzia că „a scrie numai pentru a produce lucrări drăgălașe, dulceturi literare, în zilele noastre este o crimă. Acum, cînd lupta de clase zguduie omenirea bătrînă; acum cînd, din ce în ce mai mult, majoritatea asuprită caută să ia parte la toate manifestările vieții, este o absolută nenorocire rîvna de a scrie numai pentru un cerc restrîns de privilegiați și a nesocoti toată marea asta de oameni, care se urcă văzînd cu ochii și care așteaptă dornică ajutorul cărturarilor de inimă“². Susținînd „arta tendențioasă, arta utilă“, Bacalbașa cerea scriitorilor să nu cioplească diamante burghezilor, ci să facă uși simple de lemn celor sărmani, adăpostiți în bordeie. În același timp atrăgea atenția asupra unei alte probleme, de maximă importanță: valoarea artistică a artei. Artă — spunea el — pe lîngă utilitatea ei, trebuie să aibă și o mare valoare artistică. Importanța artei va fi cu atît mai mare cu cît ea va da glas năzuințelor omenirii, cu cît aceste aspirații vor fi îmbrăcate într-o ținută artistică înaltă. În conferința *Arta pentru artă*, pe care o va publica apoi în broșură, afirmă că în operele geniale, care dăinuie de veacuri, cititorul va găsi întotdeauna o strînsă legătură între fond și formă. În schimb, literatura decadentă este departe de a avea această necesară unitate. Ea acordă primordialitate formei, excluzînd primul factor, fondul. Și această prăpastie dintre fond și formă își are explicația în faptul că scriitorul decadent nu numai că nu este de acord cu utilitatea socială a artei,

¹ Savin Bratu și Zoe Dumitrescu, *op. cit.*, p. 186.

² *Socialismul în artă*, în *Democrația socială*, an. I (1892), nr. 48 (29 noiembrie), p. 1.

dar e de părere că „arta“ lui nici nu trebuie să se coboare la nivelul înțelegerii vulgului, ci să plutească într-o sferă înaltă, în sfera celor aleși, meniți să o perceapă. Cu timpul, când inegalitatea se va năruși și lumea va fi liberă, maculatura scrisă în acest fel, producțiile lincede vor dispărea, și nimeni nu-și va mai aduce aminte de ele. În schimb, va supraviețui, și mereu va fi actuală, literatura care a oglindit zbuciumul omenirii pentru libertate, pace, fericire.

Pentru crearea unei astfel de opere, artistului i se cere să fie sincer, să prezinte adevărul vieții și să se integreze în curentul progresist al vremii. Cam ce efect ar putea să stîrnească „opera“ unui artist, se întreba Bacalbașa, care, trăind într-o societate coruptă, ar putea să o prezinte ca un model demn de urmat? Răspunsul pe care-l dă este dintre cele mai firești: lucrarea ar fi neconvingătoare, ea ne-ar impresiona într-un mod cu totul neplăcut. Același lucru s-ar întîmpla și cu „opera“ unui scriitor care, trăind într-o societate nedreaptă, bazată pe exploatarea omului de către om, ar prezenta acel tip de societate întruchipînd „armonia îngerească a claselor sociale“. Numai artistul care înțelege suferințele mulțimii asuprite, numai artistul care intră în șuvoiul celor care luptă pentru libertate și creează o operă în care pulsează năzuințele celor oprimați și însetați de dreptate, numai acel artist este iubit de popor, iar opera lui va înfrunta vremea. Literatura este așadar o armă de luptă: „Noi nu facem artă pentru a gîdila simțurile tocite ale ghiftuiților, ci subordonăm arta chestiunilor sociale [...] Voim să facem prin artă — așa cum ne ajută puterile — ceea ce facem prin politică“¹. Criticii burghezi își dau seama de rolul activ al artei în transformarea societății și încearcă să-i pună stavilă, predicînd „arta pentru artă“ numai ca să distragă atenția mulțimii de la lupta de clase“². Anton Bacalbașa disprețuiește toate volumele și disertațiile filozofice de artă pură, care tratează chestiuni nebuloase cu scopul de a îndepărta pe cititor de problemele care agită societatea vremii. Toate acestea la un loc nu pot avea nici pe departe însemnătatea unei broșuri de propagandă sau a unei cuvîntări ținute la Clubul muncitorilor. Așa cum sesizase el în articolul *Socialismul în artă*, lupta de clasă era prea vie și prea accentuată pentru ca omenirea să se mai poată îmbăta de „ficțiunea imper-

¹ *Politică și artă*, în *Adevărul*, an. VI (1893), nr. 1.731 (20 decembrie), p. 1.

² *Artă pentru artă*, Buc., 1894.

Costache Bacalbașa

(Tarul scriitorului. Reproducere după revista *Studii și cercetări de istorie literară și folclor*, an. III, 1954, p. 156.)

Aneta Bacalbașa

(Mama scriitorului. După o fotografie aflată în colecția Elenei Bacalbașa-Dimitriu.)

sonală". Întotdeauna se vor găsi clișee sau utopiști — spune el — care să se extazice în fața „artei pentru artă“ ; dar numărul lor va scădea din zi în zi, și omenirea va păși cu dispreț peste ei, mergând cu pași siguri către împlinirea unui ideal măreț ; iar în ziua sărbătoririi victoriei nimeni nu-și va aduce aminte de trîmbișătorii „frumosului impersonal și transcendențial“, ci de artiștii care au ajutat cu opera lor la eliberarea omenirii.

În activitatea sa publicistică și literară, Bacalbașa a căutat să transpună în practică aceste idei avansate. Desigur că nu întotdeauna a reușit să-și ducă intențiile pînă la capăt. În unele scrieri ale sale se mai găsesc concesii făcute gusturilor îndoielnice. Din această categorie fac parte unele regretabile trivialități, precum și tipărirea unor pagini pe care facilitatea și-a imprimat pecetea.

Anton Bacalbașa se va impune vremii nu numai datorită activității sale de gazetar militant, de lucid apărător al drepturilor mulțimii, al artei și criticii literare realiste. El este făuritorul celebrului *Moș Teacă*, personaj ce are la bază tipul real al cazanului din armata burghezo-moșierească. Pe bună dreptate revista *Moș Teacă* semnala, într-un articol consacrat lui Anton Bacalbașa, că, prin moartea sa, în literatura umoristică se va crea un mare gol.¹

Este interesant de observat că Anton Bacalbașa, cu toate că și-a petrecut numai o mică parte din viață între zidurile cazarmii, a fost impresionat atît de puternic de barbariile săvîrșite acolo, încît revine adesea, în scrierile sale, asupra lor.

S-a întîmplat la A. Bacalbașa un fenomen întrucîtva invers în comparație cu scriitorul Gh. Brăescu, care, deși a fost vreme îndelungată militar, a oglindit numai într-o mică parte din opera sa viața cazarmilor.

Critica la adresa armatei burgheze nu avea un caracter izolat ; ea se înscria în programul de luptă al socialiștilor români. Presa socialistă, în general, dar mai ales *Contemporanul* publicase numeroase articole, pamflete, versuri etc. îndreptate împotriva armatei burghezo-moșierești. Poeți meritorii ca Ion Păun-Pincio, D. Th. Neculuță etc. își spusese cuvîntul în această privință. Caracterul nefast pentru popor al armatei burghezo-moșierești era scos tot mai mult la iveală. Chiar și unele regulamente mili-

¹ Moartea lui Anton Bacalbașa, în *Moș Teacă*, an. V (1899), nr. 239 (10 octombrie), p. 2 (nesemnlat).

tare oficiale din acele vremuri ne ajută să înțelegem adevăratul rol al armatei burgheze.¹ Bacalbașa cunoscuse din plin, în anii săi de „voluntariat“, vicisitudinile acestei armate. O bună parte din nedreptățile săvârșite între zidurile cazarmii-închisoare fuseseră date în vileag în coloanele *Moftului român* din 1893; cititorii acestei mult apreciate reviste satirice făcuseră cunoștință cu vestitul personaj Moș Teacă. Autorul unui articol din *Moftul român*, din 30 mai 1893, probabil I. L. Caragiale, regreta că Bacalbașa n-a publicat în revista amintită o serie de schițe inedite, mai ales în zilele când această publicație ducea lipsă de „materie“. Spre deosebire de schițele apărute în coloanele *Moftului român*, cele tipărite în volumul *Moș Teacă* sînt orînduite în așa fel încît să-l prezinte pe acest celebru personaj încă din primii ani ai vieții sale și pînă la o vîrstă respectabilă, cînd ignoranța și brutalitatea ajunseseră la culme.

Schița care deschide volumul poartă titlul semnificativ *Cine e Moș Teacă?* Micul Teacă era un copil năzdrăvan, care pînă la vremea școlii speriașe, cu nenumăratele lui pozne, cinci mahalale. La școală, deși atinsese vîrsta de 12 ani, profesorii, cu toată bunăvoința, nu l-au putut promova decît pînă în clasa a II-a primară. În cele din urmă, chiar și părinții săi ajung la concluzia că „e prea din cale-afară stricat, numai de militar e bun!“ Intrat în armată la 18 ani, va deveni „celebru“ prin descoperirea unor metode originale de pedepsire a nenorocitelor cătane: „plotonul de pedeapsă“, „butucii“, „chemarea dracului de la lampă“, „cățeaua în spinare“, „aruncarea tesacului în scînduri de-a zbirnîtelea“ etc. În armata vremii, unde înjurăturile și ciomagul erau supremele argumente de convingere, aceste „invenții“ ale proaspătului ofițer nu puteau decît să-i deschidă o cale largă și rapidă de avansare, deoarece aceste măsuri barbare aveau ca scop să mențină acea *disciplină oarbă* „fără de care armata ar fi o adunătură de oameni periculoși societății“. În consecință, recruții lui Moș Teacă „ori dezertau, ori mureau, dar ieșeau adevărați soldați!“ Lipsit de orice urmă de omenie, el se conduce după principiul potrivit căruia scopul scuză mijloacele. Teacă este supus, slugarnic cu cei care-l comandă (se căsătorește cu Caliopi Armășescu — o iubită a colonelului — numai pentru a respecta ordinul superiorului), dar de o rară violență cu subalternii săi, pe care-i

¹ Vezi Căpitan B. Braviceanu, *Carte de teorii pentru toate armele*, Buc., 1904, p. 5, 6, 24.

maltratează cu sadism. Pentru Moș Teacă compania este un fel de moșie a sa, și, în calitate de stăpîn absolut, procedează ca atare, știind că, oricîte neregularități și bestialități ar comite, nu va putea fi tras la răspundere de nimeni, deoarece sistemele sale de înjosire și teroare erau patronate de stăpînire, făceau parte din mijloacele care aveau ca scop menținerea vechii societăți.

Armata burghezo-moșierească, acea „mare mută“, cum i se zicea, era considerată de stăpînii zilei ca un scut al lor și al tronului contra „răzvrătiților“, Moș Teacă încearcă în consecință să facă ostașilor o „educație“ ca atare. În schița *Cheul Dimboviței* căpitanul face o astfel de teorie companiei: „Mă băieți, la rivoluție soldatu nu trebuie să aibă nici tată, nici frate. Cînd îți să dai orden să te bați, trebuie să uiți de neamuri și să dai în carne vie“. Moș Teacă nu este nici tîmp, nici bufon ca să amuze pe cei din jur, ci un om primejdios pentru cei mulți și asupriți, o unealtă docilă și folositoare în mîinile claselor exploatoare. Că Moș Teacă gîndea adesea în formule absurde, că era incult ca o cizmă, este foarte adevărat. Dar tocmai aceste neajunsuri ale lui se transformau în calități pentru clasele suprapuse. Societatea burghezo-moșierească avea nevoie de astfel de ofițeri, care să execute ordinele ei ca niște roboți.

Nu întîmplător năzuințele spre cultură erau urîte cu înverșunare de Moș Teacă. Cînd prinde pe un inferior citind o gazetă umoristică, se înfurie cumplit, deoarece știa că astfel de gazete „înjură pă supiriori“. Printre cei pe care nu-i putea suferi în compania sa se numărau bacalaureații, „niște sclivisiți, niște ăia!“ Schița *Bacalaureații* dă la iveală adevăratul portret moral al venerabilului căpitan. Întîlnind pe unul dintre bacalaureați care venea din tîrg, Moș Teacă, al cărui parapon pe acești „sclivisiți“ era cunoscut, îi pune o serie de întrebări, formulate în limbajul specific cazon, presărat cu injurii și amenințări cu „sala de poliție“ etc. Aflînd ulterior că cel bruftului e nepotul colonelului, Moș Teacă își schimbă brusc atitudinea și din arțăgos și brutal devine felin; în cele din urmă, intră în cazarmă cu „volintirul“ la braț și cheamă urgent sergentul-major, pentru a-l trage la răspundere că l-a chemat la corvoadă pe tînrul militar — deși chiar Moș Teacă dăduse acest ordin, pe vremea cînd nu știa că-i nepotul colonelului. Aruncînd întreaga vină asupra sergentului-major, pentru a se disculpa, ofițerul Teacă trimite pe subaltern „patru zile sala de poliție“.

În această schiță, comicul este generat de schimbarea bruscă a atitudinii lui Moș Teacă. Anton Bacalbașa a redat gradat creșterea furiei căpitanului, care pornește de la o simplă dar rece chemare a „inferiorului“ — „Vino-ncoa, băiete!“ — și se termină cu o hotărâre amenințătoare, ce pare de nezdruincinat: „...Să marș la-nchisoare! Patru zile sala de poliție!... Ai înțeles?“ Între aceste două trepte ale furiei lui Moș Teacă se mai află și altele intermediare, pe care bravul căpitan le urcă curajos, avînd pentru fiecare cîte o expresie proprie, tipic cazonă: „Las', că te-nvăt eu! Am să-ți scot eu cafeaua cu lapte din burtă!“

Autorul acordă aceeași atenție și treptelor pe care personajul său le coboară — de data aceasta la braț cu fostul „sfrijit“, pe care acum Moș Teacă îl numește, cu respect și temenele, „domnul Soreanu“ — creînd astfel o valoroasă schiță comică.

În volumul *Moș Teacă din cazarmă* Bacalbașa utilizează adesea, cu succes, comicul buf. Un exemplu în acest sens îl constituie schița intitulată *Epizootia*, în care celebrul căpitan se transformă brusc într-un „pedagog“ cu originale mijloace de exemplificare; pentru a putea fi cît mai bine priceput de subalterni, Moș Teacă își asumă rolul de „vită bolnavă“.

Anumite schițe referitoare la Moș Teacă se pot dramatiza cu multă ușurință. Ele au ceva din specificul genului dramatic. Mai trebuie remarcat faptul că autorul lui Moș Teacă folosește cu multă ușurință dialogul.

Despre personajele lui A. Bacalbașa nu se poate spune că au adîncimi sufletești insondabile. Dimpotrivă ele se autocaracterizează de la început, în special printr-un limbaj violent — ne referim la cele cazone — și gesturi largi (*Recruții*).

Anton Bacalbașa dovedește o bună stăpînire a limbii vorbite de anumite categorii de oameni. Aceasta l-a determinat adeseori să se folosească în exclusivitate de ea pentru obținerea unor efecte comice, neglijînd în același timp comicul de substanță.

Comicul lui Bacalbașa reiese — după cum s-a mai spus — nu numai din pretenția lui Moș Teacă de a rezolva totul aplicînd unele regulamente militare absurde, care în practică duc la rezultate bizare, ci și din limbajul original folosit de „tatăl companiei“. Lăsînd la o parte faptul că este străin de regulile acor-dului gramatical, Moș Teacă utilizează un stil incomprehensibil și cîteva expresii stereotipe, pe care le folosește în mai toate împrejurările. Schițele lui Bacalbașa se remarcă prin conciziunea frazei, propozițiile avînd un caracter lapidar. Ele sînt presă-

rate cu antiteze, comparații etc., care, puse în gura unor personaje, și în primul rînd în aceea a lui Moș Teacă, ajută la o mai bună creionare a portretului respectiv. Comparații ca „soarele ardea ca la paradă“, sau antiteze în care se spune că „onoarea e dulce, borșul e acru“ revin frecvent în discuțiile personajelor cazone, ilustrînd și din acest unghi de vedere limitarea lor. Moș Teacă este și un inventiv stîlcitor de cuvînte. Supunînd limba la cazne, el — ca și unele personaje ale lui I. L. Caragiale — își făurește un dicționar de expresii proprii: „a făcutără“, „tiligraf“, „isplici“, „piriculoși“, „rivoluție“, „egzirsisu“, „tiurie“, „nedeciuplină“, „supirior“ etc. Un exemplu semnificativ pentru cele de mai sus îl constituie schița *Recruții*, în care Moș Teacă ține un memorabil discurs:

„Băieți! De astăzi încolo îmbrățișați cariera armelor, de astăzi încolo sînteți ai țării. Tu, ăla de colo, nu te mai scobi în nas, că nu ești la tat-tu acasă!... Cariera armelor e nobelă și noblețea ei e mare. Mă, ăla ciupitu, nu mișca-n front, că ți-adun măselele de jos! Țara așteaptă să fiți mari, adică... mari... mari, de!... Sergent, să le isplici ce este mare!... Căpitanu este tata companiei și compania este fata căpitanului... Fiți mîndri de tatăl vostru, că vă ia mama dracului! Fiți deciuplinați! Fără deciuplină, armata este o adunătură de oameni periculoși... mai bine s-o dai dracului!...“

Folosirea contrastului dintre principiile teoretice și aplicarea lor în practică, întîlnit și la Leroy în volumul *Le colonel Ramolot*, a dat naștere la o înverșunată polemică între Anton Bacalbașa — căruia i s-au alăturat în primul rînd socialiștii grupați în jurul *Evenimentului literar* — și adversarii săi de la ziarul *Țara* și în special de la *Viața*, care-l acuzau de plagiat.¹

În ciuda unor asemănări care au generat polemica, *Moș Teacă din cazarmă* nu este o copie a volumului *Le colonel Ramolot*. Moș Teacă personifică tipul cazonului de tristă amintire din armata burghezo-moșierească. Anton Bacalbașa critică vechea armată nu cu intenția de a îndrepta unele anomalii existente între zidurile cazarmii, ci cu scopul de a o distruge, deoarece era menită să

¹ Dintre multele articole referitoare la această problemă, merită a fi amintit articolul *Ramolot și Moș Teacă*, în *Evenimentul literar*, an. I (1894), nr. 16 (4 aprilie), p. 3—4, și nr. 17 (11 aprilie), p. 3 (semnate *Verax*), în care se face o analiză amănunțită a celor două volume în discuție, autorul opinînd hotărît pentru scoaterea lui A. Bacalbașa de sub vălul suspiciunii de a fi plagiat.

apere interesele claselor exploatatoare, așa cum se poate vedea din citatul următor: „Adevărul e că burghezia și-a jucat rolul, că ea a născut însăși factorii distrugători, cu alte cuvinte, că și-a sfârșit menirea firească și că azi corpu-i bolnav, putred, nu se mai susține decât cu doze colosale de morfină, decât cu *armata*“¹.

Tipul personajului Moș Teacă nu trebuie să fie limitat numai la armată. „Ar fi nedrept să afirmăm că Moș Teacă este *numai militar*“, se spune într-un articol din revista *Moș Teacă*²: „Lărgindu-i cercul de activitate, studiindu-l de aproape, el poate fi cu aceeași ușurință prefect, profesor de universitate, medic, comisar comunal, arhimandrit, gardist, avocat, senator, comerciant de coloniale, orice — pentru că în toate breslele acestea întâlnim însușirile de mai sus, în unele mai mult, în altele mai puțin.“²

Nu întâmplător în unele schițe din volumul *Moș Teacă din cazarmă* critica lui Bacalbașa se îndreaptă împotriva marasmului moralei burgheze (așa cum se poate vedea din schița *Moș Teacă spiritist*), contra presei subjugate politicianilor reacționari ai vremii și chiar împotriva monarhiei (*Moș Teacă la 10 mai*, zi în care, după expresia lui Moș Teacă, „soldatu trebuie să fie vesel. Ai înțelese? Fii vesel, mă, că-ți scot măselele!“).

Moș Teacă este așadar nu numai militar; îl întâlnim pe toate treptele societății burghezo-moșierești. El ajunge chiar senator, deoarece „azi — după cum afirmă A. Bacalbașa în bucata *Moș Teacă senator* — se poate spune că fiecare Moș Teacă poartă în teacă diurna de senator“.

Anton Bacalbașa, atât în volumul *Moș Teacă din cazarmă*, cât mai ales în volumul *Din viața militară*, folosește și alte mijloace literare. Tonul ironic, zeflemitor se schimbă atunci când personajele sînt luate din lumea țăranilor, a oamenilor nevoiași, apăsați de orînduirea nedreaptă. Autorul este plin de compasiune față de această categorie de oameni, risipindu-și însă din plin ura asupra celor care asupreau. Citind cu atenție paginile grupate în volumul *Din viața militară* — a cărui originalitate nu a putut fi pusă sub semnul întrebării nici de cei mai aprigi dușmani ai autorului — avem în fața ochilor imaginea tragică a vieții din armată. Într-una din schițe întâlnim o biată văduvă, nevoită, din cauza mizeriei în care se zbate, să-și dea ultimul copil rămas în viață la armată, sperînd să ajungă și el ceva în ierarhia militară. Dar viața

¹ *Armata*, în *Munca*, an. II (1891), nr. 13 (19 mai), p. 1—2.

² *Primul atac*, în *Moș Teacă*, an. I (1895), nr. 1 (26 martie), p. 1.

aspră nu poate fi suportată de firavul copil de trupă. Sfîrșitul său tragic trezește justificată revoltă în inima cititorului.

Armata burghezo-moșierească, această forță de oprimare, nu distruge numai pe cei slabi și neexperimentați în viață; ea zdrobește în egală măsură și pe cei maturi. Matei, din schița *Nebunul*, care făcuse parte din compania căpitanului Duilă — un zbir care frigea soldații cu untdelemn și îi chinuia pînă la paroxism — înnebunește. Dar nici în această stare el nu este scutit de suferințe: doctorul și însoțitorii săi îi aplică „mașina electrică“. În cele din urmă, Matei se aruncă pe fereastră pentru a-și curma chinurile.

Victime ale vechii armate cad chiar și unii dintre oamenii entuziaști, cum ar fi de exemplu doctorul din schița *Medic de regiment*. El vine în armată cuprins de cele mai înalte porniri, de a pune în aplicare toată știința lui, de a ajuta și vindeca pe cei suferinzi. Măsurile pe care le ia pentru a îndrepta relele stări de lucruri, moștenite în infirmeria regimentului, stîrnesc mai întîi risul și ironia superiorilor, apoi încruntarea sprîncenelor celorlalți gradați, iar în cele din urmă aspre observații, în care i se pune în vedere că „înainte de a fi doctor, să nu uite că e militar“. Peste o lună entuziasmul îi dispare, blazarea punînd stăpînire pe el. Vizita medicală, care odinioară o făcea cu conștiinciozitate și înțelegere, devine o simplă formalitate, o prevaricațiune. Umanitarismul său era înfrînt. Cu tot acest sfîrșit puțin optimist, schița nu-și pierde din valoare. Ea constituie un puternic act de acuzare la adresa vechii armate și în același timp un apel indirect la o luptă nu izolată, ca a medicului de regiment, ci organizată.

Volumul *Din viața militară* deși cuprinde schițe valoroase, ele nu se ridică la nivelul celor apărute în volumul *Moș Teacă din cazarmă*. Anumite accente melodramatice, atenuază valoarea unor bucăți.

Prin cele mai bune schițe ale sale, Anton Bacalbașa rămîne unul dintre cei mai de seamă scriitori umoriști ai noștri de la sfîrșitul secolului trecut.

În vara anului 1899 sănătatea-i șubrezită tot mai mult de vechea-i ftizie îl silește pe Anton Bacalbașa să se retragă la Predeal, pentru a se îngriji. În urma unei răceli, boala i se agravează.¹

¹ *Moartea unui ziarist*, în *Gazeta Transilvaniei*, an. LXII (1899), nr. 220 (5 octombrie), p. 3.

La 1 octombrie 1899, Anton Bacalbașa se stinge din viață în București, în casa sa din fostul bulevard Maria, nr. 34. Murea sărac, după o viață de zbucium și de muncă istovitoare pe tărîmul literaturii și ziaristicii, căreia, în special, i-a consacrat o mare parte din forțele și talentul său. Într-un articol publicat în aceste zile se arată și cauza pentru care Anton Bacalbașa a murit sărac: „La noi ziaristica nu îmbogățește decît pe aceia care n-au alt talent decît pe acela de a o exploata”¹.

Singura lui avere materială pe care o lăsa moștenire era casa în care locuia, dar și aceasta era îngropată în datorii, deoarece la numai un an și jumătate de la moartea lui, mai precis în mai 1901, era vîndută la licitație, pentru a se acoperi datoriile de 45.000 lei împrumutați de la Creditul funciar urban, precum și cei 35.000 lei împrumutați de la A. Servasy și I. Dellantonio.²

Presa acelor zile de început de octombrie este înțesată de articole care vorbesc despre activitatea regretatului ziarist și literat. Printre primii însă care-și exprimă în modul cel mai sincer regretul pentru această pierdere este I. L. Caragiale, „vechiul tău prieten, Caragiale” — cum semnează emoționantul său articol din care cităm: „Tony a plecat aseară dintre noi — atît de tînăr! Păcat pentru lumea noastră!”³

În acele zile „Clubul muncitorilor a arborat drapelul roșu, în semn de doliu”, iar la club I. Frimu și alți vorbitori au arătat rolul lui Anton Bacalbașa în mișcarea socialistă.⁴

După o viață pe cît de scurtă, pe atît de zbuciumată, în care claritatea ideilor din prima perioadă va fi umbrită de confuziile ideologice din ultima perioadă, el va fi condus pe ultimul său drum, la cimitirul Bellu, de vechii lui prieteni, de scriitori contemporani — Caragiale, Vlahuță, Stavri, Fundescu etc. — dar și de oficialii vremii: prefectul poliției, ajutorul primarului, deputați, precum și de trădători ai mișcării socialiste, cum ar fi de exemplu V. G. Morțun.⁵ Consiliul de miniștri vota suma de

¹ După moartea lui A. Bacalbașa, în *Dreptatea*, an. IV (1899), nr. 1.206 (8 octombrie), p. 1 (articol nesemnăat).

² *Monitorul oficial*, nr. 32 (13/26 mai), 1901, p. 1.077. Cf. G. Călinescu și Colectivul de documentare, *op. cit.*, p. cit.

³ [Tony Bacalbașa], în *Dreptatea*, an. IV (1899), nr. 1.203 (5 octombrie), p. 1.

⁴ *Intrunirea de la Clubul muncitorilor din București, la moartea lui Anton Bacalbașa*, în *Lumea nouă*, an. V (1899), nr. 14 (10 octombrie), p. 4.

⁵ *Înmormîntarea lui A. Bacalbașa*, în *Epoca*, an. V (1899), nr. 1.222—263 (5 octombrie), p. 2 (semnat R.).

3.000 lei cheltuieli de înmormîntare.¹ Era încă o dovadă că Anton Bacalbașa de la sfîrșitul vieții nu mai era acel Anton Bacalbașa — scump nouă — din coloanele ziarelor *Emanciparea*, *Democrația socială*, *Munca și Moftul român*, autorul, vol. *Moș Teacă*, pe care noi îl apreciem și astăzi, cu toată căldura, așa cum se cuvine.

În concluzie, la capătul firului vieții și activității de gazetar, desfășurată de Anton Bacalbașa în coloanele diferitelor reviste și ziare, se poate afirma că a fost unul dintre cei mai de seamă gazetari ai vremii sale.

Anton Bacalbașa și-a consacrat o mare parte din energia și talentul său mișcării socialiste din România. Lupta pentru întemeierea unui partid al proletariatului din țara noastră, fundamental deosebit de celelalte partide existente în acea vreme, își găsește în persoana lui Anton Bacalbașa un entuziast susținător. Trebuie amintite, de asemenea, campaniile duse în presă de acest curajos ziarist, împotriva zbirilor militari, a pseudoliteraților, a monarhiei, a naționalismului burghez, a parlamentarismului etc.

Aceste campanii au fost remarcate și în diversele articole apărute după stingerea din viață a lui Anton Bacalbașa. Criticul G. Ibrăileanu, care l-a cunoscut bine, afirmă că el a fost, la vremea lui, ziaristul nostru cel mai spiritual și, în același timp, cel mai inteligent. Ibrăileanu arată puzderia de asociații de idei care-i veneau în minte și-i înviorau scrisul. El era un polemist temut, care acoperea de ridicul pe cel care-i cădea sub pană.

Pamfletul lui A. Bacalbașa va fi un bun exemplu, urmat de unii dintre scriitorii de la începutul secolului al XX-lea. Verva pamfletului său îl vestește în primul rînd pe N. D. Cocea. În același timp însă e bine să reamintim faptul că, în special, pînă la 1895, ideile exprimate în articolele sale au o claritate de invidiat, dar care va păli, tot mai mult, în următorii patru ani.

Ziarul *Evenimentul*, într-un articol redacțional, elogiază spiritul de sacrificiu și lupta dusă de Anton Bacalbașa pentru apărarea cauzei drepte. Articolul spune că o dată cu moartea lui Bacalbașa noi pierdem, pe lîngă un cetățean de seamă, un distins literat, dar, în primul rînd, pe unul dintre cei mai reprezentativi ziaristi.² Aceeași idee — că ziaristica noastră a pierdut, prin

¹ *Anton Bacalbașa*, în *Universul*, an. XVII (1899), nr. 272 (4 octombrie), p. 1 (nesemnăat).

² *Anton Bacalbașa*, în *Evenimentul*, an. VI (1899), nr. 1.929 (3 octombrie), p. 3 (semnat Ev.).

moartea lui Anton Bacalbaşa, pe unul dintre animatorii săi de frunte — o susţine şi L. Sanielevici¹ atunci când arată că A. Bacalbaşa era veşnic preocupat de a înălţa ziaristica românească la nivelul celei străine.

Un alt contemporan, Emil D. Fagure, într-un articol publicat tot în acele zile², afirma că activitatea principală a lui Anton Bacalbaşa a fost „ziaristica, arta şi profesiunea în care se risipeşte maximum de forţe cerebrale şi se culege minimum de satisfacţii morale“. Autorul aminteşte paginile satirice, publicate de cel dispărut în coloanele diferitelor ziare şi reviste, în care se biciuiau atît nedreptăţile vremii, cît şi producţiunile sub orice critică, care se voiau cu orice preţ literare. Emil D. Fagure explică reuşita satirei lui Anton Bacalbaşa nu numai prin „uimitoarea intuiţie artistică“ a sa, ci şi prin gustul său rafinat în alte literaturi. Dintre scriitorii pe care îi prefera îndeosebi Anton Bacalbaşa se citează Musset, Théophile Gautier, fraţii Goncourt, dar în primul rînd trebuie reţinut Heine, pe care Anton Bacalbaşa îl adora.

La cele de mai sus, mai trebuie să adăugăm neapărat că Anton Bacalbaşa poseda temeinice cunoştinţe, în special în domeniul sociologiei, economiei şi esteticii, care i-au dat posibilitatea să se orienteze în multe probleme legate de evenimentele zilei.

Pentru noi, Anton Bacalbaşa va rămîne un ziarist curajos, însufleţit — mai ales în prima perioadă a vieţii — de înalte idei sociale, autorul puternicelor pamflete îndreptate împotriva partidelor guvernamentale, a corupţiei, a monarhiei, a şovinismului; ziaristul care susţinea prin nenumărate articole luptele proletariatului, ale ţărănimii sărace şi ale altor pături apăsate de orînduirea nedreaptă.

Anton Bacalbaşa — umorist de seamă de la sfîrşitul secolului trecut, urmînd exemplul unor scriitori valoroşi, care au abordat şi genul satiric (N. T. Orăşanu, B. P. Haşdeu, M. Eminescu, I. L. Caragiale) — este fondatorul revistei *Moş Teacă*, publicaţie care duce mai departe satira corosivă din paginile publicaţiilor anterioare: *Nichipercea*, *Aghiuşă* etc.

¹ L. Sanielevici, *Singurele-i clipe de odihnă...*, în *Dreptatea*, an. IV (1899), nr. 1.203 (5 octombrie), p. 1.

² *Anton Bacalbaşa*, în *Adevărul*, an. XII (1899), nr. 3.664 (4 octombrie), p. 1.

În literatura noastră beletristică Anton Bacalbaşa va ocupa un loc distinct, prin crearea personajului Moş Teacă, şi într-o măsură mai mică a lui Spanachide.

Critica noastră literară îi recunoaşte lui Anton Bacalbaşa meritul de a se fi încadrat în curentul care lupta pentru promovarea „artei cu tendinţă“ şi de a fi adus o serioasă contribuţie la nimicirea teoriei reacţionare a „artei pentru artă“.

Neascunzînd greşelile politice săvîrşite de Anton Bacalbaşa — care au culminat prin trecerea sa din frontul de luptă al proletariatului în tabăra duşmană, şi alegerea sa, cu numai cîteva luni înainte de moarte, ca deputat, din partea conservatorilor, în Colegiul II Ilfov — nu putem să nu recunoaştem că în cei mai buni ani ai vieţii sale a fost însufleţit de idei avansate, care răzbat şi în citatul de mai jos, desprins din conferinţa *Arta pentru artă*: „Se sfîrşeşte veacul acesta şi vine un altul, care nu va fi veacul al douăzecilea, ci veacul întîi al fericirii omeneşti. Ei bine, destul am plîns, destulă mizerie şi destul amar! Fiecare din noi are în societate o misiune. Şi cînd asistăm la încercarea uriaşă a proletariatului de a sfîrşi cu zilele negre, datorita noastră [a scriitorilor — n.n.] e să fim alături cu el.“

Luptei dusă de Anton Bacalbaşa alături de proletariat — pentru făurirea unui viitor luminos — îi închinăm şi noi azi, cu prilejul împlinirii unui veac de la naşterea sa, ediţia şi rîndurile de faţă.

Ediția de față, cea mai cuprinzătoare din câte au apărut până acum, adună cele mai reprezentative scrieri ale lui Anton Bacalbașa. Spre deosebire de alte ediții — care, în majoritatea lor, au inclus în sumar numai acele schițe care aveau ca personaj principal pe Moș Teacă — ediția prezentă acordă importanță și altor sectoare mai puțin cunoscute ale activității lui Anton Bacalbașa.

Scrierile au fost selectate pentru sumar — sau au fost trecute în bibliografie — cercetîndu-se fie volumele apărute în timpul vieții scriitorului (*Moș Teacă din cazarmă*, *Din viața militară* etc.), fie numeroasele publicații ale vremii (*Drepturile omului*, *Munca*, *Democrația socială*, *Moftul român*, *Adevărul*, *Moș Teacă*, pentru a aminti numai câteva dintre ele). Altele — puține la număr — au fost descoperite în manuscrisele lui A. Bacalbașa.

În această ediție, scrierile au fost grupate în trei secțiuni: a. *Moș Teacă*; b. *Din viața militară*; c. *Publicistică I și II*.

Textele au fost orînduite îmbinîndu-se criteriul tematic cu cel cronologic. Astfel, ținînd seama că o bună parte din activitatea literară a lui Anton Bacalbașa are în centrul atenției conținutul personajului Moș Teacă și înfățișarea vieții mizere din cazarmele burghezo-moșierești, am inclus mai întîi în ediția prezentă schițele cele mai reprezentative din volumul *Moș Teacă din cazarmă*, ediția a V-a, București, 1894, după care s-a făcut și stabilirea textelor. Volumul publicat de Anton Bacalbașa cu

titlul mai sus amintit cuprinde două părți: partea I, în care se vorbește despre Moș Teacă, și partea a II-a, în care se redau diverse aspecte din viața militară. De aceea la sfârșitul primei părți a volumului, mai exact, după bucata *Ruperea rîndurilor*, am reprodus, în ordine cronologică, și alte schițe, selectate din presa vremii al căror personaj principal este Moș Teacă. Partea a doua a volumului *Moș Teacă din cazarmă* cuprinde schițe care ilustrează aspecte ale traiului cazon, ce se îmbină în mod organic cu cele din volumul intitulat *Din viața militară*. De aceea aceste schițe au fost incluse în secțiunea intitulată *Din viața militară*.

Textele aparținând volumului *Din viața militară* au fost stabilite după ediția apărută în București în anul 1895, respectîndu-se ordinea dată de autor. Ca și în cazul primei secțiuni, am reprodus, în ordine cronologică, după ciclul de schițe aparținînd volumului *Din viața militară*, și alte schițe referitoare la viața cazonă, selectate din presa vremii.

Ultima secțiune a ediției de față cuprinde, tot selectiv, activitatea publicistică a lui Anton Bacalbașa. Secțiunea *Publicistică I* cuprinde *articole literare* legate nemijlocit de concepția literară a lui Bacalbașa, de problemele care frământau lumea literară la sfârșitul secolului trecut. Tot aici a fost introdusă și conferința *Arta pentru artă*, pe care Anton Bacalbașa a publicat-o în broșură în anul 1894.

Secțiunea *Publicistică II* cuprinde *pamflete, articole, conferințe* etc.

Atît volumul I, cît și volumul II al ediției sînt însoțite de *Note bibliografice*.

În subsolul paginilor se află note succinte referitoare la unele evenimente mai puțin cunoscute, sau se explică termeni de circulație restrînsă.

La sfârșitul ediției se publică, pentru prima dată, *Bibliografia* completă a scrierilor lui Anton Bacalbașa.

Ediția cuprinde și cîteva *Note asupra pseudonimelor* folosite de scriitor. Lipsa de spațiu ne împiedică să dăm amplele comentarii critice referitoare la pseudonimele lui A. Bacalbașa. O bună parte din ele au fost publicate în *Revista de istorie și teorie literară*, nr. 1, 1965, în articolul intitulat *Pseudonimele lui Anton Bacalbașa*, semnat de Virgiliu Ene. Altele sînt în curs de publicare. În cadrul *Bibliografiei* se află și un *Tablou cronologic* al ziarelor, revistelor, almanahurilor etc. la care a colaborat A. Bacalbașa,

precum și lista pseudonimelor în ordinea folosită de autor. În *Bibliografie* figurează și conferințele pe care A. Bacalbașa le-a ținut la cluburile muncitorești etc. Pentru acest capitol, mai ales, de un ajutor substanțial ne-a fost Bibliografia istorică a mișcării muncitorești și socialiste din România, de la începuturile sale pînă la 1900, întocmită de Institutul de istorie al Academiei R.S.R., care însumează nu mai puțin de 1526 pagini dactilografiate.

La finele *Bibliografiei* scrierilor lui A. Bacalbașa se află bibliografia scriitorilor, criticilor literari, ziaristilor etc. care s-au ocupat de autorul lui Moș Teacă. Deși inițial și această bibliografie era completă, ulterior am fost nevoiți să o dăm selectivă, din lipsă de spațiu.

Materialul bibliografic este împărțit în cinci capitole:

I. *Scrieri publicate în timpul vieții în ziare și reviste*; II. *Scrieri publicate în volume*; III. *Manuscrite*; IV. *Postume*: a. *Scrieri republicate în diverse ziare, reviste, antologii* etc.; b. *Ediții postume*; V. *Scrieri și referiri despre Anton Bacalbașa*.

Schițele, pamfletele, articolele publicate de A. Bacalbașa au fost consemnate în *Bibliografie* la anul primei apariții, iar în continuare s-a notat data republicării în periodice sau volume. Prin indicația „vezi an...” se face trimiterea de la anul retipăririi la data primei publicări. Nu s-a aplicat acest sistem la scrierile republicate postum.

Fiecare articol este însoțit de pseudonimul cu care a fost iscălit. Cele care nu au nici o specificație au fost iscălite de autor: Anton Bacalbașa.

Bibliografia a fost întocmită pe baza studierii fiecărui articol, pamflet sau schiță în parte. Sînt totuși cîteva titluri care au fost trecute în *Bibliografie*, fără să fi fost cercetate direct articolele respective (colecțiile Bibliotecii Academiei R.S.R. și ale altor mari biblioteci din București, Iași etc. fiind incomplete), ci luîndu-se din surse indirecte. Acestea sînt menționate în note.

Scrierile și referirile despre opera lui Anton Bacalbașa au fost date, în capitolul amintit, tot în ordine cronologică.

Anton Bacalbașa scrie într-o perioadă de mari instabilități ortografice, care se oglindesc vădit în opera sa. Astfel, vom întîlni ezitări în transcrierea unor cuvinte: *sînt* și *sunt*; *care* și *cari*; *sub* și *supt*; *nimic* și *nemic*; *explica* și *esplîca*; *stomac* și *stomach*, iar terminația genitiv-dativului apare cînd în *ei*, cînd în *ii*. Am optat pentru formele: *sînt, care, sub, nimic, explica, stomach* și

pentru terminația genitiv-dativului care s-a impus cu timpul. Am păstrat totuși și anumite forme mai vechi, cum ar fi de exemplu : *izbîndei, roatei, stradei, școalei*. De asemenea, am păstrat formele duble ale unor cuvinte ca : *lacrimă și lacrămă ; corupt și conrupt ; genunchi și genuchi ; sălbăticie și sălbătăcie ; mulțumit și mulțămit ; voit și vroit ; bucluc și bocluc ; ferfeniță și ferfeliță* etc.

Am mai păstrat și formele *nour, păreți, protege, vecinic, întunerec, simțimint, nouă* pentru *noi* (de exemplu : „vederi nouă“).

Cuvîntul *regiment* — cînd apare în cadrul aceleiași schițe, în vorbirea autorului, transcris și *reghiment* — a fost unificat conform normelor limbii actuale.

Notele care sînt ale lui Anton Bacalbașa au mențiunea : (n.a.), iar titlurile și cuvintele cuprinse între croșete aparțin editorului.

VIRGILIU ENE

Adevărat copil năzdrăvan ! Din pricina lui nu se puteau odihni cinci mahalale. Nu era zi de la Dumnezeu în care părinții să nu se pomenească acasă cu vreo plîngere : „Tecuță a spart capul fetei mele ! Tecuță mi-a spart un geam ! Tecuță a legat o tinichea de coada lui Samurache ! Tecuță mi-a omorît un porumbel cu o piatră !“

Și toate boclucurile astea se spărgeau în capul părinților, care erau nevoiți să plătească cu bani nebuniile odraslei lor. Alteori, lucrul era și mai grav ; proprietarul venea și spunea : „Domnule Teacă, eu nu pot să vă mai dau casa din pricina băiatului dumneavoastră ; mi-am aprins paie-n cap cu mahalaua !“ Iar părinții trebuiau să se mute, că n-aveau încotro.

Drept vorbind, însă, vina nu era numai a micului Tecuță, care, firește, la șapte ani nu putea să fie înțeleptul Solomon. Mai erau vinovați și părinții : le intrase-n cap că Tecuță al lor are apucături militarești și-l lăsau să facă tot ce-i trăsnea prin cap, numai să nu-și dezmințe viitorul. Pentru că, vorba domnului Teacă : „Tot omul se naște cu croiala lui ; eu încă de mic dădeam semne c-am să fiu senator ; îmi spune doica pă care am avutăr-o acasă că puteai să dai cu tunul și nu m-ai fi deșteptat cînd apucam să adorm !“

Așa și cu Tecuță. Toată dragostea lui de copil era să se joace de-a soldații. La Anul nou, la ziua lui, la toate zilele mari nu cerea decât jucării soldățești :

— Tată, mie să-mi iei o pușcă ! Să-mi iei un tambur-major ! Cumpără-mi o cutie cu soldați...

Și peste trei zile, jucăriile ajungeau ferfelită : de pușcă rămânea numai țeava, tamburul ajungea fără căciulă, soldații fără nasuri. Atunci începea devastarea geamurilor vecine, tinichelele de coada lui Samurache...

Cu toate astea, părinții erau încântați. Îl îmbrăcaseră pe Tecuță cu haine de căpitan și-i cumpăraseră o sabie de tinichea. Iar când îl întrebai : „Cum te cheamă ?“ el răspundea scurt : „Don căpitan Teacă !“

*

Dar copilăria nu ține mult. La opt ani, micul Tecuță a fost răpit de lângă duzinile-i de tamburi-majori și încorporat la școală. Aici firea lui cazonă s-a simțit încătușată de o nouă disciplină, de un regim care nu-i putea conveni.

— Eu sînt căpitan, striga Tecuță furios, nu vreau să port respect țăivilor !

Și bieții profesori pătimeau cumplit de pe urma isprăvilor închipuitului căpitan. Cît pentru carte, Tecuță nu putea s-o sufere.

— Parcă mie-mi trebuie cărți de astea ! Parcă Mihai Viteazu știa artmetică !

Și cărțile rămîneau cu foile netăiete, iar Tecuță rămînea repetent. La doisprezece ani, el ajunsese de-abia în clasa a doua primară, de unde a fost dat afară îndată ce guvernul pe care-l sprijinea domnul Teacă a căzut în opoziție.

De aici încolo începe viața aventuroasă a lui Tecuță. Șase ani de-a rîndul a trăit pe lume fără să facă nimica bun. Dimineața pleca de acasă și se ducea să vadă soldații făcînd instrucție, la amiază se întorcea, și apoi iar pleca, spre a se întoarce tocmai seara. Și nu era schimbare de gardă, nu era paradă, nu era retragere cu torțe la care adolescentul Tecuță să nu ia parte. Îl ve-

deai mergînd pe lângă trupă, în pas reglementar, sorbind cu ochii pe sergentul-major — idealul lui.

Acum era destul de mare, făcuse cunoșcuți printre sergenți, și adeseori dulăpiorul lui madam Teacă suferea efracțiuni, din care Tecuță își plătea luxul de a face chef la cantină înconjurat de toți subofițerii.

Azi așa, mâine așa, Tecuță creștea mare, dar mintea-i rămînea minte de subofițer reangajat, toată învățătura lui nu se urca nici pînă la nivelul școlii de adulți de la regiment. Și dacă mai pui la socoteală efracția dulăpiorului, apoi ușor vezi că aveau dreptate domnul și doamna Teacă să se puie pe gînduri și să cam înceapă a regreta neînfrînarea la vreme a fiului cazon.

— S-a isprăvit, Luxițo, nu mai merge ! Băiatu s-a făcut un stricat și jumătate ! La vîrsta lui bea ca un aghiotant ! Rîde mahalaua de noi !

— Lasă, răspundea madam Teacă, peste un an facem noi ce-om face...

— De-ar trece mai curînd !... Mi-e teamă să n-ajungă cine știe cum pînă atunci ! E prea din cale-afară stricat, numai de militar e bun !

Și bieții bătrîni se rugau lui Dumnezeu să treacă anul ca ceasul.

*

La optsprezece ani, tînărul Tecuță intră în cariera care avea să-l facă mai tîrziu așa de popular.

I se făcu consimțimîntul tatălui, actul de vaccină și actul de botez. A fost mai greu cu certificatul de bună purtare din partea a cinci mahalagii ; dar s-au găsit cinci oameni inteligenți, care au înțeles că actul ăsta însemnează salvarea mahalalei, și iată-l pe Tecuță în fața colonelului. Peste petiția prin care „subsemnatul, dorind a-mbrățișa cariera armelor în regimentul ce cu onoare comandați...“ colonelul a pus un „se aprobă“ și a doua zi Tecuță — de aci încolo Teacă — era tuns ca-n palmă și prevăzut cu garnitura completă.

Văzându-l strâns în tunică, domnul Teacă s-a simțit mîndru, madam Teacă a plîns, iar voluntarul a cerut ceva parale, care i s-au acordat imediat, fără să mai fie nevoie de siluirea cunoscutului dulăpior.

*

Onoarea e dulce, borșul e acru — asta a fost cea dintîi constatare a voluntarului. Și, dacă n-ar fi fost intervenția periodică a sumelor țivile venite de acasă, adio, mîncare particulară ! Cu șapte parale pe zi, ostașul Teacă nu ar fi garantat multă vreme de amору-i nemărginit pentru apărarea patriei.

De altfel, greutatea-i a fost numai șase luni, căci după asta a fost „avansat caporal“. De aici începe epoca ordonanței nereglementare, a cizmelor văcsuite de alții, a unsoarei de curele oferite în mod grațios de magazinerul companiei, a capacului de gamelă cu tocană particulară, a pumnilor aplicați răcanilor care nu știu să poarte un respect caporalului !

Iar peste un an, calea de aur se deschise înaintea lui : cele două galoane de lînă — funia de tei — fură-nlocuite cu șarpele de aur ; don sergent Teacă intră în rîndul subofițerilor.

Și trebuie să recunoaștem adevărul : asta a fost cea mai dreaptă avansare ce s-a făcut vreodată în armata română. Sergentul Teacă era un militar desăvîrșit : croit bine din fire, el avea înfățișarea unui erou permanent. Apoi disciplina-i intrase așa de bine în minte, încît ar fi putut să-l taie un superior și n-ar fi zis pis. În schimb, să fi poftit un inferior să facă o greșală : acela care odinioară lega tinicheaua de coada lui Samurache găsisе un întreg sistem pentru a introduce disciplina în rîndurile armatei. Astfel, sergentului Teacă i se datoresc o mulțime de invențiuni care fac și în zilele noastre caracteristica și fala armatei, a acelei armate „fără de care un stat nu poate exista“. El a inventat plotonul de pedeapsă, căteaua în spinare, gimnastica cu buturuga, ochirea soarelui cu baioneta la armă, butucii, aruncarea

tesacului în scînduri de-a zbîrnîtelea, chemarea dracului de la lampă... și alte măsuri disciplinare, „fără de care armata ar fi o adunătură de oameni periculoși societății“.

Să nu vă mirați, deci, dac-ați auzit ca și mine că n-au trecut bine doi ani de cînd sergentul Teacă a intrat în rîndurile subofițerilor, și, prin înalt decret regal, el a fost înaintat la rangul de sublocotenent.

În privința asta s-au ridicat cîteva obiecții. Au fost cîteva care au spus că Teacă de-abia știe a iscăli ; dar raportul colonelului era așa de favorabil sergentului, încît ministrul l-a înaintat fără cea mai mică grijă, căci nu cartea, ci disciplina face pe adevăratul militar.

În calitate de sublocotenent, Teacă a fost un model pentru regiment. Însărcinat cu plotonul de recruți, cu popota ofițerilor, cu încvartirarea trupelor în vremi de mutare, cu compania de disciplină, cu tot ce era mai greu, el a dat întotdeauna dovezi de activitate și pricepere. Recruții lui ori dezertau, ori mureau, dar ieșeau adevărați soldați ! Cînd se făcea la plotonul de recruți mînuirea armelor, se auzea de la cazarma „Cuza“ la „Malmaison“, și adeseori puștile se rupeau în mîna soldaților.

Afară de asta, bun camarad, Moș Teacă nu bea decît împreună cu camarazii și nu-i pîra decît dacă cerea colonelul.

*

Într-o zi, locotenentul Teacă — peste doi ani ajunsese locotenent — se pomeni cu comandantul regimentului că-l ia deoparte :

— Locotenent Teacă !

— Ordonati, don colonel !

— Te rog să vii la mine la dejun, că am să-ți comunic ceva.

— Am înțeles, don colonel ! Să viu cu trupa sau singur ?

— Singur, locotenente.

— Prea bine, don colonel !

Și, peste un ceas, locotenentul era acasă la colonel, unde dejunul aștepta. După dejun, la care inferiorul executase exact ordinul de a bea fără grije, colonelul începu comunicarea :

— Ce ai zice, locotenente, dacă ți-aș propune ceva ?

— Aș executa, don colonel.

— Uite ce e : este o fată aici în oraș. Cu fata asta eu sînt prieten bun ; din pricina asta țivilii au început să scoată vorbe rele pe socoteala ei și să spuie că acum vreo cincisprezece ani, cînd fata avea douăzeci și cinci de ani, eu m-aș fi iubit cu ea... Pentru asta m-am gîndit că numai dumneata ești destul de disciplinat ca să mă răzbuni...

— Da, don colonel, chiar acuma mă duc să dau ordin gornistului să mi-i cheme pă țivilii la cazarmă. Patru zile la butuci și șase ceasuri cu cățeaua !...

— Nu așa, locotenente... Trebuie să mă răzbuni altfel : să te însori cu fata, ca să arăți că țivilii au mințit...

— Am înțeles, don colonel.

— Fata e bună, are vreo cincizeci de mii de franci zestre.

— Am înțeles, don colonel.

Și a doua zi, locotenentul Teacă adresă părinților fetei următoarea

CIRCULARA

Conform ordenului lu don colonel no... am onoare a vă face cunoscut să-mi acordați de urgență mîna fiicei dumneavoastră, pe lîngă care veți anexa zestrea pă care a ordonat-o don colonel.

Totdeodată vă fac cunoscut că nu este adevărat ce se spune de către țivilii că s-ar fi petrecut acum 15 ani, deoarece chiar don colonel spune că nu-i așa. Supirioru nu minte !

(ss) *Locotenent Teacă*

Iar peste o lună ziarele anunțau cu plăcere căsătoria simpaticului locotenent Teacă cu gentila domnișoară Caliopi Armășescu.

Tot corpul ofițeresc din garnizoană a luat parte la această nuntă, iar nuni au fost doamna și domnul colonel.

A fost o veselie mare, care s-a terminat, din nenorocire, printr-un mic scandal, pe care ziarele, care și-au făcut o meserie din a ataca armata, l-au atribuit ginerelui. Adevărul e însă următorul : la cadrul, mireasa juca alături de un sergent-major, rudă cu dînsa. La figura a treiă, sergentul-major trebuia să vie spre ginere, care era vizaviul miresei. Probabil că dintr-un spirit de disciplină, locotenentul s-a simțit ofensat de venirea asta și a strigat sergentului-major :

— La loc mișcarea ! Nu mișca, leat !

Sergentul-major nevrînd să înțeleagă ordinul, locotenentul a fost silit să-l lovească, iar pe mireasă a pedepsit-o cu patru zile pluton de pedeapsă în casă.

Atîta tot.

Peste cinci luni de la nuntă, tînăra Caliopi a dat la lumină un mic Tecuță de toată frumusețea.

Locotenentul, văzîndu-se avansat la gradul de părinte atunci cînd nu se aștepta de loc, făcu aspre observații soției.

— Dar bine, dragă Tecușor, răspunse Caliopi, eu sînt de vină ?

— Da' cine ? ! Știu că eu nu !

— Ba tocmai matale. Vezi, că prea ești iute... Copilu-ți seamănă matale : a ieșit în pas gimnastic.

— Bine-bine, zise locotenentul, care se bucura că-i seamănă moștenitorul. Numa un lucru nu-nțeleg eu : cum am fost avansat la gradul de părinte fără să am vechimea ?

— Aoleu ! Da' bine, omule, vrei să faci ca toți proștii, la vechime ? Meritu e să fii avansat la alegere, nu la vechime !

*

După cîțiva ani, locotenentul Teacă fu avansat la gradul de căpitan — de astă dată la vechime.

În această calitate, căpitanul Teacă a slujit patriei vreo cincisprezece ani, pînă i-a albit păru-n cap. Pentru

gradul de maior se cere examen, și căpitanul Teacă n-a voit să-nvețe decît reglementele cazone, pe motiv că toate cărțile țivililor nu fac parte nici măcar din micul echipament.

Rareori, însă, s-a văzut un căpitan așa de capabil ca Moș Teacă. Numele lui a făcut epocă, s-a popularizat, a trăit peste veacuri și a slujit de titlu unui volum de nuvele.

Acum vreo cîțiva ani, compania lui Moș Teacă a fost detașată pe frontieră, ca să păzească împotriva boalelor de vite.

Ideea asta-i convenea grozav, pentru că pe frontieră e mai puțină disciplină din partea ofițerilor și viața e mai regulată. Unde mai pui că se pot face economii, de vreme ce nu sînt atîtea cheltuieli!

Prin urmare, Moș Teacă se puse de dimineață în fruntea companiei și porni la drum. În tot parcursul el era foarte grav, mergea cu sabia scoasă chiar și prin păduri și n-a lăsat de loc pe soldați să meargă-n pas de voie, pentru că „nu să știe de unde poat' să iasă un superior“. Numai din cînd în cînd oprea trupa, îi dădea „pe loc repaoz“ și înghițea cîte o dușcă de rachiu.

Cînd ajunse pe malul Prutului, comandă oprirea și ținu companiei un discurs foarte interesant și foarte solemn :

— Ofițeri, subofițeri, caporali și soldați ! Comănduirea pieții a dat ordin pã cum ca să venim să apărăm țara împotriva vrășmașului nostru comun, epizotia. Epizotia este foarte primejdioasă și să arată mai cu samã la dobitoace.

— Trăiți, don căpitan, întrebă furierul, da' pă ce o cunoaștem noi care-i aia ?

— Nu vorbi, răcane ! S-o cunoști, că de-aia ești soldat ! Dacă n-oi cunoaște eu pă vrășmaș, atunci pă cin' să cunosc ? Pă tata ? Epizotia vine mai ales vara, din cauză că atunci, fiind căldurile mari, santinelele are obicei să doarmă la post. Să nu dormiți în gheretă, leat, că aveți a face cu mine : vine epizotia și ne omoară pă toți. Să dea dracu să vie epizotia să ne omoare, că vă arăt eu ! Vă goneșc și mort la pluton de pedeapsă !

— Trăiți, don căpitan, pă malu Prutului nu sîntără gherete...

— Ei, și ?! Vrei să fie ?! Vrei să dormi în gheretă, hai ?! Patru zile sala dă poliție pentru călcare dă orden ! Las', că ți-arăt eu ! Pă urmă, să știți : soldatul este dator să nu dea voie la nimeni să vie de dincolo fără bilet de voie și fără să cunoască consemnu. Dacă vezi că vine la tine o vită, îi ceri parola. N-o știe ? Nu-i dai voie să treacă... Acuma să-mi arăți tu, Gheorghe Neculai, cum ai să faci cînd îi fi de santinelă. Prepune că eu sînt o vită bolnavă. Oprește-mă cum ți-am spus eu.

Și Moș Teacă vine spre soldat. Soldatul stă pe loc.

— Așa te-am învățat eu, mă ?! Las', că-ți arăt eu ! Patru zile pluton dă pedeapsă ! Să vie altu ! Vasile Ion, oprește-mă tu !

Și Moș Teacă se apropie. Soldatul ia arma la mîna și-ncepe a striga :

— Cine eee ? Cine eee ? Cin' ?!

— Vită ! răspunde Moș Teacă.

— Ce fel de vită ? Bolnavă ori sănătoasă ?

— Bolnavă.

— Apoi, vită bolnavă, stăi ! Căprar dă gardă, vin' dă recunoaște o vită bolnavă !

— Prea bine ! zice Moș Teacă încîntat. Așa să faceți, că eu am să vă-ncerc. Ori de cîte ori m-îți vedea venind la voi, să mă-ntrebați : vită bolnavă ori sănătoasă ? Măcar să vie și ghegeneralu, nu-l lași să treacă pînă nu ți-o spune ce fel de vită este !

— Trăiți, don căpitan, da' dac-o fi o vită sănătoasă ?

— Atunci îi dai drumu.

— După ce o cunosc ?

— Pă ce ?! Dobitocule, nu ți-am spus ?! O cunoști pă aia că știe secretu, parola și răspunsu. Că dacă n-ar fi sănătoasă, dă unde l-ar ști ?

Și Moș Teacă dă drumul companiei, după ce îi mai explică înc-o dată și îi atrage atenția că epizotia are obicei de se furișează printre santinele mai ales noaptea, cînd n-o vede nimeni, și că, prin urmare, soldatul e dator să ceară epizotiei să umble cu felinarele aprinse :

— N-ați văzutără că așa cere și birjarilor la București ?

Moș Teacă este un bărbat foarte religios. El e convins că dacă comenduirea pieței n-ar fi inventat religia, armata ar fi ajuns de mult să fie țivilă.

De aceea, singura carte țivilă pe care a-nvățat-o bine este religia. Înarmat cu această știință, Moș Teacă ține adeseori predici întregi soldaților, povestindu-le faptele mai serioase din *Biblie*.

Iată una din aceste predici :

Odată, la raportu de unsprezece ore, Dumnezeu, comandantulu suprem al pământului, a dat orden de s-a făcut lumea. Întîiul cotigent chemat sub drapel a fost Adam și Eva.

Cum i-a înrolat, Dumnezeu i-a echipat complet și i-a trimis în garnizoană pă pământ, unde le-a dat în primire onoru, zgomotu, postu și focu. Da' le-a dat orden să mănînce ce-or vrea, numa dintr-un copac cu mere țivile să nu guste.

Eva a călcat însă deciuplina melitară și a mîncat. Îndată ce aghiotantulu a comunicat lu Dumnezeu faptu-n-tîmplat, Dumnezeu a chemat pe culpabeli și le-a zis : „Pentru ce-ai mîncat, leat, din măru țivil ? Ai călcat consemnu, hai ?! Las', că te-nvăț eu ! Patru zile pluton de pedeapsă !“

Și după ce i-a gonit patru zile cu cățeaua în spinare, i-a reformat și i-a trimis pă la vetrele lor, iar la ușa raiului, unde era ștabu reghimentului, a pus un planton și a dat orden să nu între nimeni. Oricine o intra, soldatu are orden să-l împuște și după aia să-l bage patru zile la închisoare, da' zilele astea să se treacă pă foaia de pedepse și să nu se socotească servite.

Ce va să zică asta ? Asta va să zică, scurt, că soldatu este dator să nu mănînce mere țivile atît în timp de pace, cît și-n timp de război. Să nu mănînci mere, leat, că dai dă belea cu mine ! Vezi, că eu nu sînt Dumnezeu, eu te gonesc la pas gimnastic pînă ți-o ieși limba de-un cot !

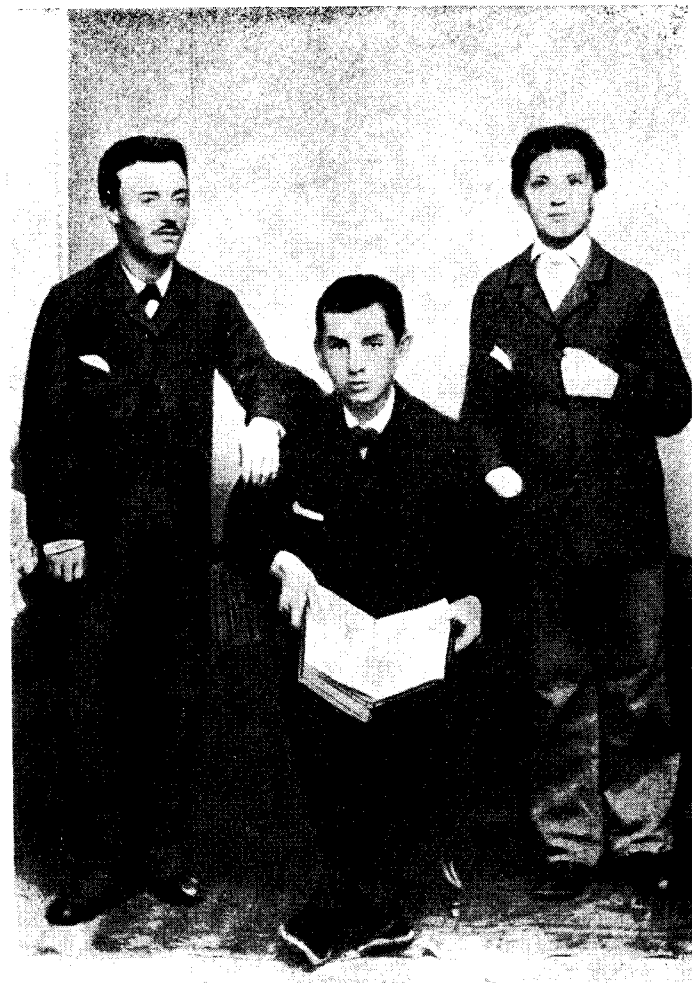
Ai înțeleș ?

De toate fusese Moș Teacă, numai aghiotant de piață nu. Și nu doar că nu merita distincțiunea asta, dar nu știu cum se făcuse că nu-l rugase nimeni s-o primească. Într-o zi însă, colonelul, cu toată durerea pe care o simțea de a se despărți pentru oțva timp de serviciile și de luminile acestui căpitan-erou, se hotărî să stăruiască pe lângă comandantul pieței ca să ia de aghiotant pe Moș Teacă.

Cînd a aflat de asta, eroul nostru a plîns puțin de emoțiune, dar, în sfîrșit, ordinul e ordin, disciplina înainte de toate!

Se duse, deci, la companie, adună trupa și-i ținu discursul următor:

— Ofițeri, subofițeri, caporali și soldați! A sunat vremea ca să ne despărțim. Înainte de a pleca, vream să-mi ziceți „trăiți!“, pen' că nu să știe dacă ne-om mai vedea; ca mâine vine un război și ne ducem! Știu că aveți să mă plîngeți, pentru că am fost pentru voi un adevărat părinte; nu v-am pedepsit, nu v-am bătut... Nu-i așa? Vorbește, răcane, că dă dracu-n tine!... Viața omului e scurtă și de asta n-aș vrea să mă blestemați ca mâine. Eu țiu la trupa mea și pentru asta sînt întotdeauna blînd, nu-mi place, să iau pă oameni cu vorbe

„Cel ce șade jos, cu cartea în mînă și cu (lipsă cuvinte — n.n.), e amicul Avram H. Solomoneanu; cel ce șade în dreapta acestuia este prietenul George C. Manolescu, de care cu regret mă despart în anul acesta; cu toate că și iubitul Solomoneanu zice că pleacă la București. Și, în fine, cel din stînga lui Solomoneanu sînt eu, Anton C. Bacalbașa.

1882, septembrie 13°

(Explicația de mai sus se află pe spatele fotografiei, pusă la dispoziție de fiica scriitorului, Elena Bacalbașa-Dimitriu.)

Aniversarea nașterii.

Amica, zădărnici în așteptare,
Vieți liniștite, pînă la,
Cînd se fi în lacrimă s'ubstă,
Și inimă și pînă...

Amica, zădărnici în așteptare,

Cînd tot ce am mai scump, m'asfrit

Departă de de mine,

La care vrei să mă m'arăt

Prin sperile venice?

O, plîngeri ochi, inimă gemi,

Deși am în suflet oră,

Tu glas de noapte e mă chemă

Surrea mea alina o...

Aniversarea
nașterii

(Eseul după poezia scrisă
la 21 februarie 1892. Collec-
ția Elena Bacalbașa-Dimi-
triu.)

~~Amica, zădărnici în așteptare,~~

~~Vieți liniștite, pînă la,~~

~~Cînd se fi în lacrimă s'ubstă,~~

~~Și inimă și pînă...~~

~~Amica, zădărnici în așteptare,~~

~~Cînd tot ce am mai scump, m'asfrit~~

~~Departă de de mine,~~

~~La care vrei să mă m'arăt~~

~~Prin sperile venice?~~

(A. B.)

Căci deas' a vîntu mării (mimă)
Și pînă în loc de noapte rădăna
Tot pînă și vîntu-l mării,
Că sufletul de marea în arie pînă.

Și deca... în... i'a dus

Și deca... în... i'a dus
Că el a'ia leat chinu-mu respus

Și inimă-mi i'a acelu-lit

Și-a'ia pipat acelu-lit pînă-mi

Că au ars eu flocu-lit lor

Atas i'ngaratale-mi!

Amica, în nu mai pînă vin!

Deas sechi-mi în flocu-lit

Primi, pînă-mi în flocu-lit

Eu lacrimile mele!

21192

(A. B.)

rele. Ai înțeles, leat? Că acum te zmeiesc! Te fac eu să-nțelegi!... Fiți dar și voi tot așa de blînzi ca mine, că nu-i bine să fie omu rău; cu răutatea nu faci niciodată nimica: îți capeți dușmani și atîta tot. Să știi că-i așa. Ori poate nu crezi? Vă torn acuma patru zile sala de poliție, ca să-nțelegeți că nu merge cu rău!... Acuma, pentru că plec, cine are ceva de lăcrămat să vie să lăcrame.

— Trăiți, don căpitan, răspuse un soldat, noi, toată compania, n-am luat solda pînă la trei luni.

— De ce n-ați luat-o?

— Trăiți, don căpitan, nu ne-a dat-o.

— Aha! Pent' că nu v-a dat-o? Va s' zică, vreți să v-o dea sergentu-majur de-a gata! Voi sînteți boieri, așteptați tot altu să vă aducă la nas ce vă trebuie... Patru zile la butuci pentru lene în exirsisu funcțiunii!

— Trăiți, don căpitan, răspuse sergentul-majur, asta-i solda pe care ați luat-o dumneavoastră și n-ați mai dat-o înapoi.

— Nu mă-nvăța tu pînă mine, sergen-majur, că știu eu mai bine! Eu sînt catană veche, mă-nțelegi? Da', vorba-i, pentru ce lăcrămă la mine? Așa să lăcrămă? N-ai auzit de calea irarhică, leat? Soldatu este dator să ceară voie înainte de a face o lăcrămație. Apîi mi-ați cerută ră voce?... Patru zile cu căteua!

Și Moș Teacă ieși pe ușă strigînd:

— Rămîneți sănătoși! Dacă nu... la butuci!

Compania răspuse-n cor:

— Trăiți!

A doua zi, Moș Teacă era aghiotant de piață. Slujba asta-i plăcea. Raportul comandantului spunea lămurit că aghiotantul pieței este mai mare peste piață. Deci se sculă de dimineață și se duse la slujbă... în hală.

Era pe la ceasurile patru în zori de zi. Măcelarii, zarzavagii, precupețele își așezau marfa. Era un zgomot infernal: se tăia carne, se striga, se mătura, căruțele umblau în toate părțile, capitala se deștepta din somn.

Moș Teacă rămase încremenit.

— Drepti! strigă el când ajunse în dreptul măcelăriilor.

Dar nu-l ascultă nimeni. Trecu la zarzavagii — același lucru. Se duse la precupețe — nici o disciplină.

— Ce-ați poftit, conașule? Avem ridichi bune de lună, lăptuci, castraveți, spanac...

Toate astea îl ametriă.

— Unde e plantonu? Ce fel de deciuplină e asta? Nu știți cine e mai mare peste piață?

Dar degeaba, nimeni nu-l băga în seamă. Atunci își luă inima-n dinți și se repezi furios la un măcelar:

— Ce faci aicea, leat? Cu cățeaua!...

— Ce cățea, domle?! Întrerupse măcelarul. Cățea e asta, ori vacă?! Nu vezi că-i gogeamitea vaca, cât dumneata de mare?!

— Insulta superiorului! Ce articol e ăsta?

Și dete un pumn măcelarului. Dar atîta i-a trebuit. Toată hala se ridică în picioare. Măcelarul lovit îl luă la trînteală, femeile îl umplură de spanac; Moș Teacă ieși plouat, zăpăcit, urmărit de strigăte de: „Tiu-ho! Huideo!”

A doua zi reclamă la comenduire și ceru casarea casapilor și reformarea precupeților. Dar cererea-i fu pusă la dosar și comandantul pieței îi dete explicația următoare:

— Căpitane, dumneata ești mai mare pe stradă, nu la măcelărie; acolo e comisarul comunal.

— Va s' zică, numa pă stradă? Lasă!

*

„În sfîrșit, zicea Moș Teacă, am pus mîna și pă țivilii! Pă stradă eu sînt mai mare!”

Și era foarte sever noul aghiotant. Băgase spaima în ofițeri: pe unul îl turnă la garda pieței pentru că a umblat fără mînuși, pe altul, pentru că n-avea vipușcă, fiecăruia îi găsea cusur. Dar bine că-i încăpuseră pe mîna și țivilii!

Intr-o zi se plimba pe Calea Victoriei. Trece pe lîngă el un țivil tînar.

— Unde-ai plecat, leat? Îi strigă Moș Teacă.

— Domnu? Întrebă țivilul mirat.

— Nu vorbi! Capra pogribanii mînăstirii! Te amestec cu țărîna, rătane! Und' ți-e pomponu?

— Ce visezi de pompon, stimabile? Mi se pare că ești făcnit...

— Nu insulta! Und' ți-e pomponu?

— Ia slăbește-mă, domnule Moș Teacă! Ce, eu sînt militar?

— Să nu crîcnești, că te torn la gherlă! Văz eu, nu ești melitar! Și ce-i cu asta? Und' ți-e pomponu? Nu știi că azi e paradă? N-ai cetit ordenu de la comenduire? „Toată lumea va avea pomponu la chipiu!”...

— Nu, zău, ești cam...

Însă Moș Teacă îl apucă de gît și, cu ajutorul unui jandarm, duse pe țivil la garda pieței.

A doua zi la Cameră era o fierbere nemaipomenită. Din interpelarea adresată guvernului chiar de către un membru al majorității rezulta în mod vădit că aghiotantul pieței arestase în ajun un deputat „sub ridiculul pretext, anticonstituțional și violator al imunității parlamentare, că deputatul nu avusese pompon la pălărie”.

Banca ministerială făcu scuze și Moș Teacă fu dat înapoi la corp, unde compania-l aștepta cu brațele deschise, ca să primească solda pe trei luni din urmă.

— Să nu vorbești de „din urmă”, leat, strigă Moș Teacă furios, că te torn! Soldatu e dator să meargă înainte, nu în urmă, ca dezertorii!

În curtea cazărmii era întinsă o masă lungă, peste care se așternuseră cearșafuri. Unul lângă altul stăteau aliniate tacîmurile : o gamelă, o lingură, două ouă roșii și cîte o felie de cozonac, al cărui șofran protesta energic împotriva zicătoarei că „nu știe mocanul ce-i șofranul”. Alături de masa asta, una mai scurtă, cu vreo patru tacîmuri : lingură, furculiță și cuțit; farfurii, șuncă, sardele, salam, ouă, cozonac și sticle cu vin. Între mese, două hîrdaie pline cu ceva a cărui culoare atîrna între bragă și bere, al cărui miros bătea aci în oțet, aci în spirt.

Era în dimineața Paștelui — ofițeri și soldați aveau¹ să mănînce împreună, să sărbătorească laolaltă învierea aceluia care a luptat pentru egalitate și frăție, sau — cum zicea Moș Teacă — „pentru deciuplină și drapel”.

La ceasurile cinci, gornistul anunță sosirea comandantului companiei. Acesta se arată grav și solemn, pași maiestuos și se opri înaintea mesei celei scurte. Toată trupa ședea încă în picioare, căci nimeni n-are dreptul să se așeze la masă înainte de a i se da ordin de la superior.

¹ În ediția din 1894 : *vreau*.

Comandantul companiei, eternul Moș Teacă, își roti ochii împrejur și întrebă :

— Da' popa n-a venit ?

— Trăiți, don căpitan, n-a venit încă.

— Pentru ce n-a venit ?

— Nu pot să știu.

— Pentru ce nu știi ? Spune gornistului să sune de popă.

— Trăiți, don căpitan, de popă nu e semnal.

— Nu vorbi ! Nu cunoști nici țignamele ? Sună de mort ori de masă, că vine popa.

Gornistul sună de mort și de masă, dar popa nu se arăta de loc.

Moș Teacă flămînzise.

— Drepti ! strigă el trupei. Ia ascultă, leat, care din voi a fost popă ?

— ?

— N-auzi, răcane ? Care a fost popă ? Să vie să blagoslovească masa. Nu știe nimeni, hai ? Tot eu să vă fac și asta ! Ia prepuneți voi că mîine ar fi un război. Cum aveți să puteți muri dacă nu știți să faceți pă popa ? O să muriți ca niște cîini, vai de capul vostru ! Soldatu e dator să știe a fi și popă, pentru că la un caz de moarte să se poată îngropa singur.

Și Moș Teacă luă un cearșaf fl găuri și-l trecu după gît și, luînd în mîna o gamelă drept cădelniță și o baionetă drept cruce, începu rugăciunea :

— „Comandantul nostru, carele ești în garnizoana ce-rului, sune-se numele tău, fie ordinul tău, vie comen-duirea ta, precum în timp de pace, așa și-n timp de război ; porția noastră reglementară avansează-ne-o nouă astăzi, precum și noi avansăm chenzina trupii noastre, și nu ne duce pe noi la garda pieței și ne trece în concediu, marș !”

Apoi, după ce termină slujba, luă un ou și se duse la soldatul din flancul drept să ciocnească :

— Cristos a-nviat !

— Adevărat...

— Nu vorbi-naintea supiriorului ! Marș la-nchisoare ! Trecu la al doilea soldat :

- Cristos a-nviat !
 — ?!
 — Aha ! Va s' zică, nu vrei să răspunzi ! Va s' zică, ești jidan !...
 — Ba nu, tră...
 — Nu vorbi ! Marș la-nchisoare !
 La al treilea :
 — Cristos a-nviat !
 — Adev...
 — Nici tu nu știi ? N-ai mai învățat că nu să răspunde la superior ? Marș și tu !
 Apoi chemă pe sergentul-major :
 — Să trimiți trei porții acas' la mine... știi... pentru slugi... Vezi c-a rămas de la ai trei pedepsiți... Soldatu pedepsit cu închisoare n-are drept decât la pâine și apă !
 Apoi se-ntinse masa. Peste un ceas, Moș Teacă declară ofițerilor că-ndată ce o-mplini anii de pensie, intră ca popă la vreo biserică.
 — Dar o să fie cam greu, domnule căpitan, n-aveți darul...
 — Ce dar, locotenente ? Dacă n-oi avea eu darul beției, cine dracu-l mai are ?!

De unde până unde, Moș Teacă a auzit de spiritism. „Cu spiritismu ăsta, zice Moș Teacă, să face toate alea. Am auzit că unu a luat numa două sticle de spiritism și i-a trecut gălbenarea. Vezi dumneata ? Eu mă mir că nu să întrebuițează la război ; ar putea să ia o mașină de-alea, și tranc ! îi omori pă toți. Bun lucru, halal de cin' l-a născocit ; trebuie să fi fost căpitan de stat-majur, că ai de la itidentă nu prea face isprăvi !“...

De altfel, toate ideile lui Moș Teacă despre spiritism cam aici se mărginesc. Vă închipuiți ușor că el nu s-a dus niciodată pe pragul pagodelor ruinate din Ceylon ca să descifreze manuscrise seculare, nici n-a tolerat păsărilor cerului să-și facă cuibul în capu-i cazon. Atîta ar mai fi lipsit : oricît ar fi ele de păsări, nu se pot urca în capul unui căpitan !

„Spiritism-spiritism, da' să nu să obrăznicească cu mine, că eu nu știu multe : îi trag o sală de poliție de-i merge fulgii !“

Și, afară de asta, Moș Teacă este mai presus de toate un bărbat practic. Lui nu-i trebuie din spiritism decât partea aceea care e folositoare : să te vindece de băta-

turi, să-ți mărească solda, să te avanseze fără examen, să-ți faci, în sfârșit, ceva de folos. Altfel, la ce-i mai zice spiritism de pomană ?

*

Într-o seară, Moș Teacă se pomenește că i se bate sprânceană dreaptă. Consultă pe aghiotant, și acesta-i spune că „sprânceană dreaptă de ți se va clăti; nenorocire însemnează“.

Nenorocire ! Vorba asta nu-i prea plăcea. În noaptea aceea trebuia să fie de jumă pe cazarmă și se temea să nu i se-ntîmple vreun bocluc. Se duse deci repede la locotenentul Spanopol, care tocmai se gătea să plece.

— Ia ascultă-mă, camarade, aș vrea să te rog ceva, dacă se poate...

— Bucuros, don căpitan !

— Uite ce e : în noaptea asta eu sînt căpitan de zi și trebuie să fac de jumă. Da', vezi dumneata, mi-e cam rău și aș vrea să mă duc mai bine acasă. Aș face o baie de muștar, aș pune să mă tragă și aș putea să mă-ntorc sămătos mîine.

Spanopol, un excelent camarad, primi cu plăcere propunerea de a dormi în cazarmă, și asta nu doară pentru că avea motive ca să nu se întîlnească de dimineață cu proprietarul casei, ci numai dintr-un sentiment de camaraderie.

Moș Teacă, vesel, strînse cu căldură mîna lui Spanopol și plecă acasă.

„Ehe ! Am păcălit sprânceană dreaptă ! Asta va s' zică tactică, domle, să derutezi și soarta !“

*

Cînd ajunse acasă, bătu în ușa. Nici un răspuns.

— În numele legii, deschide ! strigă el furios.

— Vai de mine, dumneata ești ? Numai decît.

Și căpităneasa Caliopi, îmbrăcînd repede o fustă, merse să-i deschidă.

— Cum m-ai speriat ! Eu, știind că nu vîi în noaptea asta, m-am culcat devreme. Mi-era frică să nu vie hoții și încuiasem ușa.

După ce una-alta, căpităneasa întrebă pe Moș Teacă :

— *A propos*, dragă Tecușor, ai mai auzit ceva de spiritism ?

— Ce să aud ? Mi-a spus Spanopolu că a venit și-n garnizoana noastră unu de ăia de face spirit.

— Da ? Vezi dumneata ? Tot avea dreptate Luxița a lu Dumitrescu : și ea mi-a spus tot așa. Da' zice că poți s-o faci și fără mașină, numa să ai credință. Dacă ai credință cînd învîrtești masa, poți să chemi pă cine vrei și vine numaidecît.

— Ce spui ? ! Nu se poate ! Asta e bună pentru țivilii, da' nu și pentru melitari ! Meletaru nu-i țivil, să știi 'mneata !

— Da' de ce, dragă ?

— Apăi cum o să vie dacă n-o avea orden de la comanduire ?

— Bre, da' matale nu știi că spiritele sînt egale ?

Haidi, dacă vrei, să-ncercăm. Masă avem, toate alea le avem ; ce ne mai trebuie ?

— Bine, da' pă cine să chemăm ?

— Știi pă cine ? Eu zic să chemăm pă sublocotenentul Vasilescu ; tot e el infirior, trebuie să vie !

— Bine.

Și Moș Teacă începu să-nvîrtească masa împreună cu madam Teacă, strigînd mereu :

— Gheorghe Vasilescu ! Vino-ncoa ! N-auzi cînd te cheamă superioru ?

— Prezent ! se auzi deodată de sub masă, și sublocotenentul Vasilescu apăru fără tunică pe el.

— Ei, bravo ! strigă Moș Teacă. Așa-mi place !

Spiritul sublocotenentului se așeză apoi la taifas cu domnul și doamna Teacă, băură cîte o cafea și peste un ceas plecă.

Dar, cînd să-l conducă, Moș Teacă zări tunica spiritului la cuier.

turi, să-ți mărească solda, să te avanseze fără examen, să-ți faci, în sfârșit, ceva de folos. Altfel, la ce-i mai zice spiritism de pomană ?

*

Într-o seară, Moș Teacă se pomenește că i se bate sprânceană dreaptă. Consultă pe aghiotant, și acesta-i spune că „sprânceană dreaptă de ți se va clăti, nenorocire însemnează“.

Nenorocire ! Vorba asta nu-i prea plăcea. În noaptea aceea trebuia să fie de jurnă pe cazarmă și se tenea să nu i se-ntîmple vreun bocluc. Se duse deci repede la locotenentul Spanopol, care tocmai se gătea să plece.

— Ia ascultă-mă, camarade, aș vrea să te rog ceva, dacă se poate...

— Bucuros, don căpitan !

— Uite ce e : în noaptea asta eu sînt căpitan de zi și trebuie să fac de jurnă. Da', vezi dumneata, mi-e cam rău și aș vrea să mă duc mai bine acasă. Aș face o baie de muștar, aș pune să mă tragă și aș putea să mă-ntorc sănătos mîine.

Spanopol, un excelent camarad, primi cu plăcere propunerea de a dormi în cazarmă, și asta nu doară pentru că avea motive ca să nu se întîlnească de dimineață cu proprietarul casei, ci numai dintr-un sentiment de camaraderie.

Moș Teacă, vesel, strînse cu căldură mîna lui Spanopol și plecă acasă.

„Ehe ! Am păcălit sprânceană dreaptă ! Asta va s' zică tactică, domle, să derutezi și soarta !“

*

Cînd ajunse acasă, bătu în ușa. Nici un răspuns.

— În numele legii, deșchide ! strigă el furios.

— Vai de mine, dumneata ești ? Numai decît.

Și căpităneasa Caliopi, îmbrăcînd repede o fustă, merse să-i deschidă.

— Cum m-ai speriat ! Eu, știind că nu vîi în noaptea asta, m-am culcat devreme. Mi-era frică să nu vie hoții și încuiasem ușa.

După ce una-alta, căpităneasa întrebă pe Moș Teacă :

— *A propos*, dragă Tecușor, ai mai auzit ceva de spiritism ?

— Ce să aud ? Mi-a spus Spanopolu că a venit și-n garnizoana noastră unu de ăia de face spirit.

— Da ? Vezi dumneata ? Tot avea dreptate Luxița a lu Dumitrescu : și ea mi-a spus tot așa. Da' zice că poți s-o faci și fără mașină, numa să ai credință. Dacă ai credință cînd învîrtești masa, poți să chemi pă cine vrei și vine numaidecît.

— Ce spui ? ! Nu se poate ! Asta e bună pentru țivilii, da' nu și pentru melitari ! Meletaru nu-i țivil, să știi 'mneata !

— Da' de ce, dragă ?

— Apăi cum o să vie dacă n-o avea orden de la comanduire ?

— Bre, da' matala nu știi că spiritele sînt egale ? Haidi, dacă vrei, să-ncercăm. Masă avem, toate alea le avem ; ce ne mai trebuie ?

— Bine, da' pă cine să chemăm ?

— Știi pă cine ? Eu zic să chemăm pă sublocotenentul Vasilescu ; tot e el infirior, trebuie să vie !

— Bine.

Și Moș Teacă începu să-nvîrtească masa împreună cu madam Teacă, strigînd mereu :

— Gheorghe Vasilescu ! Vîno-ncoa ! N-auzi cînd te cheamă supirioru ?

— Prezent ! se auzi deodată de sub masă, și sublocotenentul Vasilescu apăru fără tunică pe el.

— Ei, bravo ! strigă Moș Teacă. Așa-mi place !

Spiritul sublocotenentului se așeză apoi la taifas cu domnul și doamna Teacă, băură cîte o cafea și peste un ceas plecă.

Dar, cînd să-l conducă, Moș Teacă zări tunica spiritului la cuier.

— Bine, spirite, da' ce, ți-ai pus haina-n cui ?
— Ba nu, don căpitan, da' s-a agățat din repezeală
cînd am intrat.
— Ia-ți haina, omule, nu vreau să se spuie mîine-poi-
mîine că aduc lumea la mine ca s-o dezbrac.
Madam Teacă nu mai putea de bucurie.
— Numa să bagi de seamă, Caliopi dragă, fi zise
Moș Teacă, să nu faci spiritism de ăsta în lipsa mea,
că dumneata, cum ești de fricoasă, ești în stare să leșini.

CUM SE VINDECĂ BOALELE

— Treci la curățenie, leat, că astăzi e zi de curățenie!... Nu te face, Gheorghe! Aide, pas gimnastic!

Și sergentul Potroacă umblă printre soldați de la un capăt la altul al cazărmii, mîinindu-i cu cureaua... Căprarii zoreau și ei, care de care mai harnic la îndemnuri de felul ăsta. Iar soldații, luați repede, își așezau ranițele pe poliți, strîngeau paturile și se găteau la frecat cazarma.

Curînd era gata tot. Cu pantalonii sumeși pînă la genuchi, cu șomoioage de paie în mîină, începură a freca scîndurile. Molozul făcea un praf pe care toată apa vîrsată nu-l putea potoli.

La corvoadă de asta e ca și la atacul unei redute: soldații cîntă cu toții, de regulă același cîntec, cele mai de multe ori în note jalnice, orientale, întrerupte din cînd în cînd de cîte un strigăt al sergentului:

— Freacă apăsat, deșcă, nu moșmoli, că nu-i scîndura lu tat-tu! E a statului! D-aia-ți dă statu borș!
Și soldații freacă-ntr-una și într-una cîntă:

Bată-l Dumnezeu să-l bată
P-ăl de-a pus lamba la poartă!
Trece neica cîteodată
Și mi-l vede lumea toată!

— Cîntă, leat, cîntă de inimă albastră, că ți-o fi dor
dă fata lui nea Ion! Las', că să mîngîie ea acuma
cu reformații și cu cotigenturile ăle vechi! Ca mîine
pui meliția la ceafă și găsești pă Marițica măritată!...
Cîntă, leat!...

Și Potroacă îndrugă-ntr-una, soldații cîntă mereu...

— Da' cioara unde-i, mă planton? Mi se pare că s-a
apucat dă prostit meliția!

— Nu știu, don sergent! A fost cu cumpania și l-am
pierdută p-acolo pă la cișmea; nu s-a mai întors...

— Ia du-te după el. Vezi c-o fi la cantină. Ți arăt
eu prosteală! Crede că scapă de freat? Să mi-l aduci
aicea să-l judec eu cazon!

Plantonul pleacă.

*

— Drepti! strigă sergentul.

Toți se ridică. Cu șomoioagele de paie la umăr, cu
pantalonii sumeși, stau drepti cu toții și nemișcați. Te
crezi la operetă.

Moș Teacă, acela căruia i se fac onorurile astea, intră
solemn și grav, trece pe dinaintea trupei ca la o mare
revistă, privește, admiră.

— Să dea-nainte! Sergent, e toată lumea?

— Trăiți, don căpitan, sîntără toți, numa Vasile țig-
ganu lipsește; da' am trimis după el.

— Da' unde e?

— Nu știu, trăiți, don căpitan! S-a dus să-l aducă!

— Hm! Vrea să prostească meliția! Las', că-l judec
eu cazon!

— Da' volintiru? Da' Sgabercea? I-ai pus și pă ei?

— Da, don căpitan.

— Foarte bine, nu merge pă prosteală! Melitaru e
dator să facă sirvici!

Afară se aude zgomot și plantonul intră aducînd în
spinare pe Vasile țiganul.

— Ce? S-a îmbătat? strigă Moș Teacă?

— Nu știu, trăiți, don căpitan! L-am găsit lungit
lîngă cișmea și cu fața-n sus. Dădea din mîini și din
picioare de făcuse gropi în pămînt!...

— Mi se pare, trăiți, don căpitan, că suferă de „du-
că-să pă pustii“, răspunde un soldat.

— Nu vorbi, leat! Lasă, că-i arăt eu „ducă-să pă
pustii“!... Dați o curea. S-a îmbătat ca să scape dă
corvoadă.

Plantonul așează la pămînt pe Vasile, care dă încă
din picioare, ca prins de friguri. Are fața galbenă,
ochii-i sînt deschiși mari, buzele-ncețate și brațele con-
tractate. Din cînd în cînd, cite un fior îl cutremură.

— Stai, că-ți arăt eu să faci pă mortul! Mîm! Mîm!
Scoal', țigane, că nu prostești pă nimeni! Și Moș Teacă-l
împinge cu piciorul. Scoal' mă! Scoal'! Nu vrei, hai?!
Nu vrei?... Ia să mi-l dezbraci, sergent!

Potroacă se aplecă la pămînt și dezbracă de tot pe
Vasile. Moș Teacă ia-n mîna cureaua și-ncepe a lovi
pe bolnav, care nu mișcă.

— Aduceți-mi o lumînare.

Moș Teacă ia o lumînare, o aprinde și o lasă să picure
pe pieptul lui Vasile, care se înfiorează din cînd în
cînd, dar nu se deșteaptă.

— Al dracului țigan, bine face pă mortu! Lasă, leat,
c-am mai văzut eu d-astea! Să face bolnav ca să scape
dă treabă. Lenea, săraca! Ți place mai bine să doarmă
decît să muncească... Da' nu și-a găsit pă cin' să pros-
tească... Ia pune-i poșta, sergent!

Sergentul ia o bucată de hîrtie, o unge cu untdelemn,
o face sul și o vîră cu un capăt între degetele de la un
picior al lui Vasile, iar la capătul cellalt îi dă foc.

— Să-l vezi acuma cum o să sară-n sus! zice Moș
Teacă rîzînd de bucurie.

Hîrtia arde, flacăra cuprinde piciorul desculț, îl
afumă, îl frige, începe a sfîrși și se nimicește. A ars
toată, iar Vasile n-a făcut decît să tremure mai nervos
din picior și a rămas tot nedeșteptat. În cazarmă e un
miros de untdelemn și de grăsime arsă.

Atunci Moș Teacă devine furios.

— Fie, că așa țigan n-am văzut dă cîm' sînt!

Și din nou îl ia la bătaie. Dungi vinete se fac pe
trupul gol, sîngele se ivește la suprafață, apoi țîșnește,
și Vasile se deșteaptă. Are fața aiurită, pe frunte se
zugrăvește o durere adîncă și-n ochi i se ivesc lacrimi.

— Aha ! Va s' zică, te-am răzbit, cioroiule ! Pentru ce făceai pă mortu ?

— Trăiți, don căpitan... patimă veche... de mic copil... Doamne, cum o să trăiesc eu ?

Și un șiroi de lacrimi îi curge pe obraji.

— Nu te zborși ca muierile, cioară ! Melitaru nu plînge ! Crezi că mă prostești pă mine ? Și Moș Teacă, scos din răbdări, îi dă doi pumni. Patru zile la-nchi-soare pă pîine cu apă ! Și să mi-l scoți la corvadă regulat, sergent ! Și dacă să mai face apucat dă boala copiilor, te-am învățat leacu !... Acuma treci la freat, gașperiță !

Și Moș Teacă iese.

Soldații freacă-ntr-una și cîntă mereu :

Pe malul Siretului

Paște calul Iorgului ;

Un fir paște,

Altu naște,

Iarba-n patru se-mpletește...

Numai Vasile nu cîntă ; cu fața contractată, cu fruntea la pămînt, ochii-i varsă lacrimi, cu care freacă scîndurile...

Cum e cam visător și poetic din fire, Moș Teacă are obicei de se plimbă uneori seara pe bulevard împreună cu locotenentul Spanopolu, pentru ca să nu turbure pe madam Teacă, a cărei pasiune pentru spiritism a ajuns o adevărată manie.

— Toate bune, locotenente, numa un lucru nu l-am înțeles eu : cum e cu lumina asta electrică ?

— Foarte ușor.

— Hm, ușor !... Știu eu că-i ușor, numa melitarii au greutate ; da' vorba e : cum devine ea ?

Locotenentul Spanopolu, care a făcut un an la Fontainebleau¹ și doi la Saint-Cyr², se grăbește să-i explice.

— Cum devine ? Foarte simplu : iei două pile, le freci bine, și poftim lumină !

— Două pile ? Vezi 'mneata ? ! Și dobitocu dă fierar dă lîngă mine are atîtea pile și să canonește cu gaz !

¹ Oraș în Franța, vestit printr-un castel în care sînt adunate remarcabile opere de artă. Tot în acest oraș funcționa și o școală militară.

² Orașel în Franța, în apropiere de Versailles ; aici se afla și o școală militară.

— Țară incultă ! Noi, ceștia de la Saint-Cyr, am afirmat-o-ntotdeauna, *du reste*¹.

— Da' ia să mai îmi spui : am văzut la Brașov niște tramvaiete de-alea, zice că sînt tot cu de-asta... cu ilectritate... Atunci de ce nu dau lumină ?

— O, e simplu ca două cu două : experiența ne arată că dacă umblăm cu o lumînare prea iute — nu-i așa ?

— lumînarea se stinge din cauză că se clatină — nu-i așa ? Același fenomen se observă cu lumina electrică de la tramvaie. Dacă tramvaiele umblă repede — nu-i așa ? — lumina se clatină, ea filează — nu-i așa ? — și se stinge. E elementar.

— Foarte bine ; da' am văzut pă la birturi niște alea tot cu... de aia... cu ilectritate... și nu să isprăvește niciodată. Ce au ?

— O, asta e pînza Penelopii...

— Pînză ? Vezi 'mneata ?!

A doua zi Moș Teacă trage un ordin de zi :

„Avînd în vedere că efectele de-mbrăcăminte se deteriorează, sau chiar se strică prea curînd ; avînd în vedere că lumina ilectrică de pînză se păstrează mai bine ; toate efectele de îmbrăcăminte și chiar de cazarmament se vor face pe viitor din pînză ilectrică.“

¹ De altfel (fr.).

Poate că n-ar fi tocmai greu să faci ceva de gardă. La urma urmei, în 24 de ore cît ai slujbă, tot poți dormi 12, dacă știi cum să rînduiești treaba. Aceea ce însă e foarte greu este să fii de gardă cînd e de rond Moș Teacă.

A avea pe Moș Teacă de rond este a te aștepta să fii trezit de patruzeci de ori pe noapte în strigătele santinei și a ști că ți se va trece pe raport „rău“. De aceea, orice sergent sau căprar [cînd] intră de gardă are grija de a cerceta la comenduire dacă nu cumva e rîndul lui Moș Teacă. Ceilalți ofițeri mai fac rondul de-a scăpării : vin o dată în 24 de ceasuri, nu te inspectează cu de-amănuntul, îți trec în raport „bine“ și pleacă pe aici încolo. Ba alții trimit de acasă să le dai raportul, ți-l iscălesc și apoi... poți dormi în tihnă.

Într-o zi, pe vremea cînd rondul nu umbla cu velocipedul, sergentul Tufescu din artilerie era de jurnă la arestul preventiv. După toate cercetările, nu era Moș Teacă de rînd. Atunci, firește, șeful de post era asigurat.

Pe la ceasurile șapte seara, vine un prieten, sergent de linie.

— *Bonsar*, cum petreci ?

Și vine vorba despre un chef care nu s-ar putea organiza nicăieri așa de bine ca la arestul preventiv.

— Ei, de ce ?

— Să vezi, camarade, zice cel din linie. Într-o vreme eu făceam foarte des de gardă aici pentru că aflasem meșteșuguri multe. Aici sînt arestate o mulțime de femei, care atîta așteaptă, să petreacă și ele o seară. Dacă vrei, trimitem să ne aducă vin și o facem lată pîn' la ziuă.

— Nu pentru ca să te tratez cu refuz, da' n-am parale. Taman mîine luăm solda.

— Îmi pare rău, camarade. Cum te văz eu, ești răcan ! Ia-ntreabă pă deșca. Să-ți spuie bibicu !... Ai văzut ce-i alături ?

— Unde ?

— În curtea de alături.

— Nu, n-am văzut nimica.

— Apăi ce fel de șef de post ești ? Alături e un depozit de vinuri și butoaiele sînt în curte. Le face de planton Dumnezeu. Noi, ca niște oameni deștepți, scoatem o scîndură de la gard, trimitem doi soldați cu hîrdău, scoate cepu și... ai vin să-mbeți tot regimentul.

— Ce spui ?!

— Parol !

Peste două minute, hîrdăul era găsit, scîndura de la gard scoasă, vinul adus și sergenții intrați în „camera femeilor“.

Se-ncepu cheful. Cel de linie bea ca dintr-al statului, iar șeful de post, ca un adevărat artilerist, ar fi fost în stare să sugă zece baterii. Cît pentru femei, vorba camaradului, ele atîta așteptau.

*

Să tot fi fost miezul nopții, ora crimelor și a misterelelor, cînd umbra rondului se arată-n fața santinelei adormite :

— Bravo, sergent !

Era glasul lui Moș Teacă, al lui Moș Teacă, rondul cel neprevăzut și care-nlocuia pe un alt căpitan.

Moș Teacă trecuse neobservat printre santinele, pentru că ele imitaseră operația hîrdăului săvîrșită de șeful de post.

Un moment, sergentului era să-i vie rău, dar tăria vinului era mai mare decît a disciplinei.

— He, he ! strigă șeful de post. Don căpitan Teacă ! Bine-ai venit sănătos ! Ce vînt ?...

— Nu vorbi, sergent !

— Ei, lasă-mă dracului ! Faci pă ticălosu acuma... Parcă ce ? Pent' că ești căpitan ? Mai bine vino-ncoace cu noi.

— Zău așa ! strigară și cele două fete arestate, și veniră de se agățară de gîtul lui Moș Teacă.

*

Nici pînă-n ziua de azi nu s-a cunoscut urmarea. Un singur lucru s-a aflat : a doua zi de dimineață păzitorii țivili ai arestului au găsit în camera femeilor un tablou înfiorător : sergentul de linie dormea lungit pe scînduri, una din femei dormea cu un chipiu de căpitan pe cap, cealaltă, încinsă cu sabia, iar șeful de post dormea ținînd în brațe pe energicul căpitan Moș Teacă.

Cum de nu s-a aflat asta la comenduire, habar n-am !

Nici în cazarmă, nici acasă, nici nicăiera nu-i Moș Teacă așa în elementul lui ca la paradă. Acolo simte că trăiește și că e adevărat căpitan.

„Nu-i vorbă, în cazarmă îți poartă și mai mult respect inferiorii, da' nu te văd țivilii.“

Și tot ce face Moș Teacă e făcut mai mult pentru ca să vadă țivilii, să aibă și ei „o idee de meliție“.

La urma urmei, are dreptate: nu-i puțin lucru să ai la porunca ta o sută de oameni, care, la fiecare înjurătură ce le tragi, să-ți răspundă cu „trăiți!“. Și e drept că, dacă țivilii ar vedea asta, Moș Teacă ar câștiga foarte mult în stima lor.

De aceea toată preocuparea acestui brav comandant de companie este să-și instruiască așa de bine oamenii, încât toată lumea să se uite la el ca la un fel de Alexandru Machedon. Și pentru asta trebuie muncă multă.

— Va s' zică, leat, ce faci tu când ești la paradă?

— La paradă? Mă uit...

— La cin' te uiți? La tat-tu?

— Ba la don ghegeneral.

— Da' dacă ghegeneralu nu-i acolo?

— Atunci...

— Ei, atunci?

— ?!

— Atunci nu te uiți la don ghegeneral, răcane!... Acuma să-mi spui cum calci la pământ când ești la paradă?

— Calc scurt, trăiți, don căpitan!

— Scurt, scurt, firește că scurt, că te ia mama dracului dacă n-ți călca scurt; da', vorba-i, unde ții picioru-nainte de a călca?

— Îl ții în cizmă, trăiți, don căpitan!

— Cizmă, cizmă, firește că-n cizmă, că te ia mama dracului dacă l-ți scoate! Vorba e: unde-l mai ții?

— ?!

— În aer, mocofane, în aer, că de-aia a lăsat statu aer!... Și cu capu ce faci?

— Cu capu... mă gândesc, trăiți...

— Und' te gândești, mă? La tat-tu acasă? Und' te gândești în front?

— ?

— Cu capu, răcane, îl ții paralel, adică oblig pă umăr, că dacă nu-l ții, ți-l îndrept în pumni... Și lângă cine trebuie să simți cotu?

— Unde e alinierea, trăiți, don căpitan!

— Bine. Da' unde-i alinierea?

— ?

— Alinierea e unde e și domnu ghegeneral, răcane!

— Am înțeles, trăiți...

— Da' dacă ghegeneralu nu-i la paradă, atunci unde e alinierea?

— Atunci... acasă la don ghegeneral!

*

— Spune-mi, răcane, ce faci tu când întâlnești pă drum un supirior.

— Îl salut, trăiți, don căpitan, și trec înainte.

— Da' dacă ai într-o mână gamela și într-alta bidonu?

— ?

— Atunci lași alea jos, dobitocule, mergi doisprezece pași cu mâna la chipiu și te întorci de-ți iei lu-

crurile... Da' dacă se-ntîlnesc pã drum doi soldați de același grad, ce trebuie să facã ?

— Cel care a văzut mai întîi salutã pe cellalt.

— Da' dacă vezi cã el te-a văzut întîi și cã nu te-a salutã ?

— ?

— Atunci îi spui cã l-ai văzut cã te-a văzut și răclami la supirior.

— Am înțeleș, trăiți !

— Sã mai îmi spui : ce datorii ai tu ?

— Eu n-am nici una, trăiți, don cãpitan, da' am auzit cã don sergent are multe...

— Și ce trebuie să faci tu cînd ești de santinelã ?

— Trebuie să pãzesc.

— Pã cine pãzești ?

— Ghereta.

— Da' dacã nu-i gheretã ?

— ?

— Atunci pãzești porcii, boule, pãzești pã supiriori !

— Am înțeleș, don cãpitan.

— Cîte parale costã o manta ?

— Trãiți, don cãpitan, patruzeci și cinci de franci ; da' eu am cumpãrat una pã cinci lei de la don sergent-majur.

— Pentru ce te-a adus pã tine în armatã ?

— Ca să apãr țara.

— Da' dacã ești ordonanțã, ce aperi ?

— Apãr bucatele de muște !

Moș Teacã nu poate suferi pe bacalaureați, afarã de cei care sînt nepoți de-ai colonelului.

„Niște sclivisiți, niște ãia ! Pe vremea mea nu mai erau de-ãștia... cum le zice... și era oastea oaste ! La meliție nu merge cã ești cutare, ori cã ai învățat aia... Ești melitar, să fii !“

Ca să-și răzbune pe ei pentru cã au învățat aia, Moș Teacã a dat ordine severe cã voluntarii n-au voie să mănînce particuler, să puie soldat ca să le-ngrijeascã de amoniție, să fie scutiți de corvadã și altele.

Într-o zi a prins pe unul venind din tîrg.

— Vino-ncoa, bãiete !

— Salut, domnule cãpitan !

— Cum ai zis ? Cum ai zis ??? Salut ??? Da' pã cine saluți, mãi sfrejitule ? ! Ce ești tu ?

— Bacalaureat.

— Aha ! Și de asta ești așa de nedeciuplinat ! Las', cã te-oi regula eu ! Ce sînt eu, malmazelã de-alea, de-mi zici „salut“ ? Sã saluți pã tat-tu, nu pã mine ! Ori, unde ești de ãia... cum le zice... „trãiți !“ nu știi să zici ?

— N-am știut, domnule căpitan, sînt numai de două zile...

— De ce nu ești mai demult? Ce-ai păzit pînă-acuma? De două zile? Da-ți trebuie o sută de ani ca să-nveți? Și pentru ce nu ți-ai văcsuit cizmele? Zici că ești de ăia... apăi ce ai învățat acolo, dacă nici o cizmă nu știi să văcsuiești? Las', că te-nvăț eu! Am să-ți scot eu cafeaua cu lapte din burtă! Să marș la-nchisoare! Patru zile sala de poliție! Și altdată să-nveți să fii lustrugiu! Cînd m-oi uita la cizma ta, să-mi fac mustața-ntr-însa! Ai înțeles? Cum te cheamă?...

— Rodolf Soreanu.

— Cum ai zis? Sor... Ești rudă cu colonelul?...

— Da, nepot, să trăiți, domle căpitan!

— Ei! Să trăiți! Da' cine vă pretandă să ziceți „trăiți!“, domle Soreanu? Îmi pare rău! Asta-i pentru ăia... care n-au aia...

— Dumneavoastră ziceați...

— Ei, ziceam!... Parol d'onor, am glumit... Am vrut să văd dacă știți... Unde mergeți acuma?

— La cazarmă.

— Ce să faceți la cazarmă, domnule Soreanu?

— Zice că e corvadă...

— Corvadă? Cum, dumneavoastră la corvadă? Cine v-a spus?

— Domnu sergent-major.

În vremea asta au ajuns la cazarmă. Moș Teacă, roșu ca pomponul de mare ținută, intră cu volintirul de braț.

— Sergen'-majur! Cum ai îndrăznit să chemi pă don Soreanu la corvadă? Cin' ți-a dat ordin?

— Dum...

— Nu vorbi, sergen'-majur, că-ți vîr sabia pînă-n plăsele!... Cum ți-ai permis, rîtane? Să marș la-nchisoare pentru neexecutare de ordine! Patru zile sala de poliție și să ți să treacă pă foaia de pedepse! Te-nvăț eu! Îți scoț eu borșu din burtă!

După mai multe zile de drum cu vaporul, cu căruța și cu picioarele, compania a ajuns la Kadichioi.

Din toată Dobrogea, Kadichioiul e satul în care se găsesc mai puțini români, adică de loc, fapt care face pe Moș Teacă să exclame:

— Bun lucru a fost războiul, da' Dobrogea nu face de noi! Cum o să te-nțelegi cu turcoacele? Nu mi-am adus nici măcar bucătăreasă! Cine o să-mi gătească bucate?

Cu toate astea, a doua zi de dimineață, Moș Teacă iese să vadă satul.

Cel dintîi lucru care-l izbește e că turcii nu scot fesurile din cap cînd îl întîlnesc. Și fiindcă Moș Teacă n-a citit istoria lui Vlad Țepeș, nu găsește nici un leac împotriva acestei lipse de respect.

În dreptul geamiei, vede pe hogaș urcat pe scară, făcînd rugăciunea în gura mare și cu mîinile împrejurul gurii.

Imediat strigă gornistul:

— Gornist! Dă alarma!

Compania iese și Moș Teacă comandă:

— Puneți baione-ta! La mî-nă! Pas de atac —
Marș!

Soldații dau fuga, ocolesc geamia, și noul Șamil e prins.

— Să-l ducă la companie!

Aici, Moș Teacă începe a-l judeca:

— Cu mine nu te joci, păgînule! Crezi că dacă vorbeai turcește, eu nu te-am înțeles? Chemai pă turcii tăi la răbeliune! Las', că te potolesc eu! Am să te fac să visezi numa șalvarii lui Muhamet! Cine ești tu, mă?

Bietul turc, care începuse a pricepe românește mai mult de frică, răspunse scurt și tremurînd:

— Ben-hogea...

— A-ha, hogea! Adică Nastratin Hogea! Las', că mă fac eu mai Nastratin decît tine și te-nvăț minte! Apoi, adresîndu-se soldaților: Scoateți-i șalvarii!

În vremea asta, notarul satului, alarmat de scandal, vine și explică lui Moș Teacă toată comedia: așa e rugăciunea turcească.

— Foarte bine, răspunde Moș Teacă, da' s-o facă-n rumânește, ca să-nțelegem și noi! Dacă nu, patru zile sala de poliție!...

În sfîrșit, cu vai, cu chiu, hogea a fost liberat. Și cum turcul e recunoscător, s-a împrietenit după asta la cataramă cu Moș Teacă. Ba chiar fata lui hogea e grațioasă cu comandantul român și umblă descoperită în fața lui.

Acuma, de cîte ori îl întreb cum se mulțumește în Dobrogea și dacă a învățat limba, Moș Teacă răspunde:

— De, ce să zic?... Începe să-mi placă mai bine turcește!

Colonelul vine să inspecteze companiile de pe frontieră.

Ajuns la Kadichioi, Moș Teacă îi iese într-o întâmpinare, îi face cuvenitul raport și apoi scoate compania la instrucție.

— La u-măr!

Compania ia la picior.

— Ce-i asta, căpitane?

— Apîi, domnule colonel, așa i-am învățat eu, pentru ca să nu divulgăm secreturile armatîi în fața turcilor.

Colonelul e-ncoîntat de Moș Teacă și spune să comande pe loc-*repaos*.

După asta se duce să examineze registrele, pe care le găsește în cea mai bună stare.

— Dar Foile de zile unde-ți sînt, căpitane?

— Foile? Le-am dat la spoitor, domnule colonel.

— Dar Intrarea și Ieșirea?

— Intrarea este prin fața geamiei, iar ieșirea... în fundul curții.

Încîntat peste fire, colonelul strînge cu profuziune mîna lui Moș Teacă și-i ordonă să dea soldaților ca recompensă cîte două rații. Apoi pleacă.

Moș Teacă pune atunci pe gornist să sune *Aduna-rea-n pas gimnastic*. Apoi, după ce se strâng soldații, le ține următorul discurs :

— Ați văzut, mă ? Don colonel a rămas foarte mulțumit. Așa să faceți totdeauna, că vă bag în draci ! Compania mea trebuie să fie a mai prima-ntîi ! Cînd faci mînuirea armelor, să-ți poonească pușca-n mîna, rătane, că nu ți-e mîna de cașcaval !... Acuma, sergen'majur, să mergi în sat și să aduni toate rațele, că așa a dat orden don colonel : cîte două de om. Rupeți rîndurile — *marș !*

*

A doua zi, colonelul primi la regiment următoarea telegramă din partea lui Moș Teacă :

„Rog respectuos comunicați-mi dacă pot da soldaților cîte doi pui de găină. Imposibil de găsit atîtea rațe.“

Colonelul pune rezoluția următoare :

„D. medic al regimentului va cerceta starea de sănătate a căpitanului Teacă și va raporta de urgență.“

Moș Teacă merge să inspecteze pichetele de pe linia frontierei.

Înarmat pînă în dinți, cu sabia la brîu și-n fiecare buzunar cu cîte un revolver, se urcă într-o căruță, avînd drept vizitiu un harabagiu turc și alături de harabagiu doi soldați cu puștile încărcate.

Sosește la pichetul nr. 18, între Kadichioi și Cranova.

Santinela-l vede, strigă garda, care ia la umăr, pe cînd șeful de post, căprarul Albu, își face raportul.

— Unde sîntără turcii ? întrebă Moș Teacă.

— Care turci, trăiți, don căpitan ?

— Care turci, care turci ! Contrabandiștii, rătane ! nu face pă prostu, că la mine nu merge ! Eu sînt cattană bătrîna !...

— Trăiți, don căpitan, n-am prins nici un contrabandist...

— Pentru ce nu i-ați prins ? Ce faceți aici ? Păziți porcii ? Numa pă mine mă vedeți cînd viu ?

— Dacă nu trec contrabandiști...

— Pentru ce nu trec ? Dacă nu trec p-aici, atunci, va s' zică, trec pîn altă parte ! Va s' zică, nu sînteți în stare nici de-atîta lucru !

— Trăiți, don căpitan...

— Nu vorbi ! Am să te dau în judecată pentru părăsirea postului în fața inamicului... Târșoru te mănîncă de-acuma !

— Trăiți, don căpitan, n-am părăsit postu...

— Dacă nu l-ai părăsit, unde sînt contrabandiștii ?... Pă mine nu mă poți prosti cu una, cu două ! Ori ai părăsit postu, ori nu l-ai părăsit !... Dacă nu l-ai părăsit, unde sîntără contrabandiștii ?...

— Trăiți, don căpitan, n-a trecut nici unu...

— Să taci ! Pogribania minăstirii din cer ! Te mănînc fript, rătane ! Spune drept. Ori i-ai prins și ți-a datără parale... Aha... Văz că taci... Te-am prins...

— Trăiți, don...

— Nu vorbi în fața superiorului !... Car' s'z'că, ai împărțit cu ei ! Las', că te-nvăț eu ! Am să fac raport de dare-n judecată ! Dacă pînă-n 24 de ore nu-mi aduci contrabandiști, să știi că ești casat și suspendat... Te-nvăț eu !...

A doua zi se citea în Kadichioi următorul ordin de zi semnat de Moș Teacă :

„Se aduce la cunoștința indigenilor turci, născuți în Dobrogea sau trecători, că nimeni n-are voie să importeze tutun de contrabandă fără știrea autorităților militare.

Oricine își va permite a face contrabandă fără să fi avizat pe comandantul punctului va fi împușcat și apoi dat judecății, conform regulamentului pentru paza frontierei.

Este interzis oricui să aducă tutun de contrabandă prin alte puncte decît acelea păzite de armata română. Pichetele care vor observa că contrabandiștii trec prin puncte pe unde nu pot fi văzuți au dreptul să-i împuște pe loc și să dreseze proces-verbal.“

Moș Teacă e desperat că nu se poate înțelege cu turcii. De două luni de cînd e în Kadichioi, n-a învățat să zică decît *bana bac*¹, *effendi*² și *șarab*³. La zile mari, numai la zile mari, zice și *kîz*⁴.

Dar așa cum nu știe a vorbi turcește, tot a aflat că devale, în marginea satului, șade Fatmê, o cadîină bătrîină, ciupită de vărsat, un fel de *mater scrofulosa*, care slujește de vivandieră și de nu mai știu ce întregii companii.

Într-o seară, plictisiți de slujbă, mai mulți sergenți își iau drumul devale, spre marginea satului, înspre domiciliul bătrînei Fatmê, singura consolatie a subofițerilor, caporalilor și soldaților.

Se opresc la ușa. Se uită pe gaura broaștei și văd... o, Mihai, Ștefan, Corvine ! pe Moș Teacă, solitarul, pe Moș Teacă, bravul căpitan, stînd în conversație intimă cu Fatmê.

Fatmê, bătrîna vrăjitoare, fuma încet din pipă — o pipă din care desigur fumase și Siman-pașa înainte de Călugăreni — pe cînd Moș Teacă, grav ca înaintea

¹ Uită-te la mine (turc.).

² Domn (turc.).

³ Vin (turc.).

⁴ Fată (turc.).

unei redute cucerite, mândru ca-n fața unui general
captiv, privea la fumul care ieșea din pipă și sorbea
din când în când din filigeanul ou *saadè caffè*.

La un moment, Fatmè aruncă pipa și începu a cânta
pe o arie de cel mai jalnic orientalism :

Vai ! Kiuciuc anîm,
Pechi ister, sîn gianîm !¹

Moș Teacă bătea ritmul pe cele două giambarale ale
cadînei și, ca în fața unei linii de bătaie, șoptea ca-
dențat : „un, doi ! un, doi !“

Din când în când, îl auzeai :

— Nu iuți pasul ! Mai rar !

Sergenții priveau mereu. Deodată, nu știu ce-i vine
în gînd unuia din ei, și pe când Moș Teacă se plecaseră
să șoptească pesemne ceva la urechea cadînei, strigă
tare de afară :

— Față pe al doilea mînd, foc — *de companie !*
În același timp, însă, o luară cu toții la fugă.

Moș Teacă deschise repede ușa bordeiului și începu
a striga :

— Companie, stăi !

Însă sergenții fugeau.

*

A doua zi, Moș Teacă veni la cazarmă.

— Sergent furier ! Capra mînăstirii din cer, rătane !
Te-nvăț eu să insulți supirioru-n exirsisu funcsiunii !
Patru zile închisoare și să ți le treci pă foaia de pe-
depse !

— Trăiți, don căpitan, n-am făcut nimica...

— Nu vorbi, rătane ! Basarabia și ibrișinu !

Bietul furier ! Cine-l pusese să umble noaptea cu
chipiu alb ?

¹ Vai ! mica mea stăpînă,
Suflețelule, multe vrei ! (turc.).

Moș Teacă e dezgustat de milităria din ziua de
astăzi. „Nu mai e deciuplină, domle ! Nu mai e ni-
mic !“

De aceea, pentru ca să-i mai treacă de urît, să mai
uite de necazuri, s-a hotărît să-și ia concediu măcar pe
vreo cîteva zile și să meargă să petreacă undeva la
vreun prieten.

Zis și executat. Moș Teacă e un bărbat foarte ho-
tărît.

Sosește la Garvan, la amicul său Borceanu, co-
mandantul companiei a șasea.

— *Hoj gheldi !*¹ îi strigă Borceanu pe turcește.

— *Hoj bulduc !*² răspunde Moș Teacă, vesel că a
învățat două vorbe în limba neprețuitei Fatmè.

Și amîndoi se îmbrățișează în fața soldaților, care
își șoptesc : „Are să se strice vremea !“

*

După masă, căpitan Borceanu căută să-ntindă cheful,
ca să-și mulțumească mosafirul, care atîta așteaptă.

¹ Bine ai venit ! (turc.).

² Bine v-am găsit ! (turc.).

În consecință, un soldat a fost pornit din vreme la Cranova, și acum curg sticlele cu vin ca niște comenzi complicate la scrima cu baioneta. Madam Borceanu, cam bătrânică, dar nu trecută încă în rezervă, face onorurile chefului.

Drept lăutar nu-i decât Porojan, un țigan foarte drăcos, care slujește țării de doi ani, în calitate de soldat sortar în compania a șasea. Porojan nu știe a cânta nici cât Fatmè; toate cântecele lui sînt schilodite și împeticate ca o manta de reformă. Face ce face, și revine la refrenul lui favorit:

Cîte feate și neveaste,
Ca Marghioala nu mai ieaste!

Apoi se strîmbă, se frămîntă, joacă *chilabua zuralie*, ca la ușa cortului, și înveselește pe meseni, care, în materie de muzică, nu cunosc decât cele 32 de semnale ale regimentului.

În cele din urmă, Moș Teacă cere să se schimbe reperoriul. Și cu toată opoziția — o opoziție *à l'eau de rose*¹ — a lui madam Borceanu, izbutește să facă pe Porojan să-i cânte și o bucată fără perdea.

Acum e momentul cînd vinul de la Cranova² își produce efectul. Moș Teacă uită că are-n față pe soția camaradului său, i se pare că e cu Fatmè și încearcă să-i bată tactul pe geambarale.

— Căpitane! îi strigă Borceanu desperat, pe cînd madam Borceanu se face că nu bagă de seamă.

Dar Moș Teacă n-aude nimic.

— Căpitane! repetă glasul gazdei.

Și-n același timp o sticlă zboară în capul lui Moș Teacă...

*

¹ Apă de trandafir (fr.). În textul de față are sensul de: opoziție slabă, de formă.

² În ediția *Moș Teacă din cazarmă*, Buc., 1894, este transcris greșit: *Craiova* în loc de *Cranova*.

Cu capul spart cum să te prezinți la companie?
Moș teacă face deci un raport la regiment:

„Am fost atacat ziua-n amiaza mare de către o ceată de contrabandiști ast-noapte pe la orele 12. Numai grație *tactului*, am scăpat cu viață. Siguranța drumurilor nu este sigură nici chiar prin păduri. Rog dați ordin pentru întărirea cordoanelor militare. Altfel, nu garantăm de viața a o mulțime de trecători uciși pîn-acuma.“

Și din ziua aceea s-a îndoit numărul gardei la pichete.

Nimic pe lume nu sperie pe Moș Teacă așa de mult ca inspecția generală. Când aude de inspecții, mai ales că ele vin întotdeauna pe negîndite, anunțîndu-se de-abia cu două-trei săptămîni înainte, îl apucă frigurile. În săptămînile astea, Moș Teacă stă mai rău ca un candidat înainte de alegeri. Umblă toată ziua prin companie, dă ordine-n dreapta și-n stînga, mănîncă din cazanul cazon, doarme îmbrăcat, iar noaptea are visuri rele, tresare, deșteaptă pe madam Teacă-n strigăte de: „Nu mișca, ia-ți poziția, aliniază-te, față pe al doilea rînd!“...

Și, cît îi ziua de mare, nu slăbește pe sergentul-major din explicații, pe soldați din complicații!

Deunăzi era tocmai într-o zi de astea de friguri.

Compania era la teorie. Sergentul Potroacă le explica după obicei tragerea în țintă, cînd Moș Teacă intră.

— Drepti! comandă Potroacă.

— Ce drepti, mă?! strigă Moș Teacă. Așa să strigă? Parcă n-ai mîncat de trei zile! Prepune tu, de-o pildă, c-ar veni ghegeneralu; cum ar trebui să comanzi? Să

strigi tare, să strigi să asurzească, să vadă că ai inimă-n tine! Uite-așa!

Și Moș Teacă strigă un „drepti!“ care face pe colonel să sară de pe scaun din cancelaria regimentului, iar gornistul, crezînd c-a luat foc compania, sună de incendiu „pe întregul corp“.

După ce se potolesc lucrurile și se constată că a fost numai un acces de reglement din partea căpitanului, Moș Teacă începe a explica singur soldaților teoria. Ca un căpitan ce este, și căruia, prin urmare, i se cere să cunoască toate teoriile, face deodată serviciu-n companie, serviciu-n garnizoană și școala de adulți.

— Spune tu, ăla buzatu de colo, ce faci tu cînd ești în fața inamicului și cînd n-ai armă? Spune, mă, că așa are să te-ntrebe ghegeneralu!

— Cînd sînt în fața inamicului...

— Nu vorbi, răcane, că te sparg cu spanga! Răspunde scurt, că d-ai ești melitar! Nu ești avocat, ca să lungеști vorba! Ce faci dacă n-ai armă?...

— Trăiți, don căpitan, trag focuri...

— Cu ce, mă pîrlitule, dacă n-ai armă? Nu așa! Dacă n-ai armă, îi spui că nu poți da foc, îi spui că e orden de la comenduire să nu se tragă focuri fără armă și te retragi... Așa să vorbește, pîrlitule! Pentru ce nu știi? N-ai învățat asta?

Și Moș Teacă ia pe soldat la pumni.

— Acuma spune tu, ăla de colo, bălțatule, cîte fac de șase ori șase? Șase ori șase, treizeci și șase, nu-i așa? De ce nu știi, mă? De ce nu știi? Că așa o să te-ntrebe ghegeneralu!

Și iarăși pumni.

— Acuma să-mi spuneți pă ce cunoașteți voi pă don ghegeneral...

— Ghegeneralu are un galon lat, unu subțire și o tresă...

— Nu-i așa, răcane! Asta au toți ghegeneralii, nu numa unu. Eu am întreat pă ce cunoașteți pă ghegeneralu nostru.

— Trăiți, don căpitan, pă barbișon.

— Să nu crîcnești, leat, că te-am dat gata! Gheneralu nostru să cunoaște pă aia că e comandantu diviziunii din care facem parte. Nu-i așa? Apăi dacă-i așa, pentru ce nu știți? Las', că vă fac eu să vă între min-te-n cap, creier de cocoș!

Și pumnii încep din nou. Iar în noaptea aia toată compania este pedepsită să stea „la tiurie“.

Compania lui Moș Teacă a ieșit cea mai proastă la școala de batalion. De aceea, colonelul a dat ordin să fie scoasă la instrucție de la 10—12, cu ofițerii ei cu toți, pentru ca pe viitor să știe cum se formează un careu.

Cel mai amănît din pricina asta e Moș Teacă, pe care-l așteaptă acasă, cu dejunul, o cegă proaspătă adusă de un volintir din Galați.

Toată lumea a plecat, numai ofițerii companiei consemnate sînt siliți să nu meargă acasă.

Moș Teacă s-a hotărît, în fine, să ia o rezoluție fermă: „Am să-i dau o depeșă dumneiei să oprească cega pă diseară. Îi trimit telegrafic și tabachera să mi-o umple cu tutun.“

Se duce deci la aparatul telegrafic:

— Sergent, na tabachera asta, să mi-o trimiți acasă și să zici s-o umple.

— Înțeleg, don căpitan. Să chem un soldat să v-o ducă...

— Ce soldat, sergent? Trimite-o tu...

— Trăiți, don căpitan, eu sînt de jurnă la aparat.

— Ei și? Tomna pent' că ești de jurnă! Trimite-o cu tiligrafu!

— Nu merge, trăiți, don căpitan...

— Cum nu merge, rătane? Nu vorbi-naintea superiorului.

— Trăiți, don căpitan, telegrafu nu duce decît idei...

— Să nu fii obraznic cu mine, sergent, că te casez! Ai înțeles? Ce, ai ajuns tu să mă-nveți pă mine ce-i tiligrafu?! Pă unde ești tu eu am fost; da' tu n-ai fost pă unde sînt eu! Nu ți-am spus să trimiți tabachera cu tiligrafu; dă-o la un soldat să mi-o ducă. Tu să bați o depeșă la mine acasă, să zici să oprească cega rasol pă diseară.

— Trăiți, don căpitan, nici asta nu se poate...

— Cum nu să poate?! Joci păpușile cu mine, sergent? Am să te suspend pentru medeciuplină în fața tiligrafului!

— Trăiți, don căpitan, eu n-am nici o vină. Dați-mi voie să vă spui...

— Vorbește!

— Telegrafu ăsta nu merge...

— Bine-bine, nu merge... Știu eu că nu merge, că nu-i a bătrîna să meargă...

— Adică merge...

— Firește că merge, că de-aia-i tiligraf! Atunci ce tot hodoragești că nu să poate? Ori l-ai stricat? Spune drept, nu minți în fața superiorului, că te dau în judecată pentru minciună și deteriorare de efecte de micul echipament tiligrafic...

— Trăiți, don căpitan, merge; da' merge numai la comenduire.

— Să taci, sergent! Nu te-am întrebat unde merge! Când ți-am dat orden, trebuie să-l execuți! Soldatu nu trebuie să zică niciodată că nu să poate! Dacă pînă în 24 de ore nu dai depeșă acasă, să știi că fac raport să te caseze! Ori înveți tiligrafu ca lumea, ori, mai bine, du-te de te spînzură! Asta e!

Moș Teacă, cel mai celebru căpitan din regiment, și-a luat în primire porția de recruți ce i se cuvine.

Primirea recruților este pentru Moș Teacă „o zi mare“, zi în care își ține tradiționalul discurs, confecționat cu concursul furierului și presărat de improvizatiile pe care le crede în interesul serviciului. În ziua aceea Moș Teacă are momente de cel mai cazon lirism.

— Drepti! Vine don căpitan!

Moș Teacă apare emoționat, recruții stau pe două rînduri.

— Băieți! De astăzi încolo îmbrățișați cariera armelor, de astăzi încolo sînteți ai țării! Tu, ăla de colo, nu te mai scobi în nas, că nu ești la tat-tu acasă!... Cariera armelor e nobelă, și noblețea ei e mare. Mă, ăla ciupitu, nu mișca-n front, că ți-adun maselele de jos! Țara așteaptă să fiți mari, adică... mari... mari, de!... Sergent, să le isplaci ce este mare!... Căpitanu este tata companiei și cumpania este fata căpitanului... Fiți mîndri de tatăl vostru, că vă ia mama dracului!... Fiți deciuplinați! Fără deciuplină, armata este o adunătură de oameni periculoși... mai bine s-o dai dracului!... Tu, ăla bălțatu, ce știi să faci?

— Eu?...

— Ei, tu! Doar nu vorbesc cu bunică-ta!

— Eu sînt tipograf...
— Aha, pitograf, zugrav... să treci la văruiat cazarma !...
— Dar nu...
— Nu vorbi !... Sergent, am să te torn la gherlă !
De ce nu i-ai învățat ?...
— Acuma a venitără...
— Nu vorbi ! Acuma, nexe-acuma !... Da' cînd vrei să vie ? Tu ai să judici cînd trebuie să vie ? Cine ești tu ? Cine ești tu, mă ? N-auzi ? Cine ești tu ? Prin urmare, căpitanu este tata cumpaniei, și cumpania este fata. Să fiți fete, că vă iese fetia pă nas dacă n-oți fi !... Sergenți și caporali, fiți aspri, da' severi ; nu fiți blegi, nu fiți mămăligi, că vă iuțesc cu unt de neft¹ !...
Rupeți rîndurile, marș !

Soldații pleacă, Moș Teacă intră-n cancelarie.

— Sergen-majur, să știi că mie nu-mi prea plac răcutii ăștia. Știu eu ; pă ai mai proști îi dă în cumpania mea, pentru că numai eu îi mai deștept... Cînd m-a luat pă mine de răcut cu arcanu, era lumea mai dezghețată, eram toți unu și unu... Acuma s-a prostițără... și așa are să fie mereu pînă cînd guvernul n-o înțelege că nu merge să răcutezi soldații dintre țivilii !
Țivilii n-are deciplină-ntr-însu, domle !

¹ Catran lichid, transparent, foarte inflamabil și cu miros pătrunzător.

Moș Teacă se pregătea tocmai să plece acasă, cînd aghiotantul intră-n cazarmă ca o furtună.

— Ce-i, aghiotant ? Foc ?
— Ba nu ; apă, don căpitan !
— Apă ?

Și Moș Teacă se pipăi la cap, unde i se părea că se clatină ceva.

— Să chemi pă medicu reghimentului, zise el.
— Trăiți, don căpitan, răspunse aghiotantul, este apă la Dîmboviță, s-a revărsat, a venit mare !
— Cine a dat orden ? strigă Moș Teacă răstit.
— A dat ordin don colonel să mergeți cu compania ca să ajutați pe oamenii înecați...

Moș Teacă era omul care știa să aprecieze însărcinările ce i se dădeau. În fiecare însărcinare el vedea un semn de încredere din partea colonelului și un pas mai mult spre avansare.

Raționamentul lui era, de altfel, simplu, dar logic : „De vreme ce la toate alea mă trimite tot pă mine, va s' zică, eu sînt al mai bun, va s' zică, fără mine nu să poate... La foc, la apă, la revoluție, tot eu... Parcă mă văd avansat la vechime ! Dup-atîtea vitejii, nu să poate să nu-mplinesc termenul.“

Și Moș-Teacă chemă gornistul :

— Sună-mi de alarmă pentru cumpania treia !
Gornistul sună, și peste cinci minute compania era în curte, prevăzută cu ținuta de campanie.

— *Drepti!* comandă Moș Teacă. Puneți baione-ta !
Apoi, venind în fața frontului, ținu următorul discurs :

— Ofițeri, subofițeri, caporali și soldați ! Ați auzit că s-a-necat Dîmbovița. Don colonel a dat orden precum ca să mergem noi să scăpăm ce s-o mai putea... Soldatu este dator să meargă cu coraj în fața inamicului și să treacă pîn foc și pîn apă. Dacă vezi că vine Dîmbovița la tine, scoți gamela și lași să intre Dîmbovița-n gamelă. Cum ai văzut-o c-a intrat, închizi gamela și duci pă prizonel la comenduire, mai ales dacă n-are bilet de voie. *Înainte, pas de atac, marș!*

Compania o luă repede la drum. În fața ei, Moș Teacă mergea mîndru, cu sabia scoasă, și din cînd în cînd se-ntorcea în urmă :

— Nu iuți pasul, leat, că n-a venitără turcii ! Mergi mai iute, răcane, că nu mergi la nunta lu tat-tu !

În sfîrșit, ajunseră. Dîmbovița se revărsase și înecase o mahala întregă.

Moș Teacă chemă toboșarul :

— Să suni trei somații, să se retragă !...

Dar Dîmbovița creștea mereu. Atunci Moș Teacă comandă : „Foc !“ Un moment, panica fu generală ; însă Dîmbovița înainta.

— Nu să poate, zise apoi Moș Teacă. Trebuie să fie numa așa o manevră din partea corpului de armată ! N-am văzut eu ? ! Așa face și la pompieri cîteodată : zice că e foc numa ca să-i încerce, și, cînd colo, focu e pus de comenduire.

Și, liniștit, Moș Teacă comandă retragerea. Compania făcu front pe al doilea rînd și merse de se așeză la o distanță bunicică.

În momentul acela sosi colonelul.

— Ce faci acolo, căpitane ?

— Am înțeles, don colonel.

— Ce ai înțeles ?...

— Manevra...

— Ce tot vorbești de manevră ? !

— Hei ! Parcă noi sîntem proști ? E manevră de la comenduire ca să ne încerce... N-am văzut noi ? ! Am dat și focuri, și tot nu s-a dat înapoi !...

Colonelul, desperat, trimise pe Moș Teacă la cazarmă, iar compania rămase sub comanda locotenentului Spanopolu.

Pe drum, Moș Teacă plîngea pe locotenent :

— Săracu, are să-l reformeze ! El crede că e serios... Hei ! N-a fostără toți la război, domle !

Moș Teacă intră în companie cu o falcă-n cer și una-n pământ.

— Drepti! Iute, răcane! Acum să vă văd! Ați auzit că-i rivoluție? Orden de la comenduire!

Într-un minut, compania-i gata. Moș Teacă se pune-n fruntea ei, și pornesc în pas de voie.

Pe tot drumul, pînă la cheiul Dîmboviței, Moș Teacă, mîndru ca-n fața Plevnei, cu barba-n vînt și cu sabia la umăr, ține tactul marșului:

— Un, doi! Un, doi!

În sfîrșit, ajung.

— Companie, stăi! La-front!

Compania execută mișcările, iar Moș Teacă vine-n fața ei spre a o instrui și încuraja.

— Știți voi de ce v-a adus aici stăpînirea? V-a adus ca să nu să facă rivoluție! Ce este rivoluția? Rivoluția este cînd țivilii să scoală, și asta e! Soldatu este dator să facă ochii-n patru la rivoluție, că nu să știe unde-i inamicu! N-ai voie să fumezi, nici să stai de vorbă cu țivilii, leat, că tu nu ești țivil! Soldatu e dator să împuște ori să împungă pă oricine nu se supune la orden!

În momentul acela, pe cînd Moș Teacă-și ține discursul, începe să plouă la pietre.

Moș Teacă se retrage la spatele companiei și începe a comanda:

— Pentru scrima cu baioneta, spre apăra-re! La cap parați și-mpungeți, volta¹ la dreapta, volta la stînga, îndoită trecere-nainte și-napoi, nainte-mpungeți — marș!

Compania începe a executa mișcările, face doi pași înainte, doi pași înapoi, se întoarce la dreapta și la stînga, învîrtește pușca-n sus și-n jos și izbutește a imita perfect pe Alexandru Machedon cînd se bătea cu țîntarii.

În vremea asta, pietrele curg droaie. Căruțașii hui-duiesc de la o distanță enormă pe Moș Teacă, ba izbutesc să-i turtească și chipiul cu un pietroi cubic.

Văzînd că nu-i rost, comandă retragerea.

Cînd ajunge la adăpost, Moș Teacă cheamă pe furier și-i dă ordin să facă un tablou de numărul morților și al răniților dintre căruțași. Apoi ține companiei un discurs plin de laude pentru vitejia pe care a dovedit-o în fața rebelilor.

*

A doua zi l-am întîlnit pe stradă.

— Cum ți-a mers la revoluție, căpitane?

— De! Ce să zic?... Pîn-acuma nu știu cîți am omorît, pentru că eram cam departe și nu i-am putut ajunge cu baioneta; dar dintr-ai noștri sînt cîțiva răniți. Ce vrei? Trebuie să să deprindă oamenii cu greutățile războiului!...

¹ Mișcare făcută la scrimă pentru a evita loviturile adversarului.

Compania lui Moș Teacă este consemnată în vederea revoluției.

Soldații stau îmbrăcați în ținuta de campanie, iar comandantul lor, grav și sever, cum se cuvine să fie un militar în fața primejdiei, le ține discursul de rigoare.

— Mă băieți, la revoluție soldatu nu trebuie să aibă nici tată, nici frate. Când ți să dă orden să te bați, trebuie să uiți de neamuri și să dai în carne vie. Ați văzută ră ce ni s-a întâmplat ieri. Prin urmare, să vă faceți ochii-n patru și să nu încomprometați armata !...

— Trăiți, don căpitan, întrerupe un sergent, după reglement solda trebuie să fie îndoită în timp de campanie.

— Nu vorbi, răcane ! Asta nu-i campanie, asta va s' zică „în fața răbelilor armați“ ! Răbel să cheamă orice piatră care să aruncă în armată !...

*

În vremea asta intră aghiotantul :

— A venit o telegramă de la comenduire pentru don căpitan de jurna.

Moș Teacă ia depeșa și o citește : „Sînteți invitat ca de urgență să vă puneți în fruntea companiei și să veniți să tăiați cheiul Dîmboviței, ca să opriți circulațiunea rebelilor.“

Ordinul se execută imediat. Moș Teacă iese-n fruntea companiei și peste un sfert de ceas ajunge la cheiul Dîmboviței.

Cum sosește, comandă punerea baionetei și facerea piramidei. Apoi rărește trupa și-i dă ordin să înceapă a scoate pavajul, a tăia malurile Dîmboviței și a arunca tăieturile în gîrlă.

Operațiua asta durează mai bine de un ceas, în care vreme toată lumea se adună și privește la devastarea Dîmboviței.

Sosește comandantul pieței.

— Ce faci acolo, căpitane ?

— Orden de la comenduire, don colonel !

— Cum ordin ? ! Ce ordin ? !

— Orden să tăiem cheiul Dîmboviței !

Firește, Moș Teacă a fost trimis la cazarmă și arestat patru zile cu sabia la drapel pentru că n-a înțeleș ce spune ordinul.

Iar a doua zi gazetele liberale scriau :

„Guvernul nu mai cunoaște margini la infamiile lui. Gelos de faptul că partidul liberal a făcut canalizarea Dîmboviței, el s-a pus s-o strice spre a-ntuneca meritele Brătienilor, Goleștilor etc. Și a trebuit să se găsească un mizerabil nebun ca faimosul căpitan Teacă pentru ca să execute ordinele de distrugere. În ce timpuri trăim !“

Indignat de câte s-au scris despre dânsul cînd cu chestia tăierii Dîmboviței, Moș Teacă s-a hotărît să-și răzbune pe gazetari. De aceea, cum a ieșit de la arest, a făcut un raport către comenduire, cerînd ca toți gazetarii să fie puși la pluton de pedeapsă cu căteaua-n spinare două ceasuri pe zi.

Raportul n-a avut nici o trecere, deoarece comenduirea a răspuns că nu poate pedepsi niște țivili. Faptul ăsta a desperat pe Moș Teacă și l-a făcut curios :

— Bine, domle, strigă el față cu un camarad, apîi dacă noi pedepsim cum vrem pă melitari, cum să nu putem face nimic unor țivili? Nu cumva țivilii sîntă ră mai mari ca melitarii !?

De logic, era logic ; dar camaradul l-a convins că așa e lumea în ziua de azi și că trebuie uneori să te supui. Bineînțeles, Moș Teacă a jurat că-ndată ce i-o încăpea pe mîină un gazetar rezervist la manevre, are să-l frece ca pe o gamelă cazonă la inspecția generală.

Camaradul i-a dat însă altă idee :

— Vrei să-i înveți minte ?

— Mai e vorbă ? !

— Atunci trimete-le martori.

— Martori ? Da' știu eu cine a fost martor ? Să vedem.

Intră-n companie și strigă furios :

— Planton !

— Porunciți, don căpitan !

— Ai fost martor cînd a scrisără ăia de la gazetă contra mea ?

— Trăiți, don căpitan, nu înțeleg...

— Nu vorbi ! Să-nțelegi !

— Trăiți, don...

— Să taci, că te dau la reformă din lume ! Pentru ce dormi la post ?

— Nu dorm, trăiți...

— Dacă nu dormi, pentru ce n-ai văzut cînd a scris ăia contra mea ? Care este datoria soldatului de santinelă ?

— Trăiți, don căpitan, onoru, focu și zgomotu !

— Apîi atunci cum n-ai văzut ? N-ai auzit cît zgomot a făcutără gazetele cu drăcia aia ? Sergen-majur, să mi-l torni patru zile la dubă, pentru că a dormit în egzirsisu postului... Te-nvăț eu, răcane ! Tu trebuie să fii neam cu ăia !...

Deunăzi Moș Teacă a prins pe un soldat citind o gazetă.

— Ce faci acolo, răcane?

— Trăiți, don căpitan, citesc...

— Hm! Citești, parcă eu nu văd că citești! Știu că doar n-ai să mănânci hîrtia!... Vorba e, ce citești?

— O gazetă, trăiți...

— Gazetă-gazetă; da' ce fel de gazetă?

— Umoristică, trăiți...

— Hm, oministică! Știu eu, că dor n-o să fie păsă-rească... Da' pentru ce o citești? N-am dat eu orden să nu citească nimeni gazeturi? Pentru ce o citești? Pentru ca să vezi cum înjură pă supiori? Știi tu ce-i asta? Asta e... nedeciuplină! Soldatu e dator să citească numa gazeturi care laudă pă șefii lui... Îndată ce a citit un articol în care superioru e insultat, soldatu e dator să nu-l mai citească. Pentru ce ai citit?

— N-am știut că insultă...

— Pentru ce n-ai știut? Soldatu e dator să știe! Apăi dacă nu știi tu, cine vrei să știe? Țăla care-a scris-o? Apăi ăla e melitar? Ce vrei tu să știe un țivil? Parcă țivilu știe ceva? Eu am văzut jurnaliști care

nu știe nici semnalele, și sîntără țivili cu toate astea! Lasă, am să scot eu un jurnal, și numa pă ăla să-l citești. Cine nu l-o citi să știi că are să capete patru zile de închisoare și două ceasuri pluton de pedeapsă.

Înarmat cu ideea asta, Moș Teacă strigă gornistul:

— Cheamă pă furieru de la a treia!

Furierul vine.

— Trăiți, don căpitan, ce-ați ordonat?

— Să-mi scoți de azi înainte un jurnal pentru compania mea. În fiecare zi ai să scrii cîte un articol și să mi-l aduci să-l iscălesc. Ai înțeles?

— Înțeleg, trăiți, don căpitan, da' nu știu să scriu.

— Nu știi?! Cum nu știi? Da' borderourile cum le faci? Da' foile de zile? Da' foaia de pretă?

— Trăiți, don căpitan, alea le-am învățat.

— Ei, și? Da' ăia de scrie la jurnale s-a născutără-nvățați? A apucat și ei de ici, de colo cîte una și acuma scrie!

— Trăiți, don...

— Nu vorbi, furier, că te bag în pămînt! Să chemi pă furieru de la afară din rînduri să-ți ajute și să-mi scoți jurnalul! Pentru depeși să te duci la oficiu de la cazarma geniului, și informații să iei de la aghiotant, că aghiotantul e dator să știe toate. Fapte diverse să-mi aduni de la infermelie, și anunțuri de la gornist! Ai înțeles? Mîine să iasă jurnalul! Ai doi potigrafi în companie, să-i pui la tipar.

— Da' n-au mașină, trăiți...

— Nu vorbi! Să aibă! Parcă toate alea să fac cu mașina! V-ați învățat boierește; mai face omul și cu mîna, că nu-i cade cioantele! Înainte vreme nu mai era mașini și, slavă Domnului, mergea omenirea dăstul dă bine! N-ai văzut evangheliile care vorbește tocmai dă pă vremea lu Cristos, și doar sîntără tipărite fără mașini! Da' ăl care a inventat mașina cu ce a lucrat-o? Că doar n-o fi avut mașină! Va s' zică, ai înțeles: mîine dimineată să iasă! S-o cheme *Micul echipament*

și să fie mare, mai mare ca toate ălelante, că de-aia-i cazonă! Să dai orden s-o citească toată cumpania...

— Da' nu știe toți carte.

— Ce tot vorbești dă carte, răcane? Eu nu-ți vorbesc dă carte, îți vorbesc dă jurnal! Carte e jurnalul?

— Ba nu, trăiți...

— Apăi, atunci ce nevoie e să știe carte? Marș la loc!

LA TEATRU

Cîtă zarvă și cît tărăboi pentru un lucru de nimic! Coana Caliopi susținea să meargă la teatru, iar Moș Teacă nu vroia cu nici un preț.

— La urma urmii, strigă Moș Teacă, nu merg eu la pararama d-alea unde joacă țivilii! Are să mă-nvețe ei pă mine, ori eu pă ei? Ce știe țivilul?

— Nu să poate, Tecușor dragă. Merge toată lumea, și tocmai tu să lipsești? Ai să vezi ce frumos o să fie! Vine și colonelu.

În sfîrșit, Moș Teacă se-nduplecă și pleacă amîndoi.

La ușa teatrului li se-ntîmplă însă un mic accident: ușierii de la control îl apucă de bilet.

— Ce bilet, răcane? Eu sînt ofițer, nu sînt grad inferior! Numa gradele inferioare iese în oraș cu bilet de voie.

— Foarte bine, dar aici e teatru.

— Ei și? Nu mă-nvăța tu pă mine! Am mai văzut eu pararama de-astea!

După multă ciorovăială, Moș Teacă primi să cumpere un bilet și jumătate: militarii și copiii plătesc numai jumătate.

Se așezară în stalu-ntîi. Orchestra cînta. Căpitanul privi în toate părțile și se declară foarte nemulțumit.

— Mai întâi, dobitocu ăla cu bău-n mână nu-mi place : prostește meliția. În loc să cînte și el, dă din mână. Pe urmă, alinierea nu-i bine de loc și nu văd gornisții ! Să cunoaște că sîntără țivili !

Peste un sfert de ceas cortina se ridică. Se juca tocmai o piesă militară. Ieși pe scenă un soldat. Cum îl văzu, Moș Teacă se făcu foc.

— Aoleu, leat ! strigă el. Ai ieșit descins ! Să știi că la garda pieței ai să putrezești. Te aștept afară !

Lumea începu să sîșiiască și Moș Teacă fu silit să înceteze din comentarii.

Vine pe urmă o scenă în care soldatul se repede la un ofițer și vrea să-l lovească pentru că acesta i-a răpit femeia.

— Patru zile pluton de pedeapsă ! strigă Moș Teacă. Insulta superiorului în timp de pace ! Tîrșoru te mîncă, leat !

A fost un adevărat scandal. Lumea a început să strige „tăcere“, iar Moș Teacă, întorcîndu-se spre un țivil, îi strigă :

— Să nu vorbești unde nu te pricepi ! Pararamă-pararamă, da' deciplina înainte de toate !

În sfîrșit, lucrurile se liniștesc. La urmă, soldatul omoară pe ofițer și justiția caută pe asasin. Judecătorul face toate cercetările și nu află nimic. Desperat, el strigă :

— Așadar, Dumnezeu meu, nu voi afla niciodată pe ucigașul bravului ofițer ? Cine poate fi el oare ?

— Îl știu eu, răspunde Moș Teacă. E unu nalt cu mustăți negre. Are o țcălie în loc de cioc !

Judecătorul se zăpăcește, pierde replica, iar publicul intervine din nou, cerînd ca Moș Teacă să fie dat afară.

— Nu vorbi, răcane, că te dau valvîrtej ! Și zărind la galerie un sergent, el strigă : Să mi-i torni pă toți cu căteaua !

Scandalul devine general. Moș Teacă e ghiontit, iar madam Teacă, desperată, strigă cît poate :

— Tecușor dragă, e numa-n glumă !

— Nu vorbi, cocoană ! Ori poate te-ai dat de partea țivililor ! ? Vreau să se pedepsească ucigașu superiorului !

Scandalul ia proporții îngrijitoare. Mai mulți țivili se reped la Moș Teacă, ofițerii îi iau apărarea. Atunci, încurajat, el scoate sabia și începe a comanda :

— Cumpanie-nainte, pas de atac-marș !

Și se repede spre scenă. Coccoanele țipă, orchestra fuge, cortina cade.

Directorul teatrului, aflînd cauza scandalului, dă ordin să se ridice cortina și apare împreună cu ofițerul care fusese ucis.

— Poftiți, domnule căpitan, n-a murit ; a fost în glumă.

— Nu să glumește cu superioru !

— Dar bine, nu sîntem noi de vină...

— Da' cine ?

— Autorul.

Auzind aceste cuvinte, lumea-ncepe a striga pe autor. Acesta apare, publicul îi face ovații. Moș Teacă-i strigă însă de la ușă :

— Patru zile garda pieței ! Din ce cumpanie ești ?

— Din compania scriitorilor, răspunde autorul.

— Aha, furier ! Las', că ți-arăt eu !

Și iese.

— Tot îmi pare bine, zice Moș Teacă pe drum, că am fost la pararamă. Dacă nu eram eu, așa-i că-l omoră pă ofițer ?

— Știi tu, măi leat, ce este 10 mai? 10 mai e zi mare, mă! Astăzi s-a făcut măriia-sa rege. Prin urmare, ce-nsemnează asta? Asta-nsemnează că acuma trebuie să fii mândru că ești soldat în rigat, nu mai ești în domnie!

Așa explică Moș Teacă pe 10 mai. Soldații, gătiți pentru paradă, așteaptă semnalul de plecare. Colonelul n-a sosit încă. Pîn-atunci, Moș Teacă nu vrea să lase pe soldați să plece, fără ca să le spuie pentru ce se face parada.

— Ia să-mi spui tu, ăsta roșcovanu, cum trebuie să fie soldatu la 10 mai?

— Trăiți, don căpitan, la 10 mai soldatu trebuie să fie cu amoniția lustruită și gata de paradie.

— Nu așa, pîrlitule! Soldatu trebuie să fie vesel. Ai înțeles? Fii vesel, mă, că-ți scot măselele!

Se aude sunînd gornistul. Colonelul intră-n curtea cazărmii, gornistii-i cîntă primirea, maiorul comandă „prezentarea armii“.

— Sănătoși, copii? Întreabă colonelul.

— Trăiți! strigă trupa prelung.

— Eu nu pre sînt bine, răspunde Moș Teacă. Nu șt' ce-oi fi mîncat aseară, că mi-am stricat stomacu.

Toată noaptea m-am chinuit. Ba încă Caliopei vrea să trimită după doftur.

— Lasă, căpitane, asta s-o spui la vizita medicală.

— Am înțeles, don colonel.

În sfîrșit, regimentul se așează. Colonelul stă deoparte, iar maiorul comandă:

— Pe semiplutonul din cap în gloată răriți coloana! batalion, înainte, *marș!*

Se aud puștile ridicate la umăr, toboșarii încep „coloana“, regimentul pornește.

— Mergi frumos, leat! strigă Moș Teacă. Ține capu sus la cin' sute de metre! Cînd îi trece pă lîngă don colonel, belește ochii la el, să creadă că vrei să-l mîmînci!

*

Ajung la paradă. Se opresc. Moș Teacă se apropie de un soldat:

— Ce ți-ai pus chipiu pă ceafă, mă? Parc-ai fi la nunta lu tat-tu! Îndreaptă-ți chipiu, mă, că d-aia ți-a dat statu două mîini!

Soldatul dă să-și îndrepteze chipiul.

— Nu mișca, leat! strigă Moș Teacă. N-ai mai învățat să nu miști în front? Patru zile sala de poliție! Și fii vesel, mă, că e 10 mai! Rîzi mă, că te-ai făcut rigat! Rîzi, că d-aia ți-a dat statu gură!

Parada e-ncepută. Se aude comanda:

— Spre rugăciune, descope-riți!

Compania scoate chipiul. Moș Teacă-l scoate și el, dar își pune repede pe cap o basma roșie.

— Ce faci acolo, căpitane? Îi strigă maiorul.

— Eu sufăr grozav de cap, don maior, mi-e frică să nu răcesc!

În sfîrșit, parada se isprăvește, trupa defilează pe dinaintea generalului. Moș Teacă nu uită să spuie îndesat soldaților:

— Acuma, leat! Acuma! Belește ochii, să crape! Soarbe-mi-l pă don ghenear, să vadă că ești melitar... Așa! Mai mult! Mai mult! Belește-i, mă, să crape, că d-aia ți-a dat statu ochi!

Cînd ajung la cazarmă, Moș Teacă e-ncîntat de cum i-a ieșit trupa, dar nu vrea să i-o spuie, ca să nu-și ia mojicul nasul la purtare.

— Pentru ce n-ai zgîit ochii bine, leat? Nu te-am văzut eu cum mergeai?! Parcă-ți murise mă-ta și tat-tu. Stai, că-ți arăt eu!... Sergen-majur, să mi-i pui să ochească soarele, să se-nvețe minte că la paradă nu glu-mește nimeni! Acuma! Să-i văd eu!

Sergentul-major comandă:

— Foc de companie, companie, gătiți! La *ochi!*

Trupa ia la ochi, ridicînd baioneta-n sus la soare.

— Ține-mi-i așa, sergen-majur! Sus, leat, sus! Ui-te-te la soare! Ochește-l bine!

Dar peste cinci minute trupa nu mai poate ține arma. Mîinile încep a tremura și vârful baionetei a se pleca la pămînt.

— Ține pă loc, răcane! Sergen-majur, pune-le țepușe!

Sergentul-major scoate cîte un cartuș din fiecare gibernă și-l pune sub bărbia soldaților, silindu-i să ție capu-n sus, ochii la soare.

— Nu clipi din ochi, leat, că te văd!

Cînd le dă drumul, soldații sînt ca orbiți, sudoarea le curge de pe față, mîinile le-au amorțit.

— Așa, răcane, să te-nveți minte c-ai fost la 10 mai! Nu să capătă rigatu fără muncă! Ce, mă?! Vrei să-ți cadă rigatu de pomană în gură?... Fii vesel, c-ai muncit și te-ai făcut rigat; fii vesel, rîzi, mă, că de acuma ești și tu om! Și cînd treci pă drum pă lîngă vun țivil, trage-i cu cotu, că d-aia ți-a dat statu cot!

RUPEREA RÎNDURILOR

Poezia de Moș Teacă — Muzica de Kratochwill

Nu știu pentru ce, tirano, cînd veghez, adeseori, Batalioanele de gînduri răspîndite-n tiraliori, Mă conduc încet spre tine, dar în corp, în flancul stîng, Inima-mi e-n pas gimnastic și pornesc încet să plîng! Iar cînd zorile se-arată, doru-mi, tristă sentinelă, Stă de streajă, schimb de noapte, neclintită și rebelă!... Negreșit, nu tu, recrută în iubire, ești de vină, Ci de vină-i instructorul că nu-ți dete disciplină... Ți-s superior, desigur, prin leat și prin ierarhie Și supunere orbească mi-ești datoare, deci, tu mie; Însă vai!... Tu nu știi, poate, a iubirii uniformă Și m-ai dat scurt în rezerva de vecie — la reformă. Cel puțin dacă, patrulo, m-ai zvîrlit de-acuma în haos, Fii cu mine sanitară și mai dă-mi „pe loc repaos“!

Astăzi tot ce-mi mai rămîne e funebru să tot cînt Că nu am putut odată prin asalturi să-ți împlînt Într-a inimii redută steagul meu cel tricolor Și apoi să-ți dau vechime, patrie și chiar onor! Vai! Iubirea-mi fuse-o armă ruginită, fără ghint, Și de-aceea deviat-a pe un drum de labirint! Și acum, în garnizoana desperării prizoner, Aștept zorile să bată goarna Domnului din cer,

Ca să-i pot preda viața, descusute foi de zile,
 Degradate, fără număr, cu-ale dorului ștampile !...
 În campania funestă jalea-n veci mi-a fost escortă,
 Suferit-am pentru tine ca un glonte într-o bortă,
 Și blocat de suferințe, fără de retransament,
 Am perit în cortul jalei... Ce oribil campament !
 Însă tot ce-aș vrea de-acuma, victorioasa mea fantoșe,
 E parola-ți că-mi vei pune pe mormânt o cruce roșe,
 Ca să știe regimentul că slujesc de manutanță
 Corbilor și că în ceruri am pornit în ambulanță !
 Și când trâmbița divină va suna vreo adunare,
 Colonelului din ceruri îi voi spune-n gura mare
 C-am făcut campania vieții și că dacă azi sînt trist,
 E că n-am ajuns la scopu-mi, c-am murit infanterist !

Lasă-mă durerii mele, crudo nedisciplinată,
 Te-aș trimite-n garda pieței, însă prea ești cuirasată !...
 Ce folos că ești frumoasă ? Teoria ? E ușor !
 Dar instrucția-ți lipsește : n-ai servicii interior !

La școala regimentului din care face parte Moș Teacă s-a înființat o Școală pregătitoare pentru subofițerii care vor să intre la Bistrița.

Firește, Moș Teacă nu poate suferi școala asta, pentru că, mai întâi, la ea se-nvață și științe de alea de țivili și, al doilea, pentru că nu l-a numit director pe el.

— He, he ! Să mă fi numit pe mine, vedea ei pă dracu ! Le arătam eu Bistrița ! Așa, cine nu știe ? ! Să te faci ofițer după ce-ai învățat ! Melitaru trebuie să știe fără să-nvețe, că de-aia-i melitar !

Amărît de lucrul ăsta, Moș Teacă aștepta cu nerăbdare să-i vie rîndul să fie de jumă pe cazarmă ca să le arate el ofițerie pe învățatele !

Mai ieri, în sfîrșit, i-a venit rîndul. Se duse drept la școală :

— Mă leat, tu, ăla cu alunița-n obraz ! Să-mi spui ce este adunarea !

— Adunarea, trăiți, don căpitan, este operațiunea care are de scop...

— Ce scop, pîrlitule ? Scop ai tu, nu adunarea. Ia dă-mi o adunare.

Sergentul începe să scrie :

$$2 + 6 + 4 = 12$$

— Ce-i asta, măi răcane? Apăi așa știi să dai adunarea? Adunarea să cântă, boule, nu să face cu de-alea... cu țifre! Aia-i adunare de țivili și de furieri! Apăi tu ofițer de țivili ai să te faci? Acuma să-mi spui ce este căpitanul.

— Căpitanul este substantiv.

— Cum ai zis? Sub stafie?! Patru zile sala de poliție și să te treci pă situație la raport...

— Trăiți, don căpitan, substantiv comun, pentru că se dă la toate ființele sau lucrurile de același fel.

— Nu vorbi! Răspunzi superiorului? Să vie altu! Vine alt sergent.

— Ia vorbește, leat, tu ce știi?

— Trăiți, don căpitan, eu știu despre verb.

— Spune, dacă știi, ce mic echipament are verbu ăla.

— N-are nici unu...

— De ce n-are? Să aibă! A fost la magazie?

— Nu, don căpitan, ăsta e din gramatică...

— Să nu crâcnești, mocofoane! O fi fost el gramătic la el acasă; aici e melitar, nu merge cu fleacuri!

Și Moș Teacă, desperat, face un raport către colonel, declarând că sergenții nu știu semnalele și n-au muniția-n regulă.

Colonelul, cum află, pedepsește toată școala la pas gimnastic.

— Aleargă, leat! le strigă Moș Teacă. Și eu am alergat pînă m-am făcut căpitan! Numai Caliopi a fost de vreo zece ori la don colonel!

De multă vreme m-am gândit eu că ar trebui scris un capitol *Moș Teacă pensionar*. Căci acest brav melitar e tot așa de teribil cînd trece la pensie ca și cînd e în activitate.

S-a întîmplat, însă, că Moș Teacă mi-a luat înainte și s-a descris el singur, așa cum eu nu l-aș fi putut zugrăvi niciodată. Într-o petiție pe care o adresează Camerei și pe care o găsesc în *Naționalul*, Moș Teacă, reprezentat prin d-nii general Haret (?), colonel Boteanu (Romulus sau Gomulus?), lt.-colonel Ghidionescu, maior P. Niculescu și căpitan C. Lămotescu, declară că îi trebuie ceva sume mai multe, fiindcă a luat parte în campanii.

Iată cum se exprimă cazonul pensionar:

„Ofițeri de toate gradele ierarhiei militare semnalati pe cîmpul de luptă din Bulgaria, unii din aceștia *acablați* de infirmități, rezultat al zbucriumărilor campaniei și retrași astăzi din rîndurile armatei, pentru educațiu-nea și îmbărbățirea acelor care, să le ia locul presint în mare parte, *aspectul unui mare discredit* și dezgust de cariera armelor.“

Care va să zică, acablații prezint aspectul unui mare discredit, fiindcă au remunerația prea mică? Nu mai

prezinta aspect de discredit, leat, că te acablez cu patru zile ploton de pedeapsă !

Mai departe, însă, bravul Teacă ne spune că :

„Desinteresul de a se privi cu atîta indiferență, umilitoarele mijloace procurate pentru existența acelor care și-au expus viața în lupte constituie o flagrantă injustiție și o crimă ce țara comite în detrimentul acestor virtuți militare și a familiilor acestora, care, în profunzimea lor decepțiune, exprim cu indignațiune că țara, mama lor, este atît de ingrată cu dînșii.“

Acest nou model de stil cazono-pensionar a întrecut tot ce imaginația de micul echipament poate fabrica. Se stabilește un fel de familie nouă, cum se vede treaba. Conform acestei declarații, iată ce scenă se poate petrece la comisia de recrutare :

Vine recrutul. Comisia îl întreabă :

— Cum îl cheamă pe tat-tău, băiete ?

— Teacă, domle.

— Da' pe mă-ta ?

— Pă mama ? Virtutea militară.

Și de ce mă rog ? Pentru că, vorba lui Moș Teacă : „Edificîndu-se cu această modestă ameliorare materială în momentul comemorativ al țării pentru războiul independenței sale ; recompensă binemeritată oficerilor luptători și asimilaților lor“.

Eu, unul, aș propune ca în loc de „această modestă ameliorare materială în momentul comemorativ al țării“ să se acableze pensionarii cu cîte un profesor de limba românească. Nu de alta, dar sînt băieți din familia Virtuții militare, și e păcat să prezinte aspectul unui discredit al stilului.

Moș Teacă a devenit pesimist. De douăzeci de ani de cînd e căpitan s-a prezentat la o mulțime de examene pentru gradul de maior. Nu știu cum s-a făcut, însă, că, deși cunoștea în perfecție manualul înjurăturilor celui mai perfect surugiu, totuși comisiunea l-a respins.

De atunci Moș Teacă e în contra examenelor. Și, pentru ca să-și propage mai bine ideile, el scrie în *Revista armatei* un articol foarte simțit, în care declară că avansările ar trebui să se facă numai „la alegere“.

— Concursurile sînt daraveri țivile ! Parcă eu, cînd am luat-o pă Caliopi de nevastă și mi-am pus-o în flancul stîng, am pus-o la egzamen ! De loc. Am luat-o la alegere, adică am primit ordin de la don colonel și m-am cununat.

Acum să cităm ceva din articolul lui Moș Teacă. Ascultați ce deslușit vorbește el : „Se știe că prima sarcină ce are un șef de corp, față cu corpul oficeresc, nu este aci locul a-i face descrierea“.

Așa e că-i clar ? Se știe că prima sarcină a unui șef de corp este : nu este locul aci a-i face descrierea !

Mai rar așa explicație ! Modelul acesta de argumentare l-a luat Moș Teacă de la Caliopi. Întrebată

odată de soțul său care sînt datoriile unei consoarte, madam Teacă a răspuns :

— Datoria unei consoarte este : nu e aci locul a-i face descrierea.

Dar acuma înțelegem noi pentru ce Tecuță e contra examenelor : pentru că la examene nu se admite asemenea stil, din cauză că stilul l-au inventat țivilii.

De aceea sînt și eu de acord cu Moș Teacă de la *Revista armatei*, care susține că nu mai trebuiesc examene fiindcă dacă un șef de corp cade la examen, el își pierde „prestigiul, care este factorul cel mai puternic“.

Ba bine că nu ! Pentru ca Moș Teacă să nu-și piardă prestigiul, trebuie să-l avansăm la alegere, chiar dacă e... Teacă de tot.

Avansează, leat, că, dacă nu, te avansez eu ! Ce, vrei să-ți pierzi prestigiul ?

PRIMUL ATAC

„Rareori, s-a văzut un căpitan așa de capabil ca Moș Teacă. Numele lui a făcut epocă, s-a popularizat, a trăit peste veacuri și a slujit de titlu unui volum de nuvele.“ Acestea sînt cuvintele cu care autorul volumului *Moș Teacă* încheie primul capitol. Cuvintele au fost scrise într-un ceas bun, pentru că tipul și-a cîștigat în adevăr un renume, și e azi cunoscut de toți cîți au în flancul stîng o inimă cazonă, de toți cîți au în serviciul lor interior un suflet țivil.

Ce este însă *Moș Teacă* ?

S-ar putea face asupra lui comentariile care s-au încercat asupra lui Faust, și încă nu i-am găsi exact dezlegarea dacă am fi pretențioși. Pe scurt, însă, Moș Teacă personifică pe omul care, în baza celor trei fire de sîrmă galbenă, se crede atotștiutor, atotfăcător, atotputernic și nu admite alte păreri decît pe ale lui. „Aceasta este părerea mea, și o împărtășesc“, e o vorbă legendară, care ar putea fi foarte bine lozinca lui Moș Teacă.

Precum se vede, cazul se complică cu multă trufie, cu multă prostie și cu autoritate enormă.

Ar fi dar nedrept să afirmăm că Moș Teacă este numai militar. Lărgindu-i cercul de activitate, studiin-

du-l de aproape, el poate fi cu aceeași ușurință prefect, profesor de universitate, medic, comisar comunal, arhimandrit, gardist, avocat, senator, comerciant de coloniale, orice — pentru că în toate breslele acestea întâlnim însușirile de mai sus, în unele mai mult, în altele mai puțin.

Și iată pentru ce am crezut că se impune să scoatem pe Moș Teacă din specialitatea cazonă, ce i-am dat în volum, și să-l introducem în ziaristică. Aci câmpul de operație e mult mai vast, căci ziarul este o enciclopedie a 20 bani exemplarul, o enciclopedie care nu cruță nimic.

De prostia umană, îmbrăcată în haina teoriilor adânci sau în mantaua autoritarismului nejustificat, ne izbim pe fiecare zi. Sîntem dar siguri că nu vom pătimi de lipsă de materie. Dimpotrivă, avem credință în viitorul lui Moș Teacă, și facem aci declarația noastră de război.

Moș Teacă își desfășură steagul, scoate spada și avansează ca un erou ce este, cu gândul că toată campania lui va reuși să puie în evidență producțiunile politice, sociale, literare și morale ale acelor care pătimesc de boala moștecismului.

— Du-te, mîndre căpitan! Apari în lagărul vieții, luptă... și-ți va fi mormîntul încoronat de flori.

Se-nțelege, am dori ca mormîntul să ți se sape cît mai tîrziu; dar asta nu atîrnă de vitejia ta, ci de virtutea acelor care se numesc cititori.

Zorile au sunat, să ne deșteptăm!

V-ați întrebat vreodată ce se face frunza care cade, steaua care piere, speranța care te lasă? V-ați întrebat vreodată unde se duc visurile noastre cînd se smulg și zboară?

Eu m-am întrebat adesea, vai! în orele mele de durere, cînd nimicul acestei vieți deșarte îmi apare înainte ca un mare punct de întrebare. Am plîns și eu cu arborele ce rămîne gol — mai mare rușinea! — în mijlocul grădinii; am plîns cu steaua pîlindă, cu tînarul fără speranță, cu marinarul fără busolă, și am înțeles pe cei ce nu mai pot avea nici visuri! O, i-am înțeles și i-am plîns, i-am plîns și i-am înțeles! Credință-știință; știință-credință.

Și, cu toate astea, frunzele au continuat să cadă, stelele au continuat să pice, oamenii să plîngă...

Pîn-aici, toate bune. Este însă o singură ființă care tocmai cînd ți se pare că a căzut, tocmai cînd, adică, ți-e lumea mai dragă, te pomenești că apare mai țanțoșă ca oricînd.

Este Moș Teacă.

De obicei, cînd ghetele se rup, le arunci sub pat; cînd cad frunzele, le mături; cînd cade o cocoană, o ridici; cînd însă cade Moș Teacă, statul are obicei

de-l face cel puțin senator, dacă nu jandarm rural. Se spune în armată că dacă micul echipament se deteriorează, trebuie trecut la reformă ; singur Moș Teacă, cu cât e mai deteriorat, cu atîta e urcat mai sus, cu atîta îi dăm lui grija de a reforma țara.

Nu trebuie dar să vă mirați cînd auziți că Senatul e plin de Tufelcică, Vrabie, Lămotescu și alte teci ruginite ; guvernul are destulă vasilină ca să le scoată rugina ; este diurna, este acest puternic frecător și lustruitor parlamentar.

De regulă, senatorul ex-Teacă e guvernamental. Asta provine din cauză că un guvern are nevoie de membri disciplinați, și nimeni nu poate cunoaște mai bine această virtute cazonă decît aceia care au tecit și s-au tocit vreme îndelungată.

În alte ramuri omul ajuns la pensie e pus deoparte ; în armată, însă, nu. Acolo, cu oît ești mai pensionar, cu atîta ești mai apt pentru Senat ; și dacă nu mai poți comanda o companie, ești destoinic să conduci o țară — căci țara e țivilă.

Odinioară se spunea că fiecare soldat poartă în gibernă bastonul de mareșal. Azi se poate spune că fiecare Moș Teacă poartă în teacă diurna de senator.

Fiecare soldat poartă în gibernă bastonul de mareșal !

— A venit răcuții ! A venit răcuții !
Strigătul acesta ieșea din gurile tuturor soldaților, care umblau nebuni de bucurie, parc-ar fi vrut să ducă vestea prin toate colțurile cazărmii. Și toți se veseleau văzînd recruții așezați pe două rînduri în sala podită cu asfalt. Bucuria n-avea margini ; mai ales leaturile din urmă aruncau capelele-n sus, strigînd cît le lua gura : „Ne-am dus, mă !“

Sfioși, aiuriți, stau noii-veniți. Și, tot strîngîndu-și împrejurul trupurilor sucmanele zdrențăroase, holbau ochii în jurul lor, neștiind să-și dea socoteală de veselia celor ce aveau să scape, zîmbind cîteodată la glumele soldaților vechi, care se-ntorceau de la masă cu gamelele și cîte o bucată de pîine neagră-n mînă.

Soldații se tot învîrteau printre recruți, și cei mai vechi căutau să-i puie la mînă cîte ceva.

Printre cei noi, tipuri de tot felul. Veneau tocmai din fundul Moldovei și acum vedeau pentru-ntîia oară Iașii.

În dreapta, unul zdrențaros și cu fața galbenă își rotea ochii cu spaimă de jur împrejur, ca-n fața unei lumi nouă, necunoscute ; altul, mai încolo, părea mai vioi și tot îndrăzne, din cînd în cînd, să ridice ochii

spre soldații vechi, care nu-i păreau atât de răi cum îi vorbea satul.

Și tocmai în fund, la flancul stîng, retras de lîngă tovarăși, ședea un tîrgoveț tînăr, cu fața nepîrlită de soare, ținînd în mîna-i albă o umbrelă de mătase vișinie.

Din anii petrecuți în grefa Tribunalului de Ilfov îi rămăsese colțul de păr pe frunte, degetul cel mic de la mînă ținut la distanță de celelalte... ca statuia lui Gheorghe Lazăr, și un dispreț suveran pentru desculții satelor, cu care era acum silit să stea alături. Din cînd în cînd, își ducea la nas batista-i parfumată și-și dregea colțul pe frunte, scoțîndu-l cît putea mai mult de sub pălărie.

Cei vechi se tot învîrteau împrejurul recruților.

— Măi băietane, întrebă unul, cît cei tu pi căciulița iast' neagră? Că de-amu nu-ți mai faci nici o trebuință!

— Dă...

Și recrutul dedea din umeri.

— Da' pi betili celea ci mi-i lua?

— Dă...

În fund, unul își găsisese „un sat“.

— Da' lelea Măriuca?

— Dă... ea amu s-o dus hăt-încolo, la Oroftiana, la on moș a ii, că i-o ars casa din Păltinești.

— Da' bădița Ghiorghi?

— A Saftii chiaburului?

— Iei!

— Îi! El amu-i tari scîrbit, că Ancuța o luat pi Vasili a moș Albului...

— Ien taci! Irrra!...

Un sergent se dăduse pe lîngă „nemțescul“ din fund.

— Dumneata ești tot recrut, musiu?

— Da, recrut...

— Da' cum de v-a adusără cu țărani ăștia?!

— Eu știu? În ziua de azi nu să mai dă nici o considerațiune unui băiat mai dă familie. Nici n-a vrutără să știe, m-a adusără dă la București pentru că

am contat acum vo cîteva luni cu domiciliu în Botoșani. Parol d-onor, m-am stenahorisit¹!

Și, dezgustat, sătul pînă-n gît de atîta ședere între sucmanele jegoase, scoase o tabacheră roșie cu o pot-coavă de metal deasupra și începu a-și face țigară. Cînd isprăvi, își aduse aminte și de sergent.

— Poftiți, faceți țigară?

— Vă mersi... ca să nu vă refuz.

Și, la rîndul lui, sergentul începu să răsucescă o țigară groasă... ca dintr-al altuia.

*

Se auzi în curte un semnal.

Din toate părțile începură să alerge ofițeri, sergenți, soldați. Fiecare se grăbea să-și găsească o treabă, și din gură-n gură auzeai aceleași cuvinte: „Vine don colonel“.

Colonelul urca scările încet, greoi, cam adus de mijloc, cu o mînă pe sabie și cu alta-n vînt; barbișonul sur, adus înainte de vîrf îi atîrna solemn de la bărbie.

Toți își luară poziția. Un moment, nimeni nu mișca, amortiseră și degetele, ochii nu mai sclipeau. Prin imitație, fără voie, recruții ședeau și ei smirna. Pe toate fețele, aceeași frică, numai tîrgovețul vroia să pară mai puțin mișcat, dar picioarele-i tremurau și ochii i se fixaseră pe vîrful ghetelor, de unde de-abia zgîndărea cu vîrful umbrelei o bucățică de noroi.

Colonelul ceru un condei, iscăli cîteva hîrtii, apoi se sculă, își luă un aer mai grav, băgă degetele de la mîna dreaptă între nasturii de la piept ai tunicii, puse stînga pe mînerul săbiei și începu un discurs emoționant — ai fi zis: Mihai Viteazul la Călugăreni:

„Copii! Să fiți cuminte, să vă siliți... Cariera armelor e frumoasă, e nobilă! Pentru consolidarea patriei, sîntem datori cu toții să ne sacrificăm! Să fiți ascultători și supuși, căci, cum s-a zis cu mult rezon-

¹ A se stenahorisi — a se tulbura, a se neliniști. Aici cu sensul de a se sătura.

disciplina este sufletul armatei! Mai mult valorează o mână de oșteni disciplinați decât o trupă de mercenari!

Ofițeri, subofițeri, caporali și soldați, fiți blânzi, dar severi cu recruții! Fiți imparțiali, dar riguroși în aplicarea pedepselor: recompensați virtutea, pedepsiți viciul! Nu uitați că cea dintâi datorie a unui superior este aceea de a fi un părinte bun, dar sever...

Recruți, fiți confienți în șefii voștri și respectoși drapelului, căci, cum s-a zis cu mult rezon, drapelul este simbolul onorului, precum onorul este simbolul drapelului! Adevăratul soldat este acela care moare la umbra drapelului ce i-a conflat patria-mumă, dar nu-l lasă din mână. Trăiască dar majestatea-sa regele, trăiască armata română! Rupeți rîndurile, *marș!*"

— Strigați „trăiți“, mă! strigați „trăiți!“! șopteau sergenții pe la spatele recruților când colonelul își sfîrși discursul.

Dar recruții erau pe altă lume. Severitatea colonelului și frica ce citeau pe toate fețele le-nghetase inima. Numai tîrgovețul aproba din cap și spuse sergentului de alături:

— Foarte bine a vorbit.

În sfîrșit, i-a băgat prin compănii.

Căpitanul se apropie de sergentul-major:

— Vezi, să scoți garnitura de reformă și s-o dai pă oameni. Caută să... să nu fie... știi... așa plină... de insecte!

— Prea bine, -nțeleg!

— Și sergentul de zi să le dea pîinea... și rachiu. Dup-asta să mi-i tunză pă tobă. Hainele lor să le ducă la magazie; le-om vinde cînd s-o fixa ziua de licitație.

— Prea bine, -nțeleg!

— Vezi că eu acum mă duc la masă. Cînd m-oi întoarce, să gădesc tot gata.

— Prea bine, -nțeleg!

Și căpitanul ieși, după ce luă un rachiu și o coajă de pîine și puse pe un soldat să-i șteargă ghetetele și gulerul mantalei.

Tîrgovețului îi luase Dumnezeu glasul cînd a văzut hainele ce avea să-mbrace de-acuma-nainte. Curgeau peticele de pe ele și parcă umblau singure. Soldații spuneau că hainele astea făcuseră și războiul de la 1877.

Sergentul-major făcea zîmbre la tabachera cu potcoavă și-i pusese gînd rău. Începu să vorbească tîrgovețului despre avantajile pe care le are un soldat să se ia bine cu „gradele“ și mai cu seamă cu sergentul-major, care este, după căpitan, „suflătul companiei“. Dintr-una într-alta, aduse vorba despre tabacheră:

— Iii! Ce frumoasă tabacheră! Am căutat și eu una așa, da' n-a fost posibil să gădesc. Dac-aș găsi, momental aș lua una. Mă-nnebunesc după tabacherile cu potcoavă! De unde ai luat-o?

— Asta-i din București.

— Din București? Ce spui?! Și scumpă să fie una așa?

— Nu, un bagadel, patru franci!

— Ieftină.

— A, am avut alta mai frumoasă, pentru țigări, da' mi-a furat-o...

— Ța-ța-ța! Auzi, domnule!?! Ei, cum?

— Știu și eu?!

— Dă să ți-o ții eu pă asta, că aici sîntără mulți lungi de mîna...

— Aș! Acuma mă păzesc eu, că m-am fript o dată!

— Curat! Cin' să frige la ciorbă suflă și la iaurt...

— Sigur.

— Dar... să-ți spui drept... dacă mi-ai da-o mie spre sovînir... ți-aș fi îndatorat...

Se auzi plantonul strigînd: „Drepti!“

Venise un ofițer.

— Sergentul-major!

— Porunciți!

— A plecat don căpitan?

— Da, să trăiți, don locotenent!

Ofițerul ieși fredonînd:

On dit que l'on te marie!...

¹ Se spune că te măriți (fr.).

Sergentul-major era furios : tabachera-i zburase cu potcoavă cu tot, iar fostul copist la grefa Tribunalului de Ilfov se pierduse prin cazarmă.

★

Lângă ușa, sergentul de zi împărțea pîinea recrutilor, care rupeau dintr-însa parcă nu mîncaseră de-un an.

— Măi leat, striga un căprar, să nu faci firmituri pã jos, că nu ești acas' la tat-tu !

— Dă, om grijă...

— Ce „om grijă“ ?! Vezi să nu te *grijesc* eu mai curînd ! Aici nu merge cum crezi tu. Ori gîndești, poate, că ai slugi să măture după tine !...

— Ba nu ; da' undi și cadi și mîncăm ?

— Unde ? În căciulă ! Tu nu pari prost ; de unde ești ?

— Di la Scuteni.

— Și al cui ești tu din Scuteni ? Am fostără noi p-acolo cu reghimentu.

— Ați fost ? Apîi, dacă știți, mai la vale de primărie este o ogradă mare cu două case : într-una ședi tãtuța și-n cei di la vali sor-me cei măritatî.

— Da' cum îți zice ție ?

— Neculai a Sultanii.

— Da' alde tat-tu, alde mă-ta sîntără oameni chia-buri ?

— Dă, gospodari...

— Fruntași ? Ce 'iceau ei cînd ai plecat încoa ? Nu să boceau ? Ori zi : ba bine că nu !... Ți-a datără bani mulți ?

— Dă, numa cît vreo triizăci di franci...

— Și ce i-ai făcut ? I-ai dat pã gîrlă ?

— Li am tãti, fără cît on leu di parali.

— Apăi, bine, bine... Tu o s-o duci foarte bine... dacã... dacã ți-ei face datoria. Să nu-ntorci vorba-napoi la un sergent ori la un căprar, că pîn' la ofițeri — ei sîntără mosafiri în companie. Vorba aia : pîn' la 'Mnezeu te fură sfinții ! Să cauți cît ai putea să nu trăiești rău, cu căprarii mai ales, că — păcum îți spusei —

VIAȚA MILITARĂ

Antor Parcelliana

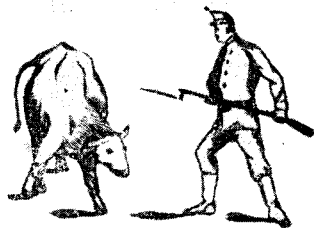

BUCUREȘTI

13, „SINDICATUL MĂȘII“, PASAJUL „VIAȚA MILITARĂ“
1960.

Facsimil după diferite volume apărute în timpul vieții scriitorului

(Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România.)

Epizootia

Facsimil după ilustrații la unele volume apărute în timpul vieții
lui Anton Bacalbașa

ei sîntără mai mari în cumpanie ; că ofițerii — văzuși
tu singur adineaorea pă căpitan — ei stă un ceas și
să duce. Ține minte, că eu nu te-nvăț dă rău !...

*

Peste un ceas odaia era plină de părul recruților, pe
care îi tunsese „ca-n' palmă“.

Îi îmbrăcaseră în haine militarești ca pe o companie
de dezertori, așa atârnavu zdrențele de pe ei.

De-acum încolo, o viață nouă se deschidea înaintea
lor. Pletele țărănești tunse, livreaau îmbrăcată — de-a-
cum erau ai statului. Și viața asta necunoscută, pe care
o așteptaseră cu groază, avea să-i stăpînească încă trei
ani. Cînd au să scape și cum ? Haina asta îi strîngea ca
niște chingi din care nu te mai dezrobești pe vecie.

Un recrut stetea la fereastră. Privea la dealul de
pe care Galata-și arată zidurile fioroase cu biserica în-
negrită de vreme. Galata ! Auziseră de dînsa. „Cine
nu-i deciuclinat, acolo putrezește !“ Și privirea-i se
pierdea departe-departee, peste dealuri, într-un colț de
pămînt pe care cu sudoarea frunții îl muncise, unde
erau toți ai lui, unde era Ileana, cu care copilărise
și cu care gîndea să-și unească soarta, unde erau în-
gropate toate visurile copilăriei și toate năzuințele ti-
nereții, dragostea și patimile lui... De-acum, cine știe
dacă va mai călca o dată pe pămîntul iubit... De-acum...

— Măi băiete !

Recrutul tresări. Era un sergent.

— Măi băiete, nu te mai gîndi acas'. De-acuși în-
colo să fii cu mintea numa la armată dacă vrei s-o
duci bine. Las-o dracului pă fata lui nea Ion, că-și gă-
sește ea petrecanie... Te-ai făcut catană, numa la cătă-
nie să te gîndești...

— Dă, domnule, m-oi gîndi...

— Ia ascultă, cînd vorbești cu un grad, să nu-i mai
zici „domnule“, că aici nu merge ca la primărie, cu
notaru. Zi „domnule sergent“ ori „domnule căprar“ —
ce o fi gradu lui.

— Pîn' ce-om deprinde și noi.

— Mai întrebați din soldații vechi, că pă urmă, când n-oți ști o să vă fie greu.

— Înțelegem.

Și sergentul pleacă, strigînd pe un soldat vechi :

— Petre Gheorghe !

— Porunciți, să trăiți, don sergent !

— Und' ți-e fața de pernă ?

— Trăiți, don sergent, mi-a furat-o când am fost la arest...

— Cin' ți-a furat-o ?

— Nu știu, trăiți, don...

— De ce nu știi ?

— ?

— De ce nu știi, mă ?

— ?

— N-auzi, de ce nu știi ? Am să te rapurtez să te dea în judecată pentru pierdere de echipament cu rețidiv... știi c-ai mai pierdut și o gaică... Escadroanele de sfinți care se țin după Hristos ca jandarii după maiestatea-sa regiul !! Pînă-n trei zile să faci perna, că te bag în boală !

— Să trăiți, don sergent, dați-mi voie să vă spun ceva : n-am parale, că știți bine că la-nchisoare nu se dă soldă...

— Să ai !... Lumînarea cu care a umblat Dumnezeu în noaptea-ntîi când a făcut lumea ! Că don căpitan pă mine m-apucă ! Auzi, mă ?

Și doi pumni răsunară înfundat în falcile soldatului. Recruții se uitau cu groază. Frica-i îngălbenise pe toți.

— Trăiți, don sergent, nu mai e ordin de bătaie, răspunse cu ochii-n pămînt cel bătut.

— Ce-ai zis ? Ce-ai zis ?? Nu mai e ordin de bătaie ?! Auzi deciuplină ! Bine mă, așa mural știi tu să dai la răcuți ? Am să te dau în judecată pentru pierdere de echipament cu rețidiv și răbeliune-n timp dă pace ! În loc tu să spui la răcuți : „Mă, când ai vedea pă don sergent ori pă don căprar să te-apeuce frigurile, să intri-n pămînt !“ tu-i înveți la insubordinație ! Așa ai învățat la tiurie ?... Papucii Maichii Precistii și lin-

gura cu care bea arhanghelu grijanie în ziua de Blagoveștenii !... Las', că te-nvăț eu melitărie !...

Și alți doi pumni răsunară.

Se auzi gornistul sunînd de masă.

— Aide, strigă sergentul de zi, lingura și strachina ! Treci pe două rînduri, leat, treci mai iute, că te ia mama dracului !

Un recrut se apropia.

— Domnule... Nia nu ni-o dat pîine.

— Dă ce ?

Un soldat vechi răspunse :

— Nu s-a ajuns o pîine.

— Dă ce nu s-a ajuns ?

— Trăiți, don sergent, cît am fost eu de platon, ați luat una domnia-domniilor-voastre de ați mîncat-o cu tocană particulară.

Se auzi o palmă.

— Nu ți-e rușine să minți, mă ? Când am luat ? Apoi către recrut : Marș de-aici ! Ai venit de-acasă, să-ți cumperi !

— N-am parale...

— Să ai ! Ce treab-am eu ?! Ai s-o duci rău dacă dup-acum ai început cu mofturile !

Porniră la masă.

Cazanul fu scos în curte și soldații se apropiau unul cîte unul cu capacul ca să-și ia porția.

Tîrgovețul cu tabachera potcovită ieșise și el, nu ca să mănînce, dar „ca să aibă o idee“.

Sergentul îl duse tocmai lîngă cazan, pe deasupra căruia un regiment de muște zăcea decapitat.

— Ce, domnule sergent, de asta mănîncă toți ? Întrebă tîrgovețul.

— Păi !

Stăpînul tabacherei își puse batista la nas.

De la cazan l-a purtat prin bucătărie. Pe jos nu se mai cunoștea dac-a fost odată podit cu asfalt ; acuma se vedea numai ceva cenușiu, crăpat, și vreo cîteva băltace de apă stropșiseră pereții. Într-un colț două hîrdaie cu apă, peste care plutea o pojghiță de grăsime

albă, împeticată. Niște tocătoare murdare pe mese, iar în cui obligatorul șir de ardei și legătura de usturoi. Cazanele murdare fierbeau într-una, iar în fundul unei colosale putini de borș, în care nu rămăseseră decât huștile, muștele jucau în pas de voie.

În fundul plitei sfîrșia un capac de bidon plin cu ficat.

Tîrgovețului îi mirosi a tocană.

— Da' acolo ce-i? întrebă dînsul.

— E niște tocană mai particulară, a noastră, răspunse sergentul.

— A, va să zică nu sînteți puși în bani...

— Ba da, da' mai facem și cîte o tocană, așa, de richiziție.

Cînd au ieșit din bucătărie, afară, împrejurul cazanului, nu s-auzeau decît vorbele astea :

— Mai pune niște grăsimi !

— Dă o porție mai slabă !

— Ăsta-i zgîrci !

— Ăsta-i ciolan !...

Din cînd în cînd, glasul căprarului, care striga la recruți :

— Ho ! Ho, răcane ! Mai la urmă ! Încă nu ți s-a curățit mațele de mămăligă ! Ce te-ndeși așa, ca fata mare la argea ?...

La teorie.

Un căprar stă în fața recruților și le spune :

— Stați la marginea patului, mîinile pã genuchi ; n-ai voie să miști, nici să-ntorci capu, măcar de-ai muri. Să nu clipești din ochi, leat, și să ascuți ce ți să spune, ca să-ți intre-n devlã. Și, după ce tuși cazon, căprarul începu : Deciuplina melitară este o supunere oarbă... care aveți o țigară ?

— Am eu, să trăiești, domnule, zise un recrut și scoase din tunică o pungă de piele strînsă cu baiere la gură și pe fundul căreia de-abia se zărea puțină mahorcă prăfuită.

Căprarul sucea țigara.

— Domnule, eu am voie să iau o țigară di tiutiun ? întrebă recrutul, mîndru că avusese onoarea să dea o țigară „unui grad“.

— He, he ! Nu te uita ce fac eu. Cum ai să fumezi tu înaintea mea ? ! Nu te gîndești ?

— N-am știut.

— Apăi să știi. Infirioru nu poate fuma înaintea supiriorului său, fie-n timp dă pace, fie-n timp dă rezbel.

Recrutul își strînse punga, uitîndu-se cu jind. Și se gîndea : „Batîr on fum sî fi tras !“

Căprarul începu iar teoria :

— ...oarbă a infiriorului către supirioru său. Armata fără deciuplină ar fi... dați un chibrit.

Un recrut îi aprinse un chibrit, și căprarul, aprinzîndu-și țigara, murmură printre dinți :

— Du-te la loc ! Apoi, urmînd : ...o adunătură dă oameni pirculoși sucietății. Deciuplina este sufletu armatii... Băgați dă seamă, c-am să vă pui să ziceți după mine...

Dar recruții numai cu ochii erau la căprar. Gîndurile lor erau departe, peste dealuri, la satul lor, la casa lor. Cîntă deosebire între teoria din cazarmă și poveștile de la șezătoare ! Toate basmele căprarului, din care nu-nțelegeau nimic, pe o ureche le intrau și pe alta le ieșeau... Unde-s poveștile cu feți-frumoși care răpesc pe Ileana și le duc departe, prin pădurea de argint, în palatul zînelor ? Unde sînt glumele flăcăilor, sfiala fetelor, ochii închiși ai bătrînelor, începuturile de dragoste și jocurile nevinovate, și ușoarele strîngerii de mîna, tot farmecul unor vieți tinere ? Disciplina militară este o supunere oarbă !...

Și unul din ei, tot gîndindu-se acasă, își vedea iubita plîngînd, fugind de strîngerile-n brațe ale flăcăilor dușmănoși de norocul lui, și scoase un oftat adînc...

Dar căprarul uitase de mult oftaturile din vremea de recrut.

— Ce oftezi, măi ? Nu să oftează la tiurie ! Ți să pare grea meliția ? Da' ce-o să mai vezi încă ! Ia, mai

bine, spune-mi ce-am zis pîn-acum, că eu nu pasc bocii acilea !

Recrutul se sculă-n picioare.

— Haida, zi, de ! Să te aud... Deciuplina...

Cu glas înăbușit, recrutul începu :

— ...Deciuplina... sucietate... supirioru...

— Așa, măi ? Vezi dacă nu bagi dă seamă ?... Ce filosofie mare e să-nveți ?... Mai zi o dată !

— Deciuplina... sufletu... adunăturii...

— Așa te-am învățat eu ? Hai ? Așa te-am învățat ? Ia să te fac eu să fii cu mintea acilea ! Că doar acușica-ți spusei dăstul dă limpede și pă isplicatelea ; nu-i ca să zici că n-ai înțeles... da' ți-e gîndu la dracu !...

Îl luă de mîna și-l duse în fața lămpii din perete.

— Ai să-mi stai aici toată seara. Șezi într-un picior, ridică mîna dreaptă-n sus și mișcă din degetu arătător mereu ; capu sus. Și nu clipi. Așa să-mi stai. Și să știi, asta să cheamă „să chemi pă dracu dă la lambă“.

Bietul recrut se poticnea mereu. Îl durea mîna, îl dureau ochii de para lămpii, dar cînd vroia să lase piciorul pe pămînt, să-nchidă din ochi sau să lase mîna-n jos, auzea glasul căprarului :

— Cheamă pă dracu dă la lambă, că acuma viu la tine !

Nenorocitul lăsase capu-n jos încetul cu încetul, iar din deget de-abia mai putea mișca. Căprarul îl zări. Se apropie de dînsul, scoase o țepușă de lemn din buzunar și o puse recrutului sub bărbie.

— Mai lasă-ți dovleacu-n jos, dacă poți !

Dar peste un ceas recrutul îngălbenise. Se sprijini de zid și lăsă mîna în jos, apoi căzu pe scînduri ; țepușa-i sîngerase bărbia.

— Du-te la loc ! Îi strigă căprarul. Acuma te grațiez, pent' că ești răcut, da' mai tîrziu te ia mama dracului !

Cînd le-a dat drumul de la teorie, li se părea de bucurie c-au scăpat și de miliție...

*

În seara aceea sergenții făceau un chef cazon la cazarmă. Trecuse o lună de la „însumarea“ recruților. Acum, mai cu ghionturi, mai cu pumni, știau „deciuplina“ pe de rost.

În fund lîngă fereastră stă sergentul-major, doi sergenți și tîrgovețul cel cu tabachera, sau mai bine cel fără tabacheră — căci îl convinsese sergentul-major că e o rușine ca „părintele companiei“ să nu aibă asemenea obiecte de artă. Și pe cînd în sobă se frig niște bucăți de carne înțepate de baionetă, două plosci cu vin trec din mîna în mîna, din gură-n gură...

— Așa mă, zice un sergent, s-a dus dracului me-liția ! Alt-dată era viață, aveam avanturi, nu glumă ! Acuma numa ofițerii au parte : unu-i cu popota, altu cu ordinalu trupii... n-o să mai vezi reangajați cît cucu !...

— Ba bine că nu ! Azi s-a stricatără și soldați și tot. Cînd cei unuia o țigară, îți face mutre, parcă i-ai cere pă a bătrîna !

— Da' eu ce să mai zic ?! răspunse sergentul-major sucindu-și sfîrcul mustăților ; cînd eram pă 78 în Dorobanți, nu mă mulțumeam cu trei-patru sute dă franci pă lună ! Acuma, tufă dă Veneția și clei dă ogar !

Și oftă adînc.

— Știți ce, don sergent ? zise tîrgovețul, care, grație micilor economii realizate la grefa onor. Tribunalul Ilfov, trăia tot printre „grade“. Haidi să punem pă Potoroacă să ne cînte. Are haz țiganu !

— Bine zici !

— Zău așa !...

— Da' mai dai un chil d-ăsta roșu ? întrebă sergentul-major.

— Cum să nu ?!

— Așa da. Apoi strigă : Potoroacă ! *Aorde mo* !¹

— Iaca-ndată ! răspunse țiganul, care nu vroia să vorbească-n limba lui.

Potoroacă se gătea să se culce, dar auzind porunca sergentului-major începu să se îmbrace. Era soldat de doi ani de zile. Rotund ca o minge, negru cu lustru, foarte caraghios îndeobște și mai ales la ordinul ser-

¹ Vino-ncoa, mă ! (n.a.)

gentului-major, Potoroacă ajunsese să trăiască bine-n companie de pe urma calității pe care o avea de-a-nvseli pe „grade“. Era scutit de corvadă foarte adesea, făcea de planton tot „schimbu-ntîi“, nu intra în gardă decît la locuri ușoare și pe deasupra i se treceau o mulțime de lucruri pentru care alții ar fi stat cu „cățeaua“ ori ar fi făcut „pluton de pedeapsă“.

Și Potoroacă aprecia foarte bine foloasele astea. Acasă fusese lăutar, încît cu insultele *boiarilor* și cu glumele lor era deprins. Pentru un ceas, două de caraghioslîcuri era scutit de multe nevoi; de aceea, cînd auzi glasul sergentului-major, se-mbracă îndată și veni înaintea lui.

— *Șo mai carêl ?*¹ îl întrebă un sergent care învățase două-trei vorbe țigănești.

— *Sașișto, o rai ; da keraimos ?*²

— *Mișto*³.

Toți făceau haz mare, mai mult de „camaradul“ lor decît de Potoroacă. Sergentul-major îi spunea într-una :

— Măi Vasiliule, tu trebuie să fii neam dă țigan. Zău, mă ! Dă unde ești tu dă loc ?

— Dă la Stîlpu dîn Buzău.

— I ! Apăi acolo sîntără toate șatrele țigănești. Acolo caută țiganii auru-n gîrlă... Să știi că ești țigan. Cîș, cioară, cîrrr !

Și ceilalți, după sergentul-major :

— Cîrrr !

Potoroacă se bucura grozav că găsisese un „grad“ din neamul lui și chiar răspîndea vorba că sergentul nu seamănă cu tată-său.

Chilul omului-tabacheră sosise și trecea de la unul la altul printre cei patru tovarăși de masă... Iar Potoroacă, imitînd cobza pe o baionetă, cînta mereu :

Șapte gîște potcovite

A plecat să se mărite...

¹ Ce mai faci ? (n.a.)

² Voinic, domnule sergent ; dar dumneavoastră ? (n.a.)

³ Bine (n.a.).

Și cînta, și juca, și se frămînta, își sucea picioarele, dădea din mîini, apoi se trîntea la pămînt și se făcea mort. Atunci unul din sergenți lua baioneta-n mîină și-l lovea de două-trei ori :

— Scoală-n sus, gaiță ! Uite, mă, a-nviat *șoșoiu*¹ !

În vremea asta, *chilul* se golea, iar fostul proprietar al tabacherii cu potcoavă se uita lung cum sergentul-major îl potcovise.

Amintirile grefei Tribunalului Ilfov erau toate în tabachera ceea.

— Nu mai dai un chil, Guță ? Întrebă sergentul-major pe tîrgoveț.

— Zău, parol dacă am vun ban la mine !...

— Aș ! Să poate ? ! Dumneata ești de familie, cum să n-ai ?

— Am, nu poci pentru ca să zic, da' sîntără la don căpitan...

— Stați, că vă dau eu un pont, răspunse sergentul din dreapta, întîiul direcționar al companiei.

— Haidi, să te vedem ce pricopseală știi !

— E un răcan de-ăștia noii cu parale.

— Care-i ăla ? Că i-am văzut mangoșiți rău pă toți...

— E Neculai a Sultanii ; l-am dibuit dă cum a venit.

— Bun, bun, haidi să te vedem !

Sergentul din dreapta se depărtă. Dete tîrcoale parților și ajunse în dreptul recrutului de la Scuteni.

Neculai a Sultanei dormea. Sergentul se apropie încet de el, îl apucă ușor de vîrful nasului și începu a-l striga cu glas dulce :

— Niculae, măi Niculae, mă Niculăiță, mă Nicule... Recrutul dormea greu.

— Măi Nicușor, mă... Scoal', flăcăiaș !

Se deșteptă. Într-o clipă fu în picioare.

— Trăiți, don sergent, ce-ați ordonat ?

— Stai jos, băiețaș. Lasă, că eu nu-s vodă ! Parcă nu sîntem tot oameni ? !

— Dă, așa-i, don sergent, da'...

¹ Iepurele (n.a.).

— Aș! Șia-s mofturoși care să sperie dă galonu lor dă la mînă...

— Irrra, don sergent, ci șuguięști mata?!
— Sîc, dă nuntă! Foarte sirios! Eu nu sînt ca alde cine știe cine...

— Dă...

— Măi Nicule, ia ascultă: împrumută-mi tu vo zece franci, cã ți-i dau eu la soldă.

— N-am, zău, don sergent...

— Mă loviși în pălărie! Da' nu știu eu cã ai? Nu mi-ai spus tu singur cînd ai venit cã ai treizeci dă franci?

— Am avut, da' s-o dus; am mai dat pi la unu, la altu...

— Car' s' zică, nu vrei să dai...

— Zău, don...

— Nu vrei, de? Bine; dacã te faci tu pentru două pese, lasă! Tot ție o să-ți pară rău...

Și sergentul s-a-ntors la locul lui, între tovarăși.

— Ei, întrebă sergentul-major, făcuși ceva?

— Pă dracu ghem!

— Apăi te lăudai...

— Nu v-am spus cã nu mai e meliție? S-a strica-tără și soldații, domle!

— Așa e! oftă sergentul-major. S-a-ntorseră toate alea pã dos. Cin' s-o mai reangaja d-acuma-nainte ca-tană să moară!

— Da' las', cã i-o fac eu! Să-și aducă aminte dă laptele care l-a supt la mă-sa cînd era d-o șchioapă!

Mai stătu puțin sergentul, făcu o țigară, apoi strigă:

— Un foc!

Soldații dormeau, cã trecuse de miezul nopții. Era pe la schimbul al doilea.

Într-o clipă, sergentul se descinse de centuron și începu a croi „pã un cap“ de la o margine la alta a ca-zărmii.

Soldații, speriați, săreau în sus fiecare cum putea. Era o zăpăceală întreagă: unora li se părea cã a sunat alarma, altora cã s-a făcut ziuă, nimeni nu-și dădea seama ce se-ntîmplase. Și vedeai sărind din toate păr-

țile. Deșteptîndu-se, unul striga „drepti“, altul „front“, cei mai mulți priveau cu ochi rătăciți în toate părțile.

Veni rîndul lui Neculai a Sultanei.

Sergentul își sumese mînicile de la tunică și-l lovi de două ori cu catarama curelei. Bietul recrut sări în sus zăpăcit. Strînse pătura în mîini, strigă de două ori „văleu!“, apoi privi aiurit. Dete cu ochii de sergent, care sta încruntat în fața lui. Băiatul chiaburului de la Scuteni pricepu numaidecît ce-i adusese focul ăsta pe cap. Își luă îndată nădejdea de scăpare. Fața i se făcu galbenă ca ceara și două lacrimi îi licăriră sub pleoape.

— Ai auzit tu cînd am cerut eu un chibrit? Hai? Ai auzit?

— Trăiți, don sergent... N-am putut... dormeam...

— Dormei! Dormir-ai mort! Nu vorbi-naintea mea! Ce te-am învățat eu la tiurie? Să dormi, hai?! Ia prubuluieste tu cã s-ar fi aprins, Doamne ferește, cazarma... Ce-ai fi făcut? Soldatu nu trebuie să doarmă atît în timp dă pace, oît și-n timp dă război!

— Trăiți...

— Nu vorbi! Și alte două lovituri răsunară. Infirio-rul n-are voie să doarmă în fața superiorului său în timpul sirviciului!... Ia să-mi vii încoace; las', cã-ți arăt eu somn îndată!

Recrutul se dete jos din pat. Sergentul luă tesacul¹ gornistului și-l azvîrli în pămînt. Tesacul căzu cu vîrful în scînduri și se înfipse zbîrnîind.

— Să-l scoți cu dinții, răcane! Am să te-nvăț meliție din vremea lu Pazvante! Să ții minte c-ai mîncat pî-nea statului!

Recrutul puse mîinile la spate, se aplecă de mijloc, apucă tesacul cu dinții de mîner și începu a trage; dar tesacul era înfipt adînc și rezista. La spatele lui Neculai, sergentul îl lovea mereu cu cureaua, strigîndu-i:

— Trage drept, rătane! Nu clătina tesacu, cã asta-i arma guvernului, nu-i oiștea lu tat-tu!

¹ Tesac — sabie scurtă și lată, purtată odinioară de infante-riști; baionetă.

Scena ținu cinci minute. Cămașa recrutilui se umpluse de sînge ca și mînerul tesacului. Căzu leșinat la pămînt.

— Stropiți-l cu rachiu ca să-i treacă dungile curelii ! strigă sergentul. Cît pentru dinți, las', c-au să-i crească alții, nu-i nici o pagubă ! Nu piere lumea ! Și veni din nou lîngă tovarăși. Nu mai e meliție, domle ! Dă cînd s-a desființat bătaia, nu mai e armată, e fleac !

Lui Potoroacă-i era rău. Îl trimiseră să se culce. Iar cheful ținu înainte, de astă dată cu rachiu cazon.

În fund, Neculai a Sultanei plîngea înfundat. În vremea asta tot satul îi trecea pe dinaintea ochilor, ca și cum ar fi vrut să-și ia rămas bun de la dînsul.

*

Din seara aceea începea pentru recrutul din Scuteni o viață nouă.

Pîn-aci, toți îl știau recrutul cel mai bun, era chiar pus pe „tabloul de avansare” pentru funcția de „fruntaș”. Nimeni nu știa ca el teoria, toate semnalele le învățase mai bine decît gornistul ; arma o mînuia ca un soldat vechi ; muniție ca a lui, în bună stare, n-avea nimeni în companie.

De atunci, însă, tot se schimbase. Îl vedeai pus la toate corvezile, prăpădit, zdrențaros, năuc de cap. De multe bătăi, asurzise, și toți spuneau că se preface.

Era sătul de viața asta ! Dormea de-abia cîte două ceasuri pe noapte, căci vecinic era pedepsit, ba cu ranița-n spinare, ba de planton. Iar dac-adormea uneori lîngă ușa, trudit, istovit, îndată bătăile curgeau. Era sergentul care-l pîndea :

— Dormi la post, hai?! Soldatu nu trebuie să doarmă la post, fie-n timp dă pace, fie-n timp dă rezbel !

În urma lui, soldații vorbeau într-una :

— Bietu a Sultanei ! Ce bun era la-nceput ! Știa și instrucția, și teoria ; da' acuma !... ferească Dumnezeu !

Și soldații-și făceau cruce oftînd.

Într-o zi, cînd să iasă la instrucție, caută Neculai pușca : nicăirea ! Numai vergeaua a găsit-o într-un maidan din dosul cazărzii.

Îndată-i dete-n gînd : „M-o calicit de-amu ! Mi-o aruncat pușca ! Văleu, cu ce am s-o plătesc eu ? M-o văzut grosu¹ de-amu“...

Vorbele sergentului-major nu-i ieșeau din minte : „Ți-ai vîndut pușca la vo cîrciumă, rătane. Am să te bag în pușcărie pentru deturnare de efecte melitare ! Pușca ține 75 dă franci ; te-a luat mama dracului !“

Și furierul îi făcuse chiar formele de dare-n judecată...

*

Însă a doua zi de dimineață mergea din gură-n gură vorba-n compania a șaptea :

— Neculai a Sultanii a dezertat !

Și soldații-și făceau cruce ; numai „gradele” ziceau :

— A dezertat a Sultanii Neculai ? Bine c-a dezertat ! Era un tîlhar !

¹ Gros — temniță, închisoare.

VIRTUTE MILITARĂ
(Dramă cazonă în opt timpi)

PERSONAGII

POTROACĂ, sergent reangajat pe doi ani
SERGENTUL-MAJOR, reangajat cu primă
GHEORGHE A ȘTEFANII, recrut moldovean
VASILE, deșcă veche
ZAMFIRESCU, locotenent distins
I-IUL SOLDAT
II-LEA SOLDAT
SERGENȚI, CAPORALI, FRUNTAȘI, SOLDAȚI
În garnizoana București. Leatul 1886.

Scena înfățișează „camera” unei cazărmi. În fund o ușă, alături fereastră ce dă în sală, lângă fereastră un restel cu arme. În dreapta o ușă ce dă în camera sergentului-major. În stînga, pînă lângă ușă, paturi soldățești, acoperite cu pături. Deasupra ușii, portretele mm.-II.

La ridicarea cortinei, soldații stau în picioare și spun pe de rost teoria. Sergentul Potroacă, cu o nuiă în mîină, ține tactul.

SCENA I

Potroacă — soldații

POTROACĂ : Deciuplina...
SOLDAȚII (*în cor*) : Deciuplina...
POTROACĂ : Melitară...
SOLDAȚII : Melitară...
POTROACĂ : Este...
SOLDAȚII : Este...
POTROACĂ : Sufletu...
SOLDAȚII : Sufletu...
POTROACĂ (*scurt*) : Armatii !
SOLDAȚII (*idem*) : Armatii !
POTROACĂ (*strigînd*) : Gheorghe a Ștefanii !
GHEORGHE : Zent !
POTROACĂ : Vino-ncoace !
GHEORGHE (*venind militărește*) : Trăiți, don sergent !
POTROACĂ : Așa să vine, măi dobitocule ?! Nu știi nici cum să vine-naintea superiorului, hai ?! Ia vezi, că acuma te-nvăț melităria ! Marș la loc !
GHEORGHE (*să răsucește-n călcîie făcînd stînga-m-prejur și se duce la loc zicînd mai-nainte*) : Trăiți, don sergent ! (*Dintre culise se aude glasul sergentului-major, care chefuliește, și strigăte de :*
„Vivat, à la votru“¹.)
POTROACĂ : Gheorghe a Ștefanii !
GHEORGHE : Zent !
POTROACĂ : Vino-ncoace !
GHEORGHE (*ca mai sus*) : Trăiți, don sergent !
POTROACĂ : Așa te-am învățat eu, măi idiotule ?!
Că mă bagi în cremenal ! Așa știi tu să dai un respect la un superior ? Prepune că mîine ar veni la cazarmă un grad, să zicem don general, cum te-ai prezanta ? Marș la loc ! (*Gheorghe se duce la loc militărește.*)
POTROACĂ : Vino-ncoa !
GHEORGHE (*același joc*) : Trăiți, don sergent !

¹ Corect : Vivat, à la vôtre — în sănătatea voastră (fr.)

POTROACĂ : Aha ! Acuma știi !? Car' s' zică, numa
la general știi să te oprești scurt !? Apți eu ce sînt,
mă ? Nu sînt tot superior ?

GHEORGHE : Ba da, trăiți...

POTROACĂ : Nu vorbi ! (*Îl lovește cu nuiaua.*)

SERGEANTUL-MAJOR (*dintre culise*) : Sergent !

POTROACĂ : Ordonăți, don sergen-major !

SERGEANTUL-MAJOR (*tot din culise și după ce a zis
din nou : „Vivat à la votru !“*) : Pentru ce nu-
începeți mai bine cum să se prezante ?

POTROACĂ : Îl învăț, don sergen-major, da' nu
vrea să-nțeleagă, nu-i deciuplenat !

SERGEANTUL-MAJOR (*intră-n scenă ; însă, înaintea
de a intra, se aude din nou între culise : „Vivat
à la votru !“*).

SCENA II

Sergentul-major, cei de sus

SERGEANTUL-MAJOR (*clătinîndu-se pe picioare*) :
Ce face ? Ce face ? E nedeciuplenat ? Lasă, că-
învăț eu acuma, să ție minte c-a fost în viața lui
melitar ! Dumneata ești de vină, că n-ai mîna de
fier... cu nuielușa aia nu faci nimica, domle !
(*Către Gheorghe.*) De ce nu știi să te prezanți
scurt, mă ? Ești un individ ! (*Pe ton recitativ.*)
Soldatu trebuie să vie militărește, calcă orizontal,
adică perpendicular, scoate bonetu cu mîna
dreaptă, îl trece-n cea stîngă și se oprește scurt,
bătînd cu picioru drept în pămînt, iar pe cel stîng
aducîndu-l vertical, adică oblig, lîngă cellant. Uite-
așa ! (*Execută mișcarea și o greșește împleticindu-se.
Apoi adaugă repede.*) Rîzi, hai ?! Rîzi de superior !?
(*Pe ton recitativ.*) Insulta superiorului în timp dă
pace !... (*Aprins.*) Ce articol e ăsta ? Sergent, i-ai
învățat ?

POTROACĂ : Da, don sergen-major !

SERG.-MAJOR : Apți de ce nu știi dac-ai învățat ?
Auzi, domle, să nu știe nici insulta superiorului !
Stai că te-nvăț eu !... Luați-l în spinare. (*Soldații*

nu se mișcă.) Ce, n-auziți ?! Vă faceți n-aude !
(*Ia baioneta de la sergent și se repede printre
toți lovindu-i. Atunci un soldat ia-n spinare pe
Gheorghe.*)

POTROACĂ : Cîte ordonați, don sergen-major ?

SERG.-MAJOR : Numai zece.

POTROACĂ (*lovind pe Gheorghe*) : Una !

SERG.-MAJOR : Ai să-nveți insulta superiorului ?

GHEORGHE : Iertați-mă, să trăiți, don sergen-major,
că-nvăț ! (*Aceeași scenă se repetă pînă la zece lovi-
turi. Din odaia serg.-major se aude : „Vivat à la
votru !“*)

SERG.-MAJOR (*către Potroacă*) : Pentru ce ai mîncat
o lovitură ?

POTROACĂ : N-am mîncat nici una.

SERG.-MAJOR : Ba ai mîncat ! Eu nu sînt beat !

POTROACĂ (*dă lui Gheorghe a unsprezecea lovitură*) :
Gata !

SERG.-MAJOR (*către Gheorghe*) : Acuma știi ? Să-nveți
minte ! Știu eu pentru ce nu-nvățați voi nimica !
Pent' că s-a desființat bătaia din armată ! Ia să
fie bătaie, să vezi cum ați mai învăța ! Auliu,
mamă ! Cînd eram eu răcut, pă 81, știu că era
meliție ! Acuma-i curată prosteală ! Atunci azvîr-
leai tesacu de zbîrnîia în scînduri și te punea să-l
scoți cu dinții. Acuma nu mai e meliție, nu mai e
deciuplină, nu mai e nimic ! Săraca bătaie, numa
ea v-ar veni de hac... Da' de ! Acuma nu să mai bate,
acuma e meliție nouă, de-aia sînteți așa de pro-
copsiți ! (*Lui Potroacă.*) Ai o țigară ?

POTROACĂ : Parol n-am, don sergen-major.

SERGEANTUL-MAJOR : Care are o țigară ? Să zică pre-
zent !

SOLDAȚII (*se reped care mai de care, se opresc scurt
și strigă*) : Pofțiți, să trăiți, don sergen-major !

SERGEANTUL-MAJOR (*după ce a luat o țigară de la
unul*) : Duceți-vă la loc ! (*Soldații fac stînga-mpre-
jur și se duc la loc. Serg.-major dă să intre-n odaia*

lui. La intrare se oprește puțin.) Pă dobitocu ăsta (arată pe Gheorghe) să-l pui un ceas cu căteaua-n spinare ! (Iese.)

SCENA III

Aceiași, fără serg.-major

POTROACĂ : Haide, gătește-ți amoniția... Ai auzit ce-a ordonat don serg.-major...

GHEORGHE (își strânge ranița, și-o pune-n spinare și trece la ușă cu baioneta la pușcă) : Văleau, mamă... De-amu nu mi-o rămas decît să dizertez !

POTROACĂ : Și nu sta rezemat, că acuma intră iar, și ai dat dă dracu !... Acuma să vă fac nițică tiurie din tragerea-n țintă... (Pe ton de lecție pe de rost.) Arma model 1879 se compune din următoarele particule, adică particuler... Este... ăsta... blocul, adicălea globul, cum e pă la lămbi d-alea frumoaselea ; al doilea țeava... adică țeava ; al treilea patu... adică... patu puștii, și al patrulea albia... cum ar fi o albie... de ! Va s' zică, pă ce cunoști o armă model 1879 ?

VASILE : Arma model 1879 are... o țeavă, un pat particuler și o lampă.

POTROACĂ : Ce lămbă, mă ? Ce visezi dă lămbă ? (Vrea să-l lovească.)

VASILE (ferindu-se) : Un glob dă lampă...

POTROACĂ : Apîi vezi, așa ! Globu-i glob și lămba-i lămbă... Ce-are a face griva cu iepurele ?

UN SOLDAT (cătrel altul) : Da' unde o fi globu, mă ?

ALT SOLDAT : O fi înăuntru, dracu știe !...

UN SOLDAT : Și cum nu să sparge, cînd dă foc ?

ALT SOLDAT : Apîi de, e glob cazon !

POTROACĂ : Ce vorbiți acolo, răcanilor ?

ÎNȚIUL SOLDAT : S' trăiți, don sergent, mă-ntreba cum de nu să sparge globu cînd dă foc cu arma.

POTROACĂ : Măăă ! O să-mbătrîniți, și tot proști o să rămîneți ! Cum să să spargă dacă nu-i ordin ? Apîi adineauri vă-nvățați deciuplina ? Ce este deciuplina ?

SOLDAȚII (în cor și cadențat) : Deciuplina... melitară... este... sufletu... armatii...

GHEORGHE (din ușă) : Drepti ! (Soldații își iau poziția.)

SCENA IV

Locot. Zamfirescu, ceilalți

POTROACĂ (apropiindu-se de locot. militarăște, ține mîna la chipiu pînă ce-și face raportul) : Să trăiți, don locotenent, în timpul sirviciului meu nu s-a-n-tîmplat nimic. Toate au mers în cea mai perfectă ordine !

LOCOT. (salută cu un deget la chipiu, apoi se întoarce către Gheorghe) : Da' ăsta ce-a făcut ?

POTROACĂ : S' trăiți, don locotenent, n-a știut insulta superiorului !

LOCOT. : Cînd ai de gînd să-nveți, mă ? Nu vrei să te faci și tu om ? Dobitocule ! (Se aude din odaia sergentului-major : „Ă la votru !“) Da' sergentu-major unde e, mă-nțelegi ?

POTROACĂ : E-n camera domniiii-sale cu niște subofițeri de la a patra !

LOCOT. : Iar s-o fi apucat de zaițeturi, mă-nțelegi... Eu... de, fi tolerez, mă-nțelegi, că sînt mai manerat, da' o să-și găsească odată beleaua ! Prea le face late, și o să se ducă, mă-nțelegi, dracului... Eu... de, sînt manerat ! (Intră în camera sergentului-major.)

SCENA V

Cei de sus, fără locot.

POTROACĂ : Va s' zică... un glob, o albie, un pat particuler și o țeavă... Ai învățat acuma ?

VASILE : Da, s' trăiți, don sergent !

POTROACĂ (recitativ) : Pentru a te servi de armă la tragerea-n țintă, o ridici oblig, adică pe... paralel cu pămîntul... și ochești prin mijlocul superior al creștăturii înălțătorului și prin vîrfu cătării... Ia zi !

VASILE : O ridici oblic, adică paralel, și ocheschi prin mijlocu supiriorului. (*Se aude afară gornistul sunînd ruperea rîndurilor de la teorie. Soldații fac o mișcare să se retragă.*)

POTROACĂ : Ho ! Ce v-ați pornit ? Vă grăbiți, hai ? ! Parc-ați scăpa din pușcărie ! Unde găsiți mai bine ca aici ? Cald-cald, învățatură-nvățatură, nimenea nu te bate, nu-ți zice nici dă-te mai încolo... Ce mai vreți ? Învățați, măi, că spre binele vostru este !... Cînd v-ați duce acasă, să știți și voi o vorbă mai ridică, s-aveți și o învățatură, nu așa, „am plecat vițel și mă-ntorc bou !“ Cînd te-o vedea fata lui nea Ion, să să sperie de tine, să gîndească că ești doftur, nu altceva ! Uite eu ! Ce credeți ? Că m-am născut așa învățat ?... Armata siriaca ! Ea mi-a deschis capu ! Ea m-a făcut om cum mă vedeți. Am avut eu, nu-i vorbă, și deșteptăciunea mea particulară, da' în armată m-am deschis mult.

SCENA VI

Cei de sus, locot.

LOCOT. (*din ușă către serg.-major*) : Va să zică, nu uiți, mă-nțelegi, și-mi trimiți de dimineață... Mai ales nu uita, mă rog ție, Mihăilescule, afacerea aia... Văd că s-a împlinit luna și te faci Gheorghe, mă-nțelegi...

SERG.-MAJOR (*dintre culise*) : ...Nu uit, mîine...

LOCOT. : Ei, bonsar, bon amiuzman¹...

SERG.-MAJOR (*tot dintre culise*) : Mersi, don locotenent. Las', că facem noi !

LOCOT. (*către Potroacă*) : Acuma poți da drumu oamenilor de la teorie... Care nu știe, mai aplică-le, mă-nțelegi, constituția militară... Că altfel nu merge, mă-nțelegi. Eu sînt manerat, dar... (*Iese.*)

¹ Corect : *Bonsoir, bon amusement* — bună seara, distracție bună (fr.).

SCENA VII

Cei de sus, fără locot.

POTROACĂ : Acuma la culcare ! Da' mai întîi să vă faceți cizmele ca oglinda, să-mi răsucesc mustața în ele ! Nu așa, de-a scăpării, c-apîi... ați auzit ce-a zis don locotenent !... (*Afară se aude sunînd rugăciunea. Potroacă comandă.*) La dreap-ta ! (*Soldații se-ntorc cu toții la stînga.*) Ce faceți ? Ați turbat ?

VASILE : S' trăiți, don sergent, răsăritu e la stînga...

POTROACĂ : Nu vorbi ! Am vrut să vă încerc să vedem, știți unde e răsăritu ?... Acuma zi rugăciunea. Al cui e rîndu ?

VASILE (*începînd*) : Tatăl...

SOLDAȚII (*în cor*) : Tatăl...

VASILE : Nostru...

SOLDAȚII : Nostru...

VASILE : Carele...

SOLDAȚII : Carele...

VASILE : Ești...

SOLDAȚII : Ești...

POTROACĂ (*dînd un pumn în ceafă unui soldat*) : Ce rîzi la rugăciune, mă jdane ? Rîzi de rugăciune, hai ? ! (*Îl lovește mereu.*) Să treci și tu cu cățeaua-n spinare și două zile sala de poliție ! Te-nvăț eu să mai rîzi la rugăciune ! Auzi spurcatu !...

SOLDATUL : N-am rîs, trăiți...

POTROACĂ : Nu vorbi la rugăciune !... Mîine la ploton de pedeapsă ! Am să te gonesc pînă ți-o ieși limba de-un cot ! (*Către ceilalți.*) Să zică numa unu !

(*Vasile zice Tatăl nostru începînd de la „în ceruri“. Toți își fac cîte trei cruci.*)

POTROACĂ : La front ! (*Toți se-ntorc.*) Acuma cizmele ! Și să n-aud vorbă, că uite sfîntu arhanghel ! (*Arată nuiiana.*) Numa periile să miște ! (*Toți se reped și scot din saci cîte o perie de cizme. Vin la marginea paturilor, se desculță și încep a freca.*)

SCENA VIII

Cei de sus, serg.-major

SERG.-MAJOR *(e beat bine. Iese urmat de doi sergenți și un sergent-major, tot așa de beți. Către Potroacă):* Dac-o-ntreba cineva de mine, să vii să mă chemi... Sînt peste drum... Mergem la Marița-n vizită! *(Arătînd spre cei cu ranița-n spinare.)* Pă măgarii ăștia să mi-i ții toată noaptea cu ranița în spinare. Să-nvețe minte că nu să joacă la oaste! Fiecare să-și facă datoria, nu numa eu și altu ca mine! *(Iese cu mantaua pe umeri cîntînd.)*

Ah! Ce fericită-i
Viața de soldat!
El de toată lumea
Este respectat!

(Soldații, care la intrarea serg.-major s-au oprit „în poziție”, încep a freca cizmele. Potroacă sucește o țigară.)

(Cortina cade.)

PREGĂTIRI PENTRU SURPRINDERE

— Haide! Treceți la gătit amoniția! A dat orden don general că duminica viitoare vine în inspecție să ne suprînză. Să nu mă faceți de ocară, că-i vai de mama voastră!

— Trăiți, don căprar, da' face inspecție și la micu ichipament?

— La tot.

— Da' noi, care n-am primit încă amoniție, să ne-o gătim?

— Da' ce, mă? Voi sînteți vodă?!

— Ba nu...

— Apăi dacă nu, ce te mai sclifosești?! Și să vă tundeți ca în palmă! Cînd s-o izbi musca, să facă plici!

— Trăiți, don căprar, nu-ș' cine mi-a furat pătura...

— De ce nu știi?

— Pesemne noaptea...

— Noaptea, nexe noaptea! Soldatu e dator să păzească amoniția statului, că de-aia-i soldat! Prepune că ești de santinelă în timp de război; cum o să-ți păzești tu postu dacă nici cînd dormi în timp de pace nu-ți poți ține ichipamentul? Să vii la mine să-ți dau eu o pătură. Am una de prisos... zece lei.

— Am înțeleș, trăiți, don căprar!

Căprarul aduce pătura.

— Uite, asta e. Scoate paralele.

— Asta e taman pătura mea.

— Cum a ta, răcane ?

— A furată, o cunosc după serie.

— Aha ! Ți-ai pus seria pă pătură, ca să zici că-i a ta ! Am să te dau în judecată pentru plastografie de pătură împotriva superiorului... Te-ai dus dracului, băiete !

— Trăiți, don căprar, iertați-mă !

— Să te ierte Al-de-sus... Scoate zece lei.

— Înțeleg, să trăiți !

— Haide, fiți gata... Duminica viitoare vine să ne surprinză don general... așa a dat orden... Mă !... vedeți să nu vă piară ceva pîn-atunci, că-i vai de mama voastră ! Tîrșoru vă mănîncă !

— Ofițerul :

— Să-ncepem la geografie. Stănică Ion !

— Orđonați !

— Spune-mi, unde sînt polii ?

— Trăiți, don locotenent, în lada lu don căpitan casier !

— Nu așa, rătane ! (Arătînd pe glob.) Uite unu aici și unu colo. Ai înțeles ?

— Am înțeles, trăiți ! (Ducîndu-se la loc, către alt soldat.) De calic ce e, vede numa poli !

Ofițerul :

— Acuma la geometrie. Să-mi spui ce numim unghi drept.

— Trăiți, don locotenent, unchi drept se cheamă că-i frate cu tat-tău.

— Nu așa, mocofane ! Uită-te colo în colțu cazărmii ; cum se numește aia ?

Soldatul (privind în colț) :

— Butoiașu cu rachiu cazon !

La aritmetică.

— Să-mi spui cît face de 7 ori 15.

— ?...

— Cîtă leafă ai tu pă zi ?

- 7 parale.
- Ei ? Cît primești pe chenzină ?
- Cît dă ordin don sergen-major !
Serviciul în garnizoană.
- Care este datoria soldatului în gardă ?
- Trăiți don locotenent, să apere postu contra inimicului !
- Da' dacă nu sînt inimici ? Atunci ce apără ?
- Atunci... apără de muște pã don căprar cînd doarme !

UN SERGENT-MAJOR

- Vasile !
- Porunciți !...
- Du-te la bucătar și spune-i c-am zis eu să-ți facă niște mîncare particulară. Vezi, să puie mai multă ceapă și să nu mi-o facă nesărată ca aseară, că-l dau dracului !
- Da' dacă n-o avea carne ?
- Să aibă !...
- Înțeleg, trăiți, don sergen-major.
- Și Vasile s-a răsucit „la stînga-mprejur“ pe amîndouă călcîiele și a ieșit.
- Cînd rămase singur, sergentul-major Guță se așeză pe pat, își scoase bluza, se mai scărpină de cîteva ori și, privind împrejurul lui, murmură : „Ce viață !“...
- Tot gîndind însă, simțea nevoie ca să fie mai comod, îl supărau cizmele și ar fi voit să scape bucuros de ele.
- Planton ! strigă el.
- Peste un minut ușa se deschise și plantonul intră.
- Cînd s-a oprit în fața lui Guță, a bătut tare cu picioarele în pămînt.
- Să trăiți, don sergen-major !...
- Dar, drept răspuns, acesta se trînti pe pat și întinse piciorul stîng.

Plantonul pricepu...

Se aplecă jos, apucă cu mâna dreaptă de călcâi, cu cea stîngă de virful ciuboatei și trase...

— Întinde obielile, să se usuce...

— Înțeleg.

— Și cizmele ia-le și le fă cu vacs. Cînd m-oi scula, să-mi fac mustața în ele. Să fie văcsuite cum îi dracu...

— Da' n-am vacs.

— Să ai!

Plantonul își făcu salutul și ieși.

„Nu mai e meliție, murmură Guță cînd se văzu singur. De spui bucătarului să-ți facă mîncare, îți răspunde că n-are carne, de spui soldatului să-ți văcsuiască cizmele, îți răspunde că n-are vacs. Și pentru ce? Pentru că nu mai e cnut.“

Se auzi o ciocnitură-n ușă.

— Intră! răspunse Guță somnoros.

Drept, ca un stîlp de telegraf, intră în cancelarie un soldat. Chipeș, cu cîteva fire de mustață, el se opri în fața sergentului-major și vorba țigănească „să trăiți“ trebui să s-audă.

— La ce ai venit, măi băiete?

— Pentru soldă.

— Ce soldă, măi? Ești nebun?

— Solda mea pe chinzina trecută.

— Da' ce, n-ai primit-o?

— Nu.

— Unde-ai fost cînd am împărțit solda la oameni?

— Am fost... știți că m-ați trimes domnia-voastră la cocoana Lina de i-am dus niște cămăși, obiele...

— Ei! Ei! Nu mîntui odată? Ce te-ai pus să-mi înșiri „micul echipament“? De ce n-ai venit cum te-ai întors, să-ți dau solda?

— Da' nu știți că m-a oprit duduia de i-am cărat trei hîrdaie de apă, tocmai de la podul cela, știi, cum mergi pe strada ceea — cum focu o cheamă? — faci la dreapta și ieși acolo...

— Nu știu nimic. Eu te-am trecut în condică că ți-am dat-o.

— Da' n-am nici fir de tiutun...

— Nu vroi să știu... să ai!...

— Înțeleg.

Soldatul plecă mîhnit.

La rîndul lui, Guță blestemă păcătoșia în care a ajuns armata din ziua de azi.

„Destulă procopseală, gîndea el; face soldatu ceva, îl bagă la pușcărie, parcă cine știe ce pedeapsă-i asta! Să odihnește cîteva ani de zile de pomană. Unde e bătaia pă care am apucat-o eu? Da' ce dracu? Vasile ăla-și face de cap astăzi. L-am trimis de două ceasuri după mîncare și văd că nu mai vine.“

Și începu să strige:

— Vasileeeee!...

Dar Vasile dormea în cazarmă.

Cînd au auzit soldații glasul stăpînului, care mai de care se grăbea să scoale pe Vasile.

— Scoală, măi Vasile!

— Mă Vasile, mă!

— Scoal' mă, că te cheamă don sergent-major!

— Unde e? Să trăiți! Porunciți! zicea Vasile, care se deșteptase somnoros.

— Aleargă, că-i în cancelarie, dă fuga, că-i foc!

Și Vasile-și încheie bluza, trase frumos pantalonii peste cizme, își așeză „limba“ cravatei, se șterse cu degetele la ochi și intră.

— Da' bine, mă, ce te-ai făcut? Eu credeam că te-ai pierdut. Unde e mîncarea?

— Mîncarea?

— Ei! Ei! Mîncarea!

— Vine acuma. Am pus-o să se mai încălzească.

— Du-te și adu-o mai curînd.

Peste cinci minute Vasile se întoarse cu un „capac“ plin cu mîncare.

Îl trînti repede pe masă, căci îl frigea și-și suflă peste degete.

— Acuma cere un rachiu de la căpraru de săptămîna și ceva pîine și pe urmă gătește de spălat.

— Prea bine!

Și peste vro cinci minute Vasile se întoarse înapoi cu mîna goală.

— Să trăiți, don sergen-major! Căpraru de săptămână cică n-are rachiu.

— Cheamă-l încoace. Aidi iute!...

— Don frunțaș Ianache! Don frunțaș Ianache! striga Vasile.

— Ce e, mă?

— Te cheamă don sergen-major. Aide, fuga!

— Porunciți! strigă frunțașul Ianache, care făcea pe căprarul de săptămână când se înfățișă înaintea lui Guță.

— Cum ai îndrăznit, măi pungașule, să-mi spui că n-ai rachiu?... Știi tu că asta e nesupunere și pot să te dau în judecată? Știi, mă?! strigă el, ridicând glasul mai sus.

— Ba nu, da' rog bunătatea domniei-voastre să-mi dați voie să vă spun ceva.

— Spune.

— Azi credeam ca să vă opresc ca totdeauna un rachiu, două, trei... Când colo, a venit don căpitan, a băut trei porții; a venit don locotenent, tot așa, a mai luat două domnii sergenți câte două porții; domniei-voastre v-am dat pînă acum trei; de unde să mai iasă? Că eu, de, îl primesc pă țanc, pă numărul oamenilor. Dacă dai soldatului porția mai deșartă, cică lăcramă.

— Ei și?!...

— N-am de prisos... să trăiți... eu de, v-aș da, da' mai am șapte oameni în gardă, are să vie acuma prăpădiți și are să ceară...

— Nu vroi să știu.

— Da' dacă n-am?

— Să ai!

*

Mîncă Guță cu poftă, băuse rachiu cazon și acuma se sinea la masă.

— A!... Poftă bună!

— Mersim, poftiți și dumneavoastră!

— N-aveți pentru ce. Noi chiar acuma am statără la masă. Da' veniserăm așa, de un aprompt de chef.

— Ce veste-poveste?

— Mergem diseară la „Trei plopi“. E o frumusețe! S-a deschis un fel de șantant grozav. A venitără niște șansoniste de-alea particulere, unguroaice...

— Da? Va să zică e ceva îndelegat! Atuncea merg.

— La sigur?

— Ne vedem. Numa să scap de raport. Ne-ntîlnim la „Vițelu cazon“.

— Parol?

— Parol!

În toată garnizoana nu era nici un ofițer așa de politicos, de amabil și de gentil ca locotenentul George Adonescu. Era cu neputință să se dea un bal, o serată, o simfonie cât de mare sau cât de mică, fără ca Adonescu să figureze în fruntea invitaților.

Și, fără îndoială, nu era o reputație uzurpată : danța fermecător, în brațele lui domnișoarele se simțeau răpite ca de un vârtej fantastic ; vorbea franțuzește cu o eleganță rară ; făcea damelor tot felul de mici servicii, atât de prețioase unor minți binecrescute ; era omul indispensabil, era, în sfârșit, cavalerul a cărui lipsă se simțea în orice salon, era crema politeței, aranjatorul de cotilioane, fala oricărei case cu pretenții, ființa fără care toate petrecerile lincezeau.

Afară de asta, serviciile lui pe lângă sexul plin de grații treceau marginile obicinuitelor politețe ajunse elementare. Adonescu dăduse dovezi că știe să apere cu spada și cu pistolul onoarea unei femei. De câte ori nu-și pusesese el viața-n primejdie, pentru a face să se respecte o femeie ! Odată s-a bătut în duel cu un țivil rău-crescut, care n-a găsit nimic mai bun de făcut decât să fumeze cu ostentație în fața unei doamne foarte respectabile ca frumusețe și ca poziție socială. După trei gloanțe

Coperte ale unor ediții apărute între anii 1954—1961

schimbate fără rezultat la 25 de pași, onoarea se declară satisfăcută; dar nu-i mai puțin adevărat că un moment viața frumosului cavaler atîrnase de doza de praf de pușcă pusă în pistol.

Altădată a pîlmuit în mijlocul teatrului pe un țivil care, după ce avea o mîină paralizată, apoi își permise să lovească cu cotul pe o doamnă. E de prisos să mai spun că lașul nici n-a îndrăznit să-și constituie martori; sînt unele reputațiuni în fața cărora nu poți decît să te pleci.

Dar aceea ce a asigurat încîntătorului locotenent o situație strălucită în ochii cei mai frumoși a fost duelul lui cu Spireanu, țivilul cela care și-a permis să afirme într-un bal că eticheta strictă e o convenție socială menită să acopere lipsa totală de sentimente, golul de sinceritate. Când tu însuți ești omul prin excelență adorator al etichetei, natural că ai dreptul să iei asupra-ți vorbele astea.

Și cavalerul ofensat a trimis chiar în seara aceea doi martori implicabili cutezătorului moralist. A fost un noroc pentru acesta că duelul s-a făcut la treizeci de pași, altfel, de mult s-ar mai fi adăugat o cruce în lumea cimitirelor.

Și acum, spuneți dacă nu aveau dreptate toți ochii albaștri ori verzi să-l caute cu nesăț, toate inimile să-l adore, toate buzele să-i rostească numele.

Da, aveau dreptate, mai ales că Adonescu mînuia tot așa de bine condeiul, ca și spada. Cîte zile onomastice, cîte revelioane, cîte aniversări de nașteri ori de cununii nu văzuseră înstrunarea lirei acestui erou duios, teribil în mînie, dar dulce în iubire. Poezia lui *În gondolă* a făcut epocă, și, dacă nimeni n-a vorbit de ea, pricina este că *Revista armatei*, ziar eminent și serios, nu publică poezii. Vă asigur, însă, că era admirabilă :

Să zbor cu tine, angel de-amoare,
Să simt cum apa fuge-n picioare
Și-apoi... să mor !

Negreșit, s-au găsit și aci invidioși care să afirme că gondola nu e simțită, că acea căreia îi era dedicată poezia nu putea să inspire gusturi de gondolă, deoarece o gondolă se scufundă sub greutatea unei femei de șaizeci de ani, dar cine poate mulțumi pe bîrfitori? Pentru orice om în curent cu cele ce se petreceau în cercurile acelea era lucru cunoscut că poezia fusese dedicată copilei acelei sexagenare — o blondă cu ochii de azur — și că erau mai bine de doi ani de cînd între poet și mama copilei nu mai exista nici o relațiune compromițătoare.

*

Primeam din toate părțile felicitări și încurajări :

— Te-a luat în armată? Am auzit că te-a dat în compania lui Adonescu. Ai să trăiești bine, e un băiat șarmant!

Iar o domnișoară, plecîndu-și ochii în pămînt, a exclamat cu un dureros oftat :

— Aș vrea să fiu în locul dumitale!

Și nimeni nu m-a crezut peste o lună, cînd le-am spus povestea următoare :

Locotenentul Adonescu era spaima regimentului. Din pricina modului cum se purta cu soldații, ajunsese să se revolte chiar unii ofițeri și să reclame colonelului.

Uneori, cînd venea de la vreun bal și avea capul mai amețit de dulcile extazuri ale salonului, era un adevărat sălbatic. La instrucție își umplea buzunarele cu pietre și arunca după soldați. De regulă, îi bătea cu sabia, pînă ce trebuia să o dezdoiască cu piciorul. Mergea și scotea din infirmerie pe bolnavii din compania lui, ca să-i puie la instrucțiune. O mulțime dezertau, alții se împușcau, ori se aruncau în fîntînă. Odată a tăiat mîna unui soldat pentru că nenorocitul făcuse o mișcare greșită la mînuirea armei. Sergenții reangajați spuneau că n-au apucat niciodată un ofițer așa de brutal. Cînd am spus unuia că acest Adonescu se bucură în lumea țivililor de reputația unui om foarte amabil, o deșcă veche mi-a răspuns :

— Hei, leat! Pă ofițer nu-l cunoști pînă nu-l vezi la cazarmă! Să nu zici niciodată că-i om politicoș pînă nu l-ai vedea cum e cu inferiorii lui! Cu țivilii, în salon, să poartă el bine, că n-are încotro: dacă nu s-o purta așa, o pate! Cum o să se mai uite fetele la el dacă le-o lua cu rău?

Și-n vorbele astea ale camaradului era cel mai mare adevăr, o axiomă. Dar pas de spune adevăruri fetelor! Ce are a face cotilionul cu școala de companie?

*

De aceea am înghețat deunăzi cînd am primit bilețul acesta :

„Doamna și domnul P. A. Călescu au onoare a vă anunța căsătoria fiicei lor Matilda cu d. locotenent G. Adonescu“...

Ar trebui ca înainte de a se mărita cu un ofițer, fetele să vie incognito măcar o dată la cazarma viitorului lor soț și protector. Multe lacrimi tîrzii ar fi cruțate!

Dacă nu interveneam eu, sigur că-l strîngea de gît pe bolnav. Era pe la vremea mesei de seară. Bolnavul era un soldat palid, prăpădit, cu un aer de cadavru. Probabil din cauza boalei nu-i mai plăcea nimic. În fiecare zi găsea cusur la cîte ceva: ori că laptele-i afumat, ori că prea ne dă în fiecare zi carne cu cartofi, ori că i s-a suprimat suplimentul de ciulama pe care i l-a acordat doctorul, în sfîrșit, nu era zi în care să n-aibă de mormăit. Deasupra patului lui, care era alături de al meu, stătea scris: „Bronșită suspectă“, și faptul e că-n adevăr tușea foarte... suspect.

În seara aceea iar se plîngea că mîncarea e proastă.
— Las', c-o să mănînci mai bine pe lumea ailantă! îi strigă sergentul sanitar, care îl auzise de după paravan.

Vorbele astea îi făcură rău. Începu să tușească și mai tare, apoi răspunse că pînă la „lumea ailantă“ ar fi bine să i se dea mîncare mai cumsecade pe lumea asta.

Dintr-una-n alta, m-am pomenit că sergentul iese de după paravan, se repede la bolnav și începe să-l ia la bătaie.

Dacă nu interveneam eu, sigur că-l strîngea de gît.

*

Scandalul s-a întors însă împotriva mea. Sergentul m-a raportat că mă amestec unde nu-mi fierbe oala, și iacătă că intră domnul subchirurg. Era un tînăr de vreo treizeci de ani, îmbrăcat în haine de medic sublocotenent, pentru că făcea pe medicul, dar nu luase doctoratul, ca unul ce nu era încă bacalaureat. Vestit ca om rău, domnul subchirurg era spaima bolnavilor.

Mă luă la cercetare, îi răspunsei că sergentul se purtase barbar; dar nu voia să ia în seamă „mofturile astea“. Ca încheiere, mă pedepsi să fiu mutat în „sala de arest“ a spitalului.

Sala de arest era o cameră lungă, cu două rînduri de paturi și plină de bolnavi. Cum toate locurile erau ocupate și cum însă ordinul nu putea să rămînă neexecutat, mi-au așternut un mindir pe jos, pe asfalt și:

— Aici ai să stai!

Sufeream de „cloroanemie foarte pronunțată“.

De-abia ieși sergentul care mă adusese, și văd că bolnavii se dau jos și vin la mine.

— De ce te-a adus aici? Dezertor?

Le-am explicat lucrul și fiecare și-a reluat locul.

Acuma erau ceasurile zece. Santinela de la ușă se sprijinea cum putea mai bine, ca să nu doarmă, iar bolnavii își vedeau de trebile lor. Într-un colț, pe un pat, erau vreo patru care jucau tabinet; dintre ei, doi erau dezertori, unul nesupus, iar celălalt își trăsese un glonț în mîna ca să scape de oștire. Ceilalți, unii condamnați, iar alții numai dați judecătii, se îndeletniceau să facă mătănii din miez de pîine vâpsit.

În sala de arest sînt bolnavi de orice boală. Acea ce-i adună în sala cea nu-i felul boalei, ci faptul că sînt arestați. Sînt acolo tuberculoși, sifilitici, răniți, bolnavi de ochi, de pneumonie și, în sfîrșit, nebuni.

Mă gîndeam la progresele medicinei în veacul nostru, cînd iată că văd venind spre mine un bolnav de lîngă ușă. Era un om nalt, galben la față, cu ochii ră-tăciți și cu un aer de zăpăcit. Se oprește-n mijlocul odăii, fixează tavanul și începe să facă la cruci. Lumina care-i cădea pe față, de sus, îi dădea înfățișarea unui extatic. Bolborosea mereu:

— Sfîntule, cîntă! Cîntă, sfîntule!

Cu toată spaima, îl întreb ce are. Îmi răspunde, făcând înaintea, la cruci :

— Eu am un sfânt în cap ! Cîntă mereu. Zău așa, un sfânt cîntă...

Îmi spunea toate astea cu o stăruință parcă ar fi vrut să mă convingă. Dar un alt bolnav mă-ntrebă :

— Nu l-ai văzut pînă astăzi ?

— Nu.

— Apoi e o halima întregă ! Și, adresîndu-se maniacului, îl întrebă rîzînd : Ce-i, deșcă Matei ? Tot cîntă sfîntu ?

— Cîntă sfîntu, cîntă... răspunse nebunul.

— Da' nu te temi ? Uite, vine don medic cu mașina...

— Uuu ! urlă religiosul și începu să se scuture. Apoi începu din nou : Cîntă, sfîntule, cîntă !

Își rotea, ochii în cap sinistru, ducea mîna la piept și rămînea așa, rugător, iluminat, extatic, nemișcat, parc-auzea o muzică depărtată.

— Așa-i el ! Îmi spuse bolnavul de alături. De cînd a dat boala asta peste dînsu, nu mai e om.

— Da' dumneata-l cunoști ? Ce are ?

— Cum să nu-l cunosc ? ! Doar tot o pricină am cu el ! Am fost într-o companie amîndoi. Poate ai auzit de căpitanu Duilă...

— Să nu-i moară mulți înainte !

— Să-l văz mai rău decît pe Matei !

— Omorî-l-ar șerpîi !

Așa întrerupseră bolnavii de prin diferite părți cînd auziră de căpitanul Duilă.

— Cum îți spun, urmă bolnavul, eram într-o companie cu Matei, la Duilă. Bătea de stîngea, frigea oamenii cu untdelemn, îi ținea la butuci, îi gonea pînă soare, în sfîrșit, ce să-ți mai povestesc ? D-aia am dezertat și eu. Cînd m-a prins, m-a ținut în puterea iernii treizeci de zile la beci, și acuma uite-mă-s ! Pă Matei, nu-șt' ce făcuse bietu om, l-a bătut pînă... să ierți... n-a mai fost omu stăpîn pă el... D-atunci aude el sfîntu-n cap ! Țiu minte ca azi : pă cînd îl bătea, căpitanul îl înjura mereu de sfînt... Poate că d-aia i-a rămas vorba asta-n gînd...

Eram îngrozit. Stam într-un cot pe mindir și mă durea gîtul tot privind spre tavan. Nebunul vorbea mereu cu sfîntul din cap, pe cînd cei de la tabinet strigau mereu :

— Bravo ! Mai pune una la mine ! Alt tabinet cu dama de treflă !

*

Toată noaptea n-am dormit. Am ascultat pe unii tușînd, pe alții sforăind, pe unii gemînd, pe alții vișînd, și am văzut pe nebun sculîndu-se în puterea nopții ca să se-nchine la lampă. Venea tocma-n fața mea, și uneori mă privea așa, că închideam ochii și nu-mi mai simțeam inima bătînd. Se ruga mereu la lumina gazului, care de-abia licărea, aruncînd raze palide pe fețe palide...

De dimineață a venit sergentul-major. Reangajat pe al patrulea termen, scurt și gras parcă n-ar fi trăit în spital, cu un fel de favorite pînă la fâlci, roșu la față, pleșuv, sergentul-major era cel mai vechi om din spital. El era la compania sanitară și administra cancelaria.

Se însurase cu spălătoreasa spitalului și de aceea cearșafurile se puneau totdeauna ude pe paturi.

— Nu v-ați mai săturat de somn ? Sculați, că acușica vine vizita.

Pe mine mă cunoștea mai dinainte. Veni la „patul” meu și începu să-mi vorbească. Mania lui era de a-ți turna într-una la termeni medicali. Cetise *Mica chirurgie* și pretindea că știe mai mult decît toți doctorii.

— Eu am practică multă, domle ! Medicina fără practică nu merge.

Și foarte adesea își permitea luxul de a inspecta rănilile, de a dezlega bandaje, de a da sfaturi și mai ales — plăcerea lui cea mare — de a face injecții.

— Să-i torn eu o ijecție, știi, melitărește ! Ce să faci cu sublematu, domle ? ! Trage-i un ijector cu ne-trat de argint, să-i scapere ochii ! În trei zile ți-l fac bine !

Îl întrebai despre Matei.

— Țla de colo ? îmi răspunse don sergent-major. Se face ! Am văzut eu mulți d-ăștia ! Ca să scape de meliție, cică sîntără nebuni ! Dacă nu-l dă pã mîna mea ! În trei zile — gata ! Dacă mai zice el cã are sfînt în cap, sã-mi razi mie o musteață !

Pe la ceasurile zece se produse o mișcare neobicită. Sanitari care intrau și ieșeau, lighene aduse cu apă, vată și bandaje puse pe masă, pași repezi prin coridor — toate spuneau cã vine vizita.

Ușile se deschiseră de perete, și apãru un convoi întreg. În frunte mergea un om înalt, cu fața cruntă, cu o barbă lungă și neagră, cu mînicile sumese și cu un șorț alb dinainte. Era doctorul cel mare, maiorul. În urma lui, cu atitudini respectuoase, veneau tot soiul de ofițerași. Fiecare avea în mîna o sticlă, o cutie, un pulverizator ori măcar un morman de vată.

Cortegiul se opri la primul pat.

— Țsta ce are ? întrebă maiorul.

— E ăl cu bronchita.

— Aha, Țla de ieri ! Pulvis Doweri, ipecacuana, porția-ntîi, lapte...

La patul al doilea :

— Dar Țsta ?

— Adenită inguinală.

— Aha, știi ! L-am deschis ?

— Da, ieri.

— Rămîne pansamentul. Porția a doua, vin.

La al treilea :

— Țsta ?

— Ulcer veneric.

— Aha ! Cauterizare la contravizită. Porția-ntîi, nici un supliment.

La al patrulea pat se opri mai mult. Aduseră ligheanul, doctorul își sumese mînicile mai tare și începu să dezlege pe bolnav la un picior.

— Mă băietе, mi se pare cã te scarpini la picior ca să-ți meargă mai rău... Îți place spitalu ! O să-ți dau drumul așa. Haide, culcă-te.

Doi soldați apucară pe bolnav de mîini, alți doi de picioare, apoi se auzi țîșnind pulverizatorul.

— Mă doare ! Valeu ! țipa nenorocitul.

— Haide, haide, cã nu te mănînc !

Și se auzi încet, ca o scîrțitură ușoară, cuțitul tăind. Țipetele creșteau, bolnavul se zbătea în mîinile sanitarilor, apoi scoase numai niște gemete înăbușite.

— Porția a treia, lapte, chiftele ! porunci maiorul plecînd la alt pat.

Veni rîndul nebulului. Îl priveam cu curiozitate și cu frică. Se făcuse mai galben ca-n noaptea cînd se închina. Îi tremura fiecare fibră, toți mușchii feței se contractau, dinții îi clănțaneau, iar cu mîna își făcea pe sub plapomă mii de cruci, fricos, pîndind în toate părțile.

— Hei, deșcã Matei, îl întrebă doctorul, cum merge azi ? Te-ai hotărît să te astîmperi cu nebuniile, ori tot cîntă sfîntu ?

Nebunul avu o mișcare de groază, se strînsе mic de tot și tot într-o clipă șopti :

— Cîntă sfîntu !

— Așa ? Să vie mașina !

Îl luară de mîini și de picioare, îl lungiră pe masă și-i aplicară mașina electrică. Se auzea un zgomot îngrozitor, ca o roată de piatră învîrtindu-se între curele. Nebunul urla de ridica spitalul în sus. Doctorul rîdea de se prăpădea.

— Mai auzi sfîntu ?

Deoparte, sergentului-major îi creștea inima, iar bolnavii ceilalți parcă erau morți.

Cum l-au dat jos de pe masă, Matei și-a făcut cruce :

— Sfîntu ! Sfîntu !

*

Mi-au dat și mie drumul, m-am întors în „Divizia medicală” unde n-am mai găsit pe cel cu bronșita suspectă.

M-am uitat lung la pat.

— S-a dus... ast-noapte... acum o fi la otopsie... îmi spuse un alt bolnav.

— Las', c-are să mănînce acolo mierde-fierte ! strigă de după paravan sergentul sanitar.

A treia zi m-am liberat din spital. Mă pregăteam să ies pe poartă, când aud în curte larmă mare. Mă duc să văd. Vreo douăzeci de sanitari făcuseră un cerc și priveau. De sus, glasul sergentului-major :

— Să-l ridice de-acolo ! Ce stați de căscați gura ?

— Ce s-a întâmplat ? întreb pe un sergent.

— Ia, nimica toată ! Nebunu ăla de la sala de arest și-a dat drumu de pe fereastră.

— Și ?

— Și... s-a făcut ciulama pînă jos.

Nu știi de ce mi se păru că aud la ureche : „Cîntă sfîntu, cîntă !“

Am fugit.

— Nu se poate, cocoană ; e prea slab, n-avem ce face cu el.

— Văd și eu, domnule colonel ! E drept că-i slab, dar o să se mai îngrășe dac-o fi ținut bine. Ce să mă fac eu cu el ! Gîndiți-vă și dv. la poziția mea.

Și cocoana începuse să plîngă. Dac-a văzut așa colonelul, s-a îndurat și l-a primit, așa slab cum era.

Acuma, ghiciți : ce era ? Cocos, curcan sau iepure ?

Nu, bietul n-avusese noroc să fie nici una din toate astea. Soarta nemilostivă îl făcuse ceva mai rău, tot ce poate fi mai rău : era băiat.

De un ceas de cînd stătea în cancelaria regimentului, dezbrăcat în pielea goală, tremurînd, expus tuturor privirilor. Doctorul îl examinase, îl ciocănisese, îl ascultase și, cu toate stăruințele cocoanei, nu putuse să spuie decît că e slab.

Adevărat, slab mai era ! Așa cum ședea, drept, cu mîinile lipite de pulpe, cu pieptul scos înainte, cu ochii închiși mai tot timpul, nu-ți trebuia mult ca să-l confirmi cu scheletul pe care-l avea medicul în colțul infirmeriei. Puteai să-i numeri coastele de la o sută de pași, avea oasele pieptului ieșite diform înainte, beregata-i se zugrăvea oribilă, mîinile-i parcă erau de copil de opt

ani, măcar că avea patruşprezece. Şi, pe lângă toate astea, cam tuşea — ceea ce îngrija şi mai mult pe doctor şi pe colonel, care amîndoi cunoşteau deopotrivă medicina.

Cu toate astea, ce vroiaţi să faceţi? Biata „cocoană“, adică mă-sa, ştia şi ea că-i slab şi nu s-ar fi despărţit uşor de dînsul, căci îl iubea şi-i era şi milă de dînsul. Însă trebuia. Din patru băieţi cîţi avusese, atîta-i mai rămăsese; ceilalţi trei muriseră la vîrsta de şaisprezece ani — parcă era un făcut. Bărbat-său, fost funcţionar, murise şi el tînăr, într-o bună dimineaţă, chiar în cancelaria unde slujea: o bătaie de inimă, un sughiţ, şi căzuse jos fără să zică o vorbă... fără să lase vreo pensie.

De-atunci, biata femeie, fără neamuri darnice şi fără nici o nădejde, a muncit cum a putut — ea, care nu fusese învăţată să muncească — şi n-a izbutit să-şi poată creşte copiii. Îi rămăsese o singură speranţă: armata. Acolo vroia să dea pe Aurel, copil de trupă. De la paisprezece pîn' la optsprezece ani, băiatul trebuia să slujească statului fără leafă, numai pe mîncare şi îmbrăcăminte. Cînd împlinea optsprezece, nu mai era copil de trupă, ci voluntar. Atunci îi venea leafă: şapte parale pe zi. Pe urmă căprar, pe urmă sergent — în trei ani avea perspectivă să capete 30 de bani pe zi leafă de la stat. Tot mai bine decît nimica.

Un căpitan, care se-nrudea de aproape cu răposatul, făgăduise cocoanei că o să ia pe băiat în companie la el şi o să-l lase să urmeze la gimnaziu; aşa, la optsprezece ani ar fi putut să facă cele patru clase şi apoi, peste alţi doi ani, să dea examen la Bistriţa — în opt ani ofiţer!

Ce vis frumos! Pîn-atunci ea se ducea să slujească la un neam, care o primea jumătate ca rudă, jumătate ca-ngrijitoare.

De aceea, vezi, cînd a auzit că-n sfîrşit colonelul se-nduplecă să-l primească, biata femeie credea că-nnebuneşte de bucurie. I se părea că îl şi vede ofiţer. Şi-n gîndul ei blagoslovea armata. La Mizil, locul lor, băiatul n-avea gimnaziu; la Buzău nu-l putea trimite,

pentru că n-avea cu ce îl ţine, şi iată că armata îi zugrăvea aşa de frumos tabloul viitorului.

Mulţumi colonelului, îşi sărută plîngînd copilul, îi strecură în mîna o piesă de cinci franci şi ieşi, nebună de dor, de bucurie, de toate emoţiile pe care le-ncerca sufletul ei.

— Aghiotant, zise colonelul, ia pe băiat şi du-l la compania „Afară din rînduri“. Să-l însumeze la ordinar, fără leafă. Vezi şi dă-i hainele alea care au fost ale ăluilalt... Cum îi zicea?... Petrică Ioachimescu parcă.

— Ăla care-a murit?

— Ăla.

— Am înţeles, don colonel... Vino-ncoa, băiete.

Şi plecară cele două generaţii: unul care făcea mişie de cincisprezece ani, altul care de-abia începea.

— N-are mult mici ăsta! zise doctorul.

— Parcă eu nu văd? răspunse colonelul. L-am luat ca să-l îngroape statu! Femeie sărmană, mi-a fost milă. Am cunoscut pe bărbat-său...

*

Peste un ceas, băiatul era-mbrăcat, însumat şi dat cu serviciul la compania a treia. Slăbuţ cum era, galben, sfios între atîţia oameni mari care înjurau, izbeau şi umblau „milităreşte“, el s-a aşezat într-un colţ... şi a-nceput să gîndească.

Era vară, trupa toată dormea în corturi, şi el avea un locşor într-un cort cu un căprar şi cu doi soldaţi.

Acolo, trîntit jos, a privit el multă vreme în depărtare, pe cerul albastru; tot felul de gînduri îi treceau prin minte, acum, cînd se vedea străin între străini; în mintea lui de copil, sărăcia care-l zvîrlise pe paiele din cort, într-o cazarmă cu care încheiase contract de robie pe toată viaţa, se arăta ca o prigonire din partea unei mîini nevăzute. Şi prietenii cu care se jucase nu aveau să mai vie, şi casa lor, săracă dar sigură, nu se mai deschidea pentru el, şi mama îl lăsase aici, ca pe un pisoi lepădat într-un maidan.

Cînd a auzit trîmbița sunînd prelung și trist „stingere lumînărilor”, o greutate i-a apăsât pieptul, un nod i-a strîns gîtul și a adormit plîngînd... în paie !

*

— Scoal', băiete ! Scoal', că nu ești acasă !

Cu vorbele astea s-a trezit dimineața, mai obosit de cum se culcase. Dormise rău. Toată noaptea visase visuri rele. I se păruse că mama l-a luat de o mîină și a zburat cu el departe, peste dealuri și peste văi, în lumi locuite numai de oameni răi ; i se păruse că l-a urcat sus, deasupra unei prăpăstii, și că, de acolo, i-a dat drumu. Venea valvîrtej, rugîndu-se și plîngînd, și nimeni nu venea să-l scape, și nimeni n-avea milă de el, și a căzut în fund... și a murit... și mort se rușina de Maica Domnului să nu-l dea în iad, că el nu-i vinovat de sărăcia și de nenorocul lui pe lume.

Pesemne visul a fost de vină, că dimineața căprarul i-a spus :

— Ia ascultă-mă, băiețică, să știi că n-o să te mai culc cu mine, că toată noaptea dai din picioare și te frămîinți, parcă ai avea viermi !... Lasă gîndurile. De-acuma, ce i-o fi tatii i-o fi și mamei !

În ziua aceea l-au scos puțin la slujbă. Căprarul l-a învățat „întoarcerea capului la dreapta și la stînga”, apoi repede a venit vremea de masă. Cînd a plecat compania pe două rînduri, el era cel din urmă. A venit și dînsul cu gamela să-și ia porția de borș.

— Bucătar, spunea căprarul, dă-i și puiului ăstuia de melitar o lingură, să guste și el din ciorba cazonă.

Bucătarul era un român de vreo patruzeci de ani. Fusese „nesupus”, îl prinseseră tîrziu, stătuse la Tîrgșor și acuma își făcea oastea la bucătărie.

— Puiule, puiule ! Cin' te-aduse aici să-ți poarte păcatele ! Ți-a fost dragă meliția, ori n-ai avut ce mînca acasă ?... Ai tată ?

— N-am...

— Hei ! Uit-te, așa am eu un fecior ! Cin' te puse, tăiculiță, să te faci catană ? Nu intrai mai bine la o meserie ? Da' ești slăbuț, nu-i vorbă. Rău, rău ai făcut !

Copilul nu răspunse nimica. Își luă porția și plecă. Dar pentru ce nu putea să mînince ? Pentru ce se simțea căzînd din picioare și pentru ce plîngea ?

Cum avu un ceas răgaz, luă o hîrtie și făcu o scrisoare :

„Mamă dragă,

Mi-e dor de matală, mi-e dor de casă, mi-e dor de libertate. Nu mai pot să stau aici. De ce m-ai lăsat, mamă dragă, și nu m-ai dat mai bine la o meserie ?

Vino și mă ia, că nu mai pot !

Al matală supus fiu, care te dorește și iubește,

Aurel Predescu

— Ce scrii acolo, băiețică ? Îl întrebă căprarul.

— O scrisoare.

— Cui ? Ai fi avînd ibovnică...

— Mamei, răspunse copilul roșindu-se.

— Să fii tu așa și pă dîncolo ? Ia să văd.

Și căprarul, fără să mai aștepte, luă scrisoarea. O ceti, apoi o rupse și zise duios :

— Să nu mai scrii așa, drăguțule. De ce să faci mamei sînge rău ? Parcă ea te mai poate scoate de aici ? Ehe ! Cine intră copil de trupă e rob pă viață, ori cel puțin pîn' la 21 de ani. Mama nu te-o fi dat ea de voie la oaste ; și ea plînge tot ca tine, da' ce vrei să-ți faci ? Mai bine fă-i un coraj, scrie-i că ești vesel, că petreci bine și că te rogi la Dumnezeu să fii sănătos...

Și căprarul ieși din cort. De doi ani de cînd era militar nu mai plînsese și nu se mai emoționase.

Copilul luă altă hîrtie, își șterse și el o lacrimă, apoi începu :

„Mamă dragă,

Află că sînt bine. Îmi place armata și mă rog la Dumnezeu să fiu sănătos.

Asemenea, aș dori să aflu și de matală, că ești bine și veselă. Scrie-mi cînd pleci la nenea Vasile.

Al matală supus fiu,

Aurel

Închise scrisoarea, o puse la cutie și se-ntoarse în tabără.

La câțiva pași de el, căprarul de adineauri muștruluia pe un soldat :

— Așa te-am învățat eu, boule?! Ei, bată-te 'Mnezeu să te bată! Te ia mama dracului când ți-oi da un pumn! Marș de-aicea, că apți vezi... cum sînt eu astăzi, atîta-mi trebuie : să mă scoată cineva din țîține! Doar nu sînt melitar de ieri, de alaltăieri, numai copil de trupă am fost cinci ani!

Întoarse capul și zări pe Aurel. Căprarul se făcu stacojiu. Aurel plecă; dar în loc să se ducă în cort, se duse drept la cantină.

*

Era duminică. Toată cantina era plină de soldați, de căprari și de sergenți.

— Dar tu, mă? Ce cauți aici? Poate vrei un rachiu!

Toți rîseră de copil, care plecă ochii-n pămînt și rămase înlemnit.

— Pun rămășag, zise un sergent, bețiv numărul unu, că te-mbeți dintr-un degetar de rachiu, măi potcă!

— Ba beau și o litră! răspunse copilul, scoțînd pieptu-nainte cu un fel de trufie, cum văzuse la sergentul-major de la compania a opta.

— Mă! strigară toți. Auzi mucea! S-a-ntors lumea pă dos. Are să-nvețe copilul pe tat-su să facă copii!

— O litră de rom! strigă copilul, aruncînd pe tejghea piesa de cinci franci.

Toți făcură tăcere. Cantinierul aduse litra. Aurel o puse la gură și dintr-o înghițitură o dete pe gît.

— Încă una! țîpă el.

Și ochii-i scînteiau, fixîndu-i spre sergenți, care încremeniseră.

— Nu-i mai da, mă, că-i nebun! strigă un sergent.

— Lasă-l să bea! strigă altul. Să se facă melitar în regulă!

A doua litră fu înghițită cu aceeași repeziciune.

Se uitiseră toți privindul.

— O să te vedem noi acuma cum ai să urci scările pînă sus.

— Eu? Foarte bine! Uit-te așa!

Și Aurel luă un aer milităresc, salută pe sergenți, schimonosi un fel de „stînga-mprejur“ și ieși țîpînd:

— Un, doi! Un, doi!

Urcă scările cu o energie nebună, ajunse la corturi, trecu de ele și merse drept înainte, pînă la marginea malului care dedea în prăpastie.

*

A doua zi vierii l-au adus la cazarmă pachet. Era un fel de carne în care nu se mai cunoșteau nici ochii.

Și l-au îngropat tot seara, cînd gornistii sunau rugăciunea.

Pe Gheorghe Năftică îl văzuse Dumnezeu și-i pusese mâna-n cap de când venise în compania de la Kadichioi; dar mai ales de când îl dăduse la pichetel numărul 18, era omul cel mai fericit.

Soldat vechi, aproape să se libereze, îi părea rău că nu ajunsese și el un „grad“ cât de mic, căci doar avea patru clase primare, cu atestat cu tot. Se-ntimplase însă că — nici el nu prea știa de ce — sergentul-major îl luase în nume de rău și... pas de mai avansează!

Cu toate astea, viața din Dobrogea îl despăgubea de neajunsurile vieții cazone. Aici slujba era puțină, disciplina și mai puțină, iar corvada mai de loc. Cu deosebire în pichete. Avea ca șef un căprar cu care de țivil fusese prieten. Și chiar oricum să fi fost, tot e bun traiul în pichet.

De cum se crăpa de ziuă, își lua pușca pe umăr și :

— Don căprar, eu mă duc în patrulare.

— Să fii sănătos! Du-te opt.

Și pleca. Dar cum ajungea mai depărțitor, lângă un tufiș, pe care-l picnise el bine, vîra pușca printre crengi, o ascundea frumușel, cu cureaua-n sus, ca să n-o zărească vreun drumet, apoi lua în mînă o nuielușă, și

tunde-o, băiete, razna prin pădure. Mai trăgea din țigară, mai fluiera de-i răspundeau toți codrii, iar peste un ceas te pomeneai cu Năftică tocma-n sat la Esechioi.

Așa-și făcea el viața. Seara, haide iar la tufiș, lasă nuielușa, pune pușca pe umăr și iacă-l la pichet.

— Nimic nou pe linie, don căprar.

— Nimic să fie!

Dar... de ce-și făcea el vacul tot la Esechioi? Parcă nu era mai frumos în pădure, la răcoare? Ori alte sate mai frumoase nu găsisese?

Era bine, ce-i drept, și-n pădure, dar vezi că Fatmè a lui Iusuf cirezarul stătea în Esechioi. Lucru de necrezut, însă Năftică se amoretzase turtă după Fatmè, și mai-mai îți venea să crezi că și Fatmè uitase că „așcherul“ era „ghiaur“. La urma urmei, dacă nu l-ar fi iubit și ea, atunci ce zor avea să-i iasă mereu înainte? Pentru ce își lua firigeaua¹ de pe cap și se lăsa descoperită în fața lui? De ce-și făcea de lucru la cișmea întotdeauna când Năftică era pe-acolo?

Turc să fii, și ai mînca, bre, carne de porc! Turcoaică să fi fost, și ai fi iubit pe Năftică! El era cel mai frumos soldat din regiment. Cu mustața sucită în vecii vecilor ca de paradă, cu ochiul drăcos, cu mersul falnic, cu vorbe de glumă când îl căutai, care turc din sat putea să-i facă vreo concurență? Într-un an de zile învățase turcește, de-ai fi zis că-i hoguea. Atîta cusur avea și el, că nu era „botezat“ întru Muhamed; dar cusurul era mic de tot, și pentru el și pentru Fatmè, de vreme ce amîndoi primiseră, pesemne, botezul dragostei, care te vindecă de toate păcatele...

Iusuf, așa bătrîn cum era, nu mai credea nici el în multe. După amiază, când ieșea hoguea să cînte pe scara geamiei „Alah ecmeç², Alah ecmeç“, Iusuf trecea nepăsător și sceptic, nu ca alți turci, care se simțeau înfiorați de evlavie. Și era firesc să nu mai creadă atîta.

Comerțul lui de vite îl făcuse să umble lume multă; era purtat pe la Silistra, unde văzuse și un fel de *caffé-*

¹ Feregea — vîlul cu care femeile musulmane își acoperă fața (turc.).

² Pîinea lui Dumnezeu (turc.).

chantant, era purtat pe la Ostrov, unde mâncase prin birturi creștinești, ba fusese de vreo două ori și pe la Brăila. Cît pentru originea lui, nici ea nu prea era curat turcească : tătar, cerchez, de toate la un loc.

Și iată pentru ce chiar el încuraja dragostea fetei cu un creștin, mai cu seamă că fata n-avea mamă, iar Iusuf ținea să fie liber, să scape de „piatra din casă”. Iată pentru ce Fatmè mânca la masă cu tat-său și cu Năftică, ba încă descoperită la față, ca să i se vadă ochii frumoși, nasul cam turtit, fața albă ca de ceară, părul negru și gîtul rotund, înconjurat de o salbă de galbeni.

Era frumoasă. Și cînd își vîra unghiile văpsite cu roșu în strachina comună din care tustrei mîncau pilaf, Năftică găsea întotdeauna prilej să se-ncurce cu mîna între boabele de orez și degetele iubitei. Ai fi zis că amorul își vîra și el aripile-n strachină.

*

Năftică o iubea mult. Era o perversitate de simțuri care îl făcea s-o dorească fiindcă era turcoaică și fiindcă auzise despre turcoace tot soiul de povești ? Ori era o iubire normală, venită nu se știe cum și de unde, cum sînt toate iubirile, fără patrie și fără bilet de legitimație ?

Dacă stetea și se gîndea bine, deșca Gheorghe descoperea că iubește pe Fatmè în toate felurile. Că ea nu era creștină, asta puțin îi păsa la urma urmei. Trăit de mic copil la oraș și încă într-un mediu foarte sceptic, el nu avea scrupuluri religioase, nu din convingere, dar dintr-un fel de lipsă de obicei. Nu era ateu, dar nu era nici bigot. Credea uneori, iar altădată habar nu avea că există religie. De Dumnezeu își aducea aminte numai cînd îl înjura, și atunci îl punea la plural, probabil ca să aibă satisfacția că execută pe mai mulți o dată.

Înainte să fie soldat, fusese sergent ; sergent... de oraș, ce e drept, dar, în sfîrșit, știa ce e „șarpele de

aur”. Sergenții de oraș sînt singurii care, în mijlocul realismului ce ne copleșește din zi în zi, au mai păstrat tradiția legendară a dragostelor medievale ; parc-ar fi niște marchizi în decadență : cum vine seara, ei apar în umbra tănuită a gardurilor, și acolo, acești lilieci cu tesac, fluiera serenadele și nocturnele lui Schubert și [ale] lui Chopin, naționalizate în „ieși fetiță, din porțiță”. La fluieratul lor, care nu-i „de-a turuitele”, ca la foc, nici de-a „bine-pace”, ca de obicei, apar bucătăresele care au schimbat pe comunul *odor di femina* într-o simfonie de mirosuri care-ți spun cum mîncă „boierii”. Și atunci începe, ascunsă de lumina indiscretă a felinarelor, cea mai dulce dintre idile, idila pe furate, legănată-n șoapte ce se pierd, în sărutări nebune, în ahturile a două inimi ce se contopesc. Și-ntotdeauna crîmpeiul de roman se sfîrșește cu :

— Da' să nu dea dracu să te prind cu altu, că vîr tesacu-n tine !

Gheorghe Năftică își aducea aminte de toate fișile astea dintr-un trecut îndepărtat ; ținea minte cum „se iubise” cu unguroaice lapidare, [...], cu nemțoaice leneșe, și niciodată nu le ceruse actul de botez, cum nu-l ceruse nici țigăncilor de la binale, care-nainte să zidească o clădire, cimentau cu el o dragoste fugitivă. Atunci de ce s-ar interesa de religia neprețuitei lui Fatmè ?

Numai' proștii se uită la asta !

Nu văzuse el pe fostul lui prefect ținînd casă unei ovreici în Strada Sfinților și unei nemțoaice în Dealul Spirii ? Nu știa acum toată compania că însuși căpitanul trăia în casă cu o turcoaică ? Atunci ce ?

În privința asta era liniștit. Numai fata să vrea. Parcă e zor să se cunune ? El știa una :

Să-ți iau casă cu chirie,
Să te țiu la mahala,
Birja pe seamă să-ți fie,
Și tu, dragă,-n conta mea !

Și dacă n-o fi toomai cum zice cîntecul, dar cel puțin au să trăiască liniștit, fără să le pese de oameni.

*

Într-o seară era el „schimbul al doilea de noapte”. În pichet, pe patul comun, dormeau ceilalți doi tovarăși și căprarul. Îi auzea sforăind și zărea prin crăpătura ușii lumina slabă a opaițului.

Noapte de vară, liniștită și plină de fiori. Se cam în-nourase, iar freamătul din ce în ce mai tare al frunzelor spunea c-o să plouă. Ce-i păsa lui? Lângă pichet era adăpost dac-o turna de sus. Se plimba de colo pînă colo, cu pușca în toate pozițiile, și urmărea cu ochii un licurici din iarbă. Departe, în fața lui, se-ntindea un șir de dealuri, iar pădurea cînta mereu așa de duios!

Ce fericit ar fi fost el dacă Fatmè ar fi vrut să vie într-o noapte pînă la dînsul! Ar fi lăsat stelele să păzească pe cei din pichet și să aibă seama contrabandiștilor; iar ei doi ar fi rătăcit nebuni prin pădure și s-ar fi oprit în tufișul unde-și ascundea ziua pușca. Și ar fi sărutat-o și s-ar fi iubit și stelele i-ar fi cernut ei raze de aur în părul negru! Dar Fatmè nu venea niciodată. Îi făgăduise ea de mai multe ori, însă niciodată nu se ținuse de vorbă, nelegiuita.

Și el se gîndea mereu la dînsa, și el făcea planuri de viitor.

La orașul lui nu s-ar fi întors oît cucu! La ce să se întoarcă? Pentru slujba de gardist? Altul îi era acum visul. Fostul lui prefect ținea foarte mult la dînsul și-i făgăduise odată, cînd s-a dus el în concediu, că are să-i împlinească dorința: notarul din Kadichioi era un om bătrîn, care nu mai avea mult de slujit. Cum s-o libera din armată, avea să-i ia locul, că doar are și el patru clase primare.

Atunci are să fie mai mare peste un sat, căci primarul e turc și nu știe decît să puie *mubiurul* pe hîrtii; atunci are să ia pe Fatmè, și iată-i viața fericită.

Dar visul acesta era „pentru viitor”. Pentru prezent Năftică avea alt vis, care se putea împlini, cu voia lui Dumnezeu, în orice minut, dacă are omul noroc. Cîți ca el avuseseră norocul acesta!

Căci era ușor. Însărcinarea pichetelor era de a păzi pe contrabandiști. Turcii, niște sălbatici care nu pot pricepe civilizația, credeau că și acuma se poate introduce tutun în afară de monopolul statului. Toate ordi-nele, toate somațiile, toate dramele desfășurate noaptea prin păduri nu fuseseră în stare să-i facă să părăsească soiul acesta primitiv de a-și procura iarbă de ciubuc. În fiecare zi se descoperea „tutun de boccea” prin sate, ceea ce dovedea că se face contrabandă „pe o scară foarte-ntinsă”, cum zicea o circulară.

Și aici începea „rolul pichetelor”. Se știa la regiment că orice soldat care a prins o contrabandă are drept la o „recompensă” în raport cu valoarea contrabandei. Căprarul explica lucrul astfel:

— Mă băiete! Ziua ai voie să cauți în orice căruță întîlnești pe drum. Dai jos calabalicul, scotocești peste tot și, dacă ți se pare, ai voie să dezbraci chiar cadîna. O cauți undă cu gîndu nu gîndește ea. Noaptea, dac-auzi pași pînă pădure, strigi de trei ori: „Cine-i? Stăi!” Nu s-a oprit cînd ai strigat a treia oară? Tragi cu pușca! Poți să-l omori, și nici capu să te doară! Dac-ai prins tutun la mort, îl trimeți la don căpitan, don căpitan îl trimete la reghiment cu raport, reghimentu la regie, regia prețaluiește cît face tutunu și-ți trimete banii...

Ce vis frumos! Dai cu pușca, și te pomenești că dintr-un glonț ies parale. Gheorghe Năftică nu mai părăsea gîndul ăsta. De ce n-aude și el pași prin pădure? Sînt soldați care au cîștigat așa pînă la cinci sute de lei. Ce bine i-ar prinde acum, de liberare, și ce mai rochie de nuntă ar cumpăra pentru Fatmè!...

Era aproape să adoarmă, cînd iată că visul era pe cale să se-implinească. Auzi mișcînd printre copaci. Își ciuli urechile ca un ogar, deschise ochii mari ca să zărească în puterea nopții, își ținu răsufierea și înțelese că-n adevăr nu de vînt se mișcau și trosneau cren-gile.

Luă pușca și începu să strige o dată, de două ori:
— Cineeee-i? Stăi!

A treia oară ochi. Glonțul trecu prin noapte ca o stafie roșie, iar ecoul se repetă din patru părți ale văii, prelung, sinistru.

Cei din pichet săriră într-o clipă. Mîna pe arme. Și alergară-n grabă spre marginea pădurii, unde fusese umbra.

— Ghiaur ! mai putu rosti Fatmè cînd zări pe Gheorghie, și înțeleni la pămînt, cu ochii mari deschiși, înfiorători...

Am cunoscut odată un militar foarte ciudat. Era cu noi în batalion, vorbeam cu el în toate zilele, și nici odată n-am știut cum îl cheamă. Pe el, nu știu de ce, nu-mi venea să-l întreb ; iar toți căroră m-am adresat dedeau din umeri ca și mine, mirați și ei că niciodată n-avuseseră curiozitatea să-l întrebe. Probabil numai furierul regimentului avea norocul să cunoască ghicitoarea asta, pentru că o vedea dezlegată gata în registre. Încolo, de la maior și pînă la bucătar, nimeni n-avea habar.

Ba încă și mai ceva ! Măcar că purta la mîna două galoane late de aur, pentru noi el n-avea grad. Și ni-mănuși nu i-ar fi trăsniț prin minte să-i zică : „Trăiți, don sergen-major“. Să fi poftit să-i zici ! Ar fi fost în stare să se facă foc și pe loc și-ar fi răspuns : „Să-ți crească urechile, băiete !“

Așa, toată lumea-i spunea „Moșule“. Și ai fi fost în stare să crezi că tot sub numele ăsta era trecut și-n controale.

Moșul era omul cel mai vechi din batalion. Schimbase ofițeri peste ofițeri, apucase soldați care ajunseseră acumă căpitani, văzuse schimbîndu-se nu mai știu cîți maiori, șefi de corp, și privea la toate primenelile și

transformările astea cu un fel de filozofie simplă, care-i era în fire, nu împrumutată din cărți. „Hei, bădică, roata lumii e afurisită !”

Toate se mutau de la locul lor, toate întinereau ori îmbătrâneau, numai el rămânea cum fusese. Când a-nceput să i se zică „Moșule” iarăși nimeni nu știa ; ai fi zis c-așa se pomenise el „Moș” de când lumea.

Peste el și peste viața lui plutea o taină pe care gîndea că nici el n-o cunoaște. De unde era, ce fusese mai-nainte habar n-avea cineva. Atît ne spusese :

— Hei, cocoșelule, cînd m-a luat pă mine cu arcanu, era altă gîscă-n traistă ! Eu am apucat pă Pazvante, care mîncă omu de viu... Nu-ți mai vorbesc de Lipan, care striga „creier de cocoș”... ăsta a fost încoa de tot !

Moșul făcea oștire de vreo cincisprezece ani. Și doar nu era om bătrîn. Să tot fi avut treizeci și cinci, treizeci și șase de primăveri înnodate. Dar, nu știu cum și ce fel, primăverile lui erau cam tomnatice, ba le ieșise binișor bruma prin păr și prin barbă. Pe ici, pe colo, ghiocicii îi mijeau prin cap, de i-ai fi dat ăl mai puțin, să zic, patruzeci și opt, și nouă. Unde era și cam adus de spete, ca omul la vîrsta cînd te pleci spre groapă, unde mai avea și mersul agale, puteai să juri că se apropie de cincizeci în toată legea.

Da' ce om ! Uit-te : mi-l aduc aminte ca astăzi. Regulat îl vedeai prin curtea cazarmii cu mîinile la spate, ori ciugulindu-și bărbuța, și n-ai fi bănuit cît cucu că-i militar, și încă de-ai lui Pazvante, dacă n-ai fi zărit mondirul cazon pe el !

Era șeful gornîștilor. De dimineață pornea cu „puii” la instrucție și nu se-ntorcea decît la vremea mesei. Apoi, după masă, iar așa. Și, cît și-i ziulica de mare, auzeau sunînd goarneau pe maidan. Un lucru ciudat : cînd mergea în fruntea gornîștilor și mai ales în fruntea batalionului, i se înșenina fața. Nu mai era îndoit de spete, mustața și-o ridica în sus și făcea niște pași de credeai că o să cufunde pămîntul. Gornîștii lui erau ăi mai vestiți în toate garnizoanele pe unde trecuse.

El compusese marșurile alea după care soldatul calcă „scurt” și apăsător fără să vrea. Gornîștii ăilalți îndrugau ca de mort !

— Ăla-i marș ? Parcă-i de cavalerie ! Mă mir că nu cîntă de nuntă !

Și doar oameni erau și ăia. Numai vezi că avea Moșul un fel de „manelă” a lui aparte. N-ai fi auzit vorbă proastă din gura lui ! Ori să pedepsească el, ori să bată — „cum aud că obicinuiesc alții” — ferit-a Sfîntu ! Moșul se uita la gornîștii lui ca la niște pui, și să fi văzut numai că se leagă cineva de dînșii ! Așa, moș cum era, se înfuria de credeai că intră dracu-n toți.

Uneori mai lăsa pe oameni să se mai odihnească și ei, că, mai ales la început, la toți le plesnesc buzele din pricina goarnei. Dar de departe, cînd vedea că vine maiorul, îl auzeau :

— Haide, mînzule, dați zor, taică, dați zor ! Că, uit-te, vine Ghiuju !

Ghiuju : așa zicea el în loc de „don maior”. Apoi zîmbea, se uita la berbecul batalionului, care se ținea grapă de el peste tot, și-i spunea :

— Scoal', Ghiță, scoal', că vine stăpînul ăl mare !
Însă Ghiță îl privea cu ochii lui leneși și cumînți, că el nu cunoștea alt stăpîn și alt frate decît pe Moșu. Amîndoi erau stîlpii batalionului, amîndoi mergeau în frunte, amîndoi mîncău și amîndoi dormeau.

— Vezi ?! zicea Moșul. Nu l-aș da pe Ghiță să știu de bine că mai îmi dă o primă !

Și cum iubea pe Ghiță, așa iubea pe toți oamenii. Nu cunoștea pizma, nu avea vrășmași și nici fudul nu era.

Cînd vedea cîte un voluntar mai mititel, Moșul se uita la el ca la un copil și-i spunea cu dragostea lui originală :

— Mă, cîta melităroiu de mare ! Da' o să poți ține pușca, tăticle ?

Ori, dacă te vedea trist, numaidecît te întreba :

— Noroc, taică ! Mergă cătănia ? Maica Dom'lui în-tr-ajutor !

Altădată, îl poșteai la cantină. Nu te-ar fi refuzat nici în ruptul capului, măcar că nu-i plăcea băutura. Intra și comanda :

— He, un șpritz, un macmahon, mai multă gazoasă !

Asta era viața lui : prieten cu toți la cataramă și voie bună.

În vremea din urmă nu mai avea voie să sufle din goarnă, nici să alerge, nici să ridice greutate. Îi venise boala de acolo că prea suflase mult.

— Acuma să mă iau de mână cu Ghiță, zicea el, și rîdea chiar de boală.

Însă nu vorbea decît de anul pe care-l mai avea de slujit.

— Cum l-oi împlini, mă duc. Și, mai cu pensioara, mai cu părăluțele strînse, deschid și eu o cîrciumioară... Hea ! Pentru bătrînețe e destul. Îmi iau și o băbuță, așa de vo optsprece anișori...

Noi rîdeam :

— Da' ce să faci cu ea, Moșule ? Să se ia și ea de mână cu Ghiță ?

— Ce, mă ? Ce ? Dec ! Ba bine că te-oi chema pe tine să-mi ajuți !...

*

Nu trecuse nici o săptămînă de cînd ne spusese vorba asta, și auzirăm într-o dimineată vestea groaznică : a murit Moșul !

— Da, domle ! zicea aghiotantul. L-a găsit căpraru de la gorniști întins pã pat, fără suflare, cu ochii închiși, țeapăn, mort — ce mai încoace-ncolo ? Berbecu stetea la căpătîi și urla. Cînd a văzut că pun oamenii mîna pe Moșu, s-a suit și Ghiță cu două labe pã pat. Săracu dobitoc ! Vezi dumneata ? Parcă vrea și el să ajute, ori să vază măcar ce s-a întîmplat...

— Și de ce a murit ? Nu se știe ?

— De ! Doctoru zice că i s-a rupt o vîină. Știi că el suferea, sărmanul ! Da' eu bănuiesc c-a murit de supărare...

— Supărare, Moșu ?

— Taman așa ! Ți-aduci aminte vorba lui : „Să-mi gălesc o băbuță de vo optsprece anișori“...

— Ei ! Mi-aduc...

— Apăi asta e ! Băbuța a găsit-o el, pã cît știu eu ; da', pasămite... boala lui e afurisită... te face neom... A găsit băbuța degeaba. Vorba dumitale : „Să se ia și ea de mână cu Ghiță ?“ D-aia prepui eu c-a murit... Puțin lucru e, domle ? Să te pomenești din om... lipovean !

*

A doua zi, cînd l-a-ngropat, l-au trecut pe la cazarmă.

Tot batalionul era în poartă, ori pe la ferestre, ori pe la zid... Bietul Moș mergea cu picioarele-nainte pe drumul de apoi. În urma lui, că era într-o duminică, o mulțime de ofițeri, de soldați și de sergenți. Gorniștii nu mai cîntau „scurt“. Era un cîntec lung de jale, care-ți trecea prin inimă ca un țipăt de durere.

Iar doliul, la căpătîi, îl ținea Ghiță, singurul frate. Și nici nu s-a mai întors la cazarmă : o fi putrezit pe cîmp !

În lunga și-n vecinic neuitata mea trecere prin armată, am întâlnit multe manii, unele mai periculoase decât altele. Oameni care beau „la nemurire“, oameni care băteau așa, din senin, „pentru a preveni răul“, alții care aveau toate viciile Orientului, Occidentului, Sudului și Nordului; tot ce-și poate închipui mintea omenească și tot ce nu pot fabrica nici chiar visurile, tot am întâlnit acolo, în împărăția onorului, ordinii și disciplinei...

Dar nici o patimă nu mi-a părut mai primejdioasă pentru siguranța statului ca patima poeziei. De când s-a aruncat prin gazete afirmația că este posibilă căsnicia între Muză și Pampon, de atunci omul-vătrai căznește pe nefericita lui mireasă mai rău decât la compania de disciplină. O tratează mai barbar ca pe dezertori. Gimnastică, ploton de pedeapsă, ranița în spinare, butuci, carcere, chemarea dracului de la lampă, scoaterea tesacului din scânduri cu dinții, corvadă — tot suferă sărmana femeie înaripată!

Odată eram într-un regiment în care molima versificării se întinse teribil, ca pecinginea, ca moșicul la cașcaval, ca foaia mea de pedepse. Ofițeri, subofițeri, caporali și soldați, toți erau cuprinși de virusul poetic.

Dacă vedeai un om într-un colț mișcând din mână și privind în toate părțile, trebuia să știi că se pregătește un nou asasinat în versuri. Nu te-ar fi prins mirarea dac-ai fi auzit că don colonel a dat un ordin de zi rimat, nici dac-ai fi auzit că în rețetele medicului chinina rimează cu antipirina, nici dac-ai fi auzit pe don căpitan scandînd comenzile ca Virgiliu, nici, mai ales, dac-ai fi aflat că furierul împlinește deficiturile misterioase cu niște cifre fanteziste — versurile unui furier...

Și de ce toate acestea?

Originea epidemiei este următoarea:

Un locotenent, ale cărui mustăți rivalizau cu ciucurii de la drapel, izbutise să i se publice într-un fel de revistă țivilă — în schimbul unei liste de abonament pe care delicventul o complectase — o sumă de poizele mai mult sau mai puțin lungi și mai mult decât de loc corecte. De câte ori apărea revista, autorul o aducea la popota ofițerilor. După masă, cînd sfîrșea ultimul pahar de „Odobești vechi“, camaradul ofilitei muze lua fascicula și dedia cetire „versurilor care promiteau“, cum zicea într-o notă directorul revistei.

Toți ascultau cu smerenie. Unii zîmbeau cu satisfacția pe care o dă spiritul de corp, alții se simțeau înfiorați de cascada de rime care se amesteca în aer cu aburii cafelei, cei mai bătrîni meditau, cei mai tineri sughitau melancolic. Însuși colonelul aprecia mult pe ofițerul său, care înălța așa de sus și așa de bine prestigiul regimentului. Vezi că era pe vremea cînd începea și-n armată a se recunoaște că ofițerul „Moș Teacă“ trebuie să dispară, înlocuindu-se cu aceea ce se numește de regulă „ofițer cult“.

Da, Topoloveanu era „ofițer cult“. Căci, în afară de reglemente, el posedă — se zicea — întinse cunoștințe țivile. Dovadă? Ei, bravo! Dovadă, versurile lui:

Mari, permite-mi, dragă, frenetic să-ți șoptesc

O dulce poezie: Mari, ah! te iubesc!

Mari! Cine n-a iubit o Mari în viața lui? Și cine n-a „dedicat aceste versuri“ unei Mari oarecare, chiar dacă pe iubita lui o chema Luxandra, și chiar dacă

n-avea nici o iubită? În poezia română, Mari nu era un nume propriu, ci un simbol.

Odinioară, poeții români spuneau drăguței lor „vergură de amoare“, mai târziu i-au spus „virgină grațioasă“, apoi Alecsandri a introdus pe „copilă“, mai în urmă Eminescu, poetul nostru cel mai rafinat în materie de iubire, ne-a înzestrat cu „înger“, cu „femeie“ și cu „fecioară“.

Să poștești azi să-i faci dumneaei o poezie fără ca să-i aplici epitetele făurite de Eminescu! Să poștești să-i zici Mari, copilă sau virgină — mai ales virgină! Ar fi ca și cum i-ai cumpăra un malacof sau o pălărie ieșită de la modă. Ei bine, între „copilă“ și „femeie“ a fost „Mari“. Creată de Scurtu în versurile celebre:

Cînd luna în lacuri își scaldă fața...

.....

Ma-a-a-a-ari,

Ma-a-a-a-ari,

Mari repetă în ripe-adînci..

Mari a trecut prin epoca ei ca un consemn, ca un ordin de la comendare.

Topoloveanu, a cărui „liră“ înțelegea disciplina, a cîntat și el pe Mari, pentru ca să se supuiе curentului. Aceasta a și făcut tăria lui ca poet: el nu s-a ridicat deasupra mijlociei contimporanilor săi, și ei l-au admirat pentru că *el era ei!*

Și, dacă așa erau contimporanii țivili, vă puteți închipui ce erau contimporanii cu epoleți! Cînd cetea Topoloveanu „una proaspătă“, masa se prelungea pînă după postmeridiane, în ciuda ofițerului de aprovizionare, pe care-l amenința deficitul la capitolul „vin“, și în ciuda soldaților, care aveau a face în ziua aceea cu niște ofițeri beți de ambrozie și de nectar!

Se-nțelege, Topoloveanu era copilul rîzgîiat al regimentului. La ziua lui onomastică, la Paști, la Crăciun, la Anul nou, la patronul regimentului, la sărbători naționale, colonelul îl chema întotdeauna seara la ceai, ca să arate mosafirilor țivili că Spada și Lira sînt amice.

Atunci Topoloveanu își dregea nasturii, își ajusta tunica, scotea mai în evidență cauciucul de la cravată și începea să cetească *Armia română sau căderea Plevnei*, poem care făcea, prin măreția și prin violența lui, să mîrîie Bulică de sub masă. Ori devenea liric și cetea *Fluturile și roza*, elegie care făcea pe cocoana colonelului să exclame cu capul pe umărul drept și cu ochii în tavan, *à la Maica Precista nemțească*:

— Ah! Țsta-i janru meu!

Iar la urmă, cînd fluturile spune rozei:

Și de-acuma-n fericire

Vom trăi ca camarazi,

Și trecînd la nemurire

Vom fi, ah! ca și doi brazi,

coloneleasa era în delir melancolic, colonelul rămînea prostit, iar Bulică dădea din coadă în semn de adîncă satisfacție.

★

Gelozia înșă este partea poezilor „pe acest amar pămînt“, cum se exprima așa de trist poetul-ofițer Topoloveanu.

Da, el răpise inima multor duduci care citeau pe Monte-Cristo, el sedusese multe văduve cărora le re-deșteptase în piept patima iubirii, el cucerise chiar inima de bronz a colonelului, și tocmai de aceea toți camarazii doreau să-l imiteze.

De atunci data în regiment pacostea versurilor.

Sergentul meu major mă-nnebunea. În fiecare zi, după raport, mă lua în cancelarie și, după ce mă trata cu „o gazoasă“, începea discursul obicinuit:

— Știi pă Janeta de la „Trei colori“... Ah! Mult o iubesc!... Da' mi se pare că elevu de administrație clasa a doua, Sărățeanu, i-a-ntors capu. Eu merg acolo în fiecare seară, cheltuiesc cu ea toată solda... și tot ce mai pică... și mi se pare că ăla o are pă gratis, numa cu poiziile... Uit-te, i-am făcut și eu o poizie. Vezi dacă e bună:

Ah! Janeto, tu ești crudă,
Nu preferi a mă iubi,
Dar îți jur-n eternitate
Că pentru tine-oi muri!

După cetanie, urma o pauză. Sergentul-major mă privea cu spaimă, pe când eu cercam să-l conving că a făcut „un cap de operă, nu altceva“. Cum îmi mulțumea bietul om, cum mă cinstea cu țigări de damă cu carton și cum îmi dădea bilet de voie seara! Mai ales dacă îi ștergeam un cuvânt și-l înlocuiam cu altul, atunci era pe deplin convins că în adevăr mă ocup de el...

Într-o zi a venit la mine desperat. Îi dusesse Janetei o poezie fără să mi-o arate mie în mod prealabil. Poezia începea așa:

Spuneți, spuneți, mândre stele,
Focul lacrimilor mele,
Și voi, dulci privighetori,
Și voi, parfumate flori!

Dar... ingrata Janetă i-a aruncat poezia în nas, zicându-i:

— Nu ți-e rușine să-ți fie! Asta-i poezia care mi-a dat-o Sărățeanu aseară!

Și i-a scos dintr-o cutie de bomboane — albumul ei — poezia asta întocmai, scrisă de mîna lui Sărățeanu, cu litere gotice și cu umbre.

Cred și eu! Dacă apucase Sărățeanu mai înainte s-o fure din *Dorul!*...

Acuma don sergent-major, care trecea de „plastografu lu Sărățeanu“, cum zicea Janeta, era pierdut. În loc de:

Ah, Janeto, tu ești crudă,

el scria:

Ah, Matildo, tu ești crudă,

și în loc să mai meargă seara la „Trei colori“, se ducea la „Ursul de aur“.

*

Canonul cel mai mare l-am pățit însă cu căpitanul Gănoiu.

Într-o zi mă pomenesc cu el că mă ia deoparte și începe să-mi spuie foarte trist, aproape plîngînd:

— Poate c-ai auzit ce nenorocire mi s-a întîmplat... Știi, cît am fost detașat cu compania la Tîrgu-Ocna, nu m-am putut duce acolo cu toată casa. Cheltuială mare: bagaj, slugi... Așa, am luat numai nevasta și am lăsat la București doica cu copilul, un copilăș de vo patru luni... Ei, ce crezi c-am pățit? Când mă duc alaltăieri în București, găsesc copilul mort!...

Bietul căpitan plîngea. Se cunoștea că-și iubise copilul și, în fața aștei morți, toată răutatea lui obicinuită dispărea. Dragostea de tată ștergea dintr-o dată din inima-i împietrită orice alt sentiment.

Înceai să-l mîngîi, dacă poate fi vreo mîngîiere în fața unui cadavru pe care l-ai iubit. Dar, ștergîndu-și lacrămile, căpitanul îmi răspunse repede și cu un aer vesel ca de o bucurie neașteptată:

— Să vezi ceva: m-am gîndit la dumneata tot drumu de la București pîn-aici.

— A, mă onorați...

— De loc, de loc. Ascultă. Am îngropat copilul — Dumnezeu să-l ierte! — și i-am pus pînă groapă o cruce de lemn provizorie. Am de gînd să-i fac un monumentaș mititel. Și pînă monumentaș, o poizie! Mi-o faci, nu-i așa?

— Domnule căpitan, vă rog...

— Nu, fără vorbă! Mi-o faci sau nu? Țiu foarte mult să fie de dumneata... O faci ca din partea neconsolatului său părinte... Eu o iscălesc...

— Foarte bine, o fac.

— Adu mîna-ncoa! Va să zică, parol?

— Parol!

Superior, tată, milă, plictiseală, toate la un loc mă făcură să primesc a face parte din serviciul pompelor funebre. Căpitanul, încîntat, a început atunci să-mi dea explicații:

„Bubi S. Gănoiu, de sex masculin... Născut la 14 februarie 1883... Decedat la 15 iunie 1883... patru luni...

Îi ieșiseră doi dinți... Tatăl său plecat cu mama sa la Tîrgu-Ocna... Bubi mort la doică“...

Și pe tema asta mă făcu să notez o sumă de lucruri care, învederat, n-aveau nici o importanță pentru lucrarea ce trebuia să fac. Unele amănunte treceau chiar dincolo de hotarele caraghioslucului. Dar așa sînt toate durerile noastre : ele au întotdeauna și o parte ridiculă pentru cei ce nu le simt ca noi.

M-am zbuciumat o zi și o noapte. La lumina soarelui, la lumina lunii, la lumina lămpii, am asudat pe o căldură de patruzeci de grade ca să alcătuiască epitaful ăsta ciudat. Mă gîndeam mereu :

„Ce ar putea spune un tată copilului mort ? Ce fel e durerea pe care o simte ? Da, el încearcă o pierdere crudă, parcă s-ar rupe o fișie din propria lui inimă... Un copil mort, nu numai un corp care se pierde ; dar o amintire sfîntă... Ai iubit o femeie și te-a iubit și ea... Iată copilul, iată rodul acelei dragoste adînci... Cîte speranțe, ce monument pentru viitor... Însă copilul moare, ca și cum ar vroi ca din patimile noastre să nu rămîie nici o urmă“...

Și tot așa am delirat mereu, flăcău care vroiam să mă închipui tată !

După o trudă oribilă, înjghebasem poezia. Am pus-o în plic și am trimis-o căpitanului acasă.

L-am întîlnit peste trei zile...

— Nu mi-ai făcut nimica ! îmi spuse el. Aia nu era poezie. Mai întîi rîndurile erau prea lungi ; pă urmă, nu vreau să se potrivească întîiu cu al treilea și al doilea cu al patrulea, mai bine cîte două-două. Și nu spunea ce voiam eu. Uit-te, mi-a făcut Topoloveanu una foarte bună :

Ah ! tu, Bubi, cum te-ai dus
Tocma-n cerul cel de sus !...
Eu eram în Tîrgu-Ocnii,
Iară tu la țîța doichii...
Sugeai lapte pentru viață
Și gustai a sa dulceață...
Aveai ochii prea fierbinți
Și-ți ieșiseră doi dinți.

Cînd deodată Dumnezeu
Te luă la sînul său !
Plîngi, Mari, pe Bubișor,
C-a zburat, ah ! pe un nor
Și nu mai vine la noi !...

Căpitanul S. Gănoiă

- Da, da, foarte bună poezie ! am răspuns și eu.
— Vezi ? Tot Topoloveanu, săracu ! Frosa a plîns ca un copil cînd a cetit...
— Care Frosa ?
— Nevastă-mea.
— Atunci cine e Mari ?
Căpitanul izbucni într-un hohot de rîs :
— Apăi eu credeam că te pricepi la poizii. Cîn' colo, tuță ! Nu știi că în poizie trebuie să zici „Mari“ ?
Mari e Frosa în poizie !... Tot Topoloveanu, săracu !

*

Noroc că peste trei zile m-am bolnăvit de tifos și am intrat în spital. Altfel te pomeneai că auzeam și despre mîța regimentului c-o cheamă Mari !

Din ce în ce se stinge zgomotul cazărmii. O dată cu soarele, care se culcase după un deal, toată viața cazărmii se potolea. Din când în când, câte un soldat întârziat pe afară intra repede pe scările de la ușă, în dreptul căreia santinela se mișca în dreapta și în stînga. Sus, la ferestrele luminate, se arătau, trecînd repede, soldați care se urcau pe paturi ca să cotrobăiască prin ramițele înșirate pe poliți, și umbrele dispăreau, din ce în ce mai puține.

În curtea întinsă, un maidan imens pe malul Dunării, tăcere. De departe vuia zgomotul orașului ca o șoaptă uriașă, confuză, și se auzea arare o notă strînsă de gît de la lăutarii berăriei vecine. Pe apă, pustiu; catartele nemîșcate se-ntunecau mereu în ceața ce se întindea, amestecînd în noapte apa cu aerul, ca o mare de gaz ce stăpînea peste tot.

Căprarul Alexandru Vintileanu se plimba singur prin curte. Încheiat în tunică „de cazarmă“, cu bonetul pe ceafă și cu mîinile la spate, el tăia curtea cu pași le-neși, nepotrivîți. Uneori se oprea la malul cercuit cu sîrmă, și ochii i se pierdeau prin ceață, de departe cătînd să-și lămurească peisajul ce se pierdea în întunec.

Mai avea noaptea asta! După trei ani de oștire, avea să se libereze mîine, să lepede în sfîrșit haina care-l strîngea, să reintre în viața liberă. Privind la unele liniștite, care de-abia se zugrăveau pe apă cînd trecea prin ele o rază de lumină, își amintea acum tot ce trăise el din copilărie și pînă azi. Se revedea, cu zece ani în urmă, copil în casa părintească, lîngă un tată care-l iubea, căci de mamă nu-și mai aducea aminte. Ea fusese pentru el ca o figură ce ți se arată-n vis, luînd diferite forme: cînd naltă și brună, cînd slabă, blondă, plină de duioșie. O pierduse cînd el n-avea decît șapte ani, și de-abia dacă-i putea reconstitui icoana după un portret vechi pe care-l văzuse în fruntea albumului...

Ce-i rămăsese din toată copilăria? Cîteva amintiri vagi, nici triste, nici vesele, care se pierdeau în noaptea vremii, aci un prieten cu care se jucase, aci o servitoare care-i spunea basme de care nu-și mai aducea aminte decît în fășii desperecheate... încolo o banalitate ce nu se putuse încrusta în memorie. Dar în cadrul strîns unde se-nghesuiau nedeslușite întîmplările trecute, claie peste grămadă, fără ordine cronologică și fără ca una să se ridice deasupra alteia; în vîlmășagul de nume proprii de-abia reținute, de chipuri șterse, de crîmpeie de vorbe care-i răsunau fără nici un înțeles, de fapte indiferente, o singură imagine rămăsese aceeași. Ea singură mai sprîjinea monumentul copilăriei, îl însenina, îl acoperea parcă în părul ei blond, îi dedea din strălucirea ochilor ei albaștri.

Copilărise cu ea de mic. Ea n-avea tată, cum el n-avea mamă. Eliza Murgășanu era frumoasă, și zveltă, și bună. Copii, se jucau ceasuri întregi, și trebuia să intervîie glasul mamei sau glasul tatii ca să-i facă să nu mai alerge.

„Nu vă urcați pă movilă! Alecule, dă-te jos din salcîm! O să vă rupeți hainele!“

Și trebuiau să se execute, întotdeauna cu părere de rău că se despart...

Mai tîrziu, ea aproape domnișoară, el băiat de gimnaziu, au continuat să se joace, de astă dată cu mai puțin zgomot. Între ei apăruse deja sfiata vîrstei; cu toate astea, erau tot frate cu soră, amîndoi iubindu-se

deopotrivă, cu o iubire pe cât de adîncă, pe atît de nevinovată...

Caporalul privea pe apă, unde se lămurea cîte o lumină, o barcă plutind ușor, departe, mai departe, ca visul copilăriei lui...

Acum își aducea aminte scena cea mare.

Tat-său, un funcționar vechi, era mutat în alt oraș, și trebuia să plece în douăzeci și patru de ceasuri. I-a spus vestea asta pe seară și i-a trecut prin inimă ca un fier roșu. Mai întîi n-a știut nici el de ce. Încetul cu încetul, însă, a simțit că aceea ce-l durea așa de crud era despărțirea de Eliza. Într-un suflet s-a dus la ea. Era singură-n grădină cînd a venit să-i spuie și să-și ia rămas bun. Ce ciudat sentiment a-ndurat! Avea șaptesprezece ani acuma și niciodată nu-ncercase în fața acestei copile de cincisprezece altceva decît o prietenie de copil! Și cu toate astea! Acum, cînd trebuiau să se despărță, amîndoi vedeau că se iubeau mai mult decît atîta... În umbra serii, sub coperișul salcîmului înflorit, au căzut unul în brațele celuilalt și s-au îmbrățișat pentru-ntîia oară, cu patimă, nebunește, și au plîns cele mai sfinte lacrimi...

De aci încolo, un punct negru în memorie, ca o piatră grea peste un mormînt de suveniruri... Știa că a plecat, că a venit la gară, că au vorbit puțin, că și-au strîns mîna cu căldură, că a văzut-o, că a bănuț-o că plînge... Apoi, ca să evite de a plînge și el, s-a urcat în vagon și a tăiat emoțiunea cu glume ce-i sfîșiau inima:

„Lizi, vezi să îngrijești de pisică, pune-i clopoței la urechi“...

Iar Lizi, nemișcată, zîmbea printre lacrimi...

Și apoi? Pustiul! S-a stabilit în alt oraș, și-au scris scrisori copilărești, pline de căldură și cu o ortografie îndoioasă, într-un stil de roman prost... pînă-ntr-o zi, cînd scrisorile lui au rămas fără răspuns. Nu-l mai iubea? Murise? Era supravegheată? N-a știut niciodată. Îi rămăsese un portret pe care-l purta cu el. Erau ei amîndoi, fotografiați la țară de un fotograf ambulant... Niște linii șterse, cenușii, în care numai cu bunăvoință recunoștea trăsăturile ei, ochii ei frumoși. Ea stătea pe un scaun, el în picioare lîngă dînsa, o privea,

sau i se părea lui c-o privește, căci fotografia rămînea un mister în privința asta...

Mai tîrziu, peste un an, tat-său a fost dat afară din slujbă, cînd se schimbase guvernul. După un an de mizerie neagră, în care vînduse tot ce aveau mai scump în casă — cerceii de aur ai mamei, portrete cu rame poleite, lampa cea mare de tavan, tacîmurile de argint, pînă și inelul lui de logodnă — bătrînul a apucat darul beției. În fiecare dimineată, la cafenea, dacă vreun cunoscut mai milos îi dădea un franc, el îl schimba pe țuică. Îl aduceau acasă plin de noroi, sălbatec, aiurînd, nerecunoscînd pe nimeni, pînă-ntr-o zi, beat, fără cunoștință, s-a aruncat sub roatele unui tren... și l-au îngropat în socoteala comunei, seara.

Toate astea și le amintea căprarul într-o dezordine de gîndiri.

El întrerupsese școala de mai multe ori, o dată fiindcă fusese bolnav greu, altă dată, ca să poată trăi, intrase a cincea roată la căruță într-o cancelarie; mai tîrziu locul i-a fost ocupat de un bacalaureat, în urma unui concurs la care se băteau vreo șaisprezece inși. Într-o bună dimineată, cînd împlinea nouăsprezece ani, s-a dus voluntar în armată.

Cu cele patru clase pe care le avea, pusese de gînd să se facă ofițer.

Însă, una după alta, au venit deziluziile. Disciplina, viața groaznică între zidurile pázite de baionete, bătăile pe care le vedea împrejurul lui, toate sfîrșiră prin a-i naște-n piept revolta. Nenorocul lui îl adusesse în compania celui mai brutal dintre căpitani. După încercări de tot felul, după nesupuneri mici, după hărțuiele de toată ziua, s-a ales că în trei ani n-a ajuns decît căprar. Privind la cele două galoane de lînă, cusute la mînică, îl coprîndea o ironie tristă. Atîta meritase el? Era mai bun, mai activ, mai inteligent sergentul Berechet, care se pregătea deja pentru școala divizionară, după ce-nvățase la regiment a scrie pe nisip și a ceti cu cercuri de hîrtie puse deasupra slovelor?... Sergentul Berechet, care lua întotdeauna sînga drept dreapta și căruia maiorul propunea să-i lege la un picior fîn și la altul paie, nu era nici mai cetit nici

mai deștept; dar era omul de-ncredere al căpitanului, și căpitanul îi zicea totdeauna că e... instructor sever și „bun militar“.

Ei, el nu meritase să fie decît căprar!...

Dar acuma zîmbea. Trei ani trecuseră, și în sfîrșit avea să fie liber... Cu cît treceau ceasurile, cu atîta se simțea mai agitat, ca-n ajunul unui eveniment mare. După o călătorie lungă prin valuri furtunoase, după o călătorie în care adeseori fusese aproape să se zdrobească de stînci, ajungea la mal!

Privi din nou pe apă. Barca de adineaori, care i se păruse că ajunsese la țarm, sălta încă pe valuri... Oare țarmul *lui* nu era tot așa de departe? Nu era o ficțiune a-nchipuirii? Nu-și făcea iluzii cînd i se părea că malul e aproape? Da, în noaptea asta se culca încă rob între ziduri, și mîine avea să fie liber... Însă cum? Ce fel era libertatea asta? A cunoscut-o el vreodată? La nouăsprezece ani, cînd își tîrîse pîngelele rupte pe pragul cazărni, nu era încă liber? Ce-l împinsese atunci la robia asta, pe care o numeau *voluntară*? Și acum, după trei ani, nu se găsea tot cum intrase? Ce avea să facă? Unde vrea să se ducă?

La ușa cazărni se făcu o mișcare. Apăru gornistul și începu să sune prelung și trist stingerea lumînărilor...

Luna bătea acum în ferestre, amestecînd razele ei palide cu lumina dinăuntru, care plutea încă; își îndreptă pașii greoi spre cazarma unde avea să doarmă noaptea cea din urmă...

*

Somnul i-a fost o trudă, o aromeală cutreierată de visuri neînțelese, în care toate gîndurile de seară îi apăruseră din nou, schimonosite, desperecheate ca niște stanțe, pline de flori și pline de zbucium... Toate se amestecau într-un vîlmășag imposibil aievea. Aci era de șaptesprezece ani și-și oglindea chipul vesel în ochii albaștri ai Elizei, aci era dezertor din armată, rătăcitor pe o barcă, alungat din urmă de niște puteri diforme, care urlau, pe cînd valurile erau gata să-l

cotropească în tot minutul; aci se deschidea cerul și se arăta un farmec, o lumină vie, eternă pentru cine știe s-o cuprindă...

La ziuă a fost scutit de servicii, și-a dat în primire pușca, muniția toată, hainele chiar, și i-au lăsat în schimb o tunică roasă, cîrpită, peste care onoarea de caporal stătea cocoțată ca un sarcasm. Cu un capel pe care se amestecau toate culorile unui curcubeu, cu o pereche de cizme enorme, scîlciate și împeticite, s-a prezentat în fața căpitanului.

Aci a primit foaia de trecere în rezervă, biletul de drum pînă la București și un franc care i se cuvenea pe zece zile servite. Căpitanul n-a uitat, firește, să-i mai dea și sfaturi părintești.

Și-a luat ziua bună de la tovarăși și a plecat fără să i se cînte „rezerva“, cum nu i se cîntase nici „de recruți“, cînd a intrat.

Peste un ceas era la gară și pornea cu trenul într-un vagon de clasa a III-a.

II

București!

Pe o căldură de 40 grade, într-o atmosferă încărcată și murdară, pe ulițele transformate parcă în niște cup-toare necurate, rezervistul își luă drumul, fără să știe unde, fără scop, privind în toate părțile. Trăsurile cu coșul ridicat, tramvaiurile grele și zgomotoase, căruțele hodorogite circulau înghesuindu-se, pe cînd birjarii țipau mereu, asudați și ei, și caii, și mușteriii. De-a lungul Căii Griviței, negustori în vestă, femei cu fuste ușoare, copii aproape dezbrăcați priveau convoiul care curgea de la gară, obosit, unii cu geamantane-n mîna, alții cu câte un țigănaș care schimba sacul de drum al călătorului cînd într-o mîna, cînd într-alta. Din cînd în cînd, câte o casă mare, frumoasă, cu perdelele lăsate... Și cîrciumi multe, pe zidurile cărora erau mîzgălite inscripții caraghioase, reclame de vin, de bere, de limonadă; pe alocurea, câte un miros de bucate te izbea din fundul unei prăvălii murdare.

Pe tot drumul nu mâncase decît covrigi. Îi era foame și se uita jinduit la birturile care-și așezaseră afară grătare pe care sfîrșiau cîrnații și fleicile dogorite de jărat, stropite din cînd în cînd de picuri de sudoare ce curgeau de pe fața bucătarului. Covrigii îi cumpărase din gologanii pe care îi avea înainte de soldă, francul îl avea întreg.

Mergea înainte. Pe Calea Victoriei, oamenii se grăbeau. Tineri în haine de vară, cu haina peste cămașă, încinși cu cordoane, apărați de umbrele împotriva soarelui; femei îmbrăcate în mătasuri subțiri, prin care se zăreau brațe și spinări albe; apoi trăsuri și iar trăsuri. În cîte un colț de stradă, un gardist care își scotea chipiul și-și ștergea fața cu o basma mare, leorcăită de mult; pe alocurea, prăvălii cu pînzele lăsate dedeau cîte un crîmpei de umbră vitrinelor încărcate; mai departe, cîțiva hamali care stropeau din niște tulumbe, pe cînd cocoanele își ridicau rochiile cu grație și cu intenții.

El își vedea de drum, oprindu-se din cînd în cînd să admire o casă, o vitrină, o femeie. Din pavajul înfierbîntat se urcau valuri nevăzute de căldură, din ganguri ieșea un miros cald, greoi, îngrozitor, fără nume. Din vreme-n vreme, întîlnea cîte un ofițer în bluză, grăbit, aproape alergînd pe jos, ori zărindu-se din fundul unei trăsuri, ori pe banca unui tramvai deschis: saluta, căci nu scăpase de haine, și trecea înainte.

Tot înainte! Își făcea socoteala: azi avea să cîlind așa-n neștire și să mînce patruzeci de bani mai pe-nserate, ca să aibă și pentru mîine. De culcat, vara e ușor lucru: sînt atîtea unghere uitate de oameni, pe unde nu trece nimeni! Apoi, mîine are să alerge să găsească ceva de lucru. Unde, nu prea știa. Are să bată la ușile ministerelor, pe la cancelarii, pretutindeni; are să-și arate foaia de trecere-n rezervă, atestatul de la gimnaziu, și are să găsească ceva...

*

Însă iluziile-i fugiră una cîte una. Peste tot i s-a răspuns ca să facă o petiție, și „la primul loc vacant“ o să-l aibă-n grijă. Peste tot, apoi, vorbele astea: „Acum, în vacanție, greu de găsit. Nu sînt lucrări, pe urmă, cei mari lipsesc. La toamnă poate!“

Și a doua zi, și a treia zi același lucru: la toamnă! Însă foamea așteaptă oare pîn-atunci? Dimineața de tot, plimbîndu-se pe dinaintea cafenelelor, cu nădejdea ca să găsească un ban aruncat din greșeală de vreun chelner, o dată cu scrumul de pe tăvi, se pleca adesea la pămînt, înșelat de o părere, adunînd capace de cutii cu chibrituri în loc de bani; după amiază, gonit de foame pe ulițele aprinse, cu gura arsă de sete, cu foamea ca povară, cu picioarele arse de cald, de oboseală, de slăbiciune, se oprea în dreptul ferestrelor de la birturi, unde se arătau pui fripți, verdețuri, castroane cu iaurt, și fructe, și prăjituri, și atîtea lucruri al căror gust îl și uitase! Își tîra pretutindeni mizeria, care țipa în hainele zdrențăroase de fost apărător al țării, își tîra cizmele, ce-i păreau din ce în ce mai grele, și uneori îi venea să plîngă... În dreptul lui „Capșa“, steteau afară la mese oameni care beau ceva verzui cu trestia, ca să nu-și strice dinții. Erau oameni care caută să-și facă poftă de mîncare, pe cînd la ferestre se arătau atîtea bunătăți, pe care le ghicea că sînt bunătăți.

Acum, cînd nu mâncase de două zile, acum, cînd i se părea că toți trecătorii îi cunosc sărăcia, în ochii lui începea să se vadă ura. O femeie frumoasă și elegantă, un om bine îmbrăcat, un copil într-o trăsură, toate nu-i dădeau decît un singur gînd: „Ce te-aș mai gîtui!“

Și pornea înainte, sperios, parcă-l urmărea cineva. Cînd se-nseră, umbrele de la felinare i se păreau oameni care îl pîndesc...

Era pe la ceasurile unsprezece din noapte, cînd ajunse într-o stradă dosnică. Din dreptul unei case cu perdele roșii și cu geamurile deschise auzea un glas de femeie cîntînd. În noaptea tăcută, pustie și tristă, notele treceau ca un plîns. Femeia cînta *Visul*, o bucată pe care o auzise demult, copil!... Dar glasul celei de atunci era dulce, clar, plin de o melancolie senină,

aproape copilăroasă, pentru că era glasul Elizei. Aceea ce auzea acum era o coardă răgușită de contraltă de stradă, ca o flașnetă în care fiecare notă are în același timp trei sunete; pe alocurea vibra o clipă ceva dulce, dar se pierdea în totalitatea melodiei măcelărite. Cu toate astea, glasul nu era lipsit de melancolie. Dispoziția lui sufletească făcea să-i sune în urechi ca o poveste tristă, duioasă, ca un țipăt al unei inimi nenorocite; și cu cât glasul era mai aspru, mai răgușit, mai sărăcit de artă, cu atâta plînsul i se părea mai real, mai sincer, mai sfîșietor, ca țipătul unei bătrîne care pe marginea gropii copilului își dă drumul strigătelor...

El, de ce asculta, de ce se simțea mai abătut, ca și cum era cîntecul nenorocului lui...

...Vai! Pentru ce ăst vis a încetat?...

Pentru ce?...

Cînd se sfîrși cîntecul, auzi cîteva aplauze ieșind din odaie, apoi glasuri femeiești și bărbătești amestecîndu-se laolaltă în exclamații ironice, în ocări, în comentarii idioate:

— Ah, țațo, cîntă de inimă albastră!...

— Fa Emilio, ăsta-i cîntecul tău?...

Și injurii, și vorbe de rușine, și tot soiul de bătăi care, desigur, nu erau peste mîini...

Pentru-nțîia oară de cînd se liberase îi veni în minte icoana Elizei, al căreia cîntec îl ciontea acum a o astfel de femeie, într-o astfel de casă. Și îl cuprinse un dor nebun de visul tinereții lui, de copila al cărei portret îl purta încă.

O curiozitate ne bună îl apucă, o curiozitate bolnavă și amestecată cu patimă.

„Adică dac-aș intra în casa asta? S-o văd pă asta care a cîntat... Hm, n-am bani? Nu face nimica! Parcă nu se intră și așa de plimbare, de chef?”

Deschise poarta și păși sfios. Odaia dedea în curte. Ușile erau deschise și-n prag stetea o pisică neagră. Înăuntru, pe prag, rămase sfios. Erau vreo patru femei, numa-n fuste; una-n fund, legată cu alb la cap, în fustă roșie, citea o fasciculă. Două, în brațe la doi tineri, care glumeau cu ele, se lăsau legănate; alte

două jucau cărți; iar pe un scaun lîngă fereastră, o bătrîna lucra la ciorap, parcă-ți aducea aminte legenda Soartei torcînd un caier nesfîrșit... Bătrîna, văzîndu-l, strigă cu o voce bărbătească:

— Aide, fetelor, mai lăsați zbegu! Uit-te un domn, un căprar!

Rezervistul se așeză pe un scaun. Din odaia de alături ieși și trecu pe lîngă el o femeie îngînînd încet cuvintele din urmă ale *Visului*. Era o fată slăbuță, i-ai fi dat treizeci de ani, fără piept, fără șolduri, cu un umblet lenș. Nici urîtă, nici frumoasă. Un păr blond și niște ochi albaștri erau tot ce mai rămăsese dintr-un chip care, probabil, fusese frumos cîndva, demult!

— Dumneata cîntai *Visul*?

— Eu.

— Vezi, Conteso, tu aduci public cu cîntecile tale! zise o brună de pe genuchii unui tînăr.

Rezervistul luă pe Contesă de mînă și dispăru cu ea.

*

Cînd se văzu singur cu dînsa, căprarul o privi cu un fel de uimire care creștea mereu, apoi o întrebă:

— De unde ești?

— De la Filipești...

— Lasă gluma. De unde ești?

— De la Țigănești...

— Te rog, lasă gluma... De unde?...

— Da' ce zor ai?! îl întrerupse Contesa. Ce, ești duhovnic? De unde sînt, de unde nu sînt, parc-o să ne cununăm amîndoi! Sînt și eu din lumea asta mare și blestemată! Acuma s-a dus!...

Însă el scoase din buzunar portretul.

— Cunoști asta?

Contesa rămase împietrită.

— De unde-o ai? Asta sînt eu...

— Elizo! Tu aici! Aici a fost să ne-nțîlnim?...

Și, ca și-n ziua cînd el s-a mutat, se strînseră-n brațe ca doi copii.

Apoi, pe cînd el rămăsese-n picioare, extaziat înaintea ei, ea, cuprinsă de milă, de rușine și de amintirea

visului cel mai dulce, stetea cu fața-n mâini, plângînd. Căprarul o liniști, îi spuse că el o iubește și așa, că n-a iubit-o decît pe ea, o dovadă portretul păstrat, apoi o rugă să-i povestească și lui cum ajunsese aici, „în casa asta“.

Printre lacrimi și în scurt, ea-i spuse tot.

Dacă nu i-a mai scris, pricina era că mama-i prinsese scrisorile. Și, din ziua aia, mama se purta foarte rău cu ea. La vîrsta ei, doamna Murgășanu¹ voia să se mărite a doua oară. Dar, pentru asta, ținea să scape de fată. Hotărîse s-o mărite după un ceaprazar aproape bătrîn. Toate plînsesele ei au fost zadarnice. Atunci, ca să scape de amenințarea ceaprazarului, a preferat să fugă cu un ofițer. Și a fugit. Însă după un trai îngrozitor, în care ofițerul o chinuia și o bătea, a fost lăsată. Neputîndu-se întoarce acasă, neștiind ce să facă, a intrat la un *café-chantant*. A cîntat prin toate orașele, pînă cînd într-o seară, după ce în ajun cîntase mai mult, a văzut că glasul se duce... Atunci a intrat în „casa asta“, unde și-a schimbat numele în Emilia. Îi zice și Contesa, fiindcă bătrîna spune că „se cunoaște că-i de famelie bună“.

El ascultă tot fără s-o întrerupă, ocolindu-i privirile cînd ea se uita la el, apoi își șterse lacrămile și o primi din nou în brațe.

Încă nu-și putea da seama de realitate. Uneori îi auzea glasul parc-ar fi venit de departe și o zărea mică, tocma-n fundul odăii; auzul și văzul refuzau parcă să primească adevărul ce i se arăta îngrozitor, ca-ntr-o noapte din povești.

Ea îl întrebă, rușinată, să-i spuie și povestea lui.

— Eu n-am să-ți spun mai nimic... M-am liberat acuma din armată.

După o tăcere, în care amîndoi desigur își scrutau viitorul, ea-l întrebă plină de sfială:

— Unde stai?... Dacă mi-ai da voie... cîteodată... aș veni să te văd... Nu să te văd... dar aș întreba dacă ești sănătos...

¹ În volumul din anul 1895 a fost tipărit greșit numele „Vintileanu“, în loc de Murgășanu — cum am corectat în ediția de față.

— Unde stau ?

De atîta vreme nimeni nu-i pusese întrebarea asta, și nici el nu și-o mai pusese. „De dormit e lesne vara !“

Încercă să-ngîne cîteva vorbe, amețit, rușinat de sărăcia lui în fața ei, apoi răspunse că „deocamdată“ nu-i poate spune. Însă cum ea începu a plînge și-i dete să înțeleagă că, desigur, el n-o crede demnă ca ea să pășească pragul casei lui, căprarul plecă ochii în pămînt și-i povesti tot, tot.

— Atunci... rămîi în noaptea asta aici, te rog.

El refuză cu o mîndrie înaltă ; dar ea îl rugă atîta, căzu în genunchi, îl sărută, plînsese și sfîrși prin a-i spune :

— Ții minte, era o vreme cînd nu mi-ai fi refuzat nimic... Atunci, e drept, eram altfel. Dar atunci nu se încăpea între noi „al meu și al tău“. Dacă eu am ajuns așa, crede-mă, nu mi-am schimbat sufletul... Uite-te : nu mai sînt frumoasă, am douăzeci de ani și parc-aș fi de treizeci. Cu toate astea, tu mi-ai dat înapoi tinerețea veștejită... Dacă-ți mai aduci aminte seara din urmă, dacă mai mă iubești cît de puțin, dacă m-ai iubit vreodată, rămîi... te rog, plîng...
Și își lăsă fața pe mîinile lui, pe care le sărută ca o nebună.

Rămase.

Ea desfăcu patul, îl primeni, schimbă tot, ca și cum ar fi vrut să nu pîngărească un amor așa de sfînt pe rufele comune.

Și pînă tîrziu, culcați unul lîngă altul, și-au vorbit, s-au îmbrățișat, au vărsat lacrămile cele mai sincere. Din cînd în cînd, se auzea la ușă cîte-o lovitură.

— Hei, Conteso ! Conteso !

Bătrîna răspundea că „nu se poate“. Atunci vorbele cele mai murdare, injurii grosolane, toate curgeau droaie, amestecate cu zăngănituri de săbii, cu fluiere, cu cîntece de cîrciumă... și toate ajungeau la urechile lor. Ea închidea din ochi, se vîra în el cu frică și cu rușine, pe cînd el o mîngîia, o înțelegea. Fiecare glumă dobitocească de alături răsuna în auzul și-n inima lui ca un strigăt al pierzării Elizei ; în sufletul bietului

iluzionist, care se credea câte o clipă pe patul fericirii, lângă ea, uitînd mizeria care-i lega, vorbele de afară erau o deșteptare plină de groază și de desperare...

Au adormit tîrziu, ținîndu-se în brațe.

III

Cînd s-a deșteptat, era ziuă. Se auzeau de afară căruțele huruind pe pavaj, iar o rază slabă de lumină intra prin crăpătura perdelelor.

Se sculă încet, se îmbracă în pripă, îi lăsă pe masă portretul lor și ieși, aruncînd o privire lungă, duioasă, plină de iubire și de amărăciune spre patul în care Contesa, în care Eliza dormea, zîmbitoare, în lumea unui vis fericit, desigur.

În stradă, își luă capul între mâini, se frecă la ochi și porni.

Toate întîmplările din noaptea trecută i se arătau acum deslușite. Singur, sărac, uitat de toți, nu găsisese adăpost decît lângă ea. Și cine era ea? Era idealul copilăriei și al tinereții lui prigonite. Iată unde o găsea!... Și atunci cînd o găsea, în loc s-o poată scăpa, în loc s-o scoată din noroiul în care o aruncase o soartă tristă, se scufunda și el, și primea să aibă adăpost din munca ei așa de infamă, așa de nenorocită... Parazit pe corpul ei murdărit de ani de dezonoare — asta fusese el o noapte!... O iubea? Negreșit că da, și-o iubea acum cu atît mai mult cu cît o vedea atît de oropsită, atît de încovoiată în lupta pentru viață!... Dar așa trebuia să înțeleagă el iubirea? Ea îi dăduse a înțelege că ar putea să-l ție oricît... „pînă ți-ei găsi de lucru“... Și el tăcuse, pentru că nu vroise s-o vadă plîngînd...

Își duse mâinile la față. Un miros de pudră proastă, de mosc învechit, îl izbi, amestecat cu un miros de femeie... Îl cuprinse în același timp un dor nebun de ea și un adînc dezgust de el... Observă acum că purta cu dînsul, că ducea cu el pe uliți, în păr, pe față, pe haine parfumul acesta bolnăvitor, care-i excita simțu-

rile și-i tulbura conștiința. Acum el retrăia clipă cu clipă toată viața trecută, își adăoga durerile, suferea două poveri deodată: amarul vieții lui și amarul vieții ei. Și nu-i era de ajuns mizeria în care se vedea cufundat. Flămînd și zdrențaros, pe uliți cu pietre calde și inimi reci, trecea înfășurat în sărăcie ca-ntr-o haină de care nu se lipea necinstea. Și dacă nu mîncase, și dacă n-avea adăpost, cel puțin sufletu-i se păstrase neatins de chinuri; era mîhnit, era necăjit, dar conștiința-i era senină... De-acuma, nici asta n-o mai avea. Pretutindeni îl urmase vedenia celeilalte, mai nenorocită ca el, mai umilită, mai expusă. Și, pe cînd el o idealiza și o plîngea, ca pe o rază cufundată în noroi, ea îi oferise un loc de adăpost, al cărei parfum îl simțea încă pe el, și-l chinuia, și-i aducea în minte noianul ei de suferințe, sub care căzuse întroienită, ca o pasăre pribeagă, cu aripi ostenite, rămasă pe cîmpul în care vin viermii, și-o murdăresc, și-o descompun cu atingerile lor grețoase, și-și fac cuiburi în penelile ei...

Ce-ar fi putut el să facă? Nu mai gîndea la el, ci la ea, pe care i se părea c-o vede, că-i întinde brațele, că-l roagă s-o scape...

Își duse mîna la inimă și simți în buzunarul tunicii foaia de trecere în rezervă... Era liber! Liber de a muri de foame, liber de a privi neputincios la steaua care cade, la idealul care i se stinge sub pîngărirea corpului și zdrobirea sufletului.

Ajunsese la cîmp. Liniile drumului-de-fier brăzdau pămîntul cenușiu, uscat. Nici țipenie de om, pe cînd departe vedea în zare un fum ce se pierdea în sus de la o mașină.

Așa se pierdeau și visurile lui. Din tot ce-și închi-puise, din tot ce visase, din tot ce sperase nu mai rămînea acum decît o rază, cea din urmă, care murea și ea. Și cu cît adîncea mai mult prezentul, cu atîta se simțea mai păcătos. Auzise de bărbați care trăiau în socoteala femeilor, știa că fostul lui sergent-major viețuia în sarcina bucătăresei de peste drum; dar întotdeauna avusese groază de soiul ăsta de oameni și

de ciocli. Nu cumva astfel de soartă i se rezerva și lui ? Noaptea trecută ce făcuse el oare ? Era însă o deosebire : îi lăsase portretul lor, singura lui avere, tot ce-i era mai drag în lume, tot ce-i mai rămăsese dintr-o vreme fericită și plină de iluzii.

Mașina se apropia. Acum îi auzea lămurit zgomotul aburului și al roților care cutremurau șinele. Și în același timp îi trecu pe dinaintea ochilor icoana lui tat-său, care sfârșise viața sub niște roate de tren. Cum se repetă toate în lume ! După tată, fiul, mînați de același dor de liniște și fericire pe care pămîntul li-l refuză !

Și mașina înainta mereu... Însă deodată simți pe umeri o atingere ușoară. Se întoarse și văzu doi ochi albaștri care se uitau la el rugători.

— Tu ?...

Eliza îi luă brațul, pe cînd trenul trecu pe lîngă ei învăluindu-i în fum și azvîrlind stropi mărunți de apă caldă. El îl privi cu spaîmă și cu părere de rău cum se depărta... Ea îl înțelese. Îi strînse brațul mai cu putere, îl privi cu o sfîșietoare duioșie și porniră spre oraș...

Ea vorbi cea dintîi.

— Știi, m-am deșteptat cum ai închis ușa. Nici nu-mi aduceam aminte de fericirea nopții... Dar cînd am văzut portretul pe masă și nu ți-am văzut hainele, nu știu de ce am înghețat de frică. M-am repezit la fereastră și te-am văzut trecînd. Ce galben erai !... Mi-am aruncat rochia pe mine și am dat fuga. Nu te-am pierdut din ochi. Apoi, după o pauză : Ia spune-mi : de ce ai venit în dreptul trenului ?

Omul liber dete din umeri. Îi răspunse încet, gîfîind :

— Știi tu cum a murit tata ?

— Știi, mi-ai spus ! Și Eliza-și șterse o lacrimă cu batista. Vezi ? Îi zise ea. Așa sînteți voi toți ! Întotdeauna durerea voastră vi se pare mai mare decît a lumii-ntregi și nu vă gîndiți decît la voi ! Crezi tu că nu te-am înțeles ast-noapte, cînd închideai ochii ca să nu vezi în ce casă ești ?... Crezi că nu-nțeleg ce te

frămîntă ? Nu te gîndești decît la „rolul tău“. Dar dac-ai muri tu ? Am fost în stare să ajung în casa aia acum trei ani. Azi n-aș mai putea-o duce. Tu ai deșteptat în mine toată copilăria curată, pe care, știi, am avut-o odată. Și niciodată nu m-am simțit mai nenorocită ca acuma. Credeam că cinstea mea murise... Dar te miri din ce cenușă iese o flacără și întinde focul mai departe... Tu te gîndeai să mori, și mă uitaseși pe mine...

— Eu ? Te uitasem ?

— Mă uitaseși, nu ; dar chinul tău era mai presus. Nu vezi ? Tu mă prețuiești ca pe oricare femeie ; de asta ți se pare grozav lucru să primești ajutorul meu. Da' dac-ar fi ca împrumut ? Adică tu crezi că eu o să mai stau acolo ? Cîteva zile, nu zic ; dar o să muncesc... altceva. Și pîn' ce-i găsi și tu de lucru, poți să primești...

Erau în dreptul unui birt-cîrciumă. Ea îl opri în loc.

— Știi ce ? Mie mi-e foame. Dac-am mîncă ?

— Mie nu, răspunse el, pe cînd prin piept îi dete un junghi.

— Tot rău ești ! Vezi ?

Și-l împinse înăuntru.

Pe la sfîrșitul mesei, ea-i strecură portofelul cu bani pe sub șervet. Îi strînse mîna, îl privi rugătoare și-i șopti :

— Plătește tu.

El pipăi punga și-și retrase mîna. Toată cinstea lui trecută protesta, simți o sfială nespusă, ca-n fața unei crime, și i se păru că vede-n dreptul ușii pe fostu-i sergent-major. Însă ea îi apucă mîna stîngă, se uită la el printre lacrimi și avea fața așa de tristă, încît el se hotărî. Luă punga, bătu în masă și strigă tare, nervos, întăritat, așa că vecinii de masă întoarseră capul :

— Plata !

Apoi rămase cu ochii-n farfuria soioasă, pe care se zugrăveau urme murdare de mîncare. Și șopti încet, auzit de-abia de el :

— Am început !

L-am cunoscut în școală.
Învăța în toți anii bine și pururea era *monitor general*.

Dacă zicea dascălul albă, albă zicea și el.
Dar avea, ce e dreptul, și autoritate. El scotea la *lecție*, el oprea la arest, el bătea la palmă, el pune note, în sfârșit, el era *alfa* și *omega*. Dascălul — popa Burtea — dacă *asculta* și el la un an o dată un băiat, se făcea gaură în cer. El, cu slujba bisericească, cu parastasele, cu morții și cu născuții, de-abia avea vreme să vie ca să iscălească în „condica de prezență“!

Și ce mai balamuc era în lipsa popii!
Băieții făceau pocnitori de hîrtie, alții jucau la țintar, alții azvîrleau cu *stele fixe*... în sfârșit, cîte comedii, toate le trăsneau prin cap, toate le făceau.

Se căznea bietul Papă-Lapte să-i astîmpere, dar unde era chip?! Băieții-s tot băieți! Parcă ei știau folosul ce iese din instrucțiune (cum zicea popa)? Aș! Gîndul lor era vecinic țintarul, poarca, zarzările de peste gard și, cum spusei, toate comediile de pe lume.

Dar, în sfârșit, nu se poate *nivelarea inteligențelor*.
Papă-Lapte era omul care-și cunoștea nobilul scop al creațiunii omului pe pămînt.

Nu este adevărat că omul e destinat a fi regele dobitoacelor? (Vedeți că și la dobitoace e *monarhie*!)
Și să vedeți că a și ajuns unde dorea.

*

Cu toate că pe atunci era în clasa a patra primară, Papă-Lapte mîncase optsprezece Paști. Ce i-a venit lui într-o zi prin gînd, n-a mai vrut să învețe carte.

Sfîrșise examenele cu succes, ieșise *primul*, și ar fi vrut să se facă orice, numai filozof nu.

Ce s-a gîndit el, ce s-a răzgîndit, a intrat în armată. Bucuria băieților era la culme că au scăpat de *domnul monitor*. Dar, nu-i vorbă, le-a venit altul peste cap, mai al dracului poate decît Papă-Lapte.

Asta era știut. Cîți așteptau cu gura căscată să-i ia locul!

Nu e treabă mare să capeți asemenea slujbă.

Un curcan sau o gîscă și cîteva dramuri de... supunere oarbă te fac cel mai fericit dintre muritori!

Așa e lumea.

*

De cînd s-a făcut militar, n-am mai auzit nimica de Papă-Lapte.

Parcă nu fusese de cînd lumea printre cei vii. Îl uitasem, și cu el uitasem pe mulți, uitasem copilăria senină, jocurile fără grijă, poveștile, țintarul... tot.

Nu mai eram copilul de ieri.

Nevoile mele proprii mă făcuseră să uit păcatele altora, și adesea, cufundat în mizerie, mă gîndeam la copilărie ca la un vis ce pierise.

Desigur, atunci nu-mi mai aduceam aminte de Papă-Lapte, nici de teoriile popii. Vedeam numai plăcutele ceasuri cînd mă jucam cu „colegii“, zilele de liniște, plimbările la grădină, în sfârșit, toate care astăzi nu mai sînt!

Uitate pentru totdeauna trebuiau să fie zilele astea și, în balamucul gîndirilor care mă frămîntau acum, de-abia cîteodată o lumină slabă se făcea: copilăria

se arăta frumoasă, cum a fost în adevăr, dar barbarul prezent o acoperea cu zdrențele mizeriei reale, cu lanțul greu al deznădejzii.

*

În gimnaziu am dus-o cîtva timp ; dar o dată mi s-a înfundat.

N-au mai putut să mă sufere, și *Spaima găinilor*, directorul, m-a dat afară, parc-ar fi fost școala lui.

Ei, acum ce te faci ?

De împărțit averile (?) nu e chip.

Să te faci slujbaș, adică măturător la primărie, îți cere bacalaureatul.

Tocmai atunci cînd mă gîndeam la ce e de făcut mi-am adus aminte de Papă-Lapte.

M-am făcut și eu soldat.

Voluntar îmi ziceau toți, și asta numai pentru că toți erau miopi.

Cum ? Eu voluntar ? Voluntar ? Cînd ești pus între ciocan și nicovală ?

Voluntar ? Cînd vîi de nevoie ?

O, dacă toți voluntarii au venit ca mine, atunci ștergeți cuvîntul acesta din dicționare !

Ziceți : *nevoit* !

Dar cum am venit, de voie, sau de nevoie, am suferit și eu ca toți ostașii, am fost și eu înjurat, ba poate am înjurat și eu cînd am avansat.

De multe ori poate am închis în inimă simțirile ome-nești, am uitat principiile pentru care am fost gonit din școală, am nesocotit tot și am lovit în soldat, tovarășul meu de nevoie și suferințe. Să-și bată joc cine n-a fost ca mine soldat ! Dar să mă plîngă și să afurisească pă-cătoasa alcătuire a societății acela care, ca mine, a stat închis ani întregi în[tre] zidurile umede ale ca-zărmii, uitîndu-și doruri și plăceri, stors de puterea de a cugeta, schimbat în dobitocul cel mai tîmpit, corupt și împietrit !

O ! Mijlocul¹ m-a schimbat numai puțin.

¹ În textul de față are înțelesul de : mediu.

Alții o pătesc mai rău : vin oameni cu simțire și ies... niște păpuși îmbrăcate în haine de zece fețe, cu crierul corupt de supunere și ascultare, cu inima împietrită de obiceiul de a vedea zilnic tablourile cele mai înjositoare, cu simțurile amorțite, fără ideal și fără țință.

Eu nu sînt încă așa de plîns.

*

Deunăzi mă dusesem la un prieten din alt corp.

Tocmai răsfoiam cîteva gazete, cînd auzii alături un glas care-mi părea cunoscut :

— Așa, măi sergent, să știi tu cu cine ai a face ! Ce te fudulești tu cu cartea ? Eu n-am învățat decît patru clase primare, după aia am intrat în armată, m-am purtat bine, am dat ascultare șefilor, că de asta sînt șefi, am fost protejat și iubit de toți și azi sînt locotenent. Locotenent, mă, pricepi ? Locotenent ! Dar cum am ajuns aci ? Ți-am spus : numai prin purtarea mea !

După ce a spus vorbele astea a intrat în cazarmă. Cînd a deschis ușa, s-a găsit drept în fața mea.

„Papă-Papă-Papă-Lapte !“ vrusei să strig, dar instinctiv mîna mi se duse la coifură și murmurai :

— Să trăiți, domnule locotenent !

A pus și el un deget la chipiu și a trecut înainte.

E frumos tablou noaptea în cazarmă. Ranițele așezate pe polițe într-o linie; cizmele la marginea patului, iarăși aliniate, îți prezintă un front de ciobote admirabil; soldații culcați în paturi tot într-o linie te fac să crezi că ești într-un spital.

Nici un zgomot nu întrerupe tăcerea asta adâncă. De-abia câteodată plantonul mai face câțiva pași pentru ca să nu adoarmă, căci știe ce pedeapsă îl așteaptă când domnul Morfeu ar avea poftă să-l strângă în brațe și să-i dea sărutarea lui Iuda.

Mai auzi iarăși un oftat adânc, câte o vorbă neînțeleasă, în sfârșit, zgomote mici, care se pierd în văzduhul ciumat.

*

Eram doi sergenți în plutonul întâi.

Camaradul meu era un june cu pretenții colosale. Se credea — săracul — cel mai *prima* dintre undrofițeri.

Cine știa ca el frontul! Ce vrei, era în stare să-ți *isplice*.

„Școala de soldat“, „școala de companie“, „școala de batalion“ pentru dânsul erau fleacuri. Dar, ce-i dreptul, avea de unde să le știe: nenorocitul slujea țării de

vreo duzină de ani. Își făcuse termenul, se liberase, stătuse câțva timp pe acasă și, în sfârșit, tot la oaste s-a întors.

Ce vrei? Îi venea greu să se facă hamal, el, care avea în companie zece ordonanțe! Slujbă nu-i dădea guvernul, de muncit — cum spusei — nu *putea*, căci avea și el *ambii*, în scurt era *deșcă* și pe lângă el, toți erau *răcani*.

Cît pentru *tiurie*, o știe de minune.

Să-l fi auzit cum spunea „jurământul“ pe nerăsuflăte. Parcă era dascălul Năstase de la biserica Sf. Spiridon.

Pentru asta, vezi, îl iubeau toți.

El știa ce e mare și ce e mic.

N-ar fi călcat un ordin de ar fi știut că moare.

Zicea șeful: „Săi în puț“, el sărea bucuros.

Asta era pentru cei *mari*.

Cu cei *mici* nu era tot așa.

Aici se schimba politica.

Cum se supunea el la unii, așa voia ca și alții să i se supuie lui.

Doar așa zice și reglementul.

Altfel, cum ar *putea* exista armata?

De cum vine soldatul în cazarmă, nu i se spune vecinic că: „armata fără disciplină ar fi o adunătură de oameni periculoși societății?“

Și am zis că Tîrîie-Brîu — așa l-a botezat nașul său — știa *tiuria*.

Astea-i sînt darurile, titlurile și podoabele sufletești.

Ca fizic e tot așa de talentat: închipuiți-vă un om nalt, bine făcut, cu pieptul înainte (atitudine militară), cu mustața ridicată sus și unșă cu vax.

Unii îi ziceau:

Mustăcioara lui,
Pana corbului,

dar alții îl parodiaseră:

Mustăcioara lui,
Coadă porcului.

Dar ce mai vorbesc eu de ale trupești ?

Era *militar* în toate.

Fusese și în campanie... în contra cărușilor din Brăila.

Parcă-l aud și acuma zicînd : „Slută lighioană e țărănul ! Nu să mai mulțumește niciodată cu ce-i dă Dumnezeu ! De-aș putea să omor barim vreo zece, și mai cu seamă pe ăla care îi așîță !“

Cîțiva camarazi mai de treabă rîdeau de el ; numai eu țin minte cît l-am plîns. Parcă el era de vină dacă era așa de prost !

Ar fi vrut și el să se illustreze, că doar l-or face sergent-major !

Păcătoasă societate, în care ucigașii sînt plătiți cu slujbe și cinste !

Păcătoasă școală, care te învață a fi hingher !

Dar, vorba italianului : „*Così va il mondo, bimba mia !*“¹

*

Acum, cînd cunoașteți pe camaradul Tîrîie-Brîu, să-l lăsăm în uitare, învelit în pătura trufiei deșerte și a neștiinței.

Era noapte.

Sunase de mult „stingerea lumînărilor“, și eu admisem cetînd niște „armonii economice“.

Țiu minte și azi ce visam : părea că eram la horă... Prodănescu, Moralescu, Mavrichi, poetul cu ochelarii oîntați, cel cu flori de pe Carpați și alții, care fac gloria secolului al nouăsprezecelea, *nutreau devotamentul* că colaborează pentru *bătuta*, și tocmai auzeam pe unul strigînd [...] cînd mă deșteptai din pricina unui zgomot.

— Iertați-mă, să trăiți, domnule sergent, strigă un biet soldat.

¹ Astfel merge lumea, copila mea ! (it.).

— Ai să mai dormi ? răspundea cunoscutul Tîrîie-Brîu.

Mă sculai în sus și privii : plantonul, descins, dezbrăcat aproape în ținuta moșului Adam din poveste, stătea smirna și Tîrîie-Brîu, în papuci, cu baioneta în mîna, îl moraliza.

Nu mai putui răbda :

— Dar de ce bați soldatul, camarade ?

— Ce-ți pasă ? L-am găsit dormind fiind de planton. Mai bine e să-l dau în judecată ?

— Fă ce știi !

Ce puteam eu face ? Trebuia să privesc cum mizerabilul, setos de bătaie, aplica loviturile cele mai sălbătice unui nenorocit soldat care nu-și putuse stăpîni somnul.

Să mă cert cu el, ce foloseam ?

El era mai *vechi* ca mine și trebuia să tac.

*

Cînd m-am sculat de dimineată, am găsit cîteva picături de sînge pe jos...

La zece ceasuri, cînd a sunat de vizita medicului, m-am dus cu soldatul ca să-l examineze.

Erau mulți bolnavi.

Doctorul îi striga pe rînd.

— Gheorghe Stan !

— Prezent !

— Ce ai, mă ?

— Mi s-a umflat un picior.

— Dă-i o *salamar*.

— Gavril Ion.

— Prezent, să trăiți, domnule medic !

— Da' tu ce ai ?

— Mă doare în chept ; tușesc.

— Dă-i o chinină.

— Am mai luat *chilină*, dar nu mi-a făcut nimic... Venise rîndul plantonului.

— Dar tu, măi ?

— Mă ia cu ameteală, mă doare cheptul ; nu mă țin picioarele...

— Nu-l vedeți că-i beat ?

— Nu-s beat, să trăiți...

— Să-i oprească o jumătate de pâine și să-l gonească un ceas la *ploton de pedeapsă* ! Apoi adresându-se către mine, care eram de săptămână : Ai înțeles, domnule ?

— Înțeleg !

Când a sunat „rezerva“, socoteai că te găsești în iad...

Țipete, urlete, strigăte ieșeau din piepturile soldaților, de-ți venea să-ți iei lumea în cap decît să-i mai ascuți...

Aruncau capelele în tavan, le călcau în picioare și strigătul „raita, mări !“ răsuna din toate unghiurile cazărni, unde altădată predomină disciplina cea mai îndobitocitoare. Nu mai cunoșteau rezerviștii nici pe *superiori*, nici legile care-i țineau altădată îngenucheați sub piciorul lor vînjos.

Se schimbaseră cu totul : îi vedeai cu țigara în gură în fața gradelor, pe care îi acopereau cu roatele unui fum puturos de zece parale pachetul.

Parcă nu mai fuseseră militari de cînd lumea.

În sfîrșit, armata, care îi îngrozise atîta vreme, armata, care-i făcea să tremure sub pumnul celui dintîi gradat venit, armata, care-i timpise cu supunerea oarbă, armata o făcuseră, și acum erau scăpați de ea.

În sfîrșit, n-aveau să mai audă de teorie și instrucție, n-avea să mai fie cine să-i bată, scăpaseră de toate nevoile.

Pentru ei, care nu se gîndeau mai departe, le era destul că se vedeau slobozi, și ideea că nu mai au să audă de disciplină îi făcea să scoată strigăte de bucurie.

Priveau recruții cu jale la rezerviști, și pentru ei această veselie a liberaților nu era un semn bun; pentru ce se veseleau ei atît, parcă scăpaseră din pușcărie? Ce? Nu e fericită viața de soldat? Cum? A mințit popa, a mințit primarul, au mințit cu toții cînd le-au spus că cea mai mare plăcere este a fi oștean? Au mințit?... Și bieții recruți, privind la rezerviști, nu puteau decît să vadă în viitor tortura de a căreia scăpare se bucurau rezerviștii...

Îi vedeai pe unii ștergîndu-și o lacrămă, ce se furișa printre gene, cu dosul tunicii, pe alții ținîndu-și răsufarea ca să nu plîngă, și cei mai mulți, cu fețele tîmpite, priveau cum privește vita adusă la tăiere.

O! Era mare distanța dintre recruți și rezerviști!...

Ei, care abia intrau în focul nestins, rezerviștii, care scăpau!

Și, privind-se unii pe alții, păreau că inimile lor simt această deosebire, păreau că toți sînt frați...

Au și ei simțire acești țărani cu hainele murdare, cu privirea sălbatică, cu părul în dezordine, dar astă simțire nu se arată decît într-un chip cu totul deosebit de cum sînt plăsmuite dramele hotărîte a ne impresiona mai mult prin artă, prin decoruri decît prin adevăr...

— Mai rămîi sănătos, leat! zicea rezervistul Budică unui recrut. Servici ușor și liberare ușoară!

— Mergi sănătos, deșcă!...

Și nu se îmbrățișară, nu se aruncară unul în brațele altuia, nu umplură cazarma de suspinuri și bocete, dar inimile lor vorbeau în tăcere, vorbeau limba dragostei curate.

Erau din același sat.

Și cînd s-au despărțit ce se petrecea în inima lor?

El, Budică rezervistul, săltînd de bucurie că avea să-și mai revadă părinții, că avea să mai ciupească fetele la horă, că avea să mai cîntească la cîrciumă

vreun pahar de vitriol, de rachiu, că avea să mai își vadă vaca cea bălțată, cîinele cu care se deprinsese și pe care nu-l alunga decît cînd îl lătra noaptea...

Recrutul, cu inima strînsă de durere, se gîndea la casă, care rămăsese pe mîini străine, la fete, care aveau să joace fără el, la flăcăi, care singuri îl vor înlocui cu plăcere... la biata oaie, pe care nu va mai fi cine s-o îngrijească...

Și inimile lor plîngeau, dar una era lacrămă de bucurie, cealaltă de durere.

— Ah! De m-aș face mai iute acasă!

— Dar eu de aș scăpa mai curînd de miliție!...

— He! he! Mai ai de furcă, măre băiete! Eu am făcut șase ani, și uite-mă de-abia scăpat.

— Cum șase ani?

— Da, bine. Trei ani sînt *leglimentar* și trei ani am fost *condimnat* pentru un pustiul de căprar...

— Cum asta? Ia spune și mie!

— Ți-o spune și ție odată, cînd ne-om vedea acasă...

— He! dar cine știe de mai trăiesc pîn-atunci!

— Ei veni tu în *conced*...

— De ce nu-mi spui istoria cu căprarul?

— Ți-o spun, dar mi-e să nu dea „adunarea“. Ascultă. Tu știi pe Marin al lui Gheorghe Ungureanu.

— Știu.

— Ei? Știi că avea un ficior la jandarmii călări...

— Știu.

— Îl mutase de acolo la noi în reghiment. Acuma, într-o zi îmi aduce mie o scrisoare și lui una. Vezi, uite că parcă să nimerise. Noi steteam deoparte și ne ceteam scrisorile, că știi că eu știam de acasă carte. Cum ceteam acolo, numai hop! și căprarul. „Ce faceți voi, măi?“ „Ia, ce să facem, să trăiți, don căprar! Ia, cetim și noi, că ne-a venit hîrtie de acasă.“

Dar el, nici una, nici două, că de ce nu trecem pe două rînduri cu toată lumea, că are el poftă să facă *ispecție* la... zău așa! Și *acolo* îți face *ispecție*. Parcă-s doftori ei. Nu știi ce-i mai spusei eu, ca să cetim

scrisoarea, că nu știu ce, el unde scoate baioneta și începu a ne croi.

„Să trăiți“... El, aș! Dădea parcă pusese ceva acolo. Nu mai putui să rabd, și ți-l înșăfăcai de după ceafă. Am gândit că moare în mână la mine. Scosese limba de un cot.

Cînd i-am dat drumul din mână, socoteai că nu era om.

Nu e vorbă, s-a făcut el bine pe urmă, dar tot pe mine m-a dat în judecată. Am fost la judecată taman în ziua de Sîn Pietru, și cum ți mîine ne-am judecat. Era un colonel de căciulari. Al dracului român!

Și așa, vere, făcui șase ani din pricina scrisoarei aleia, că de nu era, nu se întîmpla nimic. Am păstrat-o și eu, și de cîte ori mi-aduc aminte de ea, mereu o cetesc.

Ia uite-o : s-a făcut ferfeliță.

Și Budică ceti scrisoarea :

„Scumpul meu fiu,

Mai întîi de toate doresc ca mica ipistolă să te întîmpine în momentele cele mai fericite ale sănătății matale, cît despre noi, vei ști că din mila Creatorului sîntem sănătoși dimpreună cu vitele și frate-tău Toma.

Pe văru-tău Niță al lui Toader cică are să-l ia la sorți, dar el să cere la căciulari.

Află că porumb nu s-a făcut decît puțin, și tot nu m-am plătit încă de datorie la coconul Grigorie.

Despre parale vei ști că nu pot să-ți trimit decît cinci franci. Mai ai puțină răbdare, că bun e Dumnezeu...

Știu că trebuie să fie greu acolo între străini, dar nici noi nu avem alt chip.

Alta nemaiaavînd ce să-ți scriu, rămîn al d-tale părinte voitor de bine,

Vasile Budică“

— Dar bine, deșcă, n-ai putut să lăcrămi la alții mai mari?

— He-he! Slabă nădejde! Nu-i cunoști tu pe șefii noștri! N-ai chip să le spui lor nevoile tale. Trebuie să te duci întîi la cel de te-a bătut, să-ți ceri voie, pe

urmă la căprar, la sergent... și așa mai în sus, pînă la cel din urmă. Dar vorba aia : „Pînă la Dumnezeu te fură sfinții!“

— Apoi ce e de făcut?

— Să-ți spun eu.

Dar deodată se auzi cornul sunînd „adunarea rezervei“.

— Nu mai am vreme, zise Budică. Plecăm.

— Apoi multă sănătate la alde taica...

— Să rămîi sănătos!

— Cale bună!

Și-și întinseră mîna.

Erau prieteni.

Escadronul era la instrucție.

Căpitanul Pazvante, chipeș și poruncitor, comanda în persoană, căci peste o lună avea să fie inspectia generală.

— Escadron, înainte-marrș !

Și escadronul pornea, caii aliniați, fără să iasă unul înaintea altuia măcar cu un deget.

Dintre toți, Gheorghe Ion, recrut din anul acela, călare pe o gloabă vînătă, rămînea mereu în urmă și strica ranjirul.

— Gheorghe Ion ! tuna glasul căpitanului, nu strica frontul, că-ți stric capul de piatră !

Și Gheorghe Ion tremura, se îngălbenea, înfigea pîntenii în burta gloabei, o strîngea cu pulpele ; dar gloaba tot în urmă rămînea.

Și iarăși se auzea glasul de Pazvante al căpitanului Pazvante :

— Gheorghe Ion, strînge-n pulpe, că-ți strîng gîtu !

Gheorghe Ion strîngea de gîndea că-i intră pulpele în carnea gloabei. Pîntenii se roșiseră de sînge.

— Escadron-stăăăăi !

Escadronul se opri, între Gheorghe Ion și tovarășul din față rămăsese loc de încă doi cai. El se încerca să se apropie cu încetul, să nu-l vadă căpitanul.

Il văzuse.

— Cînd am zis „stăi“, să stai, că-ți stă moartea în față ! Și căpitanul se apropie de dînsul. De ce nu mergi bine, răcane ?

— ? !

— Vorbește !

— Trăiți, don căpitan, nu merge...

— Nu vorbi în front, soldat, că-ți iese vorba pã nas o dată cu sufletu ! Și pumnii căpitanului răsunară sec în fãlcile slãbãnoage ale lui Gheorghe Ion. Nu-ți place calu ? Las', că-ți dau eu unul să-ți placă ! Și după o pauză :

— Vacmistre ! Să aducă pe Brutus din grajd !

Într-un minut, Brutus sosi.

Era un cal nenvățat, care zvîrlea și pe care nimeni nu-l putea încalica. Pîn-acum șchiopase doi soldați.

— Haide, Gheorghe Ion, încalică pe remont !

Cu greu, Gheorghe Ion încalică.

— Să te vad acuma, să faci singur instrucție. Marș-marrrrș !

Călărețul porni.

Brutus ridică picioarele dinapoi, își umflă nările și Gheorghe Ion căzu la pãmînt.

— Încalică, soldat ! strigă furios căpitanul.

Pentru a doua oară Gheorghe Ion încalică. Brutus sări iarăși, călărețul căzu din nou la pãmînt.

— Ce ? Ești mãmăligă ? Încalică iar, dobitocule !

Și recrutul iarăși încalică, Brutus porni în goana mare sub loviturile de cravașe ale căpitanului.

Deodată, calul se ridică furios pe picioarele dinapoi, făcu o săritură, încă una și o porni într-o goană desperată, tîrînd cu el pe Gheorghe Ion, care rămăsese cu un picior în scară...

*

Trecători ! De vă abateți vreodată pe bulevard, dați un ban cerșetorului din colțul strădei.

El are un picior tăiat și se numește Gheorghe Ion.

Sînt oameni care n-au avut păcatul să fie catane. Aceștia nici habar n-au de ce frumuseți se petrec în cazarmă, acest sanctuar al *deciplinei* — al ghionturilor.

Cazarma are o-ntreagă literatură a ei.

Acolo se fabrică cuvinte, pentru că țivilii sînt așa de proști, încît n-au putut inventa vorbe și pentru *melitari*.

Acolo se găsesc obiceiuri necunoscute în lumea din-afară și despre care sociologii n-au spus încă nimic — pentru că și sociologii sînt țivili.

Acolo se petrec fapte pe care lumea civilizată nu le crede, pe care sălbaticii nu s-au gândit să le săvîrșească.

Pentru luminarea tuturor, pentru ca toți să înțeleagă viața cazonă în toată strălucirea ei, îmi iau hotărîrea ca — în calitate de ex-deșcă — să descriu viața asta.

Vreau să fac puțină istorie, care cred că are să fie mai folositoare decît Adam-Klisi. Vreau să lămuresc unii tenmeni care sînt necunoscuți de mulți. Vreau să descriu cît se poate mai exact traiul la care e supus soldatul de cum intră ca recrut și pînă se liberează.

Firește, are să fie o lucrare slabă, făcută în pripă, în fuga condeiului, sub amenințarea tipografului — o lucrare în pas gimnastic.

I

LA TUNS

— Treci la tuns, leat, că nu mai ești la horă! Să vie bărbieru să mi-i jumulească!

Așa strigă don căprar.

Bărbierul e un fost grădinar, care n-a tuns în viața lui decît iarbă. El se apropie, dezbrăcat de haină, ia toba de la toboșar, o așează în mijlocul cazarmii și cheamă recruții pe rînd.

— Aidi la bărbierie, leat! S-a dus dracului fata lui nea Ion! De-acuma te faci cazac! Cînd te-i duce acasă, o să crează c-ai scăpat din pușcărie.

Și recruții vin pe rînd. Se așează pe tobă, bărbierul le pune șervetul cazon la gît, foarfeca începe.

Întîile șuvițe căzute sînt întîiul lanț pus de gît, întîile nădejdi zburate...

Cel tuns își simte sufletul zdrobit, ceilalți privesc cu groază, ca la un măcel.

Bogatele și frumoasele și lăudatele plete — care au făcut minuni la hora din sat — cad tăcute, lunecînd pe albeața cearșafului — din genele închise cad la-crămi.

Cînd operația se sfîrșește, capul e ușor, inima-i grea.

În fundul acestor minți întunecate se zugrăvește stafia robiei pe un drum lung și necunoscut...

II

POZIȚIA SOLDATULUI

I-a tuns, i-a îmbrăcat, i-a așezat pe două rînduri.

Cel dintîi lucru ce-i învață este *poziția soldatului*.

— Poziția soldatului este baza alinierii, a întoarcerilor și a-ntregului exercițiu. Ea trebuie să fie liberă, nesilită...

Nimeni nu înțelege o iotă, nici chiar căprarul, care face pe dascălul.

După ceasuri de sporovăială zadarnică, instructorul ia seama că din toată limba asta chinezească, din toate întortocherile de stil cazon, traduse idiotește dintr-o franțuzească scâlciată într-o românească zănatică, soldații n-au priceput nimic.

Atunci începe canonul :

— Scoate pieptu-nainte, leat, și suge-ți burta, că nu mai ești țivil !

Soldatul se schimonosește cum poate, încearcă să-și puie călcâiele pe aceeași linie, să scoată pieptu-nainte, să ție capul sus, să lipească mâinile pe cusătura pantalonilor ; dar degeaba !

Don căprar e furios. El se apropie de recruta, îi dă cât poate de tare un pumn în pînțece. Sub lovitura brutală, nenorocitul soldat „își suge burta“ fără voie și scoate pieptu-nainte.

Canonul durează două-trei ceasuri și se repetă în fiecare zi.

Asta este instrucția ! Asta trebuie să știți că se cheamă *poziția soldatului* ! Ghionturile curg zilnic, și notați că sîntem de-abia la capitolul I al școlii de soldat !

III

GIMNASTICA

Seara se face în cazarmă Teoria.

De regulă, cel dintîi lucru pe care soldații sînt siliți să-l învețe e Jurămîntul.

Jurămîntul acesta e făcut „în numele majestății-sale regelui“. Trebuie să spun că aproape n-am văzut soldat care să poată pronunța curat *majestății*. De regulă, toți spun *majstății, majistății, maistății, magiustății* ș.a.

Asta dovedește cât sînt de deștepți cei ce fac reglementele ; ei pretind țaranului să-nvețe a rosti o limbă păsărească, pe care mici instructorii nu o pot vorbi.

După jurămînt, urmează tradiționalul : *pă ce cunoști tu un grad ?*

Acuma trebuie să spun că mijlocul de instrucție căprarul sau sergentul îl ține-n mîină ; e sau o vargă, sau un băț de cort, sau o baionetă, sau tesacul gornistului.

După două-trei lecții, bătaia începe să funcționeze. Sînt oameni lipsiți de memorie, care nu pot ține minte mai nimic ; sînt alții care nu pot pronunța cuvintele chinezești. Toți sînt bătuți.

Adeseori, dacă un soldat nu știe teoria, instructorul pune pe altul să zică-n locul lui. Dacă acesta a știut, instructorul îi strigă :

— Dă-i o palmă lu dobitocu ăsta !

Alteori îi dă ordin să scuiepe-n față „pă prost“.

Dar pedeapsa cea mai obicinuită e următoarea : se ia un butuc gros de lemn și se pune pe brațele celui care n-a știut să răspundă. Pedepsitul trebuie să ție brațele-n tînsse-nainte și, în poziția asta, să se lase pe vine de o sută de ori.

Cele mai adeseori, barbaria nu încetează pînă ce condamnatul nu cade la pămînt. I se înmoaie brațele, picioarele-i tremură, amețește și cade fără simțire.

Atunci instructorul zice că se milostivește și-i spune :

— Acuma te iert !!

A doua zi, a treia zi, o viață-ntreagă, același canon.

IV

PAS GIMNASTIC

Pasul gimnastic se întrebuițează numai la instrucție sau la anumite ceasuri, ca pedeapsă.

Pasul gimnastic în sine nu-i altceva decît o alergătură... sistematică. Înveți pe om să fugă.

Ce se întîmplă însă ? Sălbaticii *supiriori* au găsit mijlocul să facă și din asta o pedeapsă.

Dacă plotonul ori compania greșește ceva la instrucție *don supirior* comandă *pas gimnastic*.

Oamenii sînt siliți astfel să fugă pe cîmp sub comanda de a se întoarce înapoi tot în fugă de cîte zece ori. Goana asta durează uneori un sfert de ceas. Și numai nenorocitul care a îndurat pasul gimnastic v-ar putea spune ce dureros e chinul acesta.

Adevăratul canon însă nu-i acela care se comandă la *instrucție*. Uneori un soldat a făcut o greșală oarecare. Atunci e pedepsit la *ploton de pedeapsă*.

Dau ordin pedepsitului să ia-n spinare toată muniția, cu pușcă cu tot, și-i pun încă și un butuc în spinare. Toate astea se urcă la vreo treizeci și cinci de oca.

Încărcat cu greutatea asta, omul e silit să dea fuga uneori un ceas întreg pe căldurile de iulie. În vremea asta, căprarul stă-ntr-un colț și-i comandă pînă unde să alerge și cînd să se-ntoarcă.

Din pedeapsa asta omul, mai totdeauna, cade bolnav. El se-ntoarce lac de apă, căzut de oboseală, sfîrșit.

Notăți un lucru : plotonul de pedeapsă se execută în vremea cînd compania are repaos, de pildă, între ceasurile douăsprezece și unu la amiază. Cum a isprăvit alergarea, îl scot pe nenorocit la instrucție împreună cu toată compania.

La instrucție mîna-i tremură, nu se poate ține pe picioare, e distrus. Din pricina asta el greșește mișcările, și atunci e bătut !

*

Am dat aici numai cîteva amănunte. Povestea barbariilor militare nu se-ncheie cu atîta. E cea mai tristă, cea mai dureroasă poveste.

Am de gînd să scriu o serie-ntregă, pentru că prea ne dau zor unii că viața militară e frumoasă și că torturile pe care le istorisim noi sînt „cazuri izolate“.

Vreau să arăt acestor sceptici interesați că schingiuirea e în cazarmă un sistem, un sistem care a intrat în moravuri și care trebuie stîrpit.

Operă de artă n-am de gînd să fac din noianul acesta de suferințe. Dar am să-ncerc să arăt lumii, care

nu cunoaște durerosul roman militar, că există în lumea asta un colț în care barbaria domnește îngrozitor.

E o lucrare de propagandă. Ne ocupăm de suferințele sălbaticilor din Africa, și nu știm că lîngă noi sînt mii de oameni care duc o viață de umilitoare chinuri, și nu știm că tirania asta se face în numele ideilor de „patrie și naționalitate“, și nu știm că steagul sub care se umbresc soldații noștri ascunde torturi, crime și umilințe fără margini.

.....
 Cu coatele pe masă, descheiat la tunică, medicul regimentului stătea în cancelaria infirmeriei. O odaie mică, fără lumină, în care nu era decât un scaun, o masă și vreo două dulăpioare, prin geamurile cărora se arătau sticlute și borcane.

Isprăvise de curînd facultatea și își făcea stagiul la regiment. El făcea parte dintr-o generație de entuziaști, pentru care medicina nu era o meserie și nici o știință seacă ; o privea ca pe un mijloc superior de a face bine. Alături cu formulele banale, alături cu terapia rece, el vedea în medicină cel mai înalt umanitarism. Student, nu se mărginise să-nvețe pe de rost o sumedenie de formule, nici să urmeze clinica așa cum un meseriaș ar urma o lecție de strungărie ; adîncise știința medicală, citise tot ce se atîngea de viața omenească, își umpluse sufletul de toate durerile și de toate patimile cîte clo-cotesc în oameni. Cele mai adeseori, cînd tăia un cadavru pe masa de autopsie, lucra ca o mașină, numai cu mîna, pe cînd gîndurile lui cercau să disece sufletul care înghețase o dată cu sîngele. Un craniu, ce poate să spuie un craniu ? Ce poate să spuie o cutie de oase care nu mai e bună de nimic ? Sălbaticii făceau din cranii cupe,

noi nu mai facem nici atîta. Și totuși, pe tidva lui Yorick Hamlet dedea drumul celor mai triste cugetări... Fără îndoială, există în medicină o parte superioară, o parte mai înaltă, care nu se-nvață la clinici, prin spitale, dar care se simte numai de naturile alese, așa de rare !

Cînd a venit vremea să-și facă stagiul de medic militar a fost bucuros. Pentru înția oară avea prilej să-și puie-n practică visul lui de a face binele. Ca student, putea să ajute pe bolnavi, dar niciodată nu era inițiativa lui aceea care dicta. El era un simplu mecanic, care pune-n lucrare porunci străine, gîndurile altuia, bune sau rele. Acuma, însă, el putea să ia toate măsurile pe care le-ar crede de nevoie. Auzise de viața militară, cu greutățile și cu grozăviile ei, dar niciodată natura lui blîndă, visătoare și tristă, nu putuse concepe oroarea și neomenia. I se părea că întotdeauna oamenii exagerează relele pe care le văd, sau le aud, sau le simt. Și apoi, nu văzuse el chiar în spitalele civile destule brutalități ? Nu văzuse îngrijitori bruscînd bolnavii, economi furînd din pîine și îndoind laptele cu apă, interni scoțînd bandajele cu o repezeală nepăsătoare de țipetele nenorociților, medici chiar tratînd pe cel bolnav ca pe o sarcină dezgustătoare ? Nu văzuse pe profesioniști întunecînd spiritul larg, blajin și omenesc al umamitarului ? Așa e viața, așa sîntem noi toți, unii mai mult, alții mai puțin.

Și a venit la regiment călăuzit de o iluzie măreață, aceea de nu numai a vindeca o stare de boală, dar a preveni răul, a face din oamenii ceia oropsiți niște ființe mîngîiate de o mîna prietenoasă.

Din primele zile, măsuri radicale. A găsit o cazarmă murdară, o bucătărie mai îngrozitoare decât o ladă de gunoi, o mîncare vămuită de artelnic, bolnavi de ochi neîngrijiiți, ofticoși alergînd toată ziua prin ger, oameni îmbrăcați în zdrențe, pe cînd hainele bune se economiseau prin magazii ; a aflat de căprari care bat pe soldați, de sergenți care bat pe soldați și pe căprari, de ofițeri care bat pe sergenți, căprari și soldați ; a auzit de toată robia militară, cu întregul ei alai de neomenii, de fărdelegi, de crime. Și s-a hotărît să curme răul.

Însă raportul lui către colonel a stîrnit mai întîi un hohot de rîs, apoi o-ncruntare de sprîncene, și-n cele din urmă colonelul i-a făcut observații aspre și i-a pus în vedere că „înainte de a fi doctor, să nu uite că e militar“.

Unde sînt visurile de student entuziast? Începea acum să-nțeleagă de ce mai toți colegii lui erau niște blazați, sceptici fără vreme, de ce toți medicii tineri pe care îi cunoștea nu făceau nimic pentru soldații bolnavi și chinuiți.

Ordonanțele lui? Dar cine punea temei pe ele? În ziua cînd el acorda cinci scutiri de serviciu, afla că „scuțiții“ n-au fost scoși la instrucție, în adevăr, dar au cărat toată ziua cu roaba molozul din curtea căpitanului.

Altădată, venind la infirmerie, s-a dus la patul unui bolnav de „anemie profundă“. Patul era gol, iar sergentul infirmier i-a spus:

— A venit don maior în inspecție și i-a dat ordin bolnavului să iasă la instrucție, că n-are nimic.

Într-altă zi a aflat că toți bolnavii de epilepsie sînt bătuți, arși cu hîrtii unse-n untdelemn și băgați la închisoare pe motiv că „simulează“. Așa susținea colonelul.

A mai auzit că bolnavilor de ochi li se face dimineața pensulație cu acid boric, iar la amiază, dacă au greșit ceva la instrucție, căpitanul îi pune să stea cu ochii în soare „pîn-o vedea pă dracu“.

Într-o lună de zile, știa tot. Toate iluziile lui dispăreau, iar „vizita“ pe care o făcea dimineața ajunsese pentru el o pedeapsă. La ce bun să prescrii orice din momentul ce se găsea alții care să-mpiedice executarea ordonanțelor? Fatal, trebuia să facă și el cum făceau ceilalți doctori:

- Ce ai, băiete?
- Mă doare capu!
- Moft! Dă-i o chinină! Dar tu ce ai?
- Mă dor picioarele...
- Moft! Dă-i o chinină! Și tu?
- Un junghi...
- Moft! Simulat! Două zile-nchisoare.

*

Anii de entuziasm sincer nu mai trăiau. În locul lor rămăsese doar o adîncă părere de rău, o melancolie ca-n fața unor ruine [pe] care le-ai cunoscut odată altfel, pline de strălucire și de viață.

Ajunsese el, oare, ca toți ceilalți? Socotea, oare, și el medicina ca un meșteșug bun numai de cîștigat bani? Nu! Dar de ce se afunda mai adînc în studierea împrejurărilor, de ce descoperea că umanitarismul lui e neputincios. Între știință și conștiință el vedea o legătură puternică, i se părea încă și acum că nu poate trăi cea dintîi fără cea de-a doua, observa lămurit că tot ce învățase și tot ce știa nu trebuie să aibă de scop numai să se achite în chip banal de o datorie impusă; însă, în fața vieții excepționale, în fața situației lui de medic supus sabiei, se resemna.

Vizita? O formă mai mult! Un moment în care bolnavul îți apare *după ce* a expus căprarului boala de care suferă, un moment în care bolnavul *n-are voie* să spuie ce-l doare, un moment fără nici un interes pentru practician, nici pentru omul de inimă.

O aștepta pentru că trebuia s-o aștepte. Dar se gîndea departe, la o lume pe care o visase-n tinerețe, o lume-n care știința, dezrobită din lanțurile în care zace acum, va fi pentru toți un mijloc de fericire.

...Auzi pașii soldaților bolnavi care soseau. Își încheie haina și așteptă.

Alături de el, infirmierul pregătea păhăruțe cu soluții de chinină, medicamentul universal al cazărmilor.

- Dă-mi și mie un pahar, zise medicul.
- Aveți friguri?
- Da, da; febra vizitei...

PUBLICISTICĂ

I

Onor. P. T. Misir s-a supărat pe mine pentru că am îndrăznit să afirm că prea puțin îi pasă „Junimii“ de suferințele lui Eminescu. Ca să-mi dovedească dimpotrivă, d. Misir se laudă pre sine și laudă pe junimiști, care ar fi făcut marea cu sarea pentru nenorocitul poet.

Vina că Eminescu suferă astăzi d. Misir o aruncă pe conservatori.

Pe lumea asta ce nu se poate susține când cineva are voință? Pentru mai bună înțelegere, însă, eu, „mititelul A. B.“, spun marelui P. T. Misir numai următoarele:

Decît te-ai lăuda cu generozitatea junimistă, domnule Misir, mai bine te-ai interesa de soarta bietului geniu zvîrlit fără de milă în casa de nebuni!

Și de ai veni în București măcar pentru o zi, ai vedea, mare domn, că nimeni, dar absolut nimeni dintre ai d-voastră nu vrea să știe de cum trăiește Eminescu.

L-ai găsi slab, în mizerie, fără de nici unele, pe mîna unor oameni străini, mai nenorocit și mai pierdut de cum prevedea el cînd zicea de dînsul:

Luceferii de foc
Privi-vor din cetini
Mormînt făr' de noroc
Și fără prietini!

Ei, d-le Misir, ce dulce e să stai la Iași, să fii sătul de toate, să te bucuri de plăcerile vieții și să ai încă vreme a scrie de suferințele altuia „ca de dureri străine“, făcînd pe camaradul, pe filantropul, pe sensibilul !

Dar cînd viața ți se stinge într-o casă de nebuni și cînd nimeni nu te întreabă de trăiești ori de ai murit, o, atunci se schimbă lucrul, o, atunci nu mai glumești !...

Un sfat :

Ai face mult mai bine, în loc să scrii pentru mine, să scrii amicilor dumitale, rugîndu-i să le fie cel puțin milă de Eminescu dacă nu altceva.

Cît pentru cele ce am afirmat în privința nepăsării d-voastră, d. dr. Șuțu v-ar putea da mai multe amănunte decît mi-a dat mie.

Bucureștii au deschis porțile petrecerilor. Vara s-a dus, copacii încep a pierde din podoabe, soarele se arată mai arare, viața începe a se mohori, ca cerul, trage a jale, ca frunzele ce cad, ca pasările ce pleacă. Și-n schimbul acestei veselii a firii, omul își caută descrețirea frunții în plăceri pe care singur și le croiește, dar de care tot singur se bucură. Ce-i pasă codrului lipsit de frunze, ce-i pasă pămîntului fără soare, ce-i pasă pasării pribege de orchestra de la teatru, de concertul de la Ateneu, de toate muzicile de la toate teatrele !

*

Și ce să-i faci omului ! El are nevoie de petreceri, poate tot atîta cît și de hrană ! Deosebirea între omul cult și cel primitiv stă numai în alegerea felului de petrecere. Unul se va mulțumi cu un chil de vin și o cobză, celălalt cere un teatru luxos, lumină vie, orchestră complectă, tot ce arta a făcut pînă în ziua de astăzi.

Și, cu toate astea, Schopenhauer zice că omul de spirit, în singurătatea cea mai absolută, găsește în propriile-i cugetări și-n propria-i fantazie cu ce să petreacă bine, pe cînd ființa mărginită caută fără încetare să va-

rieze serbările, spectacolele, plimbările și petrecerile, și totuși, nu izbutește să-și risipească urîtul care-l torturează. Dar ce vreți? La București, ca și aiurea, de altfel, Schopenhauer se citește numai, nu se imitează.

*

Și, dacă-i vorba, om fi individualități extraordinare sau comune, nu știu, aceea ce știu este că de astă dată nu ne lipsesc spectacolele. Avem o dată, la București, Teatru Național și operă italiană în permanență. Iar prin excepție mai sosește câte ceva pe deasupra, ca d-na Leona Dare, care se urcă cu un balon la o înălțime de 10.000 picioare, ținându-se numai în dinți de un lăntișor atârnat de trapez.

Vineri am avut la Ateneul nou — de cel vechi nu se mai vorbește — concertul d-nei Darclée. Sala plină. Lumea aleasă aștepta cu nerăbdare să admire pe compatrioata noastră, atât de aplaudată de francezi. În adevăr, d-na Darclée a fost la înălțime. E o voce nu prea întinsă, dar de un timbru clar, metalic și sigur. Nuanțarea nu-i perfectă, și pronunția — defectuoasă, defectul unei întregi școli. Căldura nu lipsește acestei voci, și francezii n-au greșit proclamînd-o una din cele mai superioare cîntărețe ale veacului.

Aplauzele frenetice ale publicului de aseară au dovedit că și noi tot astfel gîndim. Numai [că] d-na Darclée putea să se prezinte cu altceva decît cu cele două arii românești care n-au nici un fel de valoare.

D. Delin, care a dat concursul său d-nei Darclée, ne-a dovedit că din zi în zi face progrese tot mai mari. A cîntat cu mult simț și cu multă exactitate toate romanțele, și mai cu seamă *Pauvres fous!*

D. Băjenaru a fost slab, slab de tot. Ar face bine să se îngrijească, căci altfel... *addio, Mastello!*... Dovadă că se lasă în voia Domnului și că slăbiciunea-i vine numai din neglijență este că uneori e foarte bine, pe cînd aseară a dat *bac*.

D. Theodorescu e altceva. E totdeauna bine. Va ajunge să însemneze mult în curînd.

În seceta ce arde cîmpul literelor noastre, noul volum al domnului Alexandru Vlahuță cade tocmai la vreme. Amețiți de gălăgia politicii, amărîți de stîrpi-ciunea literară ce-și rînjește dinții galbeni prin revistele de-o zi, simțim o adevărată mîngiere cînd răsare — și ce rar răsare! — câte o operă pe care să-ți poți arunca ochii cu folos și să-ți poți opri mai multă vreme fără părere de rău.

Se produce puțin în țara asta. Și nu știu cine ar putea dezlega enigma: se produce puțin fiindcă nu se citește, ori se citește puțin fiindcă producția e proastă? Nu știu; dar ceea ce se poate constata ușor e că — afară de excepții rare — talentele reale ies în evidență și se impun cu toată rezistența mahalalelor literare, pătimașe și invidioase.

*

Volumul d-lui Vlahuță, *Din goana vieții*, nu-i o lucrare de *longue haleine*, nu-i o lucrare din acelea care-s menite să facă zgomot și să rămînă în literatură ca operă nepieritoare. E o colecție de bucăți mici, drăguțe, pe care

¹ *Din goana vieții* de A. Vlahuță, Editura librăriei E. Graeve et Comp., București (n.a.).

le citești ușor și care nu trăiesc decât o viață foarte scurtă, menită numai să păstreze numele autorului, nu să-l mai înalțe. Dar, oricum, în bucațelele astea mici se vede cale de-o poștă mîna care le-a croit. Puiul de vultur, oricît de mic, nu se poate confunda cu bufnița, și o scînteie de lumină electrică face mai mult decât 10 lumînări de seu. E altă factură, e altă mînă.

Sînt șapte profiluri în versuri : Daniil, bătrînul stareț, care s-a înfruptat cu vîrf și îndesat din toate cele lumești și asupra căruia apasă acum, la bătrînețe, spaima morții, care-l face smerit ; Mișu, cavalerul parfumat și sclivisit, care-și trăiește viața ca toți cei deopotrivă lui, spunînd banalități cocoanelor pe la băi, ducînd-o de azi pe mîine prin expediente și sfîrșind prin a o șterge incognito, fără să fi plătit chiria, spre marea dezolare a păpușilor ambulante care se distrau cu Mișu cel politicoș și burduf de codul manierelor elegante ; Dancu, ofițerul care-și bate toată ziua vistavoiul¹ și care aleargă vecinic după vînătoare de zestre, pînă ce i se înfundă cu două palme pe care le încasează de la un rival, și își răzbună... bătîndu-și iar vistavoiul ; vine apoi Sander, fantele de tobă, bogat, băiat de hagiul și dornic de noblețe. A luat pe nobila Aspazia, și aceasta îl tratează de sus, ca pe un mitocan parvenit ; mai e Ramzes, vajnicul toreador al condeiiului, criticul care ucide pe toată lumea, dar ale cărui victime sînt perfect de sănătoase ; al șaselea e domnul Baraboi, care a fost pedagog, sufleur la teatru, jurnalist, birtaș, misit, iar acum a deschis un institut unde copiii sînt vecinic pedepsiți, ca să se facă economii la „ordinar“ și pentru ca, a doua zi, bucătarul — complice cu Baraboi — să vîndă copiilor mîncare pe sub ascuns ; cel din urmă e Damian, poetul liric, trubadurul pesimist, care aleargă cu limba scoasă ca să atace pe oameni cu abonamente la revista lui, *Progresul*.

Și toate profilurile astea sînt scrise în niște versuri admirabile, armonioase, care uneori te umplu de o

¹ Ordonanța.

adîncă tristețe, cu toată nota veselă a subiectului. E o ironie crudă în versurile astea din profilul al patrulea¹, cel mai reușit, după mine :

Aspazio, Aspazio,
Sub blazonul tău mă ia
Și-ți voi pune sub picioare
Slava și viața mea !

Și în urmă, ce viață
De muștrări și umilinți :
Nostalgiiile nobleței,
Dorul vecinic de părinți

Și cuvinte-nveninate
Ce rănesc ca un cuțit !
Toată vina-i a lui Sander,
El știa că nu-i iubit...

Nu-i așa că-i, poate, de rîs acest Sander, care, după ce a amețit lumea cu caii lui pe la curse și cu vorbele-i goale prin saloane, ajunge acum să fie tratat *du haut de sa grandeur*² de astă Aspazie, după al cărui blazon Sander a suspinat atîta, pe care n-a luat-o decât pentru „pergamentul aurit“ ? Și, cu toate astea, nu știu, factura versurilor, sensul lor, așezarea cuvintelor, e ceva care-ți dă fiorii unei tristeți adînci, mai puternică decât sarcasmul ce poetul aruncă asupra acestui sportmen celebru...

*

După profilurile în versuri vine o serie de schițe. Nu știu la care din ele ține mai mult autorul ; dar aceea care-ți lasă o impresie mai adîncă, aceea care te pune mai mult pe gînduri e cea mai scurtă dintre ele : *La vitrina fotografiei Mandy*.

Autorul trece pe la vitrina fotografiei Mandy și se oprește un moment ca să privească. Aceea ce-l lovește mai mult sînt fotografiile copiilor costumați. „Figurine

¹ În orig., greșit : al șaptelea.

² De la înălțimea grandoarei sale (fr.).

mici, palide și bucălate, sub largi tricornuri panașate, fetițe de câte 5 ani, aproape strivite sub găteala grea și umflată a unei *dame istorice*, ținți de abecedar, fuduli și zăpăciți în peruci pudrate, scoțind din gulerile horbotate un gît subțire ca mîna ș-un căpcean cît o portocală, cavaleri medievali, conți și Robespieri, mititei și speriați, cărora li s-a recomandat să stea frumos, să nu-și vîre degetele-n nas și să-și păzească hăinuțele. Ce gătiți sînt, ce parfumați trebuie să fi fost și cu ce mîndrie trebuie să se fi rotit a doua zi printre camarazii lor, care n-au fost nici prin vis străbătuți de asemenea senzații de moliciune și de bogăție.“

Parcă vezi, în aste cîteva rînduri, întreg tabloul. Și acum, după ce a privit mult, autorul se întrebă cu drept cuvînt :

„Ce vor deveni acești copii răsfațați, ale căror simțuri se blazează așa de timpuriu, a căror atenție e absorbită de splendoarea luxului și gătelilor femeiești și ai căror nervi delicați își deschid gurile și pompează din atmosfera caldă a buduarelor toată moliciunea și frivolitatea unei rase decăzute!“

Fără îndoială, cugetarea asta, elanul ăsta nu-i al unui om obicinuit. Un domnișor oarecare, un donjuan care face versuri pentru ca să ajungă mai ușor subprefect ori pentru ca să ia cu asalt zestrea unei june din lumea mare, ar fi exclamat în fața tabloului : „*Sont-ils gentils ces mioches !*“¹

Vlahuță, însă, se revoltă, Vlahuță e cuprins de grijă în fața mascaradei ce se joacă pe spinarea nenorociților pe care niște părinți ușuratici îi îndrumază pe povârnișul prefăcătoriei și al luxului molatec.

M-a izbit adînc cînd am citit rîndurile astea. Cînd eram mic, am fost și eu — adică m-au dus și pe mine — odată la o mascaradă de asta, care se poreclește în lumea *high-life bal costumé*. Ei bine, toți prietenii mei de atunci sînt azi niște nătăfleți incapabili de o muncă serioasă. Unul din ei s-a sinucis după ce a pierdut la Bursă, unul a fugit cu o actriță în America, avînd, bineînțeles, grija de a devaliza mai înainte con-

¹ Sînt drăgălași acești micuți ! (fr.).

tuarul lui tat-său, un altul e acum birjar la Viena, pentru că a tocat tot ce a avut în cărți și... în ce se toacă, al patrulea e căpitan și-și bate-n fiecare zi vistavoiul, ceilalți... duceți-vă-n orașul meu și-i vedeți : nasuri în vînt, pantaloni caraghioși, ametînd lumea la alergările de cai, ca și cum vor și mai mult să arate că și caii pot face ceva pe lumea asta, numai ei nu !

Are dreptate Vlahuță !

Aveam de gînd să scriu odată tot niște impresii de la vitrina fotografiei Mandy. Pe mine mă izbise altceva : toate femeile frumoase din București sînt expuse acolo, nu știu dacă intenționat ori ba ; știu numai că e o exhibiție de sînuri decoltate, de sprîncene făcute cu chibritul, de ochi dungați pe sub gene, o exhibiție care nu-i departe de exhibiția cărnurilor de la măcelării. Ei bine, toate ființele astea, care ar fi putut, poate, să fie niște soții virtuozose și niște mame perfecte, care ar fi putut chiar să slujească în omenire unor cauze sfinte, sînt niște nenorocite din pricina educației ce au primit. Una, o frumusețe îngerească, e nevasta unui *monșer* sec ca însuși vidul, alta-i măritată după un ofițer brutal și înfumurat, o a treia își istovește frumusețea pe sînul unui bătrîn decrepit, a patra, ca să-și poată plăti luxul de care e nevoie în lumea lor, trece din mîină în mîină, păpușă atît de frumoasă și atît de nenorocită ! Ce păcat de atîția ochi frumoși, care-și sting astfel luminile !

*

Urmează apoi *File rupte*, bucăți scrise în treacăt, note prinse zi cu zi, inspirații de o clipă, fără pretenții și fără nici un gînd. Dar și din ele răsare aceeași notă de bunătate de suflet, de melancolie adîncă pentru cei ce suferă, de înduioșare tristă pentru durerile lumii. Și, mai presus de toate, o notă clară vibrează, iubirea nemărginită a scriitorului pentru nenorocitul țaran. Prigonit, înșelat de toți, lovit în viața de toate zilele de mîna nemiloasă a tuturilor celor ce trăiesc din munca brațelor lui, săteanul are la Vlahuță nu numai un in-

teres deosebit, dar în inima scriitorului toate durerile și toate amarurile sâteanului se răsfrîng adînc și vibrează de un răsunset puternic, ale căror ondulații se scurg prin pana-i atît de viguroasă.

Este un punct de observat în *Goana vieții*. Din ce în ce Vlahuță devine omul *lumei nouă*. Începînd prin a fi pesimist, el face din ce în ce cîte un pas înspre ideile care zguduie lumea modernă. Vlahuță n-a fost niciodată un *triumfător*. Poetul plin de talent, amărît pînă-n suflet, dezgustat de nedreptatea enormă a veacului și de enorma suferință a mulțimii, a făcut întotdeauna să vibreze coarda nemulțumirii. La început, slab și dibuind de-abia în lume, nemulțămirea-i se traducea în accente lîncede, plîns al unei inimi sfîșiate, dar slabe. Mai în urmă, poetul s-a înarmat mai mult, el a văzut bine de unde vine răul, care-i leacul și... *Curentul Eminescu, Unde ni sînt visătorii?* și *Din goana vieții* îl ridică mai sus de plîngerile de poet, îl fac să vadă clar și să strige la deșteptare celor ce dorm...

Firește, ceea ce fac aici nu-i decît o recenzie, o bibliografie, nu o critică analitică. Un singur lucru am avut de gînd să limpezesc: să arăt volumul așa cum e el și mai cu seamă, plin de mulțămire, să constat că — încetul cu încetul — talentele reale și inimele bune nu pot să nu fie influențate de mișcarea uriașă, de grandioasa deșteptare a mulțimii apăsate.

Nici nu putea fi altfel: în inimele bune, în inteligențele superioare, orice impresie e mai puternică decît în mijlocia banală și searbădă.

Cînd autorul *Noptii furtunoase*, al *Scrisorii pierdute* și al lui *Conul Leonida* a dat la lumină *Năpasta*, a fost o neîncredere aproape generală și anticipată în publicul care-l aplaudase cu cîțiva ani în urmă. Din toate părțile n-auzeai decît: „Ei, aș! Caragiale și dramă! Auzi comédie!“ Și neîncrederea asta a publicului, care nu putea ierta veselului Caragiale încercarea-i de a-l face să plîngă cu Ion Nebunul, a continuat la unii chiar după ce au văzut ori au citit drama. Nu vreau să zic că *din pricina asta* a căzut *Năpasta*, ci numai caut să arăt cît e de ușuratecă judecata obștii cititoare în materie de artă. Căci pentru pușinii aleși din mulșii chemași, *Năpasta* este și va rămîne cea mai merituoasă dramă românească ce s-a scris vreodată.

De la *Năpasta* și pîn-acum, Caragiale caută, pe semne, să-nvingă credința asta a publicului cum că nu-i dat autorului *Noptii furtunoase* să-și înorețească fruntea, și — una după alta — au apărut *Făclia de Paște*, și *Păcat*. Acum în urmă — încă o lovitură — Caragiale a scos *Note și schițe* — cea mai mare parte publicate

¹ *Note și schițe* de I. L. Caragiale, Editura librăriei Sfetea, București (n.a.).

în răstimpuri prin unele gazete din București. Cu orice preț, spiritualul autor vroește să ne aducă lacrimi în ochi. Și reușește.

Citind volumu-i din urmă, nu știi să spui care din doi e mai talentat: Caragiale care râde, ori Caragiale care plînge?

Iaca, de pildă, două bucăți: *În Nirvana* și *25 de minute*. Sînt ieșite din același condei, sînt publicate în același volum — puse, parcă, dinadins pentru comparație — și, cu toate astea, nu poți să spui că una ori alta din ele e cea mai bună — încît, la urma urmei, sentința atîrnă de dispoziția ta sufletească, și nu poate fi privită ca judecată, ci ca părere. Un altul le va citi și el pe amîndouă și va admira mai mult pe aceea pe care tu o găsești inferioară.

În Nirvana vezi toată amărăciunea unui suflet chinat; tot amarul artistului care a înțeles pe Eminescu și care se vede el însuși aproape în aceeași stare, copleșit și întrecut de mișuna de secături ce se agață în sus, pe scară, pînă-n vîrfurile piramidei, și privesc apoi, de acolo, cu tot cinismul tîrîtorilor cocoțați. Și atunci, într-unul din ceasurile astea în care artistul vede negrul ce-l înconjoară într-o țară de băcani sau de monșeri și privește cum se ating aceste două extreme, într-unul din ceasurile astea el scrie despre colegul ce s-a stins, uitat de aceia pe care i-a adăpostit sub aripile lui:

„În capul cel mai bolnav, cea mai luminoasă inteligență, cel mai mîhnit suflet în trupul cel mai trudit! Și dacă am plîns cînd l-au așezat prietenii și vrăjmașii sub «teiu sfînt», n-am plîns de moartea lui; am plîns de truda vieții, de cîte suferise această iritabilă natură de la împrejurări, de la oameni, de la ea însăși.

Acest Eminescu a suferit de multe, a suferit și de foame. Da, dar nu s-a încovoiat niciodată: era un om dintr-o bucată și nu dintr-una care se găsește pe toate cărările“...

Iar apoi — definitivă răzbunare și mîngîiere slabă — el scrie plin de mîndrie și înseninat de vedenia izbîndei finale:

„Generații întregi or să suie cu pompă dealul care duce la Șerban-Vodă, după ce vor fi umplut cu nimicul lor o vreme, și o bucată din care să scoți un alt Eminescu nu se va mai găsi poate.“

Nu-i așa că sîntem departe de explicația Conului Leonida asupra evoluției fandaxiei în ipohondrie! Și, cu toate astea, e aceeași mîna, mîna de maestru, care a scris rîndurile astea, ca și pe acelea. În ziaristica noastră nu-mi aduc aminte să fi citit de multe ori un articol, atît de simțit și atît de „lucrat“, ca *Nirvana* asta a lui Caragiale. Și, cu toate astea, nu-mi aduc iarăși aminte să fi rîs vreodată mai mult ca de cursul de istorie contemporană al Conului Leonida, care explică consoartei dumnealui cum papa a pus pe „Galibardi“ de i-a botezat un copil.

Iar dacă-ntorci numai cîteva file de la articolul ăsta, dai peste *25 de minute*. Povestea e scurtă: Vine vodă într-un oraș de provincie. La gară-l întîmpină autoritățile și cocoanele din societate (mă rog, nu toate femeile sînt din societate!). Între aceste cocoane e, firește, în rîndu-ntîi soția locuitorului de prefect. Venerabila matroană — parcă o vîd! — știe că o damă care se respectă nu trebuie să tacă din gură cînd se găsește în societate, ci să vorbească — fie chiar și prostii, numai să vorbească. Și deodată, mici una, mici două, începe a turna o serie de gogoși de salon. Și cum salonul în care onorabila și-a făcut „deducația“ a fost, pesemne, în vreo mahala oarecare, discursul e de calibrul următor: „Am auzit, dragă, — zice doamnei, nevasta directorului — că ați fostără cam bolnăvioară! Mi-a părut grozav de rău... Încă îi ziceam lu dom profesor, amicul nostru, zic: vezi dumneata, dacă o prințesă, și tot nu se poate pune cu voia lui Dumnezeu, dar noi, ăștia! Dar acu te-ai făcut bine... Se vede... Fie, că frumoasă ești! să nu-ți fie de deochi! să trăiești!“...

Totdeodată unul dintre copiii domnului director, care privesc foarte curioși pe suverani, își scobește o nară cu degetul. Mama îi dă o palmă peste mîna: „Nu ți-e rușine să bagi mîna-n nas?! Șezi frumos! te vede mama Carol!“

Și așa mai departe, pe tema asta, urmează mai tot volumul: *Temă și variațiuni, A zecea muză și Din carnetul unui vechi sufleor*.

În toate, aceeași vioiciune de spirit caracteristică celui mai inteligent autor român.

Cu toate acestea, tot spiritul acesta revărsat cu profuziune în volum nu-i în stare să întunece partea serioasă, *Nirvana, Ironia și Două note*. Asta-i o dovadă că talentul nu întreabă nici ce gen place publicului, nici de trecutul autorului. Și apoi, în orice manifestare a unui om de talent — fie ea în orice gen — se cunoaște marca fabricii.

Fără îndoială, Caragiale nu trebuie judecat după *Note și schițe*, oricât de bun ar fi volumul acesta. În țara noastră, unde nu o operă de artă, dar nici o gazetă nu se poate susține prin ea însăși — fac amendă onorabilă în ce privește *Universul* — o carte nu se scrie nici când, nici cum vrea autorul. Când știi cu câte piedici ai de luptat pentru ca să asiguri viața operei tale și cât trebuie să te frământă pentru ca să ți-o lansezi, nu-ți vine nici să publici pe ales, nici să stai mult la tocmeală atunci când prilejul ți se înfățișează. Aș! Ai găsit un editor care se însărcinează să dea unei producții de-a ta viața vitrinei, repede la scris, și nu te codi mult, și nu sta mult să alegi, căci adeseaori un editor e mai variabil ca un barometru și te-i pomeni că-și schimbă gândul! Nu sîntem în Franța, unde o carte bună are 50 de ediții, care-ți produc atîta cît să te poți odihni ani întregi și să scrii pe-ndelete, să ștergi, să adaogi, să faci toate preparativele trebuincioase unei nașteri fără pericol.

Așa fiind, e ușor de-nțeles pentru ce unele bucăți *Din carnetul unui vechi sufleor* nu sînt așa cum ar fi putut să fie — bucată de Caragiale. Editorul era găsit, vremea nu putea fi pierdută, căci nu se știe ce aduce ziua de mîine și nu se știe cînd va veni fiul omului, Editorul-Mesie. Cînd ai pățit-o o dată, cînd ai dat *Păcat la Universul*, n-ai vreme să aștepti „momente de inspirație” pentru ca să produci o lucrare care să

te satisfacă și pe tine, și pe puținii aleși care știu să aprecieze bucățile de o valoare serioasă, reală.

Bineînțeles, astea toate nu însemnează că bucățile *Din carnetul unui vechi sufleor* nu merită să fie iscălite de Caragiale. De loc; căci, precum am zis-o, marca omului de talent se cunoaște cale de o poștă în orice producție a lui, fie cît de neînsemnată. Vreau numai să explic celor ce s-ar întreba pentru ce Caragiale n-a publicat alte lucrări mai de valoare în volumul acesta. Atîta tot. Trebuie să cunoști *les dessous* în chestie pentru ca să-ți poți da seama de ce e așa și nu altfel.

De altmintrelea, cine cunoaște pe Caragiale, cu neîntrecutu-i talent de *causerie* spirituală, trebuie să fie perfect mulțămît că el și-a publicat crîmpeiele astea de amintiri. Cetindu-le, vezi pe Caragiale vecinic în vervă, mereu gata să-ți povestească o amintire din vremea cînd întîrzia jucînd biliard, pe cînd Pascali îl aștepta la teatru ca să vie să sufle. Și toate astea povestite de el, așa cum numai el știe.

*

Vorbeam deunăzi cu dînsul despre un birtaș din București. Și-mi spunea lucrul ăsta, amestec de ironie și de dezgust: „Acum 25 de ani, cînd am venit în București și am intrat sufleor la teatru și corector la *Telegraful*, a venit și Nae de a intrat băiat pă pricopseală la birt. Ce-am ajuns eu și ce-a ajuns el?”

Și așa e. Nae băiatul e azi om cu stare — cel puțin o sută de mii de lei capital — pe cînd Caragiale al nostru e proprietarul unei perechi de ochelari și... nici al volumelor pe care le-a scris, pentru că alea sînt acuma proprietatea editorului.

Nu-i așa că e deștept bărbat d. Danieleanu, profesorul universitar care scrie în albumul presei că n-ar voi să trăiască în altă epocă decît în cea actuală? În ade-văr, mai nostimă epocă nici că se poate! Musiu Nae, care nu știe pe de rost decît „îndată!”, „vine!”; musiu Nae, care n-a învățat din gramatică decît numele de mîncări și din aritmetică numai adunarea, e azi *dom Nae*, alegător în colegiul I — pe cînd Caragiale, care

și-a frământat toată viața ca să lase un monument cu care, odată și odată, ne-om putea mândri că la 1892 aveam o literatură serioasă, Caragiale e văzut de toată lumea lui dom Nae ca un zgârie-hîrtie de rînd, pe mîna căruia n-ai lăsa conducerea unui „magazin de coloniale și delicatese“.

Fără doar și poate, degeaba ne batem capul și cei cu mai mult, și cei cu mai puțin talent : e vremea băcanilor și a cîrciumarilor, cea mai nesuferită rasă !...

Să nădăjduim, cu toate astea, că un curent serios se va forma și că literatura nu va mai fi numai un obiect de lux pentru cîțiva *gourmés* intelectuali.

De cînd există în țara asta un teatru, niciodată un talent mai puternic ca al lui Iulian nu s-a văzut. Și meritul lui cel mai mare — meritul adevăratului artist — este de a fi fost original.

În țara asta, unde studiul școlii de declamație este o batjocură și teatrul cel mare o parodie de teatru, năpădit de farse de bîlci și de operete, Iulian a strălucit ca un adevărat astru singuratec pe un cer înnourat.

Școală n-a făcut de nici un fel. Fugit din clasa a cincea de liceu, unde sufletu-i genial era amărît și amețit de grecească, a jucat la „grădina cu cai“, încîntînd mahalaua cu „comédiile“ și cu „năzdrăvăniile“ lui. La 16 ani a plecat la Bîrlad... în calitate de *soufleur*. Apoi a fost adus în București, unde făcea pe figurantul. A debutat, numai din întîmplare, într-un rol fără nici o importanță artistică și a făcut din rolul acesta ceea ce un talent extraordinar știe să facă chiar din nimica.

Rolul acesta l-a revelat direcției și publicului.

¹ Ștefan Iulian (1851—1892) — actor român, continuator al lui Matei Millo, unul dintre cei mai valoroși actori realiști de la sfîrșitul secolului al XIX-lea.

A jucat de atunci de toate. Comedie, farsă, vodevil, operetă, în toate a intrat și în toate geniul lui a strălucit.

Convinsă că „publicului trebuie să-i dai ce-i place“, iar nu că publicul trebuie ridicat la un nivel artistic mai superior, direcția Teatrului Național și-a îmbâcsit repertoriul cu traduceri proaste, cu plagieri îndrăznețe, cu localizări insipide, cu farse de ianmaroc, cu feerii de copii, numai pantomime nu și-a pus în repertor.

Autorii români — mulți, puțini câți bruma avem — au fost sistematic izgoșiți de pe scenă, pentru ca să nu-ntunece gloria și norocul localizatorilor improvizati, care au monopolizat scena, falsificând gustul publicului și trecându-și pe numele lor comorile intelectuale ale autorilor străini. Așa fiind, nimeni n-a mai scris pentru teatru, iar cei care tot au mai avut curajul să-ncerce marea cu degetul, ori au avut un succes trecător, ori au căzut de-a binele.

Între cei care au avut puțin noroc — prea puțin, *enorm de puțin* față cu puterea talentului lui — a fost Caragiale.

Noaptea furtunoasă a fost o lovitură de maestru, un glonț în inima repertoriului stupid, patronat de agramatele noastre direcții ale teatrului. În *Noaptea furtunoasă* Iulian a avut unul din acele succese care nu se pot uita o viață de om. Nae Ipingescu a fost luat *sur le vif*¹ din Dealul-Spirii, din strada Marcu Auleriu; a fermecat lumea, a amestecat pe cunoscători și a dat talentului celui ce-l interpreta lumina unei neșterse aurele...

Dar, în afară de repertoriul lui Caragiale, mai tot ce s-a jucat pe scena noastră nici n-a meritat onoarea de a fi interpretat de genialul Iulian, nici n-a meritat să pasioneze lumea. Cu toate astea, Iulian s-a întrecut. Ca un poet care dintr-o „femeie stearpă, fără suflet, fără foc“ face o ființă neuitată de omenire, o idealizează și o immortalizează sub raza geniului său, când ea n-ar fi meritat decât să rămâie „în cercu-i strîmt, unde norocul o petrece“, așa Iulian, din toate drojdiile unei

¹ Pe viu (fr.).

literaturi dramatice decăzute, a făcut opere care vor rămîne strîns legate de numele lui... Așa s-a immortalizat spiritul grosolan al baș-porcarului jupan din *Voievodul țiganilor*.

Poate chiar că geniul lui Iulian a fost primejdios, a fost funest culturii noastre dramatice. Dînd viață, dînd farmec tuturor anostiilor urcate pe scenă, el a contribuit la falsificarea gustului public; dar pentru asta, sau tocmai pentru asta, geniul lui nu rămîne mai puțin geniu.

*

Acum s-a stins căldura lui comunicativă, și ochiul nu va mai fascina, nu va mai fermeca pe nimeni. În noaptea ochilor săi închiși s-a stins viața pe care a simțit-o atîta, atît a înțeles-o și ne-a redat-o cu atîta putere la lumina rampei. După el a căzut acuma pentru vecie cortina grea a morții, și nici o laudă, și nici un regret, și nici o coroană nu mai poate încălzi sufletu-i stins, nu-i mai poate face să vibreze corpul.

Pentru acela care ne-a descrescit de-atîtea ori fruntea azi plîngem...

Și, cu toate astea, în urmă-i ce a rămas? O amin-tire scurtă, pieritoare, care se va stinge o dată cu contemporanii lui, atît de menoricită e soarta artiștilor... Nimeni nu are succesele lor, nimeni nu încălzește atîtea inimi, nu prinde atîtea suflete, nu cucerește atîtea minți ca dînșii, și cu toate astea, din nimeni nu rămîne mai puțin ca dintr-înșii... Un autor mediocru, chiar un autor de mare talent, nu fură niciodată într-un moment dat atîtea cugete, și cu toate astea, ei trăiesc veacuri întregi în scoarțele prăfuite de vremuri; și poate că din ce în ce gloria lor crește după moarte; și poate că peste sute de ani ei ajung să stăpînească mai mult omenirea. Dante, Shakespeare și toți ceilalți n-au stăpînit pe contemporanii lor nici a suta parte de cum ne stăpînesc pe noi, cei de astăzi...

Actorul însă, cîntărețul, toți cei ce se produc la flacăra rampei descarcă într-un moment valuri de emoțiune, au pentru moment triumfuri calde, ovații ce te

uimesc, și-apoi... cu cel din urmă dintre contemporani, ei intră-n noaptea vecinicei uitări, de unde nimeni nu-i mai scoate, de unde nimeni nu-i mai poate aprecia. Un fulger care te orbește o clipă și-apoi se șterge în haosul întunerecului, în întunerecul haosului...

Mâine, când cel din urmă dintre aceia care l-au aplaudat se va fi stins, cine va mai ști ce-a făcut acest prodigios Iulian, care ne-a înflăcărat atîta pe noi? Succesele care se scriu pe inimi se șterg ușor; hîrtia nu uită niciodată.

Dar pînă-atunci, pînă când noi, care l-am văzut, noi, care l-am admirat, care ne-am mișcat de geniul lui și am rîs cu dînsul și ne-am descrețit fruntea sub talentata-i veselie, noi nu putem să nu ne aducem cu drag aminte de vremile în care el făcea să vibreze inimile și nu putem să nu plîngem o viață atît de genială, atît de repede stinsă...

„În timpul nostru, când altruismul omenesc începe să se formuleze într-o nouă evoluțiune socială, a preocupa lumea numai în jurul eului tău individual mi se pare o vanitate ridiculă, o imoralitate chiar.“

Cu vorbele astea d. Traian Dumitrescu își începe drăguța operă *Intim*.

Dacă după rîndurile acestea nu ar fi adăogat un *dar*, autorul trebuia să renunțe de a-și mai publica volumul său — în tot cazul, să radă din el o mare parte.

În *Intim* sînt note luate-n pripă, impresii trecătoare, tablouri prinse-n fuga condeiului... și toate acestea se raportează numai la „eul individual“ al scriitorului.

Dar notele astea, oricît de în trecut, sînt luate de o mîină de artist. Atîta sensibilitate delicată, atîta duiosie, atîta îmbătare de frumusețile eternei naturi mai rar se întîlnesc într-o carte. În *Intim* aceste calități sînt așa de cu prisosință desfășurate, încît, cetindu-le, îți amintești fără voie genialele pagini ale lui Goncourt. Cît pentru stil, pentru împerecherea miraculos de nimerită a cuvintelor, te simți, parcă, în lumea artistismului sa-

vant și delicios al lui Théophile Gautier, impecabilul, magicianul *ès lettres françaises*¹ al lui Baudelaire.

În proza românească aceste calități nu se întîlnesc decît la Vlahuță.

Acum cîteva numere am publicat, tot la locul acesta, cîteva din bucățile cuprinse în *Intim*, și cetitorii care au avut nepartea de a nu fi cetit însuși volumul își vor fi făcut idee de adevărul pe care-l spun mai sus.

*

Fără-ndoială, Traian Dumitrescu (pentru ce Dumitrescu?) este, mai presus decît orice, un sentimental din rasa cea mai autentică. La el, vîntul, nu suflă, ci „plînge“, poeziile bune nu sînt meșteșugiri de artă, ci „suspine rimate“, furtuna nu vîjîie, ci „pare o orgă uriașă psalmodiind un imn de mînie“ și așa mai departe. Din tot ce scrie, din tot ce simte, iese o armonie tristă, care te face să visezi, iese — cum ar zice el — „o tristețe largă, nesfîrșită, ca parfumul unor sălcii de cimitir“.

La el, asta nu-i o afectare artistică, un scepticism de modă adoptat pentru a cuceri inima fetelor de pension. Am urît întotdeauna ființele grase, burtoase, roșcovane, care te asasinează în versuri neterminabile, spunîndu-ți că „fruntea pală li se-nclină spre mormînt“, pe cînd onorabilii digerează perfect o piramidă și ignobilă carne cu varză... Oroare!...

Mizantropia duioasă a lui Traian Dumitrescu este organică. Slab, extrem de slab, nervos pînă la boală, e un neurastenic care nu putea fi decît artist. La tezgheaua unui „magazin de coloniale“ ar fi dezastruos.

La dînsul, nu numai poezia, dar absolut toate gîndirile poartă marca unui sentimentalism plîngător, duios... tipul cel mai desăvîrșit al omului dezarmat în lupta pentru trai. Îi prevăd că va rămîne aceea ce este: un *bohème* fără noroc, ale cărui scrieri nu vor fi gustate decît de un cerc restrîns de amatori, și despre care societatea serioasă — societatea serioasă! —

¹ Magicianul literaturii franceze (fr.).

va spune vecinic că e nebun sau cel puțin neserios. În lupta pentru viață, sentimentalii și dezinteresatii trebuie să piară...

Ce vroiți? Traian Dumitrescu e un socialist din cei mai convinși. Cu toate astea, pînă și socialismul ia la dînsul forma unui sentiment adînc, nu a unei științe nepieritoare, a unui *trebuie* categoric. În socialiști el admiră puterea jertfei pentru o idee, nu genialitatea ideii înseși.

Se-nțelege, asta tot e ceva. Dacă n-am fi modești, am spune că aceasta este superioritatea noastră, a socialiștilor, asupra mușunoiului de carne cu ochi, incapabil de a se impresiona de durerile lumii și reducînd tot scopul vieții la *auri sacra fames*¹.

*

Dar, în definitiv, ce însemnează arta asta izolată, scoasă din rîndul nevoilor omenești, trăitoare prin ea însăși, în afară de interesele mai adînci ale omenirii? Ce este tendința asta de a face literatură *pour l'amour de l'art*²?

Iată problema grea a veacului pentru toți artiștii și mai ales pentru sentimentalii de genul lui Traian Dumitrescu.

A scrie numai pentru a produce lucrări drăgălașe, dulceturi literare, în zilele noastre este o crimă. Acum, cînd lupta de clase zguduie omenirea bătrînă; acum, cînd, din ce în ce mai mult, majoritatea asuprită caută să ia parte la toate manifestările vieții, este o absolută nenorocire rîvna de a scrie numai pentru un cerc restrîns de privilegiați și a nesocoti toată marea asta de oameni, care se urcă vîzînd cu ochii, și care așteaptă dornică ajutorul cărturarilor de inimă.

Trăim în niște zile fericite. Generațiile care vin după noi poate că n-or să aibă prilejul de a face aceea ce putem face noi azi. Noi avem în fața noastră un morman întreg de subiecte, din care s-ar putea croi epopei ce să rămînă legendare. În pictură, în literatură, în

¹ Nepotolita foame de aur (lat.).

² De dragul artei (fr.).

muzică chiar, se ridică în fața generațiilor de astăzi un câmp vast, în care ochiul se pierde și mintea se ră-tăcește... Cei cu talent nu au decît să aleagă.

Înainte de 1789 și înainte de 1848, Apusul a produs o-ntr-o mișcare literară, care toată nu era decît oglinda luptelor sociale de atunci.

Literatura aceea era un efect al mișcărilor colosale politice și sociale care zguduiau o clasă-n decadență, dar în același timp ea a fost o cauză, o armă de luptă. Sub influența acestei literaturi, tinerimea se încălzea pentru ideile noi ce frământau lumea și se aduna sub steagul revendicărilor apoteozate.

Ca și în ajunul lui 1789, societatea e frământată azi de niște idei ieșite din contradicțiile materiale, pe care ea însăși le dezvoltă prin organizația ei anarhică, de o parte, despotică, de alta. Asistăm la niște lupte crîncene, la un zgomot surd, prevestitor al unei apropiate izbucniri, care, din cînd în cînd, se dă pe față prin mișcări foarte semnificative.

Într-o asemenea stare de lucruri, care e rolul litera-țurilor? Lupta aceasta de clase e prea vie, prea accentuată și prea s-a întins în toate laturile pentru ca omenirea asta zbuciumată să mai aibă timpul și dispoziția sufletească necesară ca să se îmbete de aceea ce d. Maiorescu traduce din nemțește „ficțiunea impersonală“.

Părul marchizei, ochelarii contelui, flacăra amore-zului, leșinul eroinei, scrisoarea compromițătoare, apoi înecarea eroului, sinuciderea tinerei, blestemul necunos-cutului, toate acestea nu mai pot pasiona astăzi decît pe duducile care reduc toată știința la brodarea unui papuc de „ziua onomastică“. Tinerimea serioasă — aceea care-n ciuda prejudecăților mahalagești caută, ca Faust, știința folositoare — precum și toată mulți-mea celor aprinși în lupta de clase, își bat joc de li-teratura romantico-senzațională, bună doar pentru fas-cicolele *Universului*.

Fără nici o exagerare, tot în această categorie intră toate producțiunile care nu vin să ajute la lupta din-tre clase, care rămîn în afară de aceste lupte și în-

cearcă să-și creeze lor un mediu convențional și să depărteze atențiunea lumii de la o luptă necesară și fatală la o plăcere artificială.

Pentru mine, militant al ideilor noastre, toate vo-lumele de artă pură nu prețuiesc cît o broșură de prop-agandă, toate dizertațiunile filozofice asupra chestiu-nilor din domeniul nebuloaselor nu pot avea însemnă-tatea unei cuvîntări rostite la Clubul muncitorilor.

Se-nțelege, e gingaș, e plăcut lucru să te-nchizi în cabinet, și prin fumul de țigară să prinzi rime origi-nale; e artistic să te urci ca Guy de Maupassant pe vaporeșul tău și să croiești capodopere literare. Dar... e mai *util* să luminezi pe muncitori asupra dreptului lor de vot, să le arăți calea cea mai bună spre cuce-rirea puterii politice, să faci organizații economice — redutele salariului împotriva capitalului.

Sînt, slavă Domnului, destui *far'niente*, artiști sau imitații de artiști, care să facă artă pură, *aqua pura*. Pentru noi asemenea îndeletniciri trebuie să dispară.

Rolul artei e mare, e uriaș, dar noi trebuie să-l con-fundăm cu *rolul nostru*. Da, să facem artă, dar să facem artă tendențioasă, artă utilă; în loc să cioplăm diamante burghezilor, să facem uși de lemn bordeielor sărmene. Cu atît mai bine dacă lucrarea noastră va avea, o dată cu utilitatea, și o mare valoare artistică; în cazul acesta, importanța ei va fi cu atît mai imensă.

Și-apoi, din punct de vedere curat artistic vorbind, în ce se poate scoate o operă mai genială din patima unui „june român mort în Paris“ decît din poema sfîșie-toare a *Silei*? Au toate durerile acestei lumi de robi nu sînt ele un material mai bogat pentru lucrări nepie-ritoare? Dintr-un *pohod na Sibir* îngrozitor, în care unii mor de frig, alții de cnut, nu poți, tu, pictor, scoate un tablou mai mișcător, mai de valoare, mai *artistic* decît dintr-o ciorchină de struguri ori dintr-o baletistă des-puiată?

De-ar fi talente! Ce opere uriașe nu ar fi de scris, de zugrăvit pe pînză, ori de cîntat dac-am cerceta no-ianul de dureri al omenirii robite, aspirațiile mărețe, en-

tuziasmul, devotamentul celor ce s-au stins și se sting pentru o idee!

Generațiile viitoare, viitoarea lume, liberă și înfrățită, va arunca un vâl des de uitare peste toate producțiile lîncede, în care nu va fi vorba de zbuciumul groazniciei lupte pentru dezrobire, pentru libertate, pentru pace și fericire. Și vor rămîne în picioare, ca un *memento* al unor vremi de groază și ca un omagiu al viitoareii alcătuirii sociale, numai acele opere care vor fi contribuit la năruirea clădirii putrede a ocnei sociale de azi, la înălțarea viitorului rai pămîntesc...

*

Și de cîte ori văd cîte o producție artistică a unui socialist, întotdeauna caut să văd dacă această producție pune sau nu umărul la dărîmarea organizației moderne a societății. Cînd nu văd aceasta și cînd autorul se cheamă Traian Dumitrescu, și are mult talent, o adîncă părere de rău mă cuprinde de talentul acesta care se pierde fără nici un folos pentru ideile scumpe lui, scumpe nouă, tuturora.

E drept, Traian Dumitrescu are pe ici, pe colo cîteva rînduri în care gîndirea socialistă se arată întreagă, dar ce folos? Acele rînduri se pierd sub troianul unei sensibilități de o detracare artistică.

Veacul e bolnav, nu trebuie să-l mai îmbolnăvim și noi. Fiecare avem durerile, amărăciunile, necazurile, decepțiile și desperările noastre. Oriunde e o inimă e și o durere. Dar... la ce am face din omenirea-ntreagă duhovnicul nenorocirilor noastre personale? Peste durerile care nu sînt decît *ale tale*, trebuie să faci să predominescă durerile tuturora — acesta e altruismul.

Sînt nenorociți care caută mîngîierea unor dureri intime în vițiu. Tu, socialistule, care nu mai ești *al tău*, plîngi cînd ești numai cu tine, dar peste durerea ta ascunsă revarsă entuziasmul cauzei obștești, și vei suferi mai puțin...

O scrisoare primită de la prietenul Traian Dumitrescu îmi dă prilejul să reviu asupra *Socialismului în artă*. Fac asta cu plăcere.

Prietenul meu mă învinovățește că tăgăduiesc însuși principiul artei cînd declar că nu-nțeleg arta trăitoare de sine fără să se amestice în durerile și în aspirațiile muritorilor.

Asta-i, mi se pare, o-nvinuire pe cît de gravă, pe atît de nedreaptă. Ia să ne înțelegem prietenește:

Eu am zis: „Rolul artei e mare, e uriaș, dar noi trebuie să-l confundăm cu *rolul nostru*. Da, să facem artă, dar să facem artă tendențioasă, artă utilă; în loc să cioplim diamante burghezilor, să facem uși de lemn bordeielor sărmane. Cu atît mai bine dacă lucrarea noastră va avea și o mare valoare artistică; în cazul acesta, importanța ei va fi cu atît mai imensă.“

Rezultă, oare, de aici că eu distrug principiul artei? Nu văd de loc. Susțin numai că astăzi, cînd clasele muncitoare, horopsite pîn-acum, încep să se deștepte la viață, este o crimă ca nici chiar noi să nu ne ocupăm de ele, ci să ne îndeletnicim, ca savanții din veacul [al] XV-lea, cu aflarea cuadraturii cercului.

Cînd cineva e socialist, și cînd socialismul a ajuns să-i fie nu un lux de zile mari, ci o judecată temeinică, o nevoie intelectuală și sufletească, eu susțin că *nu poate* avea altă pasiune pe deasupra socialismului. Tot ce la un burghez cuminte este o nevoie pentru a-l scoate din amorteală și a-l feri de obezitate, la un socialist e o fraudă în dauna socialismului.

În zilele noastre, mai cu seamă, cînd oamenii capabili de sacrificii sînt așa de rari, noi, ceștia militanții, trebuie să căutăm a atrage pe cît mai mulți în cercul artei tendențioase, încît chiar dacă teoria subscrisului asupra artei n-ar fi infailibilă în principiu, totuși, ea are pentru mine avantajul de a fi utilă.

Pentru revoluția cea mare, franceză, Voltaire și Rousseau au făcut mai mult decît toate producțiunile artistice ale epocii. Operele lor nu au rămas celebre numai prin arta pură, ci mai cu seamă prin aceea că întrupau sufletul, geniul acelei mișcări, care a distrus

feudalismul. Desigur, autorul *Contractului social* și al *Confesiunilor* a rămas pînă acuma și va rămîne multă vreme încă, pentru că la el arta n-a fost o utopie, ci o armă de luptă pusă în serviciul contemporanilor săi nefeciciți.

În muzică, pentru ce *Faust* va trăi pe deasupra veacurilor? Pentru că el înfățișează o pasiune a veacului, setea de lumină, setea de tinerețe. Și pe cînd *Traviata* se stinge, ofticoasă și neputincioasă, *Faust* prinde din ce în ce mai multe inimi. Și doar Verdi nu-i întîlvenit, și doar moartea nu-i un sentiment banal.

Este în muzică o bucată care se cîntă azi în toate unghiurile pămîntului, care ca artă nu înfățișează o capodoperă, dar care va rămîne vecinic un cîntec la auzirea căruia popoarele vor tresări: e *Marselieza*. Ea a făcut nemuritor pe Rouget de Lisle, care altfel ar fi rămas cu desăvîrșire necunoscut.

Ai auzit vreodată *Marselieza* cîntată pe strade în fruntea unui mare cortegiu de muncitori? Nu știu cine, auzind-o, nu s-a simțit înfiorat!

Acum, ia închipuie-ți că un compozitor genial ar fi scris o bucată de muzică în care să se ridice-n slavă meritul tiraniei. Ce crezi că s-ar fi ales de bucata aceea? *Liberté, liberté chérie*, va mișca vecinic pe cei lipsiți de libertate, și *Marselieza* va trăi în veacul veacului. Negreșit, arta însăși contribuie cu o parte bună la succesul operelor, dar nu-i mai puțin adevărat că ne zguduie însuși înțelesul adînc ce a căpătat pentru noi imnul acesta, care ni-i atît de drag...

Zilele astea am cetit două cărți ieșite din două pene, dintre care nu știu care-i mai maestră: *Romanul căsătoriei* de Tolstoi și *Avatar* de Théophile Gautier. În ceasuri de melancolie bolnăvicioasă nu dau un rînd din genialul Gautier pentru toate bibliotecile din lume; dar cînd ieși din urîtul odăii, cînd îți aduci aminte că te-ai devotat unei cauze mari, în care ți-ai pus anii cei mai frumoși ai tinereții, toată vigoarea și toată viața sufletului tău; cînd îți vin în minte toate mizeriile lumii și datoria ce ai de a lupta pentru istovirea lor, artistis-

mul budist dispăre, avatarul de pe pragul pagodei indiene îți apare ca o nebunie, Gautier se șterge-n fața lui Tolstoi, ca visul în fața geamurilor strălucitoare.

Negreșit, o operă insipidă, oricît de tendențioasă ar fi, nu poate avea nici o utilitate; dar nu despre asta e vorba. Am zis că aceia care au talent să caute mai bine a-și întrebuița talentul la lucrări folositoare. În *Intim* tendința asta există — n-am contestat-o — dar am zis că ea se pierde în rețeaua unei sensibilități prea personale...

Oare nevoile traiului nu ne răpesc destulă vreme de la socialism? Pentru ce am căuta ca și ceasurile destinate artei să le risipim pe un eretism din care mulțimea dezmoștenită nu va avea nimic de cîștigat? Asemenea opere — fie ele cît de drăguțe — nu mă pot pasiona.

Am să spun ceva care poate părea exagerat: ochi frumoși și în același timp reflectînd prostia nu există.

Și totuși, așa e: zic că doi ochi sînt frumoși cînd în ei citesc inteligența. Frumusețea singură nu poate mulțami decît pe naturile inferioare, fără pasiune, fără ideal.

Odată avusesem un vis frumos, și greu de împlinit, ca toate visele frumoase : un ziar literar în care să încapă toate ideile și toate direcțiile, unde să nu fie vrajbă și culise politice, un ziar care să atragă și să pasioneze toată armata de tineri ce se pierd prin redacții sau prin lume.

Făcându-mi-se azi cinstea deosebită de a mi se încredința direcțiunea literară a *Adevărului*, visul acesta, pe care nu îndrăzneam să sper a-l ajunge, s-a împlinit aproape.

Mulțumirea și nețărnicia mea mîngîiere sînt ușor de înțeles de către toți aceia care, ca și mine, și-au purtat bagajul de proletar, puterea de muncă din tabără în tabără, umplînd coloanele albe cu o proză al cărei dezgust nu te părăsește niciodată. Nu cunosc nimic mai sfîșietor ca dezgustul de propria ta proză.

De cîte ori, în adunările noastre literare, în care cîțiva ne întîlneam adese, nu ne-am exprimat cu toții mîhnirea adîncă și adîncă desperare de ceea ce facem — sau, mai bine, de ceea ce nu facem.

Și lucrul e foarte explicat. Au apărut odată pe scena literară cîțiva artiști despre care se vorbea cu mult entuziasm. Ce s-au făcut ? Pe mai toți i-a înghițit po-

litica.¹ Artiștii cei mai buni au dispărut, luînd cu ei toată strălucirea care ne orbise o clipă. Și, ce e mai trist, au rămas o sumedenie de figuranți, o sumedenie de „domnule conte, masa este servită“.

*

Cînd trăiești în mijlocul societății și cînd nu ești străin de toată activitatea ei, revolta asta platonice împotriva politicii nu are caracterul unei simple nemulțumiri fără explicație.

În vremea-n care trăim, societatea trece prin niște frămîntări uriașe. Neegalitatea socială, cu toate relele ce decurg dintr-însa — asuprirea omului de către om, lupta crîncenă pentru eternul blid de linte, lipsa de cultură, imposibilitatea idealurilor transcendente, distrugerea sentimentelor morale și artistice — nasc o nemulțumire generală. Aproape toate manifestațiile culturale și politice poartă pe ele marca acestei nemulțumiri.

Ziceți-i antisemitism, pesimism, socialism, anarhism, ziceți-i oricum, nevroza socială rămîne ca o caracteristică a epocii de descompunere în care trăim. Toate stările de tranziție, toate provizoratele sociale dau naștere la sentimente și la porniri care nu și-ar putea avea locul într-o stare normală.

Și, precum la boala modernă care se numește neurastenie factorii patogenici sînt excesul de zbucium al sistemului nervos și predispoziția creată de ereditate, tot astfel această uriașă nevroză a lumii întregi e datorită unei frămîntări excesive și unei predispoziții ereditare a organismului social.

Cînd dar vroim să vindecăm răul, combătînd un fenomen local în loc să atacăm multiplele cauze care, laolaltă, alcătuiesc rădăcina boalei, facem o mare greșală de tratament, pornită dintr-o etiologie² greșită.

Să porți cu tine dezgustul de politică, fără să-ți dai seama că politica asta este și ea urmarea fatală a unor

¹ Anton Bacalbașa se referă la politica burghezo-moșierească.

² *Etiologie* — studiu asupra cauzelor lucrurilor. Ramură a medicinei care studiază cauzele bolilor.

împrejurări fatale, este să te condamni la inacțiune, să-ți impui pasivitatea tembelă a celor fără vlagă.

Vroiți în adevăr înmormântarea acestei dezgustătoare politici? Luptați să îndrumați tineretul — tineretul cel cu talent — pe alte căi.

Lipsei complete de ideal, care este caracteristica politicii a cărei aspirații se mărginesc într-o subprefectură, opuneți idealurile mari și generoase, al căror triumf va îngropa sub năruiala întregii clădiri putrede și specia de politică a pîntecelui.

Omenirea toată, care tremură și plînge, omenirea-n lanțuri și-n zdrențe cere un ideal, precum Faust cerea fericirea.

Poate arta singură să-i satisfacă acest ideal? Poți să dai tuturor nemulțumiților acestei epoci de lux strălucitor și de neagră mizerie himera unui *perpetuum mobile* sau consolația îndoielnică a nemuririi spiritului?

Nu. Ci dacă literatura se stinge, cerșetoare nebăgată-n seamă pe la răspîntii, este că ea însăși e bolnavă de anemie. Neînfrățind nici un ideal, adresîndu-se numai celor care și-au atins idealul de clasă, arta nu poate atrage mulțimea celor ce sufăr.

„Arta este destul de mare ca să mai aibă nevoie de alte condițiuni” — e o vorbă foarte adevărată, dar nu pentru toate epocile. Astăzi arta, dacă nu voiește să piară, trebuie să iasă din salon, să nu se mai supuié formelor seci și formulelor admise, ci să îmbrățișeze toată patima lumii, tot zbugiumul acestei vieți, cu aspirațiile, cu luptele, cu nevoile, cu lacrimile și cu bucuriile ei.

Și numai după izbînda idealurilor mari va veni izbînda artei, și va putea și dînsa să îmbrace haina senină a veseliei.

*

Toate astea nu exclud arta în sine și pentru sine.

Adevărul literar va fi o tribună liberă pentru toate direcțiile literare prevăzute cu marca talentului. Atît mai bine pentru cei ce vor putea face două lovituri dintr-o dată... *Felix qui potuit*¹...

¹ Fericit cine poate (lat.).

Exemplul cel mai rar al omului impus prin propriile lui merite.

Const. Dobrogeanu-Gherea s-a născut la 21 mai 1855 în gubernia Ekaterinoslav din Rusia.

A studiat acolo pînă la vîrsta de 19 ani. Convins de ideile de regenerare care cutremurau pe atunci, și cutremură și azi, împărăția țarilor, a fost urmărit de autorități — ceea ce l-a făcut să vie în România.

Viața lui aci este o întreagă epopee, în care mizeria și idealul se țin lanț. Și a știut să învingă toate primejdiile.

La 1877 a fost furat de spionii rusești din Galați și dus în Siberia. De acolo a fugit și a ajuns în Norvegia, de unde s-a putut întoarce în țară în urma intervenției lui C. A. Rosetti, care îi purta multă stimă și multă admirație.

Alte mizerii și alt zbugium.

A debutat în publicistică printr-o serie de articole economice în *Revista socială* de la Iași. Articolele lui, extrase apoi în broșuri, au pus temelia socialismului științific în România și au distrus toate clișeurile economiștilor reacționari.

În literatură a creat critica analitică, pasăre necunoscută la noi pînă la dînsul. Stomac *nec plus ultra*¹: a înghițit pe Maiorescu și... a dezghițit pe Filipide.

Studiile critice l-au făcut cunoscut și admirat. Au făcut școală.

Urît de spiritiști, e iubit de oamenii de spirit.

În momentele de față are nostalgia Elveției, de unde s-a întors alaltăieri, și visul volumului al doilea din *Literatură și știință*, pe care-l va scoate în curînd.

Îl iubesc toți, ca pe un frate mai mare — și mai cu minte.

Poartă ceasornic de argint și inimă de aur.

A moștenit de la ruși dragostea fără prihană, melancolia fără comentarii și ceaiul fără zahăr.

Se acordă un premiu cui o întîlni un om mai blînd, mai iertător și mai altruist.

Semne particulare: îi lipsesc fumurile și un picior.

Autorii favoriți: Shakespeare, Tolstoi, Taine, Ibsen și Karl Marx.

¹ Nu mai departe (lat.). Se întrebuițează de regulă spre a arăta că ceva este neîntrecut.

Am citit mai zilele trecute în *Monitorul Oficial* că d. Cristu Negoescu a primit medalia *Bene-merenti* pentru lucrările sale literare.

Vă puteți închipui disperarea mea, nu pentru că d. Negoescu a primit o medalie, dar pentru că nu aflasem încă de lucrările literare ale medaliatului.

Să ai pretenția că faci și tu literatură, că, în tot cazul, urmărești ce se tipărește prin cărți și prin gazete, și, cînd colo, să nu știi că în țara ta trăiește un scriitor cu numele de Cristu Negoescu și că scriitorul acesta a produs atîta încît a meritat să i se dea din partea guvernului o medalie specială.

Și atunci... fuga la librării, fuga pe la prieteni.

— Mă rog, am să vă fac o rugăciune mare !...

— Ce e ?

— Uite ce e... Dar să nu rîdeți de mine... Mi-e rușine să vă spui.

— Lasă rușinea la o parte. Între prieteni...

— Voi spune: știți voi ce-a scris scriitorul nostru Negoescu ? Eu n-am aflat încă... Mi-e rușine...

În fața acestor întrebări și mai ales în fața confuziei mele, bieții prieteni au rămas și ei trăsniți: nu știau nici ei.

La librării, același rezultat.

Toocmai tîrziu, la pagina a patra a unei gazete am găsit catalogul unei librării din Ploiești. În catalogul ăsta am găsit *Bucăți alese* din diferiți autori, aranjate de Cristu Negoescu.

M-am luminat.

Dar confuzia mea s-a schimbat într-o adîncă uimire.

O fi oare de ajuns să culegi cîteva bucăți din diferiți autori, pentru ca să capeti o medalie literară? Asta să însemneze *Bene-merenti*?

E drept că chipul cum marele Negoescu a știut să culeagă bucățile alese n-a fost de loc ales, așa că bietele *Bucăți* au rămas nevîndute de atîția ani de cînd cutreieră rafturile tuturor librăriilor. Dar nu-i mai puțin adevărat că oamenii de talent au apreciat valoarea acestei opere: dovadă Institutul Negoescu, care a impus elevelor lucrarea omului de la Ploiești.

Totuși, eu am rămas nedumerit pînă-n ziua de astăzi: ce are a face fosta retorică și cu *Bene-merenti*?

*

Atunci am început să mă gîndesc: cine are în țara noastră mai sus pomenita medalie și cine n-o are?

Și am găsit că n-a avut-o Eminescu, n-o are Gherea, n-o are Vlahuță, n-o are Barbu Delavrancea, n-o are — afară de Caragiale — nici unul din literații noștri de valoare.

În schimb, o găsim pe pieptul lui Pătrașcu, lui Zaharia Antinescu, [...] și lui Cristu Negoescu.

Atunci care este însemnarea acestei medalii? Pentru ce a fost ea creată?

Fără îndoială, aceia care au găsit că-i bine să se facă o medalie literară au avut intenția să distingă pe scriitorii cei de talent din cei nuli sau mediocri.

În cazul acesta, scopul, fără doar și poate, este atins: se va ști de azi înainte că *Bene-merenti* este distincțiunea pe care o capătă nulitățile și mediocritățile spre a se deosebi de scriitorii fără brevet, dar cu talent.

Lăsînd însă gluma la o parte, sînt triste reflecțiile ce-ți vin în minte cînd observi cum cei de sus știu să aprecieze și să răsplătească pe scriitori.

E de ajuns să fii divorțat de talent, să nu fi produs în viața ta nimic alt decît o gălăgie infernală, să fi frecventat cu succes școala tîrîirii, să te fi plecat pînă la vîrful ciubotelor celui dintîi stăpînitor vremelnice al unui minister, pentru ca să-ți curgă toate onorurile și toate favorurile care fac fala găgăuților.

A, e întristătoare școala asta oficială! Și dacă uneori o dreaptă revoltă ți se naște în suflet cînd vezi mulțimea nihilistilor intelectuali năpădînd ori pe unde e o cinste ușoară de căpătat, de la o vreme te cuprinde dezgustul de tot ce poartă ștampila stăpînirii.

Mai la urmă e mai de laudă un negustor care-și afișează medalia de argint obținută la expoziția cooperativelor români decît toată puzderia asta de literați care de abia știu a sloveni și care au căpătat, fără nici o onoare, o medalie de onoare. Cel puțin marfa negustorului a trebuit să existe și să fie supusă unui juriu. Literații ăștia însă n-au produs nici o iotă și n-au trecut prin mîna nici unei comisii examinatoare.

Atîta este adevărat, că nimic nu scapă neprihănit de încape pe mîna oficialilor.

A fost o vreme cînd numărul celor ce știau a ceti fiind foarte restrîns, și aceștia făcînd parte din clasa sătuilor, a mulțămiiților, arta nu avea alt scop decît de a ajuta digestiei acestora.

Seniorul care posedea castele bogate, servi supuși, care se ocupa numai cu vînătoarea, cu gimnastica de salon, cu petrecerile, simțea nevoia de a avea și poeți. Iar bietul trubadur, rob și dînsul, ca și servii bunului plac al seniorului, era silit să fabrice ode de laudă aceluia care îi întindea codrul de pîine. Cînd ești plătit ca să cînti, nu tu ai să alegi repertoriul.

Și iată de ce arta nu ieșea din cadrul unei plăceri mai mult sau mai puțin nevinovate; iată de ce arta n-a avut nici un scop moral ori social.

Ochii contesei, dinții marchizei, paloarea contelui, ochelarii vicontelui — toate subiectele astea erau îndestulătoare și erau indispensabile cîntărețului salariat.

Mulțimea cea mare, mulțimea celor fără pîine și fără libertate nici nu avea cunoștință că undeva, într-un salon de castel, trăia un artist. Aceea împovărată de nevoi și împovărată de lanțuri își tîra viața mizerabilă fără preocupări ideale.

Se-nțelege, artistul nu murea de foame. Și cum viața de la castel, voluptatea molatică a mătăsurilor și a lu-

minii mulțimea pe artistul parazit al paraziților, superparazitarii au dat naștere unor întregi serii de teorii, honipsite¹ de minune de cei interesați.

Și cu toate zguduirile adînci prin care a trecut lumea, cu toate transformările uriașe care au făcut din servi niște salariați, teoriile astea au rămas încă. Dintre toate reformele, cea morală se face mai încet. Se schimbă o societate pe alte temelii — eresurile rămîn încă multă vreme în picioare, ca un *memento fatal*.

*

Arta pentru artă supraviețuiește timpurilor trecute, ea a rămas încă pe ruinele castelurilor, precum după zilele nenunțate se vede încă fumul unei clădiri distruse de foc.

Și e o întregă armată de artiști — conștientă sau nu — care apără și azi din răspuțeri arta pură — *aqua pura*.

„Nu ne distrugeți arta, arta nu are scop, afară cu tendințele!”

Ca și cum domnul conte are să apară ca să răsplătească supunerea artistului! Nu-i vorbă, în locul răposatului conte, adesea se însărcinează statul cu plata... onorariului.

Cu toate astea, artiștii fără scop se sting ca niște biete flori uitate în glastră. Din toate părțile năvălește zbuciumul luptelor uriașe ale celor dezmoșteniți, cuprinzînd arta, cuprinzînd toate manifestațiile intelectuale.

Durerile unei lumi înfrigorată cuprind și pe artiști, pentru că artiștii sînt ei înșiși aprinși de aste dureri. Acolo unde, nu de mult, Lamartine se-nduioșea de lac, azi răsună *Carmagnola*; din plînsetul lui Werther se naște *Germinal*; Virginia se schimbă în Gervaise, Daphnis și Cloë, în Raskolnicov și Sonia, în locul Ofeliei apare Nana, contesele încep să fie înlocuite de Ger-

¹ A honipsi — a digera, a mistui.

minie Lacerteux și de Sapho, iar în locul lui Boileau, inginerul de rime, vine Guyau să ne spuie: „Scopul cel mai înalt al artei este să producă o emoțiune estetică cu un caracter social“.

Ne trezim deodată în mijlocul artei cu o mulțime de necunoscuți și neinvitați, cu o lume nouă, care ne spune: „Toate cîntecele voastre ofticoase nu ne interesează. Vorbiți-ne de durerile noastre, de aspirațiile noastre, de mizeriile și de revoltele noastre, sau editorii voștri — care nu sînt conți și n-au castele — vor da faliment!“

Atunci, îngroziți de vedeniile astea în carne și oase, artiștii încep să rupă cu tradițiile, Lecomte de Lisle dispăre cu *Trofeele* cavalerilor medievali, iar în locul lui năvălitorii cîntă:

*Du fer pour travailler,
Du plomb pour se vanger
Et du pain pour nos frères! 1...*

Este apusul lumii vechi, este apusul artei tihnite. Cei slabi mor în luptă, cugetînd la fericitele vremuri cînd contesa deschidea fereastra și atîrna poetului scara de mătase; cei care nu se sting sufocați, dar nu înțeleg problema cea eternă în haine nouă, rămîn ca Nietzsche², s-o dezlege în casa de sănătate.

Iar viguroșii intră în luptă hotărîți, cu gîndul de a da:

*L'outil à l'artisan
La terre au paysan 3*

și dau artei spălăcite culoarea strălucită a luptelor mari.

¹ Fier pentru a munci,
Plumb pentru a se răzbuna
Și pîine pentru frații noștri!... (fr.).

În textul original ultimele două cuvinte sînt transcrise greșit: „nous fraire“.

² Nietzsche Friedrich (1844—1900) — filozof idealist german, reacționar extremist, precursor direct al ideologilor fasciști.

³ Meșteșugarului unealtă,
Țăranului pămînt (fr.).

IUBIREA ÎN POEZIE

Nu trebuie să surprindă pe nimeni faptul că, mai ales în versuri, iubirea joacă rolul principal, iar toate nenorocirile, toate durerile și toate năzuințele omnirii sînt aruncate pe un plan depărtat.

În marele tablou al lui Tizian *Amorul sfînt și amorul profan* sînt reprezentate cele două feluri de iubire: amorul sfînt e înfățișat printr-o femeie blondă, îmbrăcată, cu o privire gravă și gînditoare, în fundul unui peisaj se zărește un cavaler. Amorul profan îl exprimă o altă femeie — de astă dată nu-i blondă — voluptoasă, și care, încinsă doar cu o centură albă, privește la un copil ce se joacă în apă.

Ei bine, oricum am socoti iubirea, ea a jucat și va juca vecinic pe lume un rol pe care nici un alt sentiment nu-l joacă. De la concepția estetică a lui Platon și pînă la cea absolut fiziologică a lui Schopenhauer, amorul a trecut prin tot felul de speculații ale dialecticianilor, ale filozofilor și savanților.

Cu toate astea, oricîte transformări ar fi suferit concepțiile, sentimentul a rămas. Fără îndoială, acest sentiment, privind pe oameni, oglindește și el toate credințele și toată morala diferitelor epoci. Există un amor

antic, unul medieval și unul modern; nu-i mai puțin adevărat însă că fondul pasiunii e același în toate vremile și la toate popoarele.

De pildă, Didon, Heloisa, Werther, Sapho, Nejdanov, deși iubesc în moduri diferite, sînt rezultatele aceleiași patimi. Păgînul Virgiliu, romanticii Rousseau și Goethe, naturalistul Daudet și gingașul modernist Turgheniev, toți sînt pătrunși de eterna simțire a dragostei atunci cînd concep pe eroii lor — deși fiecare e copilul veacului lui.

Și cum ar fi cu puțință să fie altfel? Pentru ca o lucrare de artă să aibă valoare, cea dintîi condiție este, poate, aceea ca artistul să o simtă, să fie încălzit de subiect. Și ce poate fi mai simțit decît acest

...instinct atît de van

Ce se-abate și la pasări de vreo două ori pe an,

cum ar zice marele Eminescu, cum ar zice genialul Schopenhauer...

Ba, dacă iubirea se manifestează în toate lucrările, chiar și în acelea cu care se ocupă *Poșta redacției* noastre, lucrul e neapărat să fie așa. Căci emoțiunea fiziologică, care la unii se traduce prin versuri, la alții prin acte de domeniul medicinei, se arată de pe la vîrsta de 12 și 15 ani; pe cînd ideile mari, gîndurile de luptă socială ori politică vin tocmai hăt-tîrziu.

Precum e natural ca la vîrsta de 3 ani să fii puțin convenabil cu dădaca, e tot așa de natural ca la vîrsta de 15 ani să simți „instinctul pasărilor“ — atît mai bine dacă te dedai numai la versuri.

Toți acești versificatori prin impulsuni fiziologice ar putea să spuie ca Pippo al lui Musset:

*J'ai le coeur de Pétrarque et n'ai point son génie!*¹

Și, pe cîtă vreme Adam va fi mușcat din pomul oprit, iar Eva va fi „coastă din coastele lui“, toate teoriile grave și toate consiliile paterno-medicale nu vor fi în stare să oprească atentatele la bunele... versuri.

¹ Am inima lui Petrarca, dar n-am geniul său! (fr.).

Ca să parodiez o vorbă a lui Schopenhauer, versurile sînt pentru băieții de familie „supapa de siguranță“. Deci lăsați pe copii să facă versuri... E un joc atît de inocent!

*

Este însă un alt punct de vedere. Tendenționismul de care vorbesc nu exclude lirismul. Dar, precum în poezia păgînă nu se vorbește de calitățile femeii; precum în solemnele bucăți ale cavalerismului femeia nu-i femeie, ci doamnă; precum în plîngătoarele opere ale lui Chateaubriand ori ale lui Lamartine e vorba numai de frumusețe; precum în *Sapho* ori în *Le collage* al lui Paul Alexis e în joc numai voluptatea, tot așa noile concepții despre rolul femeii vor aduce în mod fatal o altă poezie.

Fără îndoială, nu poruncim tinerilor să-și închipuie iubirea altfel decum și-o închipuiesc. Dar cînd ideile nouă vor fi pătruns proletariatul cult, din clasa căruia mai ales apar artiștii, atunci această poezie nouă, această nouă concepție economico-filozofică se va impune. Și lirismul va merge alături cu știința socială, el se va înălța de la o cîntare de cocoș la cîntul conștient al unei iubiri superioare.

Pîn-atunci, frumoasă Venere, întinde-ți brațele de marmură!... Iubirea cea nouă nu-i rezervată unei tinerimi fără entuziasm. Nu fiii burghezimii, crescuți în atmosfera nesănătoasă a senzualității precoce, vor putea da iubirii eterna haină strălucită a unui sentiment superior, a unei mărețe concepții.

Se va topi în vîltoarea patimilor bolnave generația istovită, care a moștenit, în mijlocul mizeriei celor mulți, lenea de gîndire și moliciunea orientală a veacului de ghiftuiți, și va răsări o tinerime care va renaște poezia, renăscînd toate sentimentele.

Duminica trecută am profitat de libertatea câtorva ceasuri ca să mă duc la Ploiești. Nu-i prea mare rizic un drum de câteva ceasuri când e vorba să te întâlnești cu cel mai superior și mai simpatic dintre scriitorii români, cu Gherea-Dobrogeanu.

Casa din care ies volumele de critice, care au atîta înrîurire asupra literelor românești, e într-un colț, aproape de barieră, pe drumul Bucureștilor. În curte sînt flori, e popușoi și o viță-de-vie de jur împrejurul unui chioșc de vară.

Blondul și blîndul critic era în odaia lui de lucru, o odaie mare, al cărui mobilier se compune dintr-un birou, câteva scaune de paie și două canapele. Acestea din urmă vor avea, desigur, o valoare istorică mai tîrziu : mulți refugiați politici și mai toți literații români de valoare au dormit adesea pe ele. Subscrisul a dormit și el — în calitate de refugiat economic.

Pe pereți sînt portrete ilustre : Sofia Petrowskaia, tînăra și eroica victimă a țarismului, privește din cadru-i simplu la fostu-i tovarăș rămas în viață.

Încolo, simplitatea odăii are ceva din înfățișarea clasicelor cuiburi ale măștrilor antiluxiști. Cele trei dulapuri cu cărți, unde Dostoievski se întâlnește cu Zola, Taine cu Melchior de Voguë, Ribot cu Richet,

Karl Marx cu Adam Smith, Spencer cu Letourneau, Musset cu Shakespeare, toți, frunțașii tuturor genurilor și tuturor neamurilor, îți vorbesc de vastitatea cunoștințelor economistului-critic.

*

Primirea pe care ți-o face Gherea nu seamănă cu a nici unui om pe care l-am cunoscut vreodată. E o bucurie întreagă când își vede un prieten, o bucurie care se manifestează cu căldură, fără nici un fel de ceremonie.

Intrăm în casă, și cea dintîi grijă este să întrebăm ce face ceaiul. În așteptare, criticul înghite nedespărțitul bicarbonat de sodă.

Cînd vine ceaiul — fără rom și fără lămîie — începe interviul :

— Cînd iese volumul al doilea din *Literatură și știință* ?

— Cred că are să iasă prin noiembrie.

— Ce materie o să aibă ?

— Cred că o să am articole de Delavrancea, de Vlăhuță, Voinov, Găvănescu, O. Carp, Stavri... și toți cei din numărul trecut.

— Dumneata despre ce ai scris ?

— Eu am un articol *Artiștii-cetățeni*. Vreau să arăt, cu date biografice, că toți marii artiști au fost și mari cetățeni, că ei au fost întotdeauna în fruntea curentelor de luptă socială. Vreau să arăt că se înșală aceia care cred că artistul nu se poate pasiona decît pentru arta pură.

— În privința asta, știi că am scris o serie de articole. Ce zici de tendințele în artă ?

— Zic că nu poți cere unui artist să scrie într-un fel ori într-altul. Îi poți cere numai să se pătrundă de marile curente moderne. Și cînd el va fi pătruns, atunci natural că opera lui de artă se va resimți. Artă reflectează mult personalitatea autorului. Cînd un artist va fi și un mare cetățean, negreșit că în tot ce va produce el se va vedea ce idei are.

— Venim, vra să zică, iarăși la influența mediului social.

— Sigur că da. Numai, sînt oameni care n-au înțeles ce am zis eu despre acest mediu. Așa, de pildă, Caragiale, în conferința pe care a ținut-o astă-iarnă la clubul muncitorilor, a afirmat că Newton nu ar fi fost Newton dacă n-ar fi avut în el scînteia genialității — ori în ce mediu ar fi trăit.

Dacă ar fi cetit cu luare-aminte *Criticile* mele, eu cred că n-ar mai zice asta. În articolul meu asupra mediului social și eu spun același lucru, cu deosebire doar că dau de exemplu pe Goethe. Firește că genialitatea atîrnă de o sumedenie de fapte și factori. Un eschimos adus într-un mediu european nu va înceta de a fi un eschimos; dar asta nu însemnează că mediul social nu influențează de loc, și cu încetul, asupra individului.

De altfel, aceia care nu cred în marea influență a mediului n-au decît să vie cu mine la Restaurantul Gării Ploiești, să taie șuncă, să facă de jurnă noaptea, să vadă dacă varza e bine gătită, să păzească sosirea trenurilor, să aibă a face cu toți pasagerii — și am vedea atunci !...

Trebuie numai să ne înțelegem: eu nu zic că mediul social e un factor unic și atotputernic. Aici e chestiunea pe care mi-o impută și Delavrancea. La unul din cursurile lui, el spunea că a atribui totul mediului social și a nu studia personalitatea autorului este o greșală.

Sigur că da. Și nu numai că așa cred și eu, dar am scris un articol întreg în sensul ăsta. Citește articolul meu din no. 1 al *Literaturii*. Știi că acolo am studiat personalitatea unei părți din scriitorii noștri tocmai pentru ca să pun în legătură personalitatea cu opera de artă. Mai mult decît așta, eu cred că fiecare producție artistică este o impresie redată printr-o personalitate. Prin urmare, departe de a reduce totul la mediul social, eu dau și personalității autorului o mare însemnătate.

MOFTUL ROMAN

REVISTA SPIRITISTĂ NAȚIONALĂ

Organ bi-bimonthly pe viața spirituală a neamului românesc

DACIA-TRAIANA

Director: L. CARABIALE Prim-Redactor: A. BACALBAȘA Agente: Eugeniu KACUBINSKI

Nr. 1

15 Ianuarie 1920.

Moftul Român

36. — Ce mai am, ghinion, omul? Măcar... Măcar!

37. — Ce mai am, la Dumnezeu? Măcar... Măcar!

38. — Ce mai am, degețat — FĂC! Măcar... Măcar!

39. — Ce mai am, degețat — FĂC! Măcar... Măcar!

40. — Ce mai am, degețat — FĂC! Măcar... Măcar!

41. — Ce mai am, degețat — FĂC! Măcar... Măcar!

42. — Ce mai am, degețat — FĂC! Măcar... Măcar!

43. — Ce mai am, degețat — FĂC! Măcar... Măcar!

44. — Ce mai am, degețat — FĂC! Măcar... Măcar!

45. — Ce mai am, degețat — FĂC! Măcar... Măcar!

46. — Ce mai am, degețat — FĂC! Măcar... Măcar!

47. — Ce mai am, degețat — FĂC! Măcar... Măcar!

48. — Ce mai am, degețat — FĂC! Măcar... Măcar!

49. — Ce mai am, degețat — FĂC! Măcar... Măcar!

50. — Ce mai am, degețat — FĂC! Măcar... Măcar!

51. — Ce mai am, degețat — FĂC! Măcar... Măcar!

52. — Ce mai am, degețat — FĂC! Măcar... Măcar!

53. — Ce mai am, degețat — FĂC! Măcar... Măcar!

54. — Ce mai am, degețat — FĂC! Măcar... Măcar!

55. — Ce mai am, degețat — FĂC! Măcar... Măcar!

56. — Ce mai am, degețat — FĂC! Măcar... Măcar!

57. — Ce mai am, degețat — FĂC! Măcar... Măcar!

58. — Ce mai am, degețat — FĂC! Măcar... Măcar!

59. — Ce mai am, degețat — FĂC! Măcar... Măcar!

60. — Ce mai am, degețat — FĂC! Măcar... Măcar!

61. — Ce mai am, degețat — FĂC! Măcar... Măcar!

62. — Ce mai am, degețat — FĂC! Măcar... Măcar!

63. — Ce mai am, degețat — FĂC! Măcar... Măcar!

64. — Ce mai am, degețat — FĂC! Măcar... Măcar!

65. — Ce mai am, degețat — FĂC! Măcar... Măcar!

66. — Ce mai am, degețat — FĂC! Măcar... Măcar!

67. — Ce mai am, degețat — FĂC! Măcar... Măcar!

68. — Ce mai am, degețat — FĂC! Măcar... Măcar!

69. — Ce mai am, degețat — FĂC! Măcar... Măcar!

70. — Ce mai am, degețat — FĂC! Măcar... Măcar!

71. — Ce mai am, degețat — FĂC! Măcar... Măcar!

72. — Ce mai am, degețat — FĂC! Măcar... Măcar!

73. — Ce mai am, degețat — FĂC! Măcar... Măcar!

74. — Ce mai am, degețat — FĂC! Măcar... Măcar!

75. — Ce mai am, degețat — FĂC! Măcar... Măcar!

76. — Ce mai am, degețat — FĂC! Măcar... Măcar!

77. — Ce mai am, degețat — FĂC! Măcar... Măcar!

78. — Ce mai am, degețat — FĂC! Măcar... Măcar!

79. — Ce mai am, degețat — FĂC! Măcar... Măcar!

80. — Ce mai am, degețat — FĂC! Măcar... Măcar!

81. — Ce mai am, degețat — FĂC! Măcar... Măcar!

82. — Ce mai am, degețat — FĂC! Măcar... Măcar!

83. — Ce mai am, degețat — FĂC! Măcar... Măcar!

84. — Ce mai am, degețat — FĂC! Măcar... Măcar!

85. — Ce mai am, degețat — FĂC! Măcar... Măcar!

86. — Ce mai am, degețat — FĂC! Măcar... Măcar!

87. — Ce mai am, degețat — FĂC! Măcar... Măcar!

88. — Ce mai am, degețat — FĂC! Măcar... Măcar!

89. — Ce mai am, degețat — FĂC! Măcar... Măcar!

90. — Ce mai am, degețat — FĂC! Măcar... Măcar!

Tip editura: ...
Drepturile de autor: ...
Drepturile de traducere: ...
Drepturile de reproducere: ...
Drepturile de distribuție: ...
Drepturile de vânzare: ...
Drepturile de cumpărare: ...
Drepturile de închiriere: ...
Drepturile de leasing: ...
Drepturile de licențiere: ...
Drepturile de concesiune: ...
Drepturile de distribuție exclusivă: ...
Drepturile de distribuție exclusivă regională: ...
Drepturile de distribuție exclusivă națională: ...
Drepturile de distribuție exclusivă internațională: ...
Drepturile de distribuție exclusivă mondială: ...

CATARMA ROMÂNĂ

1. — Ce mai am, degețat — FĂC! Măcar... Măcar!

LEONARDO MURARIU

1. — Ce mai am, degețat — FĂC! Măcar... Măcar!

LICILE PENSIUNISTE

1. — Ce mai am, degețat — FĂC! Măcar... Măcar!

Moftul român

(Revistă la care A. Bacalbașa a fost prim-redactor și unde a publicat numeroase schițe referitoare la Moș Teacă.)

Anton Bacalbașa
(Caricatură apărută în *Adevărul ilustrat* din 1895.)

— Priceput. I-a spune-mi acuma, ce gîndești despre publicul cetitor? Făcut-a el un progres, ori stă locului?

— Nici nu-i de vorbit că mergem înainte. Acuma se formează la noi un public cititor. Sîntem într-o perioadă în care lumea, sătulă de banalități, dă năvală pe lucruri mai bune. Ea consacră pe scriitorii ei favoriți, după cum se poate constata din registrele librarilor și editorilor. E vremea să lucrăm. Nu ne mai putem plînge de lipsa de cititori; cei cu talent să lucreze.

— Încă o întrebare, și sfîrșesc cu tortura interviului. Nu crezi că e prea puțină solidaritatea între artiști? De ce nu s-o fi formînd nici un cerc literar la noi?

— O, sînt atîtea cauze! E greu de răspuns în cîteva cuvinte...

— Oricum, eu cred că luptele politice și sociale sînt între cauzele principale. Artiștii au pasiunile lor politice, așa că astea-i fac să se certe ori de cîte ori se adună... De pildă, Delavrancea liberal, eu socialist, Caragiale... cum îl știi... Cum să ne înțelegem?...

— Aici ai dreptate. Dar luptele sociale au fost totdeauna. Negreșit, însă, că artiștii sînt oameni de temperamente deosebite, iar impresiunile și credințele se exprimă la ei mai violent. Totuși, explicația cu luptele politice este adevărată, mai ales că azi sîntem în ajunul unei mari reforme sociale.

*

Aici se încheie interviul, care, nefiind stenografiat, e greu, firește, de publicat întocmai.

Și, cu părerea de rău că nu am mai multe ceasuri de stat în Ploiești, îmi iau rămas bun de la omul care răspîndește în jurul lui atîta seninătate sinceră. În lumea asta, în care artiștii sînt... artiști... un ceas petrecut cu Gherea te vindecă de multe neplăceri ale vieții. Te simți renăscut, te simți încurajat pentru încă o bucată de vreme!...

Toată lumea știe că acum avem în București o mulțime de teatre care duc o viață legată cu ață, de-abia scoțându-și cheltuielile.

La casa teatrelor, în culise, în presă, pretutindeni e o jalnică vâlcăreală din pricina chesatului¹ care bate la porțile Melpomenei, și toți se-ntreabă: care să fie cauza că publicul rămâne așa de nepăsător la apelul soneriei?

Colaboratorul teatral al *Adevărului politic* a afirmat că lumea nu merge la teatru pentru că „românul nu simte trebuința plăcerilor artistice“.

Ei bine, au fost de ajuns aceste câteva vorbe ale lui *El-Mi* pentru ca un ziar antidemocratic să scoată de aci concluzii politice și să ne ție un curs împotriva votului universal.

Adevărul literar a făcut deja declarația că politica nu-l privește.² Intervenim totuși în dezbateri, pentru că e la mijloc o cestiune de artă.

Aceea ce spunea *El-Mi* nu era o explicare a cauzei răului, ci, mai curând, o afirmare, căci întrebarea ră-

¹ Chesat — lipsă de vânzare.

² Este vorba de politica burghezo-moșierească. În sprijinul acestei afirmații vine și articolul lui A. Bacalbașa *Politică și artă*, publicat și în ediția de față.

mîne în picioare: pentru ce românul nu simte nevoie de teatru?

Noi credem că românul despre care vorbește colaboratorul *Adevărului* nu-i *poporul* românesc, ci clasa superpusă. Poporul cel sărac și obișnuit nici habar n-are ce e teatru. El îi zice *panaramă*, și atîta tot; cît pentru *nevoia* de teatru, o simte tot așa cum un cafru moare de dorul fonografului.

Dar... a cui să fie oare vina? A căuta să stabilești răspunderea acestui fapt este a face procesul întregii dezvoltări economice, sociale și culturale a țării — ceea ce nu ar intra în cadrul articolului de față. Un lucru, însă, se poate spune, și lucrul acesta e decisiv. A cere unei clase oropsite, lăsată în mizerie și în întuneric, să se ocupe de teatru, să se pasioneze după repertoriul wagnerian de la Bayreuth ori după raiul celebrei Patti este a cere oamenilor din vîrsta de piatră să facă calcule diferențiale. Și credem că nimeni nu va face o vină nenorociților flămânzi și neștiutori din cauză că nu-și ridică nivelul intelectual mai sus decît li e permis.

Dacă teatru nu merge, vina este a românului bogat. Elita noastră socială, care a acaparat sălile merrite clasei ce se numește *demi-monde*, elita socială, care populează cursele, balurile și trăsurile de la Șosea, ce face ea pentru teatru? Mi-aduc aminte că în seara cînd s-a jucat *Năpasta* lui Caragiale nu erau decît trei loji vîndute — dintre care una domnului Maiorescu. Unde era culta, artistica și neprețuita elită socială, care merită singură să aibă dreptul de a vota și de a domni?

Și notați: era vorba de o piesă a celui mai mare dramaturg al nostru și de o creațiune genială, cum a fost aceea pe care a făcut-o Nottara din Ion Nebunul.

În schimb, știți cîtă elită era la debutul lui Valty?

Ce vroiti! Sîntem în ajunul unei transformări sociale. Tot luxul neînfrînt și toată corupțiunea care-ți dă de gîndit nu se revarsă asupra unei clase decît cînd ea e în ajun să cadă.

Și cînd această clasă se găsește în asemenea stare morală și intelectuală, ea dă vina, negreșit, pe popor!

Dar așa incult cum e poporul muncitor, sînt mulți dintr-însul, din locuitorii orașelor, care s-ar putea pașiona pentru teatru... dacă teatrul n-ar fi cum este.

Închipuiți-vă că un lucrător s-ar hotărî într-o zi să-și calce pe inimă, să rupă un leu de parale din toată mizeria lui și să ia un bilet de teatru.

„Am cetit la gazetă, și-ar zice el, că, dacă m-oi duce și eu seara la comedie, am să mă fac om destept.“

Iată-l la galerie, după ce a făcut coadă la casă și după ce a așteptat afară un ceas în ploaie să se deschidă ușa de din dos.

Tăcere! Domnul Hübsch a mîntuit un vals de Strauss. Se aude sunînd, cortina se ridică.

Iese un conte. După ce se bate cu pumnul în piept, după ce-și dă ochii peste cap, după ce intrigantul îi fură scrisorile, el află că „maică-sa, sărmana sa mumă“, i-a lăsat o amuletă. Bătrînul Jack, care l-a ținut în brațe cînd contele a murit, îi spune că amuleta a fost furată de niște briganzi.

„— Bunul meu Jack, exclamă contele, așadar, tu ai cunoscut pe maica mea? Vorbește...“

— Da, bunul meu stăpîn! răspunde Jack.“

Și dă-i în sus, dă-i în jos, contele moare fără să mai dea de urma amuletei. Se-nțelege, el n-a dat un anunț la gazetă că „s-a pierdut o amuletă, cine o va aduce proprietarului va primi o bună recompensă“.

Ia spuneți-mi n-a pierdut Ion al nostru un leu de sufletul dracului?

Ba cum încă!

Cînd dar teatrul nu se ocupă decît de prăpăstii, de evenimente caraghioase, de sentimente pe care poporul nu le poate simți, de farse funebre și de tragedii care te fac să mori de rîs, la ce s-ar duce acest popor să-și cheltuiască bănișorii lui munciți?

Credem că chipul cum e alcătuit repertoriul nostru teatral contribuie cu 60 la sută ca muncitorimea să nu se intereseze de el.

În condițiile actuale, teatrul nu-i nici o școală — cum pretind bărbații gravi — nici o plăcere înțe-

leasă. El este o ocazie nenorocită pentru bieții actori ca să-și puie tichie de hîrtie pe cap și să spuie că sînt împărați: el este o ocazie fericită pentru iubitorii de veacuri moarte ca să-și amintească frumoasele vremuri cînd se potcovea puricile cu nouăzeci și nouă de oca de fier la un picior...

Dar poporul ce-i vinovat el să-și zăpăcească bietul cap cu asemenea povești din o mie și una de nopți proaste?

Literatura românească trece azi printr-o fază foarte curioasă. S-a crezut un moment, după moartea nefericitului Eminescu, că se face în așa-numita opinie publică o schimbare de idei, că lumea asta, care se îndeletnicește toată ziua cu cetirea intrigilor și mahalagismurilor politice, începe, în sfârșit, să se arunce pe cărțile de literatură.

Gazetele noastre politice, rușinate parcă de meseria lor, de tăcerea ce păstraseră pîn-atunci față cu literatură, și-au dat drumul cu patimă, au scris articole peste articole asupra soartei literaților, asupra nenorocului de a nu fi înțeles viața vulgară a poliției și a opoziției, și-au plătit luxul de a fi și literați într-o zi. Reporterii erau stîngaci în ziua aceea : în loc să comunice unde a plecat d. Lascăr Catargiu și cînd se întoarce d. Carp, alergau în toate părțile, să întrebe ce a scris Eminescu, ce funcțiuni a ocupat, cîte decorații căpătase. O făceau pentru că asta era marfa ce se căuta în ziua aceea.

Foc de paie. Peste o săptămînă, toate intraseră în linia normală : Eminescu murise, politica trăia.

Dar, cu toată liniștea gazetelor, lumea n-a putut uita ușor evenimentul groaznic : poetul care trăise în mijlocul nostru și se stinsese în mijlocul mizeriei, după ce făcuse mai mult pentru țară decît toți miniștrii sinceri, decît toți blînzii prefecți, decît toți casierii cinstiți — iertați-mi paradoxele !

Și lumea a început să se intereseze de literatură și de literați. Fără îndoială, zgomotul făcut în jurul lui Eminescu a contribuit mult la mergerea înainte a literaturii.

Dar... dacă lumea, din inițiativa ei, începe a simți nevoia de cetit, ce face guvernul pentru dezvoltarea gustului acesta ?

N-am de gînd să fac politică, dar aș fi foarte curios să aflu prin ce se manifestează stăpînirea noastră că pricepe însemnătatea literaturii cîtuși de puțin ?

Din cîte știu eu, înaltul guvern face și cu lucrurile superioare tot ce face cu politica. Dacă se găsește o repertilă literară care să facă frumos, dacă se găsește vreun literat gata să fabrice osanale celor ce conduc statul, apoi oricît de anoste și de sălcii ar fi producțiile acestora, guvernul se transformă într-un generos Mecena — cu banii contribuabililor.

De aceea, toți puii de pîrpaș în domeniul literelor capătă subvenții, diurne, misiuni, hatîruri și cinste, așa că, în loc să se încurajeze scrierile, se încurajează scriitorii — cei proști, bineînțeles !

Priviți : cine conduce muzeele, bibliotecile, teatrul ? Cine e trimis să studieze organizarea școlilor străine ? Cui se încredințează toate misiunile culturale ?

Guvernul înțelege că a încuraja mișcarea culturală a țării însemnează a da diurne și subvenții autorilor — întocmai ca în politică ! Și atunci, cine-și încovoiaie mai bine șira spinării este sigur de izbîndă.

Și în loc să taie, de pildă, taxele pe hîrtia de tipar, în loc să reducă taxele de timbre poștale pe imprimare, în loc să voteze credite pentru biblioteci la dispoziția

tuturora, ne pomenim cu câțiva avortoni literari, subvenționați... și asta se cheamă a încuraja artele, literele, știința !

E drept că guvernul, reprezentând numai elita socială, el nu poate simți nevoia unei literaturi naționale. Știe oare elita asta, care a rămas la Georges Ohnet ori la Alphonse Karr, că există o literatură românească ?

Pun rămășag că nici unul din miniștri n-a citit măcar pe Eminescu.

Amintirea pe care o dau aci e foarte de curând, ea n-a împlinit nici un an, așa că mi-e cu puțință să o transcriu cât se poate de adevărat.

Eram într-o seară adunați la Caragiale : d-nii Barbu Delavrancea, Vlahuță, doctorul Urechiă, Artur Stavri și... mai era și d. Pătrașcu.

Caragiale, rău ca-ntotdeauna, uitase că e boierul de gazdă și se apucase să execute sumar pe invitatul său.

În tot timpul mesei a domnit veselia cea mai zgomotoasă. Numai d. Pătrașcu, melancolic *et pour cause*¹, spunea mereu pe glasul cel mai jalnic :

— Bine, Caragiale, tu uiți că ești amfitrionul... De aia m-ai invitat la tine ?

Însă *greul* nu se lăsa, el tăia în carne vie.

După masă, alt canon. D. Delavrancea a adus vorba despre articolul pe care eternul domn Pătrașcu îl publicase în *Constituționalul* cu prilejul sosirii prințesei Maria în țara noastră. Articolul era, cu adevărat, o comedie întreagă. Era vorba în el de niște sulii vrășmașe tocite de piepturile noastre, de niște dinasticismuri lirice și oribile, și mai ales de vestitele... poene misterioase.

¹ Și pe bună dreptate (fr.).

D. Pătrașcu își avea articolul în buzunar... din întâmplare. Îl scoase, și discuția începu furtunoasă, zeflemistă, canonoasă, nimicitoare. Caragiale și Delavrancea strânseseră rău cu ușa pe autorul poenelor. Numai d. Vlahuță, diplomat ca întotdeauna, dădea mai mult fitiluri, fără să atace... taurul de coarne. Și bietul taur guvernamental scosese limba de un cot.

Peste un ceas, articolul era distrus, credeam că autorul va intra în pământ.

Dar Caragiale veghea, el nu se mulțumea cu puțin. Și deodată interpelă pe d. Pătrașcu :

— Bine, mă, ce știi tu să faci ? Tu zici că ai talent ? În ce ?

— Da, da, să știi tu... am...

— Tu, mă ?! Nu știi nimic ! Ai fost diplomat la ambasada din Paris și nu știi două buchi de franțuzească !

— Eu, mă ?

— Tu, mă, tu !

— Eu știu mai bine ca tine !

— Tu, mă ?

— Eu !

Curajul ăsta scoase pe Caragiale din toate răbdările. El propuse un concurs pe loc, *stante pede*, între dânsul și d. Pătrașcu.

Propunerea fu primită, și una din doamnele de față le dictă o frază în românește. O frază scurtă, de vreo patru-cinci rânduri. Pe cât mi-aduc aminte, se sfârșea cam așa : „Oricât ne-ar plăcea de mult surorile noastre“... „Preferăm pe ale altora“, am complectat eu.

În vreo zece minute, Caragiale a tradus-o în franțuzește ; d-lui Pătrașcu i-a trebuit s-o prescrie de vreo cinci ori în jumătate de ceas.

Când se desfăcură tezele, a lui Caragiale n-avea nici o greșeală. A d-lui Pătrașcu era oribilă, îngrozitoare și miraculoasă. Cinstit vorbind, un băiat din clasa a doua de gimnaziu ar fi tradus-o mai bine. Avea greșeli elementare de ortografie, de limbă, de gramatică, de tot ce voiți.

Atunci a fost momentul decisiv. Vlahuță, doctorul, Delavrancea, toți și-au dat drumul inimii. Caragiale era măreț.

— Tu, mă ?! Tu îndrăzneai să-mi vorbești mie ?! Tu știi ceva ? Ești un... (aici urmează o înșirare de animale domestice).

*

Autorul acestor rânduri nu bea decât ceai. În seara aceea băusem vreo cinci pahare. Acuma, fie din cauza ceaiului, fie dintr-o simțire sinceră și nefabricată, știu că m-a apucat o milă adâncă de bietul om, pe care literații noștri îl sfîșiau așa de cumplit, pe când el, învinsul, se făcuse galben și de-abia îngina :

— Bine, Caragiale, uiți că ești amfitrionul...

Nu mai puteam rezista torturii. Am ieșit în sală și — o spun cu toată rușinea — am plîns cum am plîns în timpul războiului — copil ! — când am auzit că a murit primul soldat.

Caragiale, care m-a surprins în delictul ăsta de lirism, și-a bătut joc de mine și mi-a spus cam următoarele :

— Cum să cunoaște că ești tînăr ! Ești mai liric ca o domnișoară... Mă, cu indivizi de ăștia nu trebuie să fii milos. L-ai văzut tu pe ăsta ? (D. Pătrașcu plecase.) E un triumfător. Azi îi dai la cap, și mâine ți se cocoțează în cap. Din pricina microbilor ăstora cu poene misterioase băieții de talent nu se pot ridica.

*

V-am spus că lucrul nu s-a petrecut de mult. Ei bine, azi mi-aduc aminte de vorbele lui Caragiale și văd că a avut dreptate. Inima nu trebuie să vorbească în fața ăstor triumfători care se ridică întocmai ca reptilele, acățindu-se. În lupta pentru trai adeseaori trebuie să calci peste cadavre, și — dacă e nevoie — calcă fără căință !

Închipuiți-vă că guvernul a înființat o școală de finanțe. Și pe când Caragiale e silit să deschidă berărie

cu Mihalcea, pe cînd Vlahuță e plătit cu două sute de lei pe lună ca scriitor la Ministerul Domeniilor, pe cînd atîția alții, plini de talent și de pricepere, își sting viața în mizerie, cel dintîi om pe care guvernul s-a gîndit să-l numească profesor — de limba franceză! — e... d. N. Pătrașcu!...

Aș face aici o imprecăție ca în *Macbeth*. Dar astîmpără-te, revoltă a sufletului! Țară de spanac și de reptile! Panait Macri la teatru, Neculai Pătrașcu în profesorat! Idioția acestui neam se ridică să întunece toate talentele, precum broaștele turbură apa bălților ca să nu se vadă oglindindu-se în ea zborul măreț al vulturilor de sus!

Sînt vreo doi ani de cînd n-am călcat pragul Teatrului Național. Nu l-am călcat pentru motivul foarte simplu că nu-mi plac nici feeriile cu îngeri zburători, nici melodramele cu intriganți și cu amulete, nici farsele jucate tragic.

Deunăzi, însă, m-am hotărît să mă fac și eu om ca toți oamenii și să merg să încurajez industria națională a dramei. Afișele anunțaseră *Hanul Konaki*, despre care se zicea că-i o piesă originală, datorită penei scriitorului român Panait Macri.

Acuma, să spun drept, eu pe Panait Macri îl cunoscteam din *Haiducii*, tipăriți în editura Dor. P. Cucu, așa că mi-am dat drumul la bretele de cu vreme, prevăzînd că am să rîd cu o poftă pe care numai dramele asatine ți-o dau.

La ceasurile 8 și jumătate eram instalat în stalul meu numărul 7, comod ca la mine acasă, cu inima în palpitație, cum eram la șapte ani, cînd mi se dădea voie să merg la circ, și hotărît să rîd din toată inima.

Nu intră în firea mea egoismul; de aceea, dragii mei cetitori, am să vă povestesc și d-voastră ce am văzut, ca să rîdem împreună — căci e destul de tristă viața.

*

Hanul Konaki este o vechitură transcrisă — și fără dram de talent — din repertoriul melodramatic care a delectat într-o vreme pe bravii bragagii români. Când voi spune intriga, o să vă aduceți aminte că ați mai cetit asta cândva, când aveți vârsta de maximum 12 ani.

Un copil lepădat pe treptele unei biserici de mama lui, care, câtva timp după asta, îl ia de pe aceleași trepte mizericordioase și-l crește. Puiul învie, se face mare și... se amorează de o nepoată a mamei lui. Unchiul face scandal, intervine intrigantul cu barba roșie, care vrea și el să ia pe tânără pentru zestrea ei, și... aici urmează o serie întregă de balamucuri. Tatăl adoptiv al bastardului — căci mama pruncului de la biserică se măritase — crede că copilul găsit face dragoste cu nevasta lui, a tatălui adoptiv, și gonește pe pseudoscelerat. Urmează dueluri și asasinat, pe care le evită cât poate un grec, care vine pentru asta tocmai din Viena. La urmă, intrigantul e demascată, se dovedește că bastardul e chiar fiul tatălui adoptiv, care, la 1865, siluise pe sârmana femeie, tinerii se însoțesc, mama e radioasă, tatăl vesel, adevărul triumfă, cortina cade, actorii scapă de canon.

Acesta e scheletul bîzdîgăniei — un schelet îngrozitor.

Dar pana cea mai genială n-ar putea descrie piesa în toată splendoarea ei. Eu, unul, nu m-am domirit nici pînă astăzi asupra cîtorva chestii: mai întîi, în casa cui se desfășură toate crimele astea oribile? Căci în toate casele intră toate persoanele. Oameni care nu vor să fie știuți de Dumbrăveanu că se iubesc întră să-și facă dragostea tocmai în casa acestui Dumbrăveanu; oameni care își jură răz bunare și moarte, vin în casa celui osîndit de ei; mă rog, toate casele sînt un fel de pădure a Vlăsiei, în care intră care cum vrea, vraiste! Al doilea, ce negoț fac persoanele din piesă? Habar n-am! Sînt ei negustori de piei de cloșcă, băcani români, avocați, profesori — autorul n-a avut genti-

lețea să ne-o spuie. Destul numai că toți, chiar cei ce fac pe servitorii, spun: „Așadar, vom vedea!”

Acum să vă dau cîteva mostre de fraze: „Aruncat pe treptele unei biserici!” „A redat pe orfan maicei sale!” „O inimă care crede... în d-ta ca-n Dumnezeu!” „Această femeie care!”... „Să respir aerul dulce al țării mele și să mă bucur de această mîngîiere!”... „N-a fost pentru mine decît o martiră!”... „O, fiul meu, fiul meu!”... „Călăi, opriți-vă, nu răpiți pe fiul meu!”

...Și așa mai departe, cinci sute de metri.

Mai adăogați la astea un chef cu declamații îngrozitoare, în mijlocul cărora bietul Mărculescu face pe tenorul; un om care stă un ceas rănit pe scenă și ține un curs de morală asupra femeii-mamă, femeii-soră, femeii-soție, femeii... fără ca vreunul din cei de față să trimită după doctor. La urmă — minune a minunilor și salvadent al rănilor! — rănitul se vindecă chiar în fața noastră și declară amor tinerei pe care o ia.

Tot în categoria asta este mama, care, văzînd pe fiul ei rănit, înnebunește ca o Ofelie proastă și apoi, iarăși sub ochii noștri, își vine în fire.

*

După toate astea, spuneți-mi dacă n-am dreptul să fug de Teatrul Național ca de altă aia!

Bieții actori! Trebuia să-i vedeți în ce hal erau... Nottara își blestema zilele că a ajuns să joace așa prăpăstii, d-na Romanescu avea aerul dezolat, Jianu făcea ca o capră, ca să găsească efecte... și așa mai încolo.

Fără îndoială, direcția acestui teatru o face dinadins. Ea a scos din repertoriu piesele lui Caragiale și ne îndoapă cu Panait Macri!

Apoi, dacă după atîția ani de frămîntare a noastră, a tuturor, literatura românească s-a întors la *Haiducii* lui Panait Macri, deghizați în hoți de oraș, mai bine să conținem cu scrisul. Nu credeam că am să văd rușinea asta supremă; dar am văzut-o și am înghițit-o.

Am înghițit-o, pentru că în țara asta nu ne manifestăm decît la întruniri politice.

Ia luați-vă obiceiul, amicii mei din public, să fluierați și să dezaprobați pe loc și cu toată energia asemenea monstruoziții, și veți vedea cum onorabila direcțiune nu-și va mai bate joc de noi!

Căci este un scandal nepermis să se vîre cu de-a sila pe scenă toți avortonii literaturii, toate spanacurile, sau mai bine toate „Macrișurile“ idioate, fără ca lumea asta, care plătește, să aibă dreptul de a se revolta.

În alte țări se fluieră și se dă cu cartofi. Faceți același lucru, concetățeni ai mei, cumpărați fluier, cumpărați mere murate, și salvați cinstea literaturii amenințate de toate pocitaniile și de toate idioțiile de genul *Hanului Spanaki!*

Nu-i de-ajuns unui public inteligent că încurajează pe autorii talentați. El trebuie să dea la cap producțiilor în care se lăfăiește gogomânia — mai ales cînd aceste producții sînt impuse de sus.

Altfel, vom fi vecinic năpădiți de rîia asta, de toți pseudoautorii constipați din născare, ai căroro dușmani sînt talentul și bunul-simț.

Mai deunăzi, cînd și-a dezvoltat Traian Dumitrescu, la clubul muncitorilor, conferința lui despre *Nuvelele* d-nei Sofia Nădejde, a fost pentru noi toți o adevărată surprindere. Muncitorii, cîți erau în sală, au ascultat cu luare-aminte, cu drag vorbele prietenului nostru, dovedind prin asta că chestiunile de literatură nu-i lasă nepăsători.

S-a distrus astfel o legendă. Se spunea, într-o vreme, că lucrătorii se interesează numai de mișcarea economică, de nevoile lor cele mai adînci, cele mai brutale, dacă voiți.

În urmă, încetul cu încetul, am ajuns la convingerea că politica poate și ea să pasioneze lumea muncitoare. Ne aducem aminte ce lupte am avut de susținut cu unii dintre ai noștri, care ne spuneau că chestiunile politice vor speria și vor dezgusta pe meseriași.

Vremea a dovedit că se înșelau aceia care n-aveau încredere în mișcarea politică. Astăzi, pretutindeni unde sînt cluburi de muncitori, și mai ales în București, avem un număr foarte mare de adevărați cetățeni, de oameni care iau parte la toate întrunirile, cetesc toate gazetele, se țin în curent cu tot ce privește politica.

Mai rămăsese prejudițiul antiliterar.

Ei bine, și acest prejudețiu a dispărut. Lucrătorii noștri încep să îmbrace din ce în ce caracterul uvrierilor străini. Cu cât crește proletarizarea muncitorilor din fabrici, cu cât condițiile de exploatare devin mai apusene, cu atâta se produce și transformarea culturală a muncitorimii.

Cine a cetit interesantele foiletoane scrise de *Un observator ipocondric* în *Adevărul literar* a putut vedea ce s-a făcut aiurea cu privire la mersul cultural al poporului.

În Rusia, de pildă, unde mișcarea poporanistă a avut un caracter mai pronunțat și mai original, oamenii care s-au devotat ideii de a lumina mulțimea au mers pînă acolo încît au făcut ediții populare din scrierile tuturor autorilor celebri.

La noi... „dacă mojiicii n-au pîine, să mănînce cozonaci” — dacă mojiicii n-au cărți, să-și facă singuri!

Nici o cărticică din cele bune, nici o iotă care să poată folosi ridicării nivelului cultural al mulțimii!

Ba mai mult decît atîta. Lumea muncitoare, înșelată de proprietari, de arendași, de notari și de popi, a trebuit să sufere și șarlatania literară. Toate păcătoșiile negustorilor de litere, toate caraghioslîcurile și toate prostiile lipsite de talent și de bun-simț au fost date spre cetire — spre luminare! — mulțimii muncitoare.

S-a organizat de către speculanți o adevărată negustorie de otravă intelectuală, vîndută în formă de broșuri, de cărticele, de hărțulii... în beneficiul editorilor.

Ei bine, a venit vremea ca tot noi, socialiștii, care am întreprins lupta cea mare pentru dezrobirea muncitorimii de sub stăpînirea vițelului de aur, să luptăm și pentru dărîmarea vițelului... de hîrtie. A venit vremea să ne aducem aminte că „omul nu trăiește numai cu pîine” și să ne îngrijim și de hrana sufletească.

Pe ziua de azi nu propun nimica. Amănuntele acestei campanii luminătoare se vor da, probabil, de toți aceia pe care îi fac atenți asupra rîndurilor acestora, de toți

aceia care au voință, dar cărora le-a lipsit pînă azi îndemnul.

Oricum, în linii generale schițînd planul, cred că s-ar putea începe prin alcătuirea unei biblioteci populare în care să intre tot ce s-a scris pînă azi în mod cinstit, fără idei sălbătice ori antimorale.

În urmă s-ar putea ca toți aceia dintre noi care pot mînuși mai cu înlesnire condeiul să lase deoparte literatura bolnăvicioasă a suferințelor nesimțite, a închipuitelor *abturi* de melodramă, a conșilor bătăioși și conteselor palide, să ne uităm puțin durerile noastre pentru a zugrăvi durerile celor mulți.

Cine începe?

Astă-seară se face înmormântarea lui I. L. Caragiale. Marele nostru dramaturg, omul căruia îi datorim *Noaptea furtunoasă*, *Scrisoarea pierdută* și atâtea alte opere ce vor însemna în literatura astei țări o epocă mare, se îngroapă în astă seară — poate pentru veci !

El, care a plîns pentru marele Eminescu, atunci cînd neîndurata Nirvana și-a deschis brațele ca să primească pe neuitatul maestru, nu va avea parte nici de această ultimă consolare, după care au aspirat și aspiră atîția !

Gonit o viață întreagă de nenorocire, urmărit de piaza-rea ce de la naștere nu l-a părăsit niciodată, Caragiale nu poate avea în lumea asta — în țara asta ! — nici măcar un mormînt ca lumea, așa cum cel din urmă proletar poate să aibă.

Nu ! În țințirul trist în care artistul va fi închis astă-seară nu va crește nici plîngătoarea salcie — mîngîierea mormintelor — nici vîntul nu va veni să cînte cu glasul-i sfișietor de trist eternul poem al eternității, nici o mîină amică nu va sădi o roză — nici un plîns, nici un oftat, nici o jale !

...Astă-seară se deschide în strada Gabroveni berăria „Mihalcea & Caragiale“ !

★

Ce dureroase sînt reflecțiile ce ne vin în minte ! Se căpătuiesc în țara asta sumedenie de stîlpi ai ignoranței, o droaie întreagă de certați cu gramatica și divortăți de talent. Toate nulitățile aduse ca un potop de țințari de prin bălțile mucegăite, unde se bălăcesc tîrîtoarele, și-au găsit un colț de adăpost în milostenia blajinului buget. Caragiale, însă, n-a putut trăi în atmosfera asta de slugi și de slugarnici.

Răscoliți bugetele, cercetați operele de încurajare literară pe care le săvîrșește guvernul, și veți afla tot soiul de sinecure și de avantagii oferite scapeților intelectuali.

Atîta este adevărat că niciodată contemporanii nu-ți pot ierta crima de a te fi înălțat prin gîndire deasupra nivelului lor. Iar cînd acești contemporani sînt stăpînitori, atunci toată mediocritatea asta cocoțată în vîrfurile piramidei n-are decît un dor, acela de a nu te lăsa să plutești pe deasupra căpățînei ei îngîmfate de propria-i înălțime.

Poate că aci stă explicarea întregii vieți de mizerii pe care Caragiale a îndurat-o toată vremea ; aci e explicarea pentru ce în astă seară găgăuții își vor putea plăti luxul de a bea în berăria unde Caragiale e tovarășul consilierului comunal Mihalcea, antreprenorul de berării și de alegeri.

O ! Mutrele de acolo ! Parc-am să văd consilierii comunali, burtoși ca poloboacele lui Luther, expunîndu-și rudimentul lor de cap privirilor altor gogoburți, lăfăindu-se ca „încurajatori ai berăriei artistice“, privind de aproape pe Caragiale și spunîndu-i cu aerul ăla de ban protector, pe care am mai multă ciudă decît pe orice în lume :

— Mă, vere Caragiale, cum făcuși comediile alea ? Știi ce ? Să-mi faci și mie una pentru *dumneei*, că grozav e de mucalită la piesele altuia !

Și după ce halbele vor fi golite, cinstitul cap-de-gîscă își va putea permite chiar să strige :

— Mă, eu sînt negustor vechi ! Pă mine să nu mă iei peste briceag, că te zmeiesc !

Șorțuri verzi, transformate în Wertheim cu mașină, mi-e silă și mi-e groază de voi !

Dar, dacă lași deoparte prietenia personală pentru Caragiale și admirația ce-ți inspiră autorul lui *Conul Leonida*, ce dureros te impresionează faptul acesta al scoborârii lui Orfeu la teigheaua unde Mihalcea e marele impresario și unde bacantele Consiliului comunal îl vor sfîșia mai ușor decât bacantele Infernului.

Neîndoielnic, Caragiale e un persecutat al norocului și al celor ce conduc norocul nostru în frumoasa societate pe care ne-o cîntă ghiftuiți din drîmbă.

Dar... de-ar fi avut credință cît un grăunte de muștar, ar fi zis muntelui : mută-te — și s-ar fi mutat.

Ce departe sîntem de la artiștii de felul lui Caragiale și pînă la adevărații amoreați de artă, care pot să moară, dar nu încetează de a fi ei.

Artiștii burghezi, aceia care nu scriu decît pentru dînșii, care nu trăiesc decît din succese, din satisfacerea eului lor egoist și plin de poftă, nu pot sfîrși decît astfel.

Vine la vreme exemplul acesta, pe care, vai ! ni-l dă Caragiale, pentru ca să lumineze încă o dată ce e arta pentru artă.

E clară situația : sau vă veți pleca fruntea cu umilință în fața potentaiilor, și veți căpăta, în schimb, satisfacerea burghezești de care v-a molipsit burghezismul, sau, dacă umilințele astea vă rușinează, atunci :

— Cît dai, nene Mihalcea ?

Dar este o altă soluție, mare și frumoasă : Călăuziți-vă în artă de dorul de a fi folositori mulțimii obișnuite ; socotiți arta voastră ca un mijloc de a aduce lumină în ungherele întunecate unde stau acei ce tremură și plîng ; încălziți-vă sufletul de focul sfînt al dragostei de umiliți, și veți avea o mîngîiere supremă : aceea de a fi smuls din ghearele întunecului — și din ghearele mizeriei — un popor întreg de nefericiți.

Mîngîierea asta, vedeți, vă va răzbuna de toate umilințele, de toate mizeriile, de toate rănile ce v-au înșingurat inima.

Și sufletul îndurerat !...

Am arătat în numărul trecut că dezgustul de politică e un strigăt natural al artiștilor-ziariști. Azi îmi rămîne să arăt că, așa cum se face la noi în țară politica, e cu neputință ca ea să nu distrugă în naturile alese dragostea de dînsa.

Noua direcție a *Adevărului literar* s-a pronunțat de atîtea ori în chestia artei tendențioase, încît nu ar mai fi nevoie să ne justificăm deziluzia de politică și de politicieni. Este știut lucru, pentru cine a urmărit seria articolelor noastre asupra tendințelor în artă, că noi nu facem artă pentru a gîdila simțurile tocite ale ghiftuiților ci că subordonăm arta chestiunilor sociale. Nu ar mai fi deci nevoie de explicații și, în tot cazul, nu noi ar trebui să fim acuzați că ne dedăm la artistism de jucărie.

Trebuie, însă, să facem deosebire între politica mare, politica de idei, politica de clasă, care e un mijloc de cultură și de transformare socială, și între meschinăria dezgustătoare ce se numește politică la partidele burghezești.

Să ne explicăm.

Socialiștii organizează muncitorimea într-un partid de clasă, partid conștient și de mizeriile lui, și de rolul

pe care trebuie să-l joace în mersul evolutiv al omenirii. Se fac jertfe enorme, se întreprind campanii uriașe, se cheamă la viață o lume nouă, care pînă ieri a fost cu desăvîrșire nesocotită și umilită.

Pentru noi, care sîntem și socialiști, și iubitori de artă, natural că deșteptarea aceasta a uriașului popular ne dă mii și mii de subiecte artistice.

Și lucrul e natural. Făcînd critica organizației actuale a societății, socialismul arată tabloul sfîșietor al mizeriei celor mulți, el scoate din viața-ntunecată a poporului obijduit subiectul unor nesfîrșite drame ale sărăciei, drame oribile, pe lîngă care asasinatelor convenționale din repertoriul melodramatic rămîn niște palide mai-mușării.

Pe de altă parte, socialismul nu are numai o parte negativă. Criticînd ordinea de azi — dezordinea smințită a burghezimii — el arată încotro merge lumea, încotro ne duce în mod fatal mersul istoric. Atunci, intrînd în partea pozitivă a acestei doctrine, vedem privescînd de o frumusețe cum nicicînd nu se mai arătară.

Dintr-o societate întemeiată pe exploatare nemiloasă, pe nedreptăți, pe jafuri, pe triumful banului murdar, se arată că va ieși o lume în care, pentru-ntîia oară, dreptatea va fi o realitate.

Și lupta aceasta a noastră, a socialiștilor, se cheamă în limbajul curent politică.

Firește, a fi dezgustat de o asemenea politică ar fi nu numai o greșală, nu numai un plînset de poet melancolic de contrabandă, dar un nonsens pentru noi, tăgăduirea întregii noastre activități.

Credem, dimpotrivă, că dacă direcția noastră are vreun rost, e tocmai faptul că voim să facem prin artă — așa cum ne ajută puterile — aceea ce facem prin politică.

Capodopere nu putem face, pentru că astea nu sînt date tuturor. Atunci ce? Pentru ca să umplem și noi cincisprezece coloane de bragă melancolică? Pentru ca să ne lăudăm că am ajutat culturii naționale? Pentru

ca să trecem la posteritate alături cu toți mărunței literaturii?

Slava Domnului, sînt atîtea reviste care nu urmăresc decît gloria și cîștigul redactorilor, sînt atîtea publicații menite să sature stomacul și trufia celor ce le dau la lumină, încît n-ar mai fi nevoie de munca noastră și ne-am putea perfect confunda în taberele celorlalte.

Dar gruparea noastră are alt scop. În interesantele foiletoane pe care *Observatorul Ipocondric*¹ a binevoit să ni le dea, s-a văzut lămurit cît de înapoiată e pătura cultă de la noi față cu cea din Rusia, din Anglia etc. în privința ajutorării celor dezmoșteniți. Ei bine, noi încercăm să scăpăm de sub acuzația aceasta lucrînd cît putem pentru luminarea și liberarea clasei muncitoare.

Acum se poate face o obiecție, și cu drept cuvînt: Cum se face că nu toate bucățile din *Adevărul literar* corespund acestui ideal?

Întrebarea, încă o dată, e dreaptă. Dar există și un răspuns: Dacă nu putem împlini cu totul dorința asta a noastră, pricina e, mai întîi, că nu fără pedeapsă trece cineva pe sub farmecul artei burgheze, și, al doilea, că arta fiind exprimarea propriilor noastre sentimente, și sentimentele omenești fiind multiple și variate, e cu neputință ca acest complex să nu se vadă în lucrările noastre.

Aceea ce e sigur e că nimic împotriva acestei direcții nu va intra în coloanele noastre.

Socialiștii sînt oameni ca toți oamenii. Ei iubesc, ei sufăr, ei plîng, și toate aceste impresii se vor răsfrînge în scrierile lor. Dar... cîtă deosebire între aceste sentimente personale ale socialiștilor și între melancoliile stupide ale fiului de burtă-verde — burtă-verde el însuși — care se plînge că „ingrata țară“ nu-i dă măcar o pensie viageră și că „infidela iubită“ n-are zestre serioasă?!

¹ În *Adevărul* au apărut o serie de articole semnate: *Observatorul Ipocondric*. În spatele acestui pseudonim se ascundea C. Stere.

S-a înțeles acum care e politica noastră ? S-a înțeles pentru ce ne batem joc de arta spălăcită și de sentimentalismul necurat al grașilor și supraîngrășaților senzitivi ai burghezimii ?

Nu politica în sine ne dezgustă, ci politica lor, politica odioasă, de care vom vorbi în numărul viitor, când vom arăta cum toți adevărații artiști trebuie să fugă de ea.

ANASTASIE STOLOJAN

D. Anastasie Stolojan este cel mai potrivit bărbat cu care se poate începe galeria *neliterară*.

E un creștin grav, gras și greu.

S-a născut în zodia norocului și este autorul proverbului : „Mai bine un dram de noroc decât un car de *minte*“. Și, cu toate astea, nu se poate zice că nu *minte* cu succes. Dovadă apanajele.

E, de altfel, un om foarte instruit : are o bibliotecă vastă, pe care era aproape să înceapă a o ceta.

Concurent înfocat al lui Creangă, care i-a plagiat pe *Nafta-Lina*, roman în un milion de volume, schimbându-i titlul în *Țața-Lina*.

Foarte necăjit pe *Pliniu*, care i-a spus într-o zi că *Latifundia perdidere Italiam*, și vorba lui *Pliniu* s-a plinit : latifundiul i-a făcut-o lată mai zilele trecute.

E tipul cel mai desăvârșit al plusvaloarei plagiare de pe spinarea țaranilor.

Acum, în urmă, după ce și-a săturat toate poftetele, i-a venit gustul fistichiu să pozeze în Mecena, în încu-

rajator al artiștilor ; costă așa de ieftin toată daravera asta ! Unde pui că asta îți dă peste burta înverzită un lustru modern, un lustru căruia i se potrivesc de minune versurile lui A. Vlahuță :

Și domni gravi, plini de afaceri, te vor întreba discret :
„Cam ce sumă să câștige cu-a lui versuri un poet ?“...

Nu trebuie să ne înșelăm. Cuceririle pe care democratismul le-a săvârșit în ordinea politică și economică s-au răsfrânt și în literatură. Literatura nefiind altceva decât manifestarea gândirii omenești, e natural ca în fiecare epocă ea să înfățișeze ideile acelei epoci.

Acesta e un fapt, și un fapt asupra căruia nu se încep controverse.

Sînt oameni care or fi crezînd că literatura a hotărît vreodată mersul ideilor în omenire, ori chiar formele sociale.

Aceștia se-nșală. Dacă literatura antichității e plină de zei, de imprecății divine, de aventuri mitologice, nu ea a născut aceste credințe, ci ea s-a născut din credințele ce stăpîneau atunci.

Dacă literatura evului mediu geme de conți și de marchize, de dueluri și de otrăviri miraculoase, nu trebuie să se creadă că din cauza ei au apărut conții, ci ea s-a ocupat de conți pentru că conții existau.

Din punctul acesta de vedere, literatura a fost întotdeauna mai mult sau mai puțin naturalistă¹. În ro-

¹ Anton Bacalbașa folosește termenul de naturalism în locul celui de realism.

mantismul cel mai acut trebuie să vezi naturalismul epocii.

Cum ar fi putut literatura veacului de mijloc, de pildă, să ne zugrăvească starea muncitorilor din fabrici când fabricile nu existau? Iar dacă ea se ocupa numai de viața seniorilor, cauza trebuie căutată în faptul că scriitorii trăiau în cercul acestora.

Afară de asta, toată activitatea socială era individualizată; scriitorul trăia într-un cerc strâmt, ca și seniorul, ca și servul. Viața diferitelor straturi sociale rămânea necunoscută, nimeni dintr-o castă nu intra în altă grupare.

Și-apoi, seniorii plăteau pe artiști. Precum își aveau servii și castelele lor, ei aveau poeți, dănuitori, muzicanți ș.a. Complexul vieții sociale de acum nu se manifestase; erai cântăreț de castel, nu de public.

Pe de altă parte, numărul cititorilor fiind restrâns, artistul nu putea să pună temei pe aceea ce azi am numi „public”. Totul se reducea la voința unui Mecena oarecare.

Azi, ce se-ntâmplă?

Clasele de sus, corupte, ocupate cu tot soiul de exploatare, nu-și mai bat capul să citească. Feudalul, le-neș fără voia lui, trăind din renta pământului, nu mai știa cum să-și împartă vremea ca să nu moară de urât. Se inventau jocuri de salon și de parc, vânători, serate în care arta își găsea totdeauna un colț. Mai mult, era un punct de onoare ca *salonul* să aibă un lustru de cultură cât mai mare.

Capitalistului actual nu-i mai rămâne timp pentru astfel de distracții. Rentierii dispar, și în locul lor apar marii industriali. Viața comercială, afacerile industriale, operațiile de bursă, toate astea absorb gândurile și preocupările capitalistului modern. Dimineața, ca și seara — dacă voiți, chiar visurile nopții — îi sînt pline de vedenia banului și a întreprinderii.

Artă? Vremea e bani!

Și astfel e toată clasa de sus. Aceia din pătura dominantă care nu au putut ajunge nici mari industriali, nici speculanți la Bursă, nici acționari în antreprize, s-au făcut prefecți, spioni diplomatici ori șefi de birou.

O dată intrat în slujbe de felul acesta, boierului nostru nu-i mai arde de artă, cel mult dacă se mai ocupă de arta alegerilor.

Iar aceia care mai pot avea asemenea îndeletniciri sînt cu totul alții. De pildă, muncitorii, care încep să se deștepte la viața politică, simt că și lipsa de cultură e una din piedicile emancipării lor. Și atunci ei caută să citească, să se lumineze.

Ce va citi de preferință clasa muncitoare? Nu-i greu de ghicit. În vîltoarea luptelor dintre clase, nu-i vreme de gîndit la literatura obiectivă și transcendentală. Păpușii doamnei X și dantelele doamnei Y nu pot interesa decît un număr restrîns de oameni, care mai găsesc vreme pentru distracții, neavînd nici un ideal și nici un scop în viață.

È așa de grea și tristă și zbuțumată viața proletarului, încît el nu se mai poate pasiona după cărțile ce nu-i vorbesc de durerea lui. Fă-l însă să vadă că te-ai gîndit la dînsul, că ai simțit toată durerea de care el e frămîntat, că-l iubești, că lupți pentru dînsul; fă-l să vibreze sub farmecul operei tale, amintește-i viața lui de chinuri și îmbărbătează-l la luptă, fă-l să vadă o lume nouă, și te va citi.

Ei bine, sînt oameni care au aerul că nu împărtășesc vederile noastre, cum că arta trebuie să aibă și o menire socială; cu toate astea, chiar oamenii aceștia sînt convinși că lucrarea lor n-ar putea trăi dacă n-ar respira generozitate, simpatie pentru cei apăsați. Și do-vada cea mai bună despre aceasta e faptul că toate operele ce apar de la o vreme încoace, de cînd a început să se formeze și la noi un public cititor, au o notă de democrație, de altruism, de iubire pentru cei apăsați. Iar cele care calcă legea aceasta zac în rafturile librărilor, pline de mucegai, ca și ideile ce se cuprind în ele.

Să nu uităm apoi un lucru: afară de muncitorimea propriu-zisă, aceia care citesc sînt și ei asupriți sau oameni ce simpatizează pentru asupriți. Citește micul funcționar, care e proletar și dînsul; citește tinerimea, care întotdeauna e alături de cei ce sufăr, din cauză că sentimentalismul nu i-a fost ucis nici de mizerie, nici de îmbuibare.

În fața unui asemenea public cititor, desigur, chiar scriitorii burghezimii n-au ce face; ei se văd siliți să îmbrățișeze cauza mare a sărăcimii. Și o îmbrățișează: dacă nu cu inima, cel puțin în scris. De altfel, nouă puțin ne pasă dacă aceasta e o iubire sinceră sau o simplă prefăcătorie de nevoie; destul că ea ne ajută.

Nu vedeți ce se-ntîmplă? Dacă ții cu orice preț să te ocupi de Saul al *Bibliei*, ești expus să-ți vezi lucrarea pierind, chiar dacă din punct de vedere pur artistic ea n-ar fi o ineptie.

Fără îndoială, propaganda democratică a avut și asupra artei o influență adîncă. Din lumea lor senină, eunucă mai bine, artiștii au fost siliți să descindă în mijlocul suferințelor clasei apăsate. La aceasta poate că nu i-am împins numaidecît noi, ci o simplă și rece lege economică, al cărei glas spune că oferta e supusă cererii.

A fost o vreme cînd numai un socialist, de pildă, se călăuzea în activitatea-i literară de ideile politico-sociale ale epocii. Azi Parnasul burghez e pustiu, iar poezii lui au fost constrînși să părăsească discuțiile melancolice cu Luna și cu Venus, spre a veni să cînte bordeiele sărace, necazurile mulțimii.

Ce jale e în bietul Parnas! Dar ce veseli sîntem noi!

La rîndul ei, literatura vine să ne ajute în mișcarea politico-socială; ea turbură, desigur, digestia liniștitului burghez, dar nu pentru asta sîntem noi supărați.

Mai la urmă, fenomenul acesta e fatal. Cînd clasa muncitoare se deșteaptă, lăfăiții trebuie să se supuie curentului.

Real, dar ciudat fenomen: burghezimea făcînd „jocul ideilor subversive”, — ca să nu piară!

MOUNET-SULLY-HAMLET

MOUNET ȘI WEBER. GALĂGIOSUL *HIGH-LIFE*.
O PROPUNERE DEMOCRATICĂ

A seară a fost prima reprezentație a lui Mounet-Sully-*Hamlet*.

Sala complect plină. Marele artist a făcut din geniala operă a lui Shakespeare o creațiune nepieritoare. Din toți artiștii mari care au trecut prin București, Mounet-Sully e cel mai superior în rolul acesta.

De la început și pînă la sfîrșit a fost magistral. Ținuta excelentă, masca neîntrecută, un joc de scenă fără pereche, iată calitățile esențiale ale marelui artist. Dar aceea ce mai ales captivează la Mounet-Sully e vocea. Un organ clar, bine timbrat, dramatic, cu un registru colosal de întins, care merge de la notele cele mai înalte la cele de bas profund, un organ care nu obosește niciodată și care se modulează după voie cu o fermecătoare artă.

Succesul a fost desăvîrșit. De la emoțiunile cele mai puternice, în care toată sala suferea cu nefericitul prinț al Danemarcei, publicul trecea la ovații entuziaste, cum rareori se vede în teatrul nostru.

Fără îndoială, Mounet-Sully este cel care ne-a făcut mai bine să înțelegem, printr-o interpretație generală, geniala concepție a lui Shakespeare.

Mare succes a avut și d-na Segond-Weber. Tînăra artistă a dat Ofeliei caracterul plîngător, sfișietor de trist, care de la 1600 și pînă azi a rămas ca o chintesență de nenorocire omenească.

Ofelia nu-i unul din rolurile care convine mai bine d-nei Weber. Totuși, artista a produs una din cele mai puternice emoțiuni în scena nebuniei, în special în scena finală.

Publicul i-a făcut ovații călduroase, care erau cu atît mai greu de făcut cu cît toată lumea era sub impresia adîncă a lui Mounet.

*

Pînă cînd vom scrie mai pe larg asupra acestei reprezentării, putem face cîteva reflecții în afară de jocul artiștilor.

E vorba de public. Deși spectacolul era anunțat la 8, nu s-a început decît pe la 9 jum. pentru că *high-life*-ul n-are vreme să se împoțoneze pînă la 8. Ce oribil e *high-life*-ul ăsta ! Actul I se petrece scandalos pentru că la fiecare moment e un întîrziat care deranjează lumea.

Și dacă ar fi numai atîta ! Dar tocmai cînd atenția înțelegătorilor e mai încordată asupra celor ce se petrec pe scenă, o serie de cocoane, care iau pe Hamlet drept un ofițer de roșiori, se apucă de vorbit și de hihit ca acasă. În mai multe rînduri publicul serios a trebuit să le fistuiască.

Ar trebui să se ia pentru loji măsurile pe care jandarmii le iau pentru cîte un „cetățean turmentat“ de la galerie :

— La secție, cucoană !

De altfel, aceasta dovedește lipsa puterii de impresionabilitate la această clasă, care nu vine la teatru ca să vadă, ci ca să fie văzută.

Ar trebui închise lojile în niște cuști cu geamuri, ca să se vadă, pentru amatorii de nud, dar să nu se audă !

*

Astă-seară, marea tragedie a lui Sofocle, *Oedip*, una din creațiunile cele mai superbe ale lui Mounet.

Doamnelor și domnilor,

Înainte de a dezvolta subiectul conferinței mele *Arta pentru artă*, dați-mi voie să fac o introducere mică. Ea va părea nefolositoare, poate, pentru dumneavoastră, dar e de multă însemnătate pentru mine.

Voi avea nevoie pentru aceasta să fac puțină etimologie grecească, lucru puțin atrăgător, cum vedeți.

Sînt mulți care vin la Ateneu de atîția ani, fie la concerte, fie la conferințe, dar care nu s-au întrebat niciodată de ce acestei clădiri îi zice Ateneu, și nu altfel.

Zeita înțelepciunii și a artelor frumoase, Minerva, se chema la greci Atheni. Din cauza aceasta, grecii au numit Athenaion instituțiile culturale destinate acestor arte. Romanii, poate tot din cauza asta, au numit Athenaeum aceleași temple de cultură. În ele se predau diferite studii și mai ales arta oratorică.

Acea ce a făcut întotdeauna caracteristica acestor instituții este faptul că ele erau neoficiale. Clădite mai înainte de împărați, ele se fac în urmă din inițiativa obștii. În Belgia, ateneuri se numesc astăzi liceele *libere*.

La noi, Ateneul este datorit subscripției binevoitoare a tuturora. Căci, dacă învățământul oficial are atâtea așezăminte, lumea a găsit că e nevoie să aibă și o tribună liberă, de unde să se expue vederi culturale emancipate de sigiliul oficialității.

De ce am făcut introducția aceasta ?

Pentru ca să nu surprindă pe nimeni când va auzi, în astă seară, păreri care contrazic tot ce se învață în școli, în școlile oficiale...

Și acestea zise, trec la subiectul meu.

*

O adîncă bucurie sufletească trebuie să simțim cu toții cînd vedem progresele ce săvîrșește arta la noi. Redusă mai înainte vreme la discuții de cenaclu și de reviste necetite, ea părea apanajul cîtorva privilegiați, diletanți ai artei. Diletanții aceștia, artiști și critici reciproci, socoteau arta un privilegiu al lor.

Dar iată că deodată arta scapă de sub tutela de clasă, se emancipează și vine, treptat-treptat, să se popularizeze la toți. Revistele se înmulțesc, ziarele sînt nevoite să se ocupe și ele de artă, toată lumea se pasionează, e ca un curent nou și puternic, care cere dreptul la viață, care se întinde peste tot.

Din curentul acesta face parte și conferința de astă-seară.

Dar, o dată cu lățirea curentului, se nasc și discuțiile infinite asupra chestiunii de a se ști ce este arta și cum trebuie ea să fie.

Cea mai însemnată dintre discuțiunile acestea este cea privitoare la *arta pentru artă*, în opoziție cu *arta tendențioasă*.

Astăzi discuțiunea aceasta e la ordinea zilei pretutindeni. În Franța, telegramele ce ne vin chiar astăzi ne spun că studenții au făcut manifestații ostile d-lui Brunetièr și au strigat: „Trăiască Emile Zola!“ D. Brunetièr este un mare vrășmaș al *artei pentru artă*; dar d-sa este, în același timp, criticul de la *Revue des deux mondes*¹, un critic reacționar, și care, dacă nu

¹ Revista celor două lumi (fr.).

admite arta pentru artă, nu o admite nu din punctul nostru de vedere, ci pentru că ar dori ca arta să slujească ideilor reacționare.

Ce dovedește aceasta ? Aceasta dovedește că se-nșală aceia care se tem să fie partizani ai artei tendențioase, socotind că aceasta este o chestiune socială. De loc. Ea e o chestiune pur estetică — dovadă că poate fi îmbrățișată și de reacționari ca d. Brunetièr.

În adevăr, ce este *arta pentru artă* ?

Unul din apărătorii ei cei mai înfocați, Théophile Gautier, o definește astfel: „Arta pentru artă este pentru adepți o muncă scutită de orice altă preocupare decît a frumosului în sine“.

Iar Littré o definește astfel: „Deviza arta pentru artă este expresiunea disperată a acelor care nu aud ecoul răspunzîndu-le“.

Mai pe românește, aceasta însemnează: arta pentru artă este acea lucrare în care artistul, dezbrăcîndu-se de toate pasiunile și emoțiunile lui de om și de cetățean, ridicîndu-se în afară și mai presus de tot ce ne agită pe noi, și chiar pe dînsul, părăsindu-și, cu alte cuvinte, o parte din propria lui individualitate, se aruncă, în momentul creațiunii artistice, în... regiunea ficțiunilor impersonale. El face o operă din care nu se vede nici propria lui personalitate, nici înfrurirea mediului înconjurător asupra-i, nici senzațiile și ideile ce-l stăpînesc; el face o operă... frumoasă în sine, și atîta tot.

După noi, așa pusă discuțiunea, chestiunea artei pentru artă se reduce la o chestiune de psihofiziologie.

Și ne întrebăm: Este, oare, posibil să fi existat vreodată un asemenea artist, un asemenea om ?

Dar ce este artistul ? După esteticianii metafizici, arta fiind o *inspirațiune* transcendentă, artistul este un inspirat, o ființă extraumană și supraumană, care trăiește în alte lumi, în lumi eterice, vapoaze. El n-are nimic cu pămîntul pe care trăim noi, unde sînt lupte, pasiuni, zbuciumări și aspirații. Așa fiind, artistul nu are în vedere decît *frumosul* ideal, metafizic, transcendent, frumosul trăitor în mintea lui, pe care-l vede în ceasuri de sfîntă inspirație și care scapă vederilor muritorilor de rînd.

Dacă nu cu vorbele astea, dar desigur cu fondul acesta discută metafizicul.

Noi, însă, care nu admitem dubla personalitate; noi, care știm că artistul nu se poate lăsa deoparte pe dînsul nici atunci cînd concepe, nici atunci cînd creează; noi, care știm că în fiecare operă tresare tocmai propria natură a artistului; noi, care știm că sîntem cu toții rezultatele mediului în care trăim, susținem că, în orice operă de artă, natura morală și intelectuală a creatorului ei se arată la lumină. Mai mult, artiștii fiind naturile alese ale omenirii, ei sînt mai capabili de a primi impresiile, de a se emoționa, de a suferi, și, în același timp, lucrările lor vor reflecta tocmai adîncimea acestor impresii, emoțiuni și suferințe. În toate operele noastre, acela care trăiește mai întîi sîntem noi.

Mergînd la absurd, s-ar putea zice chiar: ce însemnează artă fără tendințe și în același timp cu tendința de a face o operă frumoasă? Oare frumosul nu este el însuși o tendință?

Și aici ne lămurim. Nu-i vorba de a nu avea tendințe, ci numai de a nu avea tendințe sociale.

Perfect. În cazul acesta, trebuie să lămurim bine aceea ce credem noi. Niciodată n-ar putea susține cineva că tendințele sociale pot încăpea în orice operă. Nu. Așa, poezia lirică este prin natura ei o operă intimă, individuală, personală; în ea se va descrie un sentiment individual, o mișcare de suflet în care ideile și tendințele sociale nu vor avea ce căuta. Natura artistului, ideile și sentimentele lui vor tresări și aci, desigur, dar inconștient, numai atîta întrucît artistul nu-și poate șterge personalitatea lui în nici un fel de operă. Cîntîndu-și iubita, un artist o va cînta fie din punctul de vedere al frumuseții, fie din al inteligenței, fie din al ideilor comune amîndorura — după cum artistul va fi un adorator al femeii-frumusețe, al femeii-om ori al femeii-cetățean. Dar, în nici un caz, lirismul nu se poate contopi cu un cîntec social.¹

¹ Anton Bacalbașa desparte în mod greșit „lirismul“ de cîntecul social, deoarece ele fac parte din același univers literar și din aceeași concepție despre lume a poetului.

Există însă o altă artă, în care neapărat tendințele sociale trebuie să apară: îndată ce opera de artă atinge viața socială, ea trebuie să aibă și tendințe sociale.

Din punctul acesta de vedere, arta pură, arta făcută pentru frumosul în sine, nici nu există, nici n-a existat. Nu cunoaștem exemplu în toată literatura în care, descriindu-se viața socială, autorul să nu fi avut și o tendință socială. Ce este toată literatura în care se face apologia — romantică desigur, dar e tot apologie — a claselor stăpînitore? Ce sînt regii buni și înțelepți pe care îi găsim descriși? Ce sînt conții și marchizele, inteligenți și simpatici? Conștient sau nu, din toate aceste lucrări reiese o tendință socială.

Și faptul e foarte natural. Trăind în mediul conților și al marchizelor, făcînd parte din clasa lor, simpatizînd pentru dînsii și scriind pentru dînsii, neavînd dragoste pentru altă clasă și neavînd alte aspirații, artistul a trebuit să lase în opera lui să se întrevadă iubirea ori admirația pentru clasa conților și a marchizelor.

De altfel, în privința asta, exemplele se pot lua de pretutindeni. Din cîntecele oricărui artist reies ideile și tendințele lui sociale îndată ce el descrie viața socială. Poezia populară, opera marelui artist anonim care se numește poporul muncitor, ne arată, mai bine decît orice alt fel de artă, că artistul nu se poate dezbrăca de ideile lui sociale. Cînd poporul ne vorbește de iubire, el face lirism, de un alt gen decît al poezilor noștri, dar tot lirism e.

Cînd însă se atinge de viața socială, atunci îndată el ne zugrăvește așa cum înțelege el nevoile, necazurile, năzuințele ce-l agită.

Deschid cea mai modestă colecție de poezii populare, aceea a lui Vasile Alecsandri, și ascultați:

Frunză verde baraboi,
Mă-nfîlnii cu un ciocoi:
— Bună cale, măi rumâne!
— Mulțămim, ciocoi de cîne!
— Măi mojice, tu ești beat!
— Latră, ciocoi gulerat,

Că eu azi nici n-am mîncat.
— Măi mojice, mojic rău,
Las' că mi te-oi drege eu
Cînd o veni biru greu.
— Alelei, pui de ciocoi!
De te-aș prinde la zăvoi,
Să-ți dau măciuci, să te moi,
De piele să te despoi,
Ca să-mbrac cu pielea ta
Pistoalele și flinta;
Vintul să nu le pălească,
Ploi să nu le ruginească,
Ochiul să nu le zărească!

Sau alta :

Dar-ar bunu Dumnezeu
Să umble și plugu meu!
Din baltag să-mi fac eu plug,
Pistoalele să le-njug,
Ca să brăzduiesc ales
Unde-o fi crîngu mai des;
Să trag brazda dracului
La ușa bogatului!

Sînt nevoit să fac o paranteză. Recitate de altul, versurile astea n-ar avea decît însemnătatea unei citații; spuse de mine, ele se pot interpreta într-un sens pe care nu l-aș dori. De aceea trebuie să spun că sînt departe de a împărtăși vederile exprimate în ele; căci, după noi, muncitorii trebuie să meargă pe alte căi spre a-și cuceri drepturile.¹

Dar am citat versurile acestea numai ca să se vadă că țăranul n-a făcut niciodată artă pentru artă. Nenorocit, umilit, asuprit, el a făcut cîntece din propria-i durere și a căutat cu ele să-și răcorească sufletul amarit, ori să se îmbărbăteze la luptă. A suferit mai

¹ Anton Bacalbașa, ca și alți conducători ai mișcării socialiste din vremea aceea, era adeptul cuceririi drepturilor nu pe calea luptei revoluționare, ci pe o cale pașnică, „legală“.

mult din pricina ciocoilor și a miliției? Aceste două nenorociri și le-a spus și-n versuri.

Ar trebui să cugete la aceasta toți cîți ne vorbesc de farmecul poeziei populare și fac în același timp apologia artei pentru artă.

De altfel, mulți din apărătorii teoriei cu artă pură sînt inconștienți. Cînd scriu, ei singuri fac artă tendențioasă, fără să știe.

Și nu doar că acesta ar fi un merit al direcțiunii nouă. De cînd e lumea — în tot cazul, de cînd o știm — au existat asupriți și asupritori. Era firesc, dar, ca plînsul acestei omeniri suferitoare să se simtă și în operele de artă. Cîntecul de fericire al omenirii nu s-a scris încă pentru că omenirea n-a fost încă fericită.

*

Este însă o altă parte a chestiunii care trebuie atinsă, pentru că printre susținătorii artei pentru artă există și un element conștient de ceea ce face.

Am zis că arta trebuie neapărat să aibă tendințe îndată ce atinge viața socială.

Ei bine, lupta împotriva tendințelor în artă nu se arată decît atunci cînd apar tendințe mai înaintate decît ale stăpînitorilor.

Vroiți un exemplu?

Burghezimea a început cu arta tendențioasă. Voltaire, Rousseau, Diderot, produse ale ideilor mari care cutremurau lumea în cursul secolului trecut, au făcut arta cea mai tendențioasă posibil. Ei au ajutat cu operele lor la izbucnirea și triumful marii revoluții, pentru că operele lor reflectau aspirațiile burghezimii în luptă cu nobilimea. Atunci grozav convenea burghezimii arta tendențioasă, arta ca factor revoluționar. Voltaire, Rousseau, Diderot au fost sărbătoriți de burghezime așa cum poate puțini oameni au fost.

Azi însă, cînd burghezimea a triumfat, cînd și-a atins aspirațiile de clasă, ea se revoltă dac-aude de arta tendențioasă! De ce? Nu din cauza principiului în sine, ci pentru că arta tendențioasă începe să fie în-

trebuițată de o altă clasă, pe care burghezimea o asuprește, de clasa muncitoare... Negreșit, lucrul acesta nu poate conveni celor ce au triumfat. Burghezii sînt prea puțin metafizici acum ca să apere un principiu ce le face rău numai pe motivul că odinioară au fost partizanii acestui principiu.

Se întîmplă cu arta aceea ce se întîmplă cu grevele. A fost o vreme cînd burghezimea răgușea declamînd : „Libertate ! Egalitate ! Fraternitate !” Pe atunci vorbele astea aveau ceva magic, ele erau sfinte pentru burghezi, care le luaseră ca deviză. Nu triumfaseră în lupta lor de clasă. Dar de cînd au triumfat și-au schimbat vocabularul, înlocuindu-l cu „libera concurență, libertatea... exploatării, *laissez faire*”¹. Erau bune revoltele burgheziei împotriva nobilimii ; dar muncitorilor nu li-i iertată nici greva, de vreme ce acum greva este dăunătoare burgheziei !

Acesta este adevărul. Criticii burghezi — vorbesc de cei conștienți de nevoile clasei lor — nu se revoltă împotriva tendințelor, ci împotriva unor anume tendințe. Dacă-i auzim strigînd : „Artă pură, artă pentru artă, transcendentală, impersonală... impermeabilă”, pricina este că cele mai multe tendințe ce se arată acum în artă sînt tendințe antiburgheze.

Altfel, chiar azi le convin *unele* tendințe și le încurajează. Cîte opere de morală burgheză, cîte opere pline de apologia stăpînitorilor și a burghezismului nu sînt încurajate, lăudate și premiate de oficialii burghezimii ! În prima linie nu uitați istoria oficială, care este cea mai tendențioasă operă posibil !

Așa pusă chestiunea, ea se simplifică. Nu mai este vorba să știm *dacă* arta trebuie sau nu să aibă tendințe, ci numai ce anume tendințe trebuie să aibă.

În privința aceasta, ar fi ridicul să dăm legi sau rețete literare. Nu-i vorba nici de una, nici de alta. De aci încolo nu se pot emite decît simple păreri.

¹ Lasă-i să facă (fr.).

Regula generală însă, principiul artei însăși, iată-l : Din momentul ce artistul nu dă în opera lui decît propria lui personalitate, care la rîndul ei este oglinda mai ales a mediului ce-l înconjoară, dacă voințe ca opera lui să nu fie falsă, și, deci, neartistică, trebuie să lucreze conform ideilor și simțirilor lui. Voind să susție o anume temă, pe care n-o simte ori în care nu crede, el va face operă searbădă. Și atunci nu numai că procedeul va fi fals, dar nu va putea produce o operă de valoare, o operă artistică.

Cea dintîi condițiune a unei creațiuni artistice este ca ea să fie *văzută* clar, să fie adînc simțită de creatorul ei.

Pe de altă parte, menirea artei trebuie să fie și aceea de a face să pătrundă în sufletele altora impresiile pe care le-a simțit artistul.

Acî chestiunea e limpede : frumosul în sine, de sine stătător, mai presus de ideile și de idealurile noastre, nu există. Fără să vroim, judecata noastră despre alții, ca și despre lucrările lor de artă, atîrnă de educația noastră morală și intelectuală mai dinainte făcută.

Aceea ce poate pasiona pe un proletar, cum ar fi, de pildă, zugrăvirea nenorocitei lui stări, va lăsa rece pe un burghez, care nu va vedea în aceasta decît o lucrare absolut în contradicție cu tot modul lui de a gîndi și de a trăi.

Și-n cazul acesta trebuie să știm cui ne adresăm. O altă întrebare însă se ivește : poate, oare, artistul, om ca toți oamenii, cu aceeași organizație nervoasă ca noi toți, să rămîie rece la tot ce se petrece-n juru-i ? Cînd vede sumedenia de nedreptăți care apasă asupra unora, poate el să nu ajute, cu aceea ce poate, la stingerea acestor nedreptăți ?

Tocmai aci se arată imposibilitatea artei pentru artă. Și istoria dezvoltării artistice este martoră ca să ne spuie că toți artiștii mari, toate naturile alese au fost, în același timp, oameni care nu numai că au înțeles ideile mari ce frămîntau epoca lor, dar s-au pus în curent cu ele și le-au ajutat.

Aceasta a făcut chiar puterea operelor lor. Căci, pentru ca o lucrare de artă să ne impresioneze adînc,

una din condițiunile principale este și aceea ca ea să ne reprezinte un adevăr. Ce ați zice despre un artist care, trăind în mijlocul unei societăți corupte, s-ar apuca să ne zugrăvească societatea aceea ca un ideal de societate, plină de castitate, plină de sentimente generoase ?

Fără-ndoială, lucrarea lui fiind întemeiată pe o minciună, ne-ar impresiona într-un mod neplăcut și ar pieri.

Același lucru cu un artist care, trăind într-o vreme de exploatare nemiloasă a omului de către om, ne-ar zugrăvi armonia îngerească a claselor sociale.

Mai mult, societatea actuală este așa de frământată de luptele dintre clase, așa de preocupată de mizerii și de asupriri, încât orice operă de artă care ar avea un raport cu viața socială și ar trece peste luptele acestea este menită să dispară, să ne lase reci ; pe când artistul care înțelege vâlmășagul acestui război și care intră în el, aducând în producțiile lui nota adevărată și plină de sentimente largi, altruiste, este artistul iubit.

Să lămurim printr-un exemplu deosebirea dintre un artist „pentru artă” și unul tendențios.

Iată doi artiști. Amândoi merg la țară. Și unul și altul văd o casă țărănească în mijlocul unei câmpii, și unul și altul o descriu. Presupunem, firește, că amândoi ar avea același talent, numai concepțiile le-ar fi diferite.

Ascultați cum *arta pentru artă* va descrie bordeiul țaranului :

„Am fost ieri la țară... În mijlocul câmpiei, o căsuță țărănească părea locuința unui poet retras de zgomotul lumii.

Ce liniște binefăcătoare respiră acel palat rustic ! Desigur, înăuntru locuitorii trebuie să fie fericiți. Viața lor senină, ca cerul albastru care-i scaldă într-o atmosferă de pace, este mai fericită decât viața regilor... Desigur, painjenii, acești oaspeți ai singurătății, își torc rețelele lor fine ca niște gânduri de artist.

Se aude o gîrlă povestind de liniștea și fericirea vieții pastorale... Acolo aș vrea să stau un secol, căci numai

acolo viața trece lină, ca rîul ce șoptește, ca nouri tăcuți, ca luna de pe cer“...

La rîndul lui, artistul pătruns de mizeria țaranului va descrie aceeași casă în alt chip :

„Am fost ieri la țară... În mijlocul câmpiei bogate, o căsuță țărănească părea, umilită și aproape în ruină, o vizunie de fiară. Mi-am adus aminte de Tantal, confundat pînă în gît în bucate și blestemat să nu se atingă de ele.

Am intrat. Și am simțit în mine o revoltă adîncă în mizeria aceluia bordei. Am văzut fețele alea bolnave, zdrobite de muncă și de pelagră, și am înțeles ce crudă ironie sînt toate operele care ne cîntă de liniștea și fericirea vieții pastorale... În fiecare colț rînjea figura amarnicei mizerii...

De afară se auzea gîrla, povestind durerea și amarul țaranului robit de veacuri.

Și am plecat cu sufletul îndurerat... Pentru voi, nenorocite victime ale muncii, toată frumusețea firii nu-i făcută decât ca să vă zugrăvească mai negru viața de necazuri !”

Și acum, închipuiți-vă că amîndoi artiștii ar merge să citească țaranilor bucățile lor. Care va fi impresia ce va lăsa unul și care aceea pe care o va lăsa cellalt ?

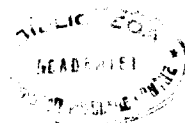
Vedeți, pe cînd artistul cu *arta pentru artă* nici nu se coboară înlăuntru mizeriei din colibă — căci arta pură e mai presus de nevoile noastre — cellalt merge să-și caute inspirația tocmai în fundul bordeiului, acolo unde sufăr și plîng nenorociții.

Pe cînd artistul transcendental se impresionează de painjeni și nu cugetă la ființele omenești, artistul tendențios vede mai lesne durerea acelor iloți sfîșiiați de un trai amar, de o nedreaptă orînduire !

Spuneți acum, care din aceste opere merită mai mult să trăiască ? Spuneți, care ne va impresiona mai adînc ? Care va vieții mai mult ?

Răspunsul l-au dat aplauzele dv.

S-ar părea că e cu neputință ca un artist să rămîie așa de nepăsător la tot ce se petrece-n juru-i, să nu se

pasioneze de luptele dintre clase. Cu toate acestea, v-aș putea da un fapt foarte caracteristic.

După mulți literați, Théophile Gautier a fost unul din cei mai mari poeți ai Franței; sînt unii care îl socotesc chiar mai mare decît Musset și decît Victor Hugo. Neîndoind, el a fost un mare maestru al formei, un mare artist, și nu pe nedrept Baudelaire îl numea „*l'impeccable magicien ès-lettres françaises*”. Ei bine, Théophile Gautier n-a pasionat niciodată decît un cerc restrîns, un cînaclu. Astăzi, cîtiva ani de la moartea lui, el este citat mai mult ca o curiozitate literară, ca un exemplu pînă unde poate ajunge perfecțiunea formei.

Ce a făcut Théophile Gautier pentru ca să merite atîta nebăgare-n seamă atît din partea contemporanilor săi, cît și din partea posterității?

Marele poet a fost unul din cei mai valoroși reprezentanți ai artei pentru artă. Nepăsător la tot ce se petrecea împrejurul lui, el a fost tipul cel mai perfect al omului fără nici un ideal social.

La 1871, în vremea represiunii Comunei din Paris, Théophile Gautier scria *Tableaux de Siège*. Pe cînd Parisul era în flăcări, pe cînd armatele versailleze se dedau la cel mai înfiorător măcel pe care îl cunoaște istoria contemporană, pe cînd burghezimea setoasă de sînge își asigura domnia prin niște îngrozitoare crime, de care o lume întreagă s-a cutremurat, Théophile Gautier studia Parisul din punctul de vedere al artei pentru artă. Nici sîngele care roșea pavelele, nici țipetele victimelor, nici agonia atîtor morți sub loviturile armatei brutale, nimic nu încrețea fruntea poetului. Nepăsător, înarmat cu o seninătate de cuget uimitoare, el trecea printre cadavre ca o umbră nesimțitoare; în inima acestui artist burghez nici o suferință nu găsea ecou, nici un glas omenesc nu vibra. Mamele despărțite de copii, pruncii puși în țepă, bătrînii uciși — poate de copiii lor — în șanțuri, un oraș întreg transformat într-o vastă și groaznică măcelărie de oameni, toate acestea nu meritau onoarea unei lacrimi, munca unui rînd scris; toate acestea erau niște teme mai puțin artistice decît aspectul unei colonade...

Vă mai mirați de ce a pierit așa de iute impecabilul maestru al formei? Dar în ce opera lui se adresează inimilor noastre pentru ca și inimile noastre s-o poată păstra?

Cunosc însă o altă operă, mai puțin impecabilă, dar care a rămas tocmai pentru că vorbește tuturor celor asupriți. Este o bucată de muzică, nu o capodoperă, la auzul căreia se cutremură și se înflăcărează și azi popoarele de la o margine la alta a lumii, pentru că este ca un strigăt de raliare a umițiilor. Ea trăiește, ea va trăi cît timp vor exista apăsați, cît timp vor fi revendicări de făcut. Este *Marseilleza*!

Din punctul de vedere al artei pure, asemănarea nici n-ar trebui făcută. Și totuși, dacă lăsăm deoparte concepțiile clasice asupra artei și prejudecățile noastre culturale în privința asta, lucrul ni se arată ca foarte natural. Căci este așa de firesc să ne emoționeze mai mult aceea ce ne privește mai de aproape, aceea ce se atinge de necazurile și de dorurile noastre, încît pe nimeni nu trebuie să mire judecata populară asupra unei opere așa de populare!

Mai la urmă, ne uimește părerea aceasta a artei pentru artă. Ce poate fi această artă de sine stătătoare și de sine trăitoare, care nu se coboară pe pămînt între noi oamenii, care trăiește mai presus de tot ce ne agită și ne turbură pe noi, care nu ține în seamă cele mai vii și cele mai sfinte aspirații ale noastre și care totuși ne cere s-o privim, s-o admirăm, să ne închinăm ei? Cine este acest zeu transcendențial, care plutește deasupra noastră, pe care nimic nu-l mișcă și cărui ni se cere să-i facem jertfă de toate sentimentele noastre?

O lume întreagă suferă, o lume întreagă plînge ori se zbate în lanțuri de robie, și iată că ni se arată o lumină care nu ne atinge și căreia ni se spune că trebuie să ne închinăm. Cum! Să lăsăm noi deoparte lupta asta uriașă, idealul către care de veacuri tinde omenirea, să ștergem cu buretele istoria frumoasă a luptelor noastre și să ne ațintim privirea către un Ideal care nu vorbește decît fanteziei?

Mi se pare că este așa de utopică și așa de puțin normală cererea asta, încât ea nu va atrage niciodată mulți adepți. Se vor găsi, desigur, întotdeauna cîțiva blazați sau cîțiva utopiști care să cînte arta pentru artă; dar numărul lor va descrește într-una, ei vor face tot mai mult gol în jurul lor, vor rămîne din ce în ce mai izolați, ne vor fermeca din ce în ce mai puțin, și omenirea va trece înainte, călcînd peste visurile lor sterpe, cu ochii către alt țel, mai frumos, mai generos, mai uman.

Iar în ziua cînd noi vom atinge Idealul, pentru care vom fi luptat atîta și vom fi făcut atîtea jertfe; în ziua cînd acest mare Ideal social va fi o realitate, ne vom aduce cu drag aminte nu de aceia care au urmărit *frumosul* impersonal și transcendental, ci de adevărații artiști ai omenirii, de aceia care au ajutat cu arta lor la sfîrșirea vechilor erezuri și nedreptăți, la întemeierea lumii nouă!

*

Am arătat pîn-acuma că se pot împărți în două categorii aceia care susțin arta pentru artă; mai întîi, aceia care au conștiință că tendințele nouă ce se manifestează în artă sînt în vremea noastră tendințe anti-burgheze, și al doilea, aceia care sînt pur și simplu niște victime ale răposatei estetice metafizice.

Cei dintîi — mai totdeauna critici, iar nu artiști propriu-zisi — dîndu-și seama că arta poate fi un factor social foarte puternic și că ea poate astfel înrîuri pentru transformarea societății burgheze, ne predică arta pentru artă numai ca să distragă atenția mulțimii de la lupta de clase. Aceștia sînt adevărați burghezi conștienți, cărora li se pare că au găsit un mijloc atrăgător spre a depărta pe muncitori de la idealul lor de clasă. Cu ei lupta nu se poate pune pe tărîmul estetic, pentru că ei au, ca și noi, credința că arta pură nu există, dar caută, pur și simplu, să ne ia din mînă o armă de luptă socială.

Cei de-al doilea, victimele unei estetici dispărute, fac artă cu tendințe fără să-și dea seama. Ei cred că sînt foarte impersonali și foarte netendențioși pentru că nu

pun cu intenție tendințele în lucrările lor. Dar ce sînt toate romanele moderne în care se descrie viața proletarilor? Dar ce sînt toate romanele în care ni se arată corupțiunea și degenerarea fizică și morală a clasei de sus? Nu sînt ele cea mai puternică armă de luptă a celor asupriți? Nu sînt ele cea mai vie dovadă că arta pentru artă nu există decît în imaginația cîtorva inși, conștienți sau inconștienți de ceea ce fac? Evident că da.

*

Din nenorocire pentru artă, trebuie, însă, să constatăm un alt fenomen, de astă dată un fenomen întristător.

Neputînd susține arta cu tendințe reacționare, pentru că nu se vor găsi mulți artiști adevărați care să se arunce pe asemenea cale, s-a inventat arta pură, arta pentru artă. Tribunalele oficiale, școlile oficiale, revistele oficiale, toate ne predică această artă de sine stătătoare.

Atunci... s-au găsit mulți care, văzînd că aceasta e teoria în vază la cei de sus, s-au repezit să o susție. Artă pentru artă slujește acestora ca o scară spre a ajunge la onoruri, ca un mijloc de a se pune bine cu cei mari.

Și ne-am pomenit deodată cu o droaie de lipsiți de talent, artiști fără artă, care s-au făcut apostolii artei pentru artă, cînd toată arta lor este arta de a se urca prin agățare.

În mijlocul lipsei de caractere în care trăim, oficialitatea încurajînd tot ce convine principiilor ei, n-a fost greu să se înjghebeze o sumă de nulități care să devie predicatorii teoriilor iubite de clasa dominantă.

Este de ajuns să faci la minister o hîrtie prin care să declari că vei combate socialismul și tendințele sociale în artă, ca, oricît de nul ai fi, să ți se acorde imediat dreptul de a ține un curs la Universitate, pentru... luminarea tinerimii și salvarea ei de ideile subversive...

Este de ajuns apoi ca, sub pretext de artă senină și eterică, să faci o operă insipidă, în care poenele

să fie misterioase, pentru ca oficialii să-ți acorde misterul unui *Bene-merenti...*

Făcut-ai, în fond, artă pentru artă? De loc! Ba mai mult decât atîta, ai făcut numai tendințe, fără să faci artă... Însă, precum spuneam, burghezimea nu mai e metafizică; ea nu ține la un anume principiu inviolabil; fie oricît de tendențioasă arta, ea o încurajează dacă acele tendințe îi convin, chiar cînd arta e cu de-săvîrșire exclusă.

Pentru pseudoartiștii aceștia — fructe nenorocite ale societății actuale — nimeni nu-și va pierde vremea să facă teorii. Pentru ei s-au făcut odată niște versuri care-i caracterizează de minune:

Cînd vezi crucea pe o casă, știi că este de vîndut;
Dar la oameni, însemnează că vînzarea s-a făcut!

*

Să ne oprim însă un moment la aceia care sînt de bună-credință, care cred de bună seamă că arta nu trebuie să aibă nici o altă menire pe pămînt decât aceea de a fi frumoasă, precum este frumos diamantul, cu toată inutilitatea lui. Sînt între ei oameni care ar putea produce lucrări de o mare însemnătate socială, lucrări care, nu numai prin valoarea lor artistică, dar și prin tendința lor socială, să fie niște factori puternici în mersul progresiv al omenirii. Totuși, închiși în cercul strîmt al cîtorva formule clasice, ei fac niște opere pieritoare, a căror valoare se apreciază numai în rîndurile cîtorva adepți, admiratori ai frumosului în sine.

O chestiune morală se impune. Dacă acești artiști ar face parte din clasa celor ce stăpînesc, datoria lor de a veni să ajute pe cei ce sufer ar fi o datorie metafizică, fiind dat că li s-ar cere să lupte pentru o clasă străină lor.

Dar faptul real este că mai toți artiștii de acum sînt proletari intelectuali. Adeseori ei simt într-însii toată revolta clasei lor, inima le este plină de compătimirea cea mai adîncă pentru semenii lor, în sufletul lor vibrează durerea clasei întregi din care fac parte. Și dacă aceasta nu se dă pe față în operele lor de

artă, cauza principală este tocmai aceea că se înfrînează pe cît pot, pentru ca să nu izbucnească. Ei se tem să nu confunde niște idei sociale cu ideea artistică, ei se tem ca operele lor să nu fie excluse de către aceia care dau tonul în literatură, ca și în politică, se tem, în fine, să nu fie excomunicați.

În cazul acesta, chestiunea morală de care vorbeam e următoarea:

Trebuie oare ca artistul, pentru un motiv de o ordine cu totul neartistică, să-și stăpînească revolta care clocotește-ntr-însul și să dea naștere unei opere searbăde atunci cînd ar putea crea lucrări care să-nsemneze enorm în marea luptă dintre oameni? Este oare *moral* ca un om care simte nedreptățile lumii, așa cum lumea e organizată astăzi, să puie frîu celor mai sfinte și celor mai generoase aspirații ale lui numai de teama de a nu fi exclus de către cei ce cîrmuiesc?

Atunci care este deosebirea între un artist, căruia i se presupune o inimă mai largă și o mai distinsă sensibilitate, și un nenorocit oarecare, căruia nu-i e permis să cugete și să se manifesteze în voie?

Suprema lașitate în lupta pentru trai este să dezertezi din luptă. Și dacă firilor neputincioase, bicisnice, deprinse cu înjosirea le scuzăm toate concesiile, nu putem face aceasta și pentru artiști. Este pentru dînsii o datorie sfîntă de a da drum liber simțirilor ce-i însuflețesc, de a se lăsa călăuziți de sentimentele cele mai sincere și cele mai generoase ale inimii lor.

Admirăm pe un necunoscut, admirăm pe un muncitor care-n fața mizeriilor, a asupririlor și a celor mai grele amenințări nu-și pleacă fruntea, și iată de ce nu putem lăsa pe artist să cadă pradă unei ridicule temeri. Există opere mari de artă, opere care se citează de secole și care vor rămîne încă multă vreme, opere care au fost scrise tocmai în mijlocul celor mai crude prigoniri și-n care artiștii au pus toată revolta lor împotriva prigonitorilor.

Pentru ce credeți că au trăit atîta și continuă să trăiască aceste lucrări?

Nu-i numai motivul moral, dar și cel pur artistic. Evident că admirăm în creatorul lor pe omul care a

știut să rămâie hotărât în mijlocul greutăților și al primejdilor prin care a trecut; dar în același timp ele ne sugerează admirația și prin puterea artistică de care sînt pline.

Căci, dacă este adevărat că una din cele dintîi condițiuni a[le] unei lucrări de artă, ca să ne cucerească sufletul, este și aceea ca artistul să o fi simțit mai întîi el, atunci desigur că nici o lucrare nu poate fi mai simțită decît aceea în care autorul a pus fîșii din propria lui viață, zbuciumul sufletului lui însuși în ceasuri de restriște; atunci desigur că autorul ne va transmite și nouă, prin opera lui, tot ce l-a încălzit, tot ce l-a emoționat, tot ce l-a zguduit pe el... Și cînd noi înșine vom fi în situația lui, cînd adică durerea, revolta sau aspirațiile lui vor fi durerea, revolta sau aspirațiile noastre, natural că emoțiunea va fi mai mare, vom plînge sau vom tresări, cum a plîns ori cum a tresărit artistul!

Este dar și un punct de vedere pur artistic, care exclude arta pentru artă, care îndeamnă pe artist să ne zugrăvească tocmai acele nenumărate și adînci furtuni din sufletul nostru, al tuturor.

Generalizarea aceasta a pasiunilor este ceea ce face tăria unei opere de artă. Cu cît vor fi mai mulți aceia căroră li se adresează lucrarea ta, cu cît adică vei pătrunde nu în inima unui individ, ci în a unei întregi și numeroase clase, cu atîta opera ta va avea mai mulți admiratori, va robi mai multe inimi.

Și aci este tocmai secretul pentru ce poezia lirică a trăit, trăiește de veacuri și va trăi în veci de veci... Oricît ar fi de personală, ea are darul să miște mii și milioane de oameni, pentru că milioane sînt cei ce iubesc... De cîte ori nu am plîns cu toții pe niște pagini triste, în care o inimă plîngea! Și am înțeles cu toții patima celui nenorocit, pentru că toți am trecut sau trecem printr-o situație analogă. Mai mult decît atîta, de ce nu ne mai farmecă romantismul și-i preferăm cîteva strofe, adeseori naive, dar pline de realitate?... Pentru că romantismul e o simplă fantezie

care poate varia în sutimi de mii¹ de feluri, după bogăția de imaginație a fiecăruia; pe cînd realitatea sîntem noi toți, cu mici variante, dar mai totdeauna aceeași... Iar lirismul ce se revarsă din naivitatea aparentă și așa de tristă a strofelor, în care nu sînt nici comparații cu zefirul, nici asemănări cu zeițele, e mult mai dureros pentru noi decît toate romantismurile care pot fi meșteșugite, dar niciodată patrimoniul inimilor tuturor...

Ei bine, de ce numai în poezia lirică să se vadă sinceritatea asta atît de fermecătoare? Pentru ce îndată ce trecem de la analiza unui suflet la analiza mai multora, la analiza unei clase întregi, să ne schimbăm procedeul? Pentru ce două sisteme cu desăvîrșire opuse unul altuia?

Faceți același lucru și în arta socială: lăsați să se vadă în operele voastre aceea ce simțiți, fără preocupări meschine că veți fi excomunicați ori că nu vroii să intrați într-o anume direcție.

Realitatea înainte de toate.

Și aci este locul unei mici explicări. Se atribuie artei tendențioase ideea că ea vroiește să dea niște anume teze, niște rețete literare, în conformitate cu care să se producă tot ce se produce. Ni se impută că vroim cu orice preț ca toți artiștii să descrie mizeria, coliba nenorocitului și așa mai departe. Este aci o mică neînțelegere. Niciodată noi n-am afirmat aceasta; niciodată noi n-am spus acelora care găsesc că societatea actuală este un ideal de organizație socială că trebuie să facă opere de artă în conformitate cu vederile noastre politico-sociale. N-am spus aceasta pentru că ar fi și metafizic, și antiartistic.

Artistul vede prin prisma lui personală și redă impresiile primite prin modul lui personal de a reda. Cine ar fi acela care să ceară unui idealizator al câmpiilor să idealizeze fabricile? Sau cine ar putea cere unui om care vede în civilizația actuală un progres enorm față cu starea de lucruri din veacul ce s-a stins să ne cînte trecutul și frumusețile lui? Aceasta ar însemna

¹ Pentru „sute de mii“.

să cădem tocmai în greșala metafizicilor, care cred că artistul se poate dezbrăca de personalitatea lui ca de ceva care nu face parte integrantă din individualitatea lui, dintr-însul... Tocmai metafizicii întrebunțază procedeul acesta. Ei spun artistului :

„Tu trăiești pe pământ, în mijlocul oamenilor, vezi luptele lor, sfârșierile dintre dînșii, asisti la spectacolul războiului dintre clase, vezi pe unii pierind de inaniție, iar pe alții de indigestie ; cu toate astea, fii nepăsător la toate durerile acestea, rămâi cu mintea într-o lume impersonală ; iar dacă toate luptele acestea îți ating sufletul, tu lasă-ți acasă acest suflet în momentul creațiunii artistice, fii adevărat artist, adevărat meșteșugar, fără idei și fără pasiuni, fă artă... pentru artă, nu pentru oameni !“

Contrariu acestor sfaturi, noi zicem : scrieți aceea ce sufletul vostru simte.

Și tocmai aci se vede cât este de științifică și de omenească concepția tendenționiștilor. Împărțind pe artiști în clase sociale, noi știm că fiecare are, în majoritatea cazurilor, ideile și aspirațiile clasei din care face parte. Și de aceea nu vom spune niciodată omului încântat de ordinea actuală de lucruri : cîntă-ne puțin și mizeria muncitorilor.

Noi ne adresăm artiștilor-proletari și le zicem :

„Dacă mizeriile și necazurile clasei voastre vă ating și pe voi ; dacă în inima voastră poate intra durerea clasei din care faceți parte, atunci nu vă îngrijiți nici că veți fi excomunicați din Parnasul oficial, nici că nu veți putea mișca pe cei ce nu se mai mișcă de nimic. Dați-vă toată inima și cugetul întreg în operele de artă, ridicați-vă mai presus de preocupările înguste, meschine și neartistice, căutați ca între simțirea și între lucrarea voastră să nu fie contradicție, și atunci veți fi făcut o lucrare însemnată, veți fi făcut adevărată artă... Iar opera voastră va trăi, pentru că în ea vor fi întrupate simțirile voastre, simțirile noastre“...

Și oum sîntem încredințați că este dreaptă cauza socială pe care o apărăm, iar, pe de altă parte, nu toți artiștii proletari înțeleg dreptatea acestei cauze, noi nu le spunem să apere o cauză pe care n-o înțeleg, nu le

spunem s-o apere pentru că așa vroim noi, ci îi îndemnăm să intre de aproape în cercetarea relor de care ne plîngem. Cînd ei vor înțelege dreptatea acestei cauze, cînd se vor pătrunde de toate problemele care zguduie omenirea de veacuri și care așteaptă o soluție ; cînd în inima lor vor încolți aceleași doruri care își găsesc loc în inima noastră, este neîndoielnic că vor veni să lupte cu noi. Și atunci nu vor face simple lucrări cu tendință, ci lucrări a căror tendință e adînc intrată în judecata și-n inima lor...

De altfel, nimeni nu va tăgădui că arta socială este menită să miște și să aprindă mai mult decît o artă al căreia scop e pur și simplu să fie o jucărie frumoasă.

De ce oare un tablou care ar reprezenta un colț de pădure o bucată de cer ori o petrecere la un castel ar fi mai artă decît unul în care ni s-ar zugrăvi un bordei pustiit, o suferință omenească, o mizerie adîncă ? Înc-o dată, comparațiile nu se fac decît la talente egale. Dar pe cînd cele dintîi tablouri ne vor distra un moment ochiul, ne vor face să visăm o clipă, cele de-al doilea ne vor face să gîndim sau să suferim, vor naște-n mintea noastră o lume-ntreagă de idei, ne vor arăta cît e de nedreaptă și de crudă realitatea orînduirii de azi.

Și, dacă valoarea lucrării stă în raport cu cantitatea de emoțiuni ce va descărca, atunci desigur că tablourile acestea sociale, cu tendințe, vor fi pentru noi de o sută de ori mai merituose. Ele nu vor fi o jucărie, ci o armă...

*

Societatea actuală trece prin niște frămîntări uriașe. Luptele ce se dau în mijlocul societății nu puteau să nu aibă o puternică înrîurire și asupra artei. Alături cu toate curentele politice și sociale ce se formează în focul astor lupte, se alcătuesc și curentele artistice, tocmai ca o dovadă că arta nu poate scăpa de influența ideilor ce domină o epocă.

Astfel, vedem o literatură entuziastă, gata să ne zugrăvească păcatele clasei stăpînitoare și să-ndemne la

luptă pe cei asupriți; o literatură pesimistă și nevrotică, care nu vede mîntuirea decît în moartea vieții, și, în fine, o literatură decadentă, întocmai cum se petrec lucrurile și-n ordinea morală.

Să insistăm puțin asupra literaturii decadente, pentru că ea este adevărata expresiune a artei pentru artă.

De unde vine ea și care-i sînt cauzele?

Originea ei ar putea fi căutată mai întîi în lipsa de curaj a unor artiști de a intra în luptele sociale. Vroind să fugă de aceste lupte, vroind să nu se expuie nenumăratelor greutăți și jertfe pe care le cere un război așa de aprig, ei se retrag în frumusețea formelor artistice.

În fond, decadența nu-i altceva decît degenerare. Alături cu decadența morală crește și așa-numita decadență artistică.

În ce consistă, în adevăr, arta decadentă? Caracteristica ei este pustiul de idei, pe care se așterne nemilostivul potop de vorbe. Cînd artistul vroiește să fugă de analiză, de cercetarea amănunțită a rellelor sociale; cînd el evită să ia o parte sau alta în luptă, ce-i mai rămîne de atacat? Îi rămîne forma, îi rămîn cuvintele.

Fără îndoială, nu trebuie să facem confuziunea de a crede că frumusețea formelor implică numaidecît decadența artistică; aceasta ar fi negațiunea artei însăși. Și toată lumea știe că toate operele geniale, acelea care trăiesc de veacuri, au avut întotdeauna această mare însușire de a uni laolaltă, de a armoniza fondul cu forma.

Dar aceea ce desparte pe decadenți de artiștii adevărați este faptul că ei exclud cu desăvîrșire primul factor — fondul — sacrificînd totul formei. Decadențul pornește de la ideea că arta nu trebuie să fie o utilitate socială, el consideră utilitatea ca o proză vulgară și caută să facă din arta lui un *nimic dulce*. Natural, cel mai bun mijloc de a nu fi util este acela de a renunța cu desăvîrșire la fond.

O dată lipsit de unul din cei doi factori, care la artiștii adevărați sînt nedespărțiți, forma va suferi o adevărată tortură. De aci vine jongleria uimitoare a vorbelor, împerecherile ciudate de cuvinte, căutarea ex-

presiilor celor mai ciudate, tot canonul acela oribil pe care-l vedeți în operele decadente.

Se înțelege, decadentul nu va recunoaște niciodată că, în fond, arta lui este ori lașitatea de a lua cuvîntul în luptele sociale, ori incapacitatea de a se pătrunde de problemele care bat la poarta veacului în care trăiește. Avem în noi, instinctiv, pornirea de a ascunde întotdeauna propria noastră lașitate sau degenerare.

Și cum o mărturisire sinceră ar însemna pieirea, decadentul va arunca din înălțimea, sau, mai bine, din coborișul lui, o sumă de teorii, prin care va căuta să se justifice, să ne convingă și pe noi că ceea ce face el este artă adevărată.

Cu toate astea, lumea, prozaică precum o știm, continuă a crede că Parnasul decadenților e un simplu spital, mai prozaic, îndefinitiv, decît ceea ce decadenții numesc proză. Operele lor, simple scamatorii literare, au stîrnit un moment curiozitatea admiratorilor de lucruri extraordinare; dar azi nici nu ne minunează, nici nu ne supără: trecem pur și simplu pe lîngă ele, ca niște oameni grăbiți, care n-au timp să se oprească la scamatorul din drum...

În ordinea morală, spiritismul — în ordinea artistică, simbolismul. Oameni incapabili de a se încălzi pentru ideile mari ale veacului în care trăiesc și care, pierzîndu-și busola, dau fuga să dezlege întrebări transcendente, se aruncă în aceea ce ei numesc spiritism...

Oameni incapabili de a-nțelege problemele sociale și de a se însufleți pentru ideile generoase care entuziasmează o lume, se aruncă în simbolism¹.

În unii, ca și-n alții căutați germenul degenerescenței.

Grație acestor concepții nepămîntești, nefirești asupra artei, asistăm la literatura asta fără vlagă, care nu emoționează pe nimeni, care nu spune nimic inimilor noastre și a căreia unică pretenție este aceea de a fi originală.

¹ În ediția originală este transcris greșit *spiritism* în loc de *symbolism*.

Nici nu putea fi alt rezultat. Fugind de orice idee, scăparea trebuia să fie fatal într-un abuz de formă ciudată. Așa pentru dînșii sunetele sînt... colorate, iar privirea obiectelor le produce intuiții auditive. Nu am la mine documentele necesare, că v-aș putea cita o mulțime de dovezi, care numai pentru normalitatea decadenților nu pledează. Mi-aduc aminte că am citit undeva, nu știu unde, descrierea unui salon. Autorul nu avea alte impresiuni de acolo decît că „mobilele scoteau niște sunete colorate ca o simfonie albastră a infinitului“...

Fără îndoială, e original !! Dar de asemenea originalitate să ne ferim, căci e primejdioasă.

Și cînd mai toate operele decadenților sînt de felul acesta, cînd oamenii aceștia nu gîndesc și nu produc nimic care să ne poată pasiona, cum vroii ca producțiunile lor să nu dispară ?

În mijlocul frămîntărilor și luptelor noastre, în mijlocul acestui teribil război social, în mijlocul nesiguranței în care trăiește societatea întregă, cine are vreme să adîncească aceste extraordinare împerecheri de vorbe, aceste cugetări pe care niciodată omul normal nu le va avea ?

Societatea trece înainte, lăsînd în urmă curiozitățile acestea artistice, care nu prezintă nici un interes superior pentru noi toți. Singuri specialiștii, aceia care se îndeletnicesc cu studiul tuturor anormalităților și degenerescențelor, le vor lua în cercetare. Dar nu pentru a studia operele înseși, ci pe autorii lor.

*

În mijlocul acestor dezertțiuni de la lupta socială, dezertțiuni ascunse din partea artiștilor sub pretextul artei pentru artă, o întrebare se impune pentru artiștii care fac parte din clasa proletariatului : care este rolul, care este datoria lor ?

În admirabila sa conferință asupra *Crizei morale*, d. profesor Dumitrescu-Iași dedea un sfat pe care nu l-am putea urma. D-sa zicea că atunci cînd vedem contradicțiile dintre aspirațiile noastre și dureroasa realitate

actuală a lucrurilor, aceea ce ne rămîne de făcut este să ne retragem la munte, pentru ca de acolo să avem orizonturi întinse, să nu fim supărați de nici un obstacol ce s-ar pune vederilor noastre.

Domnilor, sfatul excelentului profesor universitar este aproape sfatul unui sceptic, în tot cazul o declarație de slăbiciune.

Dintru-ntîi, dacă am lua *muntele* în înțelesul cel comun, am vedea întîmplîndu-se fenomenul următor : presupuneți că ne-am retrage la munte cu toții cei ce vedem reaua stare actuală. Ce s-ar petrece atunci ? Neavînd nici unul curajul de a rupe cu tradițiile — pentru că nu știm decît să fugim, iar nu să luptăm — am duce cu noi toate păcatele orînduirii de azi, de care nu vom fi știut să ne scuturăm. Și ne-am pomeni cu aceeași organizație de care am vroit să scăpăm, ne-am pomeni că trebuie să ne coborîm la vale, ca să fugim de contradicțiile de la munte.

Ce s-ar face cu sărmanele noastre orizonturi ? Și unde ar ajunge omenirea asta dacă toate naturile alese nu știu să facă altceva decît să dezerteze din fața luptei ? Dacă din vremile cele mai depărtate, oamenii geniali, artiștii, cetățenii distinși ar fi făcut tot astfel, fără-ndoială, n-am fi avut să înregistrăm progresul pe care-l vedem în zilele noastre. Progresul nu s-a realizat de către aceia care au fugit la munte, ci de oamenii capabili de jertfe, de aceia care au pus mai presus de liniștea lor sufletească liniștea și fericirea tuturora !

Modul acesta de a judeca și, mai ales, de a se purta în viață poate conveni perfect clasei sătuilor, pentru că această clasă nu poate dori altceva mai bun decît să ne retragem la munte toți cîți gîndim altfel decît dînsa și să-i lăsăm în voie... exploatarea văilor !

Ei, nu. Este o menire mai mare, domnilor, menirea de a lupta. Și în loc să ne retragem noi, să facem să se retragă la munți aceia care sînt, în organizația actuală, cauza relor sociale !...

Fără-ndoială, sîntem într-o perioadă de tranziție. Societatea actuală, care a născut atîtea rele prin organizarea nedreaptă a producțiunii, nu poate suferi într-însa arta senină pe care unii o numesc artă pentru

artă. Literatura-ntreagă plînge, pentru că e plîngerea veacului care se arată într-însa. Și pînă cînd omenirea nu va fi liberă și fericită, nu va exista o artă care să respire seninătatea și fericirea...

Arta pentru artă, înțelegînd prin ea o artă lipsită de zbucium, a cărei menire să fie încîntarea omenirii, care să nu fie o armă de luptă, ci numai un mijloc de cultură și de recreare, nu va putea exista decît într-o societate armonică, solidară, în care lupta pentru trai să nu fie unica preocupare. Veacul de aur al omenirii este înainte.

Și este de datoria artiștilor proletari să lupte pentru ca acest veac să nu întîrzie...

Și este de datoria dv., artiști tineri, care vedeți pe semenii dv. răbdînd lanțul celei mai grele robii, robia economică, umiliți, flămînzi și totuși năzuind spre niște vremi mai bune, să le dați ajutorul ce puteți cu operele dv.

Se sfîrșește veacul acesta și vine un altul, care nu va fi veacul al douăzecilea, ci veacul întîi al fericirii omenești. Ei bine, destul plîns, destulă mizerie și destul amar! Fiecare din noi are în societate o misiune. Și cînd asistăm la încercarea uriașă a proletariatului de a sfîrși cu zilele negre, datoria noastră e să fim alături cu el... Ci-n loc să plîngeți pe ruina unui trecut ce nu se va mai întoarce din calea vremii; în loc să priviți nepăsători vijelia care vuiște la orizont, faceți, artiști plini de simțire, cîntecul uriaș care, ca-n *Biblie*, să năruiască zidurile Ierichonului!...

Volumul al doilea din *Literatură și știință*, valoarea publicație de sub direcția lui Gherea, a apărut.

În mijlocul frămîntărilor și luptelor literare, care au început să ia și la noi mai multă pasiune, volumul acesta cade ca o faclă. El luminează și dă o viață nouă curentului modern, diametralmente opus curentelor vechi.

Două idei ne sugerează mai cu seamă apariția lucrării acesteia. Este mai întîi puterea concepției lui Gherea. Maestrul nostru critic a adus în literatura acestei țări o direcție cu totul nouă, el a distrus o sumă de prejudecăți; a tras o dungă nouă, clară și luminoasă, și a despărțit bine aceea ce despărțit trebuie să fie...

Publicarea primelor lui studii critice în fosta revistă ieșană *Contemporanul* a produs o adevărată revoluție intelectuală. Critica lui analitică, plină de observații adînci, emancipată de vechile proceduri ale „criticii judecătorești“, a fost o revelație.

Mulți au țipat, s-au zburlit, au protestat că se măcelărește estetica în folosul economiei sociale, dar lumina nouă era prea puternică și prea vie ca să nu izbească toți ochii.

Azi, el e stăpîn. Reputații uzurpate, frunți admirate pînă aci pe nedrept, autorități ieșite nu se știe cum și

pentru ce, toate au dispărut, ca să facă loc aceluia ce *trebuia* să fie recunoscut.

Metoda de critică a lui Gherea a izbutit și din cauze subiective, și personale, dar și din cauze mai generale. Alături cu talentul, cu erudiția și cu spiritul de analist al criticului, era însă și *metoda* în sine, care trebuia să triumfe.

În adevăr, fiecare a căutat să găsească un asemănător lui Gherea în critica europeană. Și cei mai mulți s-au grăbit să spuie: el este elevul lui Brandes, criticul olandez.

S-au înșelat însă cu toții. Gherea nu-i elevul lui Brandes, cum nu-i al lui Saint-Beuve; *el e pur și simplu marxist*. Metoda aplicată de Marx la istorie, la dezvoltarea societății, în toate manifestațiile ei, Gherea o aplică și la literatură.

Era dar natural ca el să fie la noi o notă nouă, și era natural ca să izbândească. La noi, toți cei care ne fac teorii în artă n-au cetit un rând din Marx; dacă ar fi cetit, n-ar fi rămas așa, „la poarta nouă”, când au dat cu ochii de lucrarea lui Gherea.

Pe de altă parte, marxismul înfățișând doctrina clasei muncitoare, doctrină care se ridică măreață din ce în ce, și cucerește tot mai mult mințile, și adună în juru-i o lume întreagă, și formează o adevărată religie, nu putea să nu prindă și la noi, din momentul ce și la noi se dezvoltă aceleași condițiuni istorice ca și în Apus, de unde Marx a luat inspirația doctrinei lui.

Iar Gherea, care a împămîntenit la noi pe Marx, a făcut școală, și școala aceasta va învinge *etiam contra omnes*¹.

*

A doua idee pe care ne-o sugerează *Literatură și știință* este următoarea:

Un grup întreg apare în volumul acesta. Învățătorul nu se mai arată singur. Câțiva ani după ce și-a semănat

¹ Chiar și împotriva tuturor (lat.).

ideile, el apare cu o grupare conștientă, hotărîtă și pătrunsă de menirea ei.

De la început la sfârșit vezi aceeași direcție, simți același aer intelectual, de la început la sfârșit te simți sub stăpînirea unei puteri omogene.

Articolul prim al lui Gherea, *Artiștii cetățeni*, îți face, după ce ai cetit tot volumul, impresia unui manifest; iar tot ce vine în urmă sînt, parcă, niște răspunsuri, niște aprobări ale acestui apel.

Nu vezi cîtiva „juni burghezi” care fac artă „pentru a dilecta pe onor. public cu diferite arii”, ci o armată hotărîtă, care intră într-o luptă de care-și dă seama, pentru susținerea căreia are convingere și al căreia țel final este bine lămurit.

Tendința acestei grupări îți apare ca o conștiință de-săvîrșită. Și mie, unuia, îmi pare bine tocmai de faptul că în volumul acesta nu-i nici o notă discordantă. S-a făcut ca o selecțiune, o numărătoare a puterilor de care dispune gruparea aceasta. Ceea ce trebuia să se facă.

În momentul cînd vechile biserici se dărâmă, cînd idolii de ipsos sînt șterși de vreme, iar preoții fug din altar, e bine ca direcțiunea nouă să se arate, așa cum e, cu puterile de care dispune.

...Mi-ați trimis de-atâtea ori versuri și proză : erau acolo, în plicurile care mi-au spăimântat ceasurile de slujbă, poezii lirice, poeme-n cînturi nesfîrșite, nuvele, schițe, amintiri, fragmente de roman și tot ce înregistrează stilistica de Strajan cu citații din autorii români vechi și moderni.

Iar eu, ingraturul de mine, v-am răsplătit cu o tristă tăcere ori cu o zdrobitoare „poșta redacției“.

Știu că de atunci voi mă urîți. În mintea voastră ofensată, vă apar ca un pretențios care vrea să monopolizeze el acordurile lirei și vocalizele muzei ; vi se pare că sînt gelos de răsărirea unor stele pe cerul literelor de tipar, și-n gîndul vostru mă blestemați — cînd nu mă înjurați.

Povara urii populare e grea. Cain, Ahasverus, Aristide, toți cîți au suferit urgia izgonirii au simțit cît e de trist să auzi în urmă-ți : „Jos cu el !“

Și, cu toate acestea, eu nu vă sînt vrășmaș. Odinioară am cetit colecția bătrînă a *Curierului de ambe sexe*, în care Eliade recomanda publicului pe Bolintineanu ca pe „un june ce promite“. Am simțit atunci cît e de dulce să încurajezi pe „juni“, dar am văzut că prima condiție e ca junii să promită.

Ei bine, dacă rareori dau ospitalitate producțiilor sosite franco prin poștă, e că le lipsește tocmai promisiunea care a făcut din junele autor al „fetei tinere pe patul morții“ (operă de care André Chenier nu era tocmai străin) un poet mare.

Ce să fie asta ? Nu mai există talente ? Băieții tineri care pun mîna pe condei sînt lipsiți de orice scînteie de inteligență ?

Nu, nu, nu !

Mi se pare, însă, că am găsit pricina pentru care toate producțiile actuale sînt de mai-nainte osîndite la moartea prin coș !

S-o spun.

Un băiat de treabă, care simte și înțelege perfect lucrurile pe lumea asta, se pomenește într-o zi că e încercat de frigurile scrisului, niște friguri negre sau violete, după cum e cerneala pacientului.

După primul acces, el pune mîna pe condei și... fricția hîrtiei începe.

Tocmai aci, însă, se arată defectul de procedare. În loc să-și caute inspirația în propria lui minte și inimă, în loc să caute în viața lui miile de incidente care ar merita să stea pe hîrtie, în loc să se disece pe el, tînărul se agață de baroni, cînd n-a cunoscut decît comercianți de băuturi spirtoase ; zugrăvește o noapte la Lido cînd geografia-i experimentată se oprește la Predeal ; pătrunde în suflete de artiste cînd n-a fost în contact decît cu Veta și cu Luxița.

Ce poate să fie, opera creată în asemenea împrejurări ? Cîtă viață poate intra în ea ? Cît adevăr ?

Dacă tînărul posedă darul de a stiliza, de a armoniza cuvintele, de a-ți evoca prin vorbe icoane pe care observația proprie nu le-a întîlnit, el va face cel mult o lucrare de sonoritate, o muzică de vorbe, o beție de moment, și atîta tot.

Ce să mai zic de cazul cînd tînărul nu are calități de formă extraordinare ? Atunci... intervenția coșului se impune, atunci... „poșta redacției“ devine o necesitate fatală.

Un om rău ori un superficial cetind un astfel de manuscris va declara că „junele autor“ n-o să facă treabă cît cucu.

Ce greșală însă ! Toți tinerii, cîți scriu azi cai verzi pe păreți, ar putea să facă opere bune dacă și-ar schimba procedeul. Eu, unul, le-aș vorbi așa :

— Ia ascultați ici. În viața voastră voi n-ați bătut poarca ? N-ați făcut zmeu cu vîjlițoare ? N-ați tras chiulul la profesori ? N-ați sărit gardul, ca să furați gutui din grădina vecinului ?

— Ba da, ar răspunde oricare aspirant la literatură.

— Apăi, dacă da, replic eu, pentru ce nu descrieți evenimentele astea așa de senine ? Pentru ce alungați din minte niște fapte care v-au emoționat odinioară și vă legați de conștii ăia, pe care nici măcar nu i-ați visat ?

Încă ceva : de ce, cînd vi-i mintea plină de amintiri vesele, voi țineți numaidecît să plîngeți cu lacrimi de cerneală ? Uitați-vă : talentul pe care l-ați avea ca să așterneți fapte cunoscute, simțite, trăite îl bunghișiți și-l morfoliți ca să *inventati*, parc-ați vrea musai să fiți Edison pe tărîmul literar.

În literatură nu se inventează. Odinioară se inventa, în adevăr ; dar, pentru ca *invenția* să rămîie, se cerea ca autorul să fie geniu. Azi se observă, se simte și apoi... se scrie.

Meșteșugul cel mare este numai să știi ce să alegi și ce să lași din nămolul de întîmplări care-ți dau buzna în amintire.

Ați înțeles ? Și poezie, și nuvelă, și roman se poate face din evenimentele cele mai simple. E totul să știi *cum* să le faci. Iar *cumul* ăsta nu se învață.

GRAMATICĂ !

Cînd eram la școală nu învățam nimic. Mă luasem de comedii, iar profesorii mei se luaseră de gînduri. Minutul cînd „domnu“ intra în clasă mi se părea tot așa de îngrozitor ca minutul în care la ușa bietului condamnat apare gîdele. Nu mai vorbesc de clipa în care mi-auzeam numele strigat la catalog și însoțit de tradiționalul „ieși la tablă“.

Culmea notei la care m-am urcat la matematici a fost patru, nota circumstanțelor atenuante, nota de îndurare, nota de grație.

Și, cu toate astea, am avut două patimi mari, care uimeau pe toți colegii : limba latină și limba română. La română în special treceam de omul situației. Dascălu-mi spunea că am să ies un scriitor strașnic — fir-ar-fi fost ceasul blestemat cînd mi-a cobit așa de rău !

Da, am ajuns scriitor (las deoparte pe „strașnic“).

*

Au trecut anii, au trecut speranțele mele ca s-ajung doctor, și iată-mă-s mîzgălit al sărmanei hîrtii nevinovate, frecător al penițelor, risipitorul blîndeii cerneli.

Și mi-a rămas patima limbii române, redusă mai ales la patima gramaticii. Dacă vrea să mă ucidă lucrăto-

rul tipograf, n-are decît să facă într-un articol al meu cîteva greșeli de gramatică, pe care corectorul să aibă amabilitatea de a le tolera și el. Asta ar fi pentru mine totuna cu distrugerea Franței de către Germania, cu torturarea mea, cu un cataclism universal.

Și credeți că din egoism ? De loc. O greșeală de gramatică într-un articol străin mă impresionează tot așa de dureros. Simt un rău organic, parc-aș pune mîna pe cretă, parc-aș curăți piersici, parc-aș scrie cu degetele în nisip.

Poate cineva să înțeleagă suferința asta ? Răul cel mare este că-n viața de gazetar, în care cetești vrute și nevrute, ai prilejul să dai zilnic peste sute de torturi de asemenea soi.

Eu, dac-aș fi rege, aș da afară din cabinet pe un ministru excelent care mi-ar face o greșeală de gramatică ; pentru același cusur, dac-aș fi alegător, n-aș vota un candidat, oricare i-ar fi programul, dac-aș fi judecător, aș trimite la ocnă pe un om nevinovat cînd s-ar apăra fără o gramatică perfectă ; dac-aș primi o scrisoare de dragoste de la Ileana Cosînzeana, i-aș răspunde cu un Himalaia de zeflemele de-aș găsi o greșeală gramaticală ; pe eșafod n-aș muri de cuțitul călăului, cum aș muri dacă mi-ar spune : „S-a făcutără pregătirile !“

E boală asta ? Se poate ; dar o prefer unei sănătăți care nu respectă tot ce-i mai dulce, mai suav, mai dumezeiesc, mai sublim în ceruri și pre pămînt : gramatica !

Am avut un cult pentru Bolintineanu, dar cînd am cetit :

E ca cele păsări ce în noapte zbor —
am aruncat în noaptea uitării lebăda de la Bolintin, pe care am găsit o pană murdară. Las de o parte pe „ca cele“ las pe „păsări ce“ — dar *zbor* în loc de *zboară* e un ultraj, o crimă, un incest. Și-mi sună mereu în ureche :

Verbele de conjugarea întîi fac la persoana a treia plurală a indicativului prezinte, ca la persoana a treia singulară !

Asta-i o axiomă — și înțeleg mai lesne să calci o axiomă din matematici decît una din gramatică.

De cîte ori n-am auzit însă deputați și miniștri scîlcîind idolul „care ne învață a ceti și a scrie corect“ ! De cîte ori n-am auzit pe unii din reprezentanții aștia ai națiunii strigînd cu un fel de entuziasm : „Oamenii este, oamenii sîntără !“

Le-aș fi iertat și legile pocite, și birurile grele, și diurnele formidabile, și bîtele din care au izvorît, dar niciodată nu am să uit c-au îndrăznit să-mi pîngărească unicul Ideal ce mi-a mai rămas.

*

Și dacă nu ierți asemenea greșeli — asemenea crime — unui ministru ori unui deputat, oameni care, la urma urmei, au dreptul să nu respecte legile, cît trebuie să fii de crud cu aceia care au *meseria* de a scrie și care își bat joc de *meseria* asta, de *meseria* care e și a ta !

Ce-ați zice de un zidar care ar așeza cărămizile pe dos ? Ce-ați zice de un pictor care n-ar cunoaște combinația culorilor ? Ce-ați zice de un croitor care n-ar ști să coasă un nasture ?

Și, cu toate astea, nu ziceți nimic de un scriitor care nu știe gramatică !

Pentru mine un astfel de criminal poate să facă băcănie, deputăție, cărți de știință chiar, dar să nu se amestece în literatură, că-i foc.

Inchipuiți-vă o nuvelă cu fondul „genial“, dar în care ați găsi fraza : „Contesa privea departe. Ochii ei *străbătea* în văzduh“...

...Aș trimite contesa în văzduh cu genialitatea ei cu tot.

Unde ești, biată „Junime“, ori te-ai dus tu către nori, cum un fluture se duce ca zefirul printre flori ?

Habar n-am ! Dar știu că ziarul *Constituționalul* — chipurlea succesorul „Junimii“ — își face strămoșii de rîs. Ca dovadă că talentul sare întotdeauna o generație, *Constituționalul* nu face literatură ; iar cînd face, mai bine... să te ferești, române, de literatură-n casă !

De pildă :

Zilele astea, organul junimiștilor decăzuți din gloria străbună are de colaborator literar pe un june român mort în Paris, care scrie de la Cheia și iscălește — Dumnezeuul meu ! — Armand Dumbrăveanu.

Acest Armand este un copil mic ca dumneata, ce-și iubea părinții și îi asculta. Acuma însă are un păcat : iubește proza, dar n-a ascultat niciodată pe profesorul său de gramatică.

Dovadă : bucata sa literară intitulată *La stîină* și cu motto din Leconte de Lisle, un om absolut nevinovat de păcatele săvîrșite cu fapta, cu cuvîntul sau cu cugutul de tînărul Armand.

Mai întîi, iată gramatica amicului în chestie :

„Vîrfuri de stînci *se-nec* în ceața plumburie ; lungi fășii de norii albi *atîrn* ; vremei nu-i aminte (nu-i e

aminte) ; hau *răsun* în patru părți ; oile *calc* regulat ; stergoaiie și ferigi *crește* ; țapii *mestec* în tihnă ; ciobanii *alerg* la mulș“ și așa mai departe.

Și după măcelul acesta, mai îngrozitor decît măcelărirea pruncilor din Egipt, vă puteți închipui restul. E așa de oribil, încît autorul, printr-o fenomenală îndărătnicie, ajunge să ne vorbească de „*zbieretul mieilor*“.

— Armand, ia seama, că vor protesta măgarii dacă le iei apanajul zbieretului !

Gheorghe Vasilescu era un băiat de zahăr. Blînd ca un miel, prostuț ca noaptea, trecea prin școală ca gășca prin apă. Îl urmărea însă nenorocul și-l persecuta de foc. I se părea Universitatea un sicriu, și cursurile o inchiziție; cînd vedea pe Dogele-profesor, umbra lui Marino Faliero îi trecea pe la ochi ca o stafie roșie. Examenele începeau să-l înfioare și-l cuprindeau friguri de moarte.

Atunci a luat o hotărîre supremă: s-a zvîrlit în politică, această *alma mater*¹ care cere de toate, afară de talent.

Profesorii săi, niște bărbați care pun adevărul mai presus de patimile meschine, s-au întîlnit cu el la clubul politic, i-au admirat calitățile de agent electoral și l-au împins să treacă feroasele examene *magna cum laude*.

Mai tîrziu „partidul“ a venit la putere, și Gheorghe Vasilescu, fost martir în diferite rînduri, a fost numit profesor.

★

¹ Mamă bună (lat.).

Cea dintîi operație la care s-a dedat bravul profesor cînd a pus mîna — ca să nu zic piciorul — pe catedră, a fost să scrie „cărți didactice“.

Cărțile didactice sînt un comerț excelent. Dacă ai ceva prieteni la „instrucție“, ești sigur că au să-ți fie aprobate, oricîte nerozii ai vîrî în ele. Fiind om cu influență, găsești numai decît un editor, care-ți acordă sume respectabile; îți impui cartea la școli, apoi desfaci un număr de exemplare considerabil la împărțirea premiilor, și edițiile curg, și prostiile curg, și banii curg...

Din păcate, Gheorghe Vasilescu nu-i unu. Căci dacă geniile se nasc la oîte un vac, iar talentele la un deceniu, proștii au calitatea de a se înmulți ca stelele cerului, ca nisipul mării.

Cînd apare o carte didactică, poți de mai înainte să te aștepti la ceva în genul Păsăreanu. Rar, foarte rar, aceste opere — menite ditai să lumineze tinerele generațiuni — împlinesc cu oarecare succes menirea asta; în genere, ele nu sînt altceva decît un mijloc pentru ca Gheorghe Vasilescu să-și îndestuleze parazitara și zgomotoasa dumisale viață, care ne interesează așa de puțin.

Lucru curios, am putea susține că lucrările didactice fac și ele oarecum parte din caracterul nostru național, precum numai la noi se vîră în literatură o sumă de microbi care habar n-au ce-i gramatica; tot astfel, numai la noi se vede spectacolul acesta scandalos că o carte de școală e mai proastă decît o listă de bucate de la „Trei sarmale“.

Europenii n-or fi scăpat nici ei cu desăvîrșire de prostia omenească; sînt și pe acolo Păsăreni, slavă Domnului! Dar... se găsește întotdeauna cineva care să-i oprească de „a lumina generațiile viitoare“ cu toate năzbîtiile.

Cînd apare la noi o carte didactică, în loc să vezi dacă materia e bine împărțită, în loc să-i critici metoda, ești obligat să te ocupi de greșelile gramaticale și să-l înveți pe autor lucruri pe care aiurea le știi și elevii cei mediocri. O carte didactică în care și se spune că *tinicheaua este un metal ce se găsește și-n stare nativă*,

ori că *sulfurile arzînd produce acid carbonic*; o carte didactică în care afli că melcul are *două* coarne... este, fără îndoială, o carte cu care nu poți discuta altfel decît cu o imensă zeflema...

De aceea, *Adevărul literar* roagă frumos pe domnii autori și pe domnii editori să-i trimită operele dumnealor didactice. Noi ne-am procurat deja cîte am putut și vom ține deschisă în permanență rubrica așa de interesantă a *Culturii oficiale*.

O să fie frumos.

POEȚI, CINTAȚI !

Pătrașcule, aține-te ! Dacă nici acuma nu te-i procopsi, apoi neprocopsit rămîi !

Cu mila Domnului, și mai ales cu mila Sfîntului Duh, prințul Ferdinand e azi tatăl unei perechi de copii : un băiat și o fată.

La nuntă, făcuși *poenele misterioase*, dar țara asta sceptică și ingrătă și-a bătut atuncea joc și a trecut la ordinea zilei.

La nașterea prințului Carol, iarăși nici o ispravă.

Acuma e momentul oportun. Pentru nașterea unei fetițe, poeziile trebuie să curgă cu duiumul cînd fetița e fetiță de neam regesc.

Parcă-i văd pe toți Prodăneștii din zilele noastre reprezentîndu-se „pe arena publicității“ și țipînd în versuri :

O fetiță de regină

S-a născut astăzi pe tron...

Țara-ntreagă îi închină

Al iubirii biberon !

Au să iasă sonetele, dedicațiile și acrostihurile din pămînt, din iarbă verde.

Iar la urmă, ca încheiere, poetul care va izbuti să înjghebe nerozia cea mai mare nu va muri nici în exil, ca Ovidiu, nici în spital, ca Bolintineanu, ci într-o sub-prefectură oarecare.

Poeți ai țării mele, soarta vă sumide, nu mai umblați cu mofturi.

D. Mitiță Sturdza a retractat declarațiile pe care le-a făcut la „Orfeu”, studenții au încetat cu manifestațiile, iar de criza ministerială nici nu se mai vorbește.

Să ne ocupăm dar azi de o chestiune poate mai interesantă decât acestea, fiindcă în chestiunea aceasta e vorba de una din așa-zisele instituții culturale ale acestei țări.

S-a deschis stagiunea Teatrului Național. În sărăcia noastră de viață intelectuală, începerea teatrului ar trebui considerată ca un eveniment de mare însemnătate. S-ar cuveni ca nu numai publicul să se grăbească a încuraja așezămîntul acesta, dar mai cu seamă ca reprezentanții statului să-și dea toate silințele pentru ca ea să nu degenereze.

Publicul, n-avem ce zice, și-a făcut întotdeauna datoria. Dar guvernul? Guvernul pare că a jurat să compromită cît mai mult sărmanul templu al Melpomeniei.

Iată un exemplu dureros :

Piesa cu care s-a deschis de astă dată stagiunea este o ineptie fenomenală, un scandal literar, o farsă dramatică, o rușine chiar pentru o trupă ambulată care

ar întreprinde un turneu prin Herța-Darabani. Cu toate astea, *În preajma tronului* s-a reprezentat. S-au făcut cheltuieli nesăbuite pentru montarea acestei ridicule mîzgăleli, s-a scos în scenă tot personalul teatrului, s-au canonit artiștii, s-a făcut o îndrăzneță tentativă de asasinare a publicului.

De ce? Este direcția teatrului așa de incultă și așa de neinteligentă încît n-a priceput toată stupiditatea farsei tînărului Em. Antonescu? Oare d-nii Gr. Cantacuzino, C. Stăncescu, Sterian și toți ceilalți n-au văzut că se găsesc în fața încercării unui șopil pretențios, care manevrează cu unitatea Italiei cum ar manevra cu niște soldați de plumb?

S-ar părea că — vai! — așa este. Însă, dacă intrăm în amănunte, vedem că punerea acestei oribile tragedii în scenă nu se datorește prostiei, ci unei stări îngrijitoare de guvernamentalism cronic. În adevăr, mucea care a scris *În preajma ineptiei* a avut șiretenia de a dedica opera sa d-nei Frosa Lascăr Catargiu, și a mai avut viclenia de a și-o împăna cu o serie de tirade împotriva așa-numitei „demagogii“, în opoziție cu monarhismul și cu conservatismul.

Atîta a fost de ajuns pentru ca Lascăr Catargiu, care în viața lui n-a citit decît *Machedonia* și pe *Arghir Crăișorul*, cu slove chirilice, să se transforme deodată în apărător al muzelor, într-un soi de Mecena național și să impună direcției teatrului lugubra farsă care ne-a țintuit pe scaun pînă la 2 din noapte.

Iată misterul. Membrii comitetului, artiștii, poate chiar autorul, toți vedeau că se expune publicului o nebulie prost versificată, și, cu toate astea, nimeni n-a îndrăznit să trimită pe minorul în chestie la Jignița. Piesa avea la început vreo douăzeci de tablouri; ei bine, în fiecare seară la repetiție i se tăia cîte o aripă, ca să pară mai puțin ridiculă; dar ea a fost totuși prezentată sărmanilor spectatori.

Apoi pentru asta dă statul 50.000 de lei pe an Teatrului Național? Acesta e rolul subvenției acordate din banul obștii? Pentru ca orice băietan, mai mult sau mai puțin minor, mai mult sau mai puțin linguișitor,

mai mult sau mai puțin guvernamental, mai mult și tot mai mult lipsit de talent, să-și găsească în teatru o sinecură?

În alte țări asemenea scandaluri ar produce o adevărată revoltă în opiniunea publică. Dacă la Comedia Franceză ar îndrăzni cineva să aducă pe scenă o astfel de zăpăceală, prețul cartofilor s-ar scumpi în piață, iar fluierile ar face să amuțească neprihănită clacă.

La noi, nu. La noi ministrul cultelor asistă nepăsător din loje la desfășurarea valurilor de gogomăniei stupide rimate și nu ia nici o măsură a doua zi pentru punerea la rezon a comisiei de recepție a pieselor, iar publicul, băiat de treabă, petrece pe socoteala autorului și pleacă la domiciliu fără să-i pară rău de sumele de care a fost frustrat.

Biată cultură oficială, să-ți plîngem de milă!

Vitrinele librărilor, chioșcurile, toate sînt pline de opere proaspete apărute de sub presă. Întîlnești o sumă de nume de autori, pe care nici nu-i bănuiai că există. Toți fac gură, toți țipă, copertele apar din ce în ce mai fantastice, mai urlătoare, mai atrăgătoare.

Numai de unul nu se mai aude, parc-ar fi dispărut de mult : e Caragiale. Și fiindcă socotesc că el n-a pierit decît în aparență, vreau să vă dau noutăți despre dînsul.

L-am întîlnit și mai ieri. Același. Cu vecinicii ochelari, care îl ajută să nu vadă pe oameni tocmai așa cum sînt, cu vecinicu-i zîmbet ironic, în care se oglindește el întreg, Caragiale se arată aproape tot cum l-ați cunoscut odinioară. A mai încărunit puțin, dar nu s-a schimbat mult.

Pleacă la Buzău. Și m-am gîndit că nu-i rău să-i cer cîteva lămuriri :

- Ce ai de gînd să faci acolo ?
- Un lucru foarte serios : am luat în antrepriză biroul de la gară.
- De ce ?
- Pentru că-mi place peisajul Buzăului.
- Dar altceva ce o să mai lucrezi ?

— Altceva ? Specialitate de patiserie și de ciocolată.

— Vorbesc de literatură...

— A, despre asta nu-ți pot spune nimic. Eu sînt comerciant român...

*

În altă țară, plecarea unui scriitor de valoarea lui Caragiale în lumea comerțului ar fi un eveniment de cel mai mare interes. La noi n-are aproape nici o însemnătate. De-abia dacă noi, cîtiva profani, admiratori sinceri ai talentului celui care a scris pe *Conul Leonida*, simțim o adîncă părere de rău că el ne lasă.

Ne-am întrebat adesea pentru ce Caragiale, cel mai original și cel mai puternic dintre scriitorii noștri, e dat uitării de către atotputernici. Academia e ticsită de nulități. Teatrul e condus de niște veterani fără „vlagă“, toate instituțiile noastre culturale sînt lăsate pradă moliiilor intelectuale, iar lui Caragiale nu i-a rămas decît să concureze la licitația biroului de la Gara Buzău.

Să fie, oare, oficialii vrășmași *din principiu* ai scriitorilor de talent ? Lucrul ar fi cu putință, pentru că un talent prea mare scoate în evidență nihilismul intelectual al altora. Totuși, adevărata cauză a prigonirii ar putea fi alta.

Caragiale și-a ales genul cel mai periculos : satira. În fiecare lucrare a lui simți revolta omului superior împotriva „găgăuților și gușăților“. Cînd țara e plină de Dandanache, de Ventureanu, de Leonida, cum vroiți ca originalurile acestor caraghioși imortalizați să nu jure război etern celui care i-a gravat așa de bine ?

Și apoi, oamenii de spirit au avut întotdeauna specialitatea de a-și crea vrășmași. Un scriitor dulceag, care știe să rimeze „flori de nufăr“ cu „cei ce sufăr“ ; un scriitor care face deliciul fetelor de pension la vîrsta cînd încep să fie vizitate de pajul Cupidon ; un scriitor care se îndeletnicește să afle dacă Ștefan cel Mare purta barbă ori barbă-n cioc are să fie oricînd bine primit, mîngîiat, ținut în puf. Să te păzească Dumnezeu însă să ridiculizezi o clasă ori o tagmă ! Atunci, cu cît vei

avea mai mult talent, cu cât adică lucrarea ta va fi mai caustică, cu atîta trebuie să fii mai sigur că ți-ai făcut vrășmași pe veci. Omul iartă orice mai lesne decît faptul că a fost ridiculizat.

Și numai atîta e? Caragiale a mai avut nenorocirea de a fi o personalitate puternică. Din pricina asta, el n-a putut trăi în nici o coterie, căci le-a găsit pe toate ridicule, și de aceea toate coteriile sînt bucuroase să-l știe dispărut. Aceia care i-ar fi azi prieteni, ca și vrășmașii naturali, simt în el o putere și se tem ca puterea asta să nu se întoarcă mîine împotriva lor.

*

Amice, te du la Gara Buzău. Și cînd îi auzi locomotivele fluierînd, gîndește-te că fiecare coterie e o locomotivă tot așa de automată: neputînd să gîndească, fluieră...

I. PĂUN

Gingașul și blîndul nostru poet Păun nu mai este. Săptămîna asta un număr restrîns de prieteni i-au dus cadavrul la locul de veci pe o vreme umedă și tristă.

Și acum, cînd trebuie să scriu aceste cîteva rînduri despre el, tocmai acum văd cît de tîrziu venim aceia care încercăm să-i facem panegiricul. În viață Păun nu s-a bucurat de nici o laudă, singura mîngîiere și singura aspirație, poate, a îndrăgostiților sinceri de sfînta poezie. Avea desigur mulți prieteni, aș putea chiar crede că e cu neputință să fi avut vreun vrășmaș. Nu știu cum însă, natura lui tăcută, concentrată, retrasă vecinic în intimitatea sufletului, îl făcuse să fie trecut sub tăcere, uitat de toți. Păun nu știuse să facă zgomot și nu știuse să scoată vreun cîștig din talentul de care, fără îndoială, dispunea.

Așa se explică pentru ce, cu toate meritele lui și cu toate că era înconjurat numai de prieteni, nimeni nu s-a gîndit să-l scoată în evidență. Omul acesta nu era un *luptător*. Dacă scria, și dacă în scrierile lui se vedeau nemulțumiri de ordine altruistă, el nu s-a gîndit vreodată că ar putea fi soldat, că ar putea duce vreo campanie. Scria *pentru dînsul*, și dacă a publicat ceea ce

a scris a făcut-o, pur și simplu, fiindcă i s-a cerut și fiindcă e și asta o profesie, ca oricare alta.

Adevărul este că fiecare rînd din versurile, ca și din proza lui e plin de o tristețe vagă, de o melancolie pe care niciodată n-a explicat-o. Într-una din poeziile publicate în *Adevărul literar*, gândindu-se la vremea din copilărie, el sfîrșește cu reflecția asta tristă :

Mor poveștile în noi,
Noi înstrăinați murim ;
...Duși de aprigul și voi,
Ne-om găsi în țintirim...

Ai crede că este o prevedere a sfîrșitului lui, așa de repede. Și, lucru curios, pe cînd în toate poeziile lui se vede cîntată o iubită — cîntată, ca și cum ar fi murit — nimeni n-a știut vreodată cine era și unde trăia aceea care inspira atîta melancolie poetului. Tocmai acum, după moartea lui, am aflat un mic crîmpei de roman, care ține de *Paul et Virginie* și de *Werther* : ei au copilărit împreună, apoi el a plecat în lume și s-au iubit fără să și-o spuie. Sfîrșitul îl știți : pe el l-au îngropat deunăzi. Ea ?...

Acesta a fost omul. Cît pentru opera lui, fără în-
doială ea are o valoare. Deși tînăr, în urma lui rămîne o lucrare destul de însemnată, pierdută în *Arhiva* de la Iași, în *Adevărul literar*, în *Evenimentul literar* și în *Lumea nouă*, o lucrare pe care noi ne-am luat sarcina de a o aduna cît de curînd într-un volum.

Proza lui Păun trădează pe poet : rînduri triste, așternute pe hîrtie la întîmplare, cuprinzînd vecinic o nesfîrșită și tristă sentimentalitate. În versuri, afară de cîteva, aceeași notă personală și sugestivă, în care vibrează neliniștea unui suflet chinuit. La el nu găsim nici o dragoste nemăsurată de formele poeziei, nici lupta chinuitoare pentru exprimarea unor convingeri. Aș putea zice că Păun a fost poet din întîmplare, în ce privește manifestarea lui artistică. În fond, el și-a ales poezia ca mijloc de manifestare a sentimentelor lui intime numai din cauză că felul acesta de literatură este

cel mai apt pentru a reda anume stări sufletești, care nu se pot zugrăvi în proză. Pe de altă parte, temperamentul lui l-ar fi împiedicat oricînd de a face o lucrare lungă, puternică. În lupta pentru trai, Păun era dezarmat. În intimitate, Traian Demetrescu s-a definit pe dînsul astfel : „Eu sînt un pretext de om, nu un om“... Păun era tot astfel. Pentru el nu exista decît comoara lui de impresii, poveștile, visurile în care trăia retras și cu care... „s-or regăsi în țintirim“...

Sînt cîteva zile de cînd toate ziarele anunță că „distinsul artist Hagiescu a fost angajat să joace la Mitică Georgescu“.

În mult-puțina noastră lume artistică, evenimentul a fost primit cu oarecare importanță, întrucît Hagiescu stă printre cei mai de frunte actori ai țării.

Eu am pentru artistul acesta, vecinic colindător din tîrg în tîrg, adevărat Ahasverus¹ al artei naționale, nu numai o simpatie deosebită, dar ceva care se apropie de sentimentul melancoliei.

Este cel dintîi actor pe care l-am cunoscut.

Acum vreo optsprezece ani, pe scena Teatrului Ralli din Brăila, Hagiescu juca... de toate. L-am văzut în *Moștenirea de la răposata și-n Angelo Malipieri, tiranul Padovei* !!

Hagiescu era în floare. Succesele lui erau cîntate de toți, și, fără îndoială, trecea printre cele mai îngrijite ilustrațiuni ale scenei românești.

Eu nu înțelegeam mult în ale teatrului, cum probabil că nici chiar azi nu prea înțeleg. Dar intuiția, care-n-totdeauna mi-a ținut loc de instrucție, îmi spunea că acesta este un actor mare.

¹ *Ahasverus* — personaj legendar; aici cu înțelesul de artist rătăcitor.

Și, cum pricepeam și eu, îl ridicam în slava cerului... într-o biată foiță locală, care-mi pusese la dispoziție importante-i coloane.

Cînd lauzi pe un om e foarte ușor să-i devii prieten. Și am devenit.

Pe vremea aceea, cînd profesorii îmi puneau note rele la matematică, iar părinții se luaseră de gînduri cu mine și decisese, cu unanimitate de două voturi, să mă vîre-n armată „ca să-mi vie de hac“, un actor exercita asupra-mi o influență hotărîtoare.

Pe vremea aceea eu plîngeam cu lacrimi autentice durerile comedienei Tisbe și luam cea mai vie parte la tortura Caterinei Bragadiri — în vremea ceea de iluzii, de visuri, de amor și de note rele!

Mai mare fericire decît să am de amic pe Hagiescu — actor! — nu puteam rîvni! Căci ce? N-aveam și eu scînteia focului sacru? Nu simțeam în sufletul meu o înrudire cu acest pribeag al Taliei, care era mai presus de talia mea?

De aceea, cînd l-am revăzut, după atîtea aventuri, pe *scena* de la Mitică Georgescu, alternînd cu Agop și cu „un număr de muzică“, mi-am adus aminte de scena lui Ralli.

Bietul tiran, al Padovei, tiranizat de o societate nedreaptă, redus la rolul *Paraponisitului* „nemetahirisit“.

Sub masca eroului lui Millo, Hagiescu al meu, cu optsprezece ani mai mult în spinare și cu opt sute optsprezece iluzii mai puțin în suflet, părea că-și plînge propria lui durere, paraponul eternului prigunit...

În sala mohorîtă, prin nourii de fum, în tăcerea forțată a birtului, notele bietului Hagi vibrau pentru mine cu un aer de melancolie...

Și, fără voie, mi-am adus aminte din trecut. L-am cunoscut rătăcitor și tot rătăcind îl revăd.

Omul acesta a omorît pe cineva de nu i se poate găsi un colț în templul artei oficiale? Eu l-am știut cel mult „Ucigașul lui Samson“, pe cînd atîți adevărați asasini ai artei dramatice sînt „chivernisiți“ după toate regulile.

Adică avem în teatru atâtea somități intelectuale încât ne putem permite luxul desfrinat de a trimite pe Hagiescu în fumăraia de la Mitică ?

Acest om, care ar trebui să ocupe un loc de frunte în teatru, nu se poate adăposti decât în dosul teatrului ? Frumos e ? Cu drept e ?

Te devotezi celei mai ideale dintre preocupările omenesti, și, în loc să-ți încălzești sufletul la generoasele învățăminte ale maștrilor, ia-o lipa-lipa prin lapovița unei vieți cumplite, în căutarea codrului de pîne !

În vremea asta „direcțiile“ se schimbă, iar deziluziile rămân surori nedespărțite în zile de amar...

NOTE BIBLIOGRAFICE

referitoare la prima apariție a scrierilor publicate în ediția de față

MOȘ TEACĂ

- Cine e Moș Teacă* — „Moș Teacă din cazarmă“, Buc., 1893.
Epizootia — „Moș Teacă din cazarmă“, Buc., 1893.
Religia cazonă — „Moș Teacă din cazarmă“, Buc., 1893.
Aghiotantul pieței — „Moș Teacă din cazarmă“, Buc., 1893.
Paștele — „Moș Teacă din cazarmă“, Buc., 1893.
Moș Teacă spiritist — „Moș Teacă din cazarmă“, Buc., 1893.
Cum se vindecă boalele — „Moș Teacă din cazarmă“, Buc., 1893.
Lumina electrică — „Moș Teacă din cazarmă“, Buc., 1893.
Un rond sever — „Moș Teacă din cazarmă“, Buc., 1893.
Teorii — „Moș Teacă din cazarmă“, Buc., 1893.
Bacalaureații — „Moftul român“, an. I (1893), nr. 10 (f.d.), p. 5—6, neșemnat.
În Dobrogea — „Moftul român“, an. I (1893), nr. 12 (f.d.), p. 3—4, neșemnat.
Don colonel pe frontieră — „Moftul român“, an. I (1893), nr. 14 (f.d.), p. 3, neșemnat.
Contrabandă — „Moftul român“, an. I (1893), nr. 13 (f.d.), p. 3—4, neșemnat.
Chipiul alb — „Moftul român“, an. I (1893), nr. 15 (f.d.), p. 4, neșemnat.

- Intre camarazi* — „Moftul român“, an. I (1893), nr. 16 (f.d.), p. 4, nesemnat.
- Inainte de inspecție* — „Moftul român“, an. I (1893), nr. 25 (25. IV), p. 4—5, nesemnat.
- Telegraful regimentului* — „Moftul român“, an. I (1893), nr. 11 (f.d.), p. 5, nesemnat.
- Recruții* — „Moftul român“, an. I (1893), nr. 8 (21. II), p. 3, nesemnat.
- Moș Teacă la inundație* — „Moftul român“, an. I (1893), nr. 26 (29. IV), p. 4, nesemnat.
- Răscoala căruțașilor* — „Moftul român“, an. I (1893), nr. 20 (8. IV), p. 5, nesemnat.
- Cheul Dîmboviței* — „Moftul român“, an. I (1893), nr. 21 (11. IV), p. 3—4, nesemnat.
- Moș Teacă și presa* — „Moftul român“, an. I (1893), nr. 22 (15. IV), p. 5—6, nesemnat.
- Un jurnal cazon* — „Moftul român“, an. I (1893), nr. 24 (22. IV), p. 7, nesemnat.
- La teatru* — „Moș Teacă din cazarmă“, Buc., 1893.
- Moș Teacă la 10 mai* — „Moftul român“, an. I (1893), nr. 29 (9. V), p. 6, nesemnat.
- Ruperea rîndurilor* — „Moftul român“, an. I (1893), nr. 17 (f.d.), p. 4, nesemnat.
- Moș Teacă și școala* — „Adevărul“, an. VI (1893), nr. 1.643 (20. IX), p. 1, A.B.
- Moș Teacă pensionar* — „Adevărul“, an. VIII (1895), nr. 2.098 (26. I), p. 1, Rigolo.
- Moș Teacă și examenele* — „Adevărul“, an. VIII (1895), nr. 2.100 (28. I), p. 1, Rigolo.
- Primul atac* — „Moș Teacă“, an. I (1895), nr. 1 (26. III), p. 1.
- Moș Teacă senator* — „Moș Teacă“, an. I (1895), nr. 4 (16. IV), p. 1.

DIN VIAȚA MILITARĂ

- Dezertorul* — „Democrația socială“, an. I (1892), nr. 38 (20. IX), p. 2—3 ; nr. 39 (27. IX), p. 2—3 ; nr. 40 (4. X), p. 2—3 ; nr. 41 (11. X), p. 2—3 ; nr. 42 (18. X), p. 2—3, Inot.
- Virtute militară* — „Moftul român“, an. I (1893), nr. 18 (f.d.), p. 3—5, nesemnat.

- Pregătiri pentru surprindere* — „Moș Teacă din cazarmă“, Buc., 1893.
- Școala regimentului* — „Moftul român“, an. I (1893), nr. 5 (10. II), p. 3—4, nesemnat.
- Un sergent-major* — publicată sub titlul *Cum să trăiește. Moravuri ostășești* în „Drepturile omului“, an. I (1885), nr. 128 (11. VII), p. 1—2, Inot.
- Cavalerul amabil* — „Moș Teacă din cazarmă“, Buc., 1893.
- Nebunul* — „Adevărul literar“, an. VII (1894), nr. 1.993 (3. X), p. 2.
- Copil de trupă* — „Adevărul literar“, an. VII (1894), nr. 2.006 (17. X), p. 2.
- Fatmè* — „Adevărul literar“, an. VII (1894), nr. 2.013 (24. X), p. 2.
- Moșul* — „Adevărul“, an. VII (1894), nr. 1.979 (19. IX), p. 2, A.B.
- Mari!* — „Adevărul“, an. VII (1894), nr. 1.940 (7. VIII), p. 2—3, A.B.
- Liber* — „Adevărul literar“, an. VII (1894), nr. 2.026 (7. XI), p. 2 ; nr. 2.032 (14. XI), p. 2.
- Papă-Lapte* — „Drepturile omului“, an. I (1885), nr. 105 (12. VI), p. 1—2, Inot.
- Tîrîie-Brîu* — „Drepturile omului“, an. I (1885), nr. 109 (16. VI), p. 1, Inot.
- Rezervistul* — „Drepturile omului“, an. I (1885), nr. 119 (29. VI), p. 1—2, Inot.
- Marș-Marș!...* — „Drepturile omului“, seria a II-a, an. I (1888), nr. 38 (24. X), p. 2.
- Instrucția cazonă* — „Adevărul“, an. VII (1894), nr. 1.753 (17. I), p. 3, A.B.
- Medic de regiment* (Fragment) — „Adevărul literar“, an. VII (1894), nr. 2.039 (21. XI), p. 2, A.B.

PUBLICISTICĂ

I

- Pentru Eminescu* — „Naționalul“, an. I (1889), nr. 71 (3. VI), p. 1, A.B.
- Curierul petrecerilor* — „Naționalul“, an. I (1889), nr. 170 (2—3. X), p. 2, Tony.

- „Din goana vieții” — „Democrația socială”, an. I (1892), nr. 22 (31. V), p. 2—3, *A.B.*
- „Note și schițe” — „Democrația socială” an. I (1892), nr. 24 (14. VI), p. 2—3, *A.B.*
- Iulian* — „Democrația socială”, an. I (1892), nr. 33 (16. VIII), p. 2, *A.B.*
- Socialismul în artă* — „Democrația socială”, an. I (1892), nr. 48 (29. XI), p. 2—3; nr. 50 (13. XII), p. 2—3, *Inot.*
- Arta noastră* — „Adevărul”, an. VI (1893), nr. 1.630 (6. IX), p. 1.
- C. Dobrogeanu-Gherea* — „Adevărul”, an. VI (1893), nr. 1.630 (6. IX), p. 1, *Klaps.*
- Bene-merenti* — „Adevărul”, an. VI (1893), nr. 1.630 (6. IX), p. 1, *Inot.*
- Arta cea nouă* — „Adevărul”, an. VI (1893), nr. 1.636 (13. IX), p. 1.
- Iubirea în poezie* — „Adevărul”, an. VI (1893), nr. 1.657 (4. X), p. 1.
- Convorbire cu Gherea-Dobrogeanu* — „Adevărul”, an. VI (1893), nr. 1.657 (4. X), p. 1, *Inot.*
- Teatrul* — „Adevărul”, an. VI (1893), nr. 1.664 (11. X), p. 1.
- Arta încurajată* — „Adevărul”, an. VI (1893), nr. 1.684 (1. XI), p. 1.
- Amintiri literare. Genialul Pătrașcu* — „Adevărul”, an. VI (1893), nr. 1.684 (1. XI), p. 1. *Tony.*
- Bastardul literar* — „Adevărul”, an. VI (1893), nr. 1.684 (1. XI), p. 1—2, *Inot.*
- Arta populară* — „Munca”, an. III (1893), nr. 38 (14. XI), p. 1. [*I. L. Caragiale*] — „Adevărul”, an. VI (1893), nr. 1.697 (15. XI), p. 1.
- Politică și artă* — „Adevărul”, an. VI (1893), nr. 1.731 (20. XII), p. 1.
- Anastasia Stolojan* — „Adevărul”, an. VI (1893), nr. 1.731 (20. XII), p. 1, *Klaps.*
- Artă și democrație* — „Adevărul”, an. VII (1894), nr. 1.753 (17. I), p. 1.
- Mounet-Sully-Hamlet* — „Adevărul”, an. VII (1894), nr. 1.783 (16. II), p. 3, *Quidam.*
- *Arta pentru artă. Conferință ținută la Ateneu, joi 17 februarie 1894* — în broșură, Buc., 1894.

- Literatură și știință* — „Adevărul”, an. VII (1894), nr. 1.816 (21. III), p. 1.
- Poșta redacției* — „Adevărul”, an. VII (1894), nr. 1.947 (15. VIII), p. 1.
- Gramatică!* — „Adevărul”, an. VII (1894), nr. 1.953 (22. VIII), p. 1, *Wunder.*
- La stână!* — „Adevărul”, an. VII (1894), nr. 1.960 (29. VIII), p. 2, *Wunder.*
- Cărțile didactice* — „Adevărul”, an. VII (1894), nr. 1.979 (19. IX), p. 1.
- Poeți, cîntați!* — „Adevărul”, an. VII (1894), nr. 1.991 (1. X), p. 1, *Rigolo.*
- Teatrul Național* — „Adevărul”, an. VII (1894), nr. 1.999 (9. X), p. 1.
- Ce face Caragiale* — „Adevărul”, an. VII (1894), nr. 2.013 (24. X), p. 1.
- I. Păun* — „Adevărul literar”, an. VIII (1895), nr. 2.081 (8. I), p. 1.
- Hagiescu paraponisit* — „Dreptatea”, an. III (1898), nr. 924 (14. XII), p. 1.

TABLA ILUSTRĂȚIILOR

Anton Bacalbașa	II—III
Costache Bacalbașa	XXXII— XXXIII
Aneta Bacalbașa	XXXII— XXXIII
Avram H. Solomonceanu, George C. Manolescu și Anton Bacalbașa	16—17
Facsimil după poezia, aflată în manuscris, <i>Aniversarea nașterii</i>	16—17
Facsimil după diferite volume apărute în timpul vieții scriitorului	96—97
Facsimil după ilustrații la unele volume apă- rute în timpul vieții lui Anton Bacalbașa	96—97
Coperte ale unor ediții apărute între anii 1954—1961	128—129
Facsimil după ilustrații de D. Iura la ediția A. Bacalbașa, <i>Moș Teacă</i> , Editura tinere- tului, 1954	128—129
<i>Moftul român</i> , facsimil	256—257
Anton Bacalbașa (Caricatură apărută în <i>Ade- vărul ilustrat</i> din 1895)	256—257

CUPRINS

<i>Studiu introductiv</i>	V
<i>Nota editorului</i>	XLV
MOȘ TEACA	
Cine e Moș Teacă	3
Epizootia	11
Religia cazonă	14
Aghiotantul pieței	16
Paștele	20
Moș Teacă spiritist	23
Cum se vindecă boalele	27
Lumina electrică	31
Un rond sever	33
Teorii	36
Bacalaureații	39
În Dobrogea	41
Don colonel pe frontieră	43
Contrabanda	45
Chipiul alb	47
Între camarazi	49
Înainte de inspecție	52
Telegraful regimentului	55
Recruții	57
Moș Teacă la inundație	59

Răscoala cărușilor	62
Cheiu Dîmboviței	64
Moș Teacă și presa	66
Un jurnal cazon	68
La teatru	71
Moș Teacă la 10 mai	74
Ruperea rîndurilor	77
Moș Teacă și școala	79
Moș Teacă pensionar	81
Moș Teacă și examenele	83
Primul atac	85
Moș Teacă senator	87

DIN VIAȚA MILITARA

Dezertorul	91
Virtute militară	110
Pregătiri pentru surprindere	119
Școala regimentului	121
Un sergent-major	123
Cavalerul amabil	128
Nebunul	132
Copil de trupă	139
Fatmă	146
Moșul	153
Mari!	158
Liber	166
Papă-Lapte	182
Tîrîie-Brîu	186
Rezervistul	191
Marș-marș !...	196
Instrucția cazonă	198
Medic de regiment (Fragment)	204

PUBLICISTICA I

Pentru Eminescu	211
Curierul petrecerilor	213
„Din goana vieții“	215
„Note și schițe“	221
Iulian	227
Socialismul în artă	231
Arta noastră	240
C. Dobrogeanu-Gherea	243

<i>Bene-Merenti</i>	245
Arta cea nouă	248
Iubirea în poezie	251
Convorbire cu Gherea-Dobrogeanu	254
Teatrul	258
Arta încurajată	262
Amintiri literare. <i>Genialul Pătrașcu</i>	265
Bastardul literar	269
Arta populară	273
[I. L. Caragiale]	276
Politică și artă	279
Anastasiu Stolojan	283
Artă și democrație	285
Mounet-Sully- <i>Hamlet</i>	289
Arta pentru artă	291
Literatură și știință	317
Poșta redacției	320
Gramatică !	323
La stîna !	326
Cărțile didactice	328
Poeți, cîntați !	331
Teatrul Național	333
Ce face Caragiale	336
I. Păun	339
Hagiescu paraponisit	342
<i>Note bibliografice</i>	345
<i>Tabla ilustrațiilor</i>	351

Redactor responsabil : GHEORGHE ZARAFU
Tehnoredactor : MINA CANTEMIR

*Dat la cules 04.09.1965. Bun de tipar 25.12.1965. Apărut 1966.
Tiraj 6.140 ex. Broșate 5.080 ex. Legate $\frac{1}{2}$, 1.060 ex. Hârtie
tipar înalt tip A de 63 g/m². Format 540×840/16. Coli ed. 18,26.
Coli tipar 25,25. Plânșe tipo 6 A. nr. 10.879/1965. C.Z. pentru
bibliotecile mari 8R. C.Z. pentru bibliotecile mici 8R—O.*

Intreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918”,
Str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97, București,
Republica Socialistă România.
Comanda nr. 1.680

L. A. 53/866/10